

LADOO MATRIMONIAL
ਰਿਸ਼ਤੇ ਹੀ ਰਿਸ਼ਤੇ RISTHE HI RISTHE
 We Provide Worldwide Services

Jetander Sapra
 212-470-7175, 516-309-0236
 ladamatrimonial@gmail.com
 jetandersapra@gmail.com
 217 Bethpage Rd, #20,
 Hicksville, NY 11801
 www.ladamatrimonial.com

ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਗੱਡੀਆਂ, ਕਮਰਸ਼ੀਅਲ ਟਰੱਕ, ਲਾਈਫ ਅਤੇ ਘਰਾਂ ਦੀ ਇੰਸ਼ੂਰੈਂਸ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਤਜਰਬੇਕਾਰ ਬੌਬੀ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਚੰਗੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਲਈ ਅੱਜ ਹੀ ਕਾਲ ਕਰੋ

ਬੌਬੀ ਸਿੰਘ
ਪੰਜਾਬੀ ਭਰਾਵਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਹਰ ਪਲ ਹਾਜ਼ਰ

(ਸੈਲ): 718-757-7809
ਫੋਨ (ਦਫਤਰ): 718-262-9700
(ਫੈਕਸ): 516-439-5418

ਗੱਡੀਆਂ ਅਤੇ ਘਰਾਂ ਦੀ ਇੰਸ਼ੂਰੈਂਸ ਸਬੰਧੀ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਕੇ ਪੈਸੇ ਦੀ ਬੱਚਤ ਕਰੋ।

120-20 101 Avenue S. Richmond Hill, NY 11419

Singh Accounting & Tax Services
 Niagara Falls Grand Island, NY

All kinds of accounting work.
 *Book keeping *Payroll *Sales Tax
 *New business set up *E-file tax return
Go to App store to load our free App

Ph: 716-425-7126
 Fax: 716-284-0025
 Email: singhtaxservice@yahoo.com
 Website: singhtaxservice.com

Sarbjit Singh Khakh (Sabhi) Accountant

Twentieth Year of Publication **ਨਿਊ ਯਾਰਕ ਐਡੀਸ਼ਨ Price 50¢** Email: punjabtimes1@gmail.com
 ਸ਼ਿਕਾਗੋ, ਸੈਨ ਫਰਾਂਸਿਸਕੋ ਅਤੇ ਨਿਊ ਯਾਰਕ ਤੋਂ ਇਕੋ ਸਮੇਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹਫਤਾਵਾਰ **www.punjabtimesusa.com**

ਪੰਜਾਬ ਟਾਈਮਜ਼

Punjab Times, Vol 20, Issue 30, July 27, 2019 20451 N. Plum Grove Rd., Palatine, IL 60074 Ph:847-359-0746, Fax:847-705-9388

ਕੈਪਟਨ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਨੀਅਤ 'ਤੇ ਫਿਰ ਉਠੇ ਸਵਾਲ

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ: ਕੈਪਟਨ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਨਸ਼ਿਆਂ ਖਿਲਾਫ ਮੁਹਿੰਮ ਲਈ ਬਣਾਈ ਸਪੈਸ਼ਲ ਟਾਸਕ ਫੋਰਸ (ਐਸ.ਟੀ.ਐਫ.) ਦਾ ਮੁਖੀ ਇਕ ਵਾਰ ਮੁੜ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਦੋ ਸਾਲ ਵਿਚ ਇਹ ਚੌਥਾ ਮੌਕਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਨਸ਼ਿਆਂ ਖਿਲਾਫ ਮੁਹਿੰਮ ਦਾ ਮੁਖੀ ਬਦਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਐਸ.ਟੀ.ਐਫ. ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਮੁਖੀ ਏ.ਡੀ.ਜੀ.ਪੀ. ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਸਿੰਘੂ ਨੂੰ ਮੁੜ ਇਸ ਮੁਹਿੰਮ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਸੌਂਪੀ ਹੈ। ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਪਿੱਛੋਂ ਵਿਰੋਧੀ

ਨਸ਼ਿਆਂ ਖਿਲਾਫ ਮੁਹਿੰਮ

ਕਾਰਨ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਨਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਠੱਲ੍ਹ ਪਾਉਣ ਦੇ ਦਾਅਵਿਆਂ ਉੱਤੇ ਸਵਾਲ ਉਠਣ ਲੱਗੇ ਸਨ। ਹੁਣ ਅਣਸਰਦੇ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਹ ਕਦਮ ਚੁੱਕਣਾ ਪਿਆ ਹੈ। ਕੈਪਟਨ ਸਰਕਾਰ ਬਣਦਿਆਂ ਹੀ ਨਸ਼ਿਆਂ ਖਿਲਾਫ ਮੁਹਿੰਮ ਚਲਾਉਣ ਲਈ

ਸ਼੍ਰੀ ਸਿੰਘੂ ਦੀਆਂ ਵਾਗਾਂ ਇੰਨੀਆਂ ਖੁੱਲ੍ਹੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ ਕਿ ਉਹ ਡੀ.ਜੀ.ਪੀ. ਅਧੀਨ ਨਹੀਂ ਸਨ ਅਤੇ ਸਿੰਘੂ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਕਮਾਨ ਹੇਠ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਹੀ ਏ.ਡੀ.ਜੀ.ਪੀ. (ਸਰਹੱਦੀ ਖੇਤਰ) ਦਾ ਚਾਰਜ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਐਸ.ਟੀ.ਐਫ. ਦੀ ਨਸ਼ਿਆਂ ਵਿਰੋਧੀ ਮੁਹਿੰਮ ਦਾ ਸੇਕ ਜਦੋਂ ਵੱਡੇ ਅਫਸਰਾਂ ਤੱਕ ਪੁੱਜਣ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਅਫਸਰਸ਼ਾਹੀ ਵਿਚ ਹਲਚਲ ਮੱਚ ਗਈ। ਪੁਲਿਸ ਅਫਸਰਸ਼ਾਹੀ 'ਚ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਧੜੇਬੰਦੀ ਸ਼੍ਰੀ ਸਿੰਘੂ ਦੀ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਦਫਤਰ

ਨਾਲ ਨੇਤਤਾ ਨੂੰ ਵੀ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਲੱਗੀ ਅਤੇ ਇਹ ਪ੍ਰਭਾਵ ਬਣਿਆ ਕਿ ਸ਼੍ਰੀ ਸਿੰਘੂ ਡੀ.ਜੀ.ਪੀ. ਚਟੋਉਪਾਧਿਆ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਕਰ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਦੋ ਡੀ.ਜੀ.ਪੀ. ਰੈਂਕ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ 'ਤੇ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਵਪਾਰ 'ਚ ਉਲਝੇ ਕਈ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦਾ ਖੁਲਾਸਾ ਹਾਈਕੋਰਟ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਤਤਕਾਲੀ ਡੀ.ਜੀ.ਪੀ. ਸੁਰੇਸ਼ ਅਰੋੜਾ ਅਤੇ ਮੌਜੂਦਾ ਡੀ.ਜੀ.ਪੀ. ਦਿਨਕਰ ਗੁਪਤਾ ਜੋ ਉਸ ਸਮੇਂ ਖੁਫੀਆ ਵਿੰਗ ਦੇ ਮੁਖੀ ਸਨ, ਨਾਲ ਸ਼੍ਰੀ ਸਿੰਘੂ ਵੀ ਟਕਰਾਅ 'ਚ ਆ ਗਏ ਤੇ ਆਖਰ ਅਫਸਰਸ਼ਾਹੀ 'ਚ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਧੜੇਬੰਦੀ ਦਾ ਤਵਾਜ਼ਨ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਦੀ ਮਜਬੂਰੀ ਵਿਚ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਚਹੇਤੇ ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਸਿੰਘੂ ਨੂੰ ਇਸ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਹਟਾਉਣ

ਦਾ ਕੌੜਾ ਘੁੱਟ ਭਰਨਾ ਪਿਆ ਸੀ। ਸਤੰਬਰ 2018 ਨੂੰ ਸ਼੍ਰੀ ਸਿੰਘੂ ਨੂੰ ਬਦਲ ਕੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਦਫਤਰ 'ਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਕੱਤਰ ਦੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਘੱਟ ਅਹਿਮ ਅਹੁਦੇ 'ਤੇ ਤਾਇਨਾਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਐਸ.ਟੀ.ਐਫ. ਦਾ ਮੁਖੀ ਡੀ.ਜੀ.ਪੀ. ਮੁਹੰਮਦ ਮੁਸਤਫਾ ਅਤੇ ਫਿਰ ਏ.ਡੀ.ਜੀ.ਪੀ. ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ ਦਿਓ ਨੂੰ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਿੰਘੂ ਨੂੰ ਐਸ.ਟੀ.ਐਫ. ਵਿਚੋਂ ਬਦਲੇ ਜਾਣ ਬਾਅਦ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਅਹਿਮ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਬਦਲੀਆਂ ਕਰਵਾ ਲਈਆਂ ਤੇ ਐਸ.ਟੀ.ਐਫ. ਡੀ.ਜੀ.ਪੀ. ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਹੁਣ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਸਵਾਲੀਆ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹੀ ਲੱਗਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿੰਘੂ ਦੀ **(ਬਾਕੀ ਸਫਾ 8 ਉੱਤੇ)**

ਧਿਰਾਂ ਨੇ ਕੈਪਟਨ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਘੇਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਮਹੀਨਿਆਂ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰੋਂ ਤੇ ਸਰਹੱਦ ਉੱਤੇ ਹੈਰੋਇਨ, ਅਫੀਮ ਅਤੇ ਨਸ਼ੀਲੀਆਂ ਦਵਾਈਆਂ ਦੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਖੇਪਾਂ ਫੜੇ ਜਾਣ ਤੇ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਵੱਧ ਮਾਤਰਾ ਨਾਲ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਮੌਤਾਂ

ਸਪੈਸ਼ਲ ਟਾਸਕ ਫੋਰਸ (ਐਸ.ਟੀ.ਐਫ.) ਦਾ ਗਠਨ ਕਰਦਿਆਂ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਸਖਤ ਅਫਸਰ ਸਮਝੇ ਜਾਂਦੇ ਏ.ਡੀ.ਜੀ.ਪੀ. ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਸਿੰਘੂ ਨੂੰ ਇਸ ਦੀ ਕਮਾਨ ਸੰਭਾਲੀ ਸੀ। ਉਹ ਉਸ ਸਮੇਂ ਸੀ.ਆਰ.ਪੀ.ਐਫ. ਵਿਚ ਡੈਪੂਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਸਨ ਅਤੇ ਛੱਤੀਸਗੜ੍ਹ 'ਚ ਨਕਸਲੀ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਕੁਚਲਣ ਲਈ ਚਲਾਈ ਮੁਹਿੰਮ ਵਿਚ ਸਰਗਰਮ ਸਨ।

ਫਿਰ ਟੁੱਟੀਆਂ ਨਿਆਂ ਦੀਆਂ ਉਮੀਦਾਂ

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ 1984 ਸਿੱਖ ਕਤਲੇਆਮ ਦੇ 33 ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮਾਨਤ ਦੇ ਦਿੱਤੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਹਾਈਕੋਰਟ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ 'ਚ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਤ੍ਰਿਲੋਕਪੁਰੀ ਇਲਾਕੇ 'ਚ ਦਰਜ ਕੇਸ ਵਿਚ ਦੋਸ਼ੀ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜ ਸਾਲ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਸੀ। ਤ੍ਰਿਲੋਕਪੁਰੀ ਵਿਚ 77 ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਜਿਊਦੇ ਸਾੜ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਮਾਮਲੇ 'ਚ ਅਦਾਲਤ ਨੇ 89 ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ ਪੰਜ ਸਾਲ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਸੀ। ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਹੁਣ ਤੱਕ 55 ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਕੇ ਜੇਲ੍ਹ ਭੇਜਿਆ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ 33 ਨੂੰ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ ਜ਼ਮਾਨਤ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ 15

ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਬਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਹ ਲੋਕ ਦੰਗੇ ਭੜਕਾਉਣ, ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲਾਉਣ ਤੇ ਕੌਮੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਦੇ ਤ੍ਰਿਲੋਕਪੁਰੀ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਕਰਫਿਊ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਨ ਦੇ

ਸਿੱਖ ਕਤਲੇਆਮ

ਦੋਸ਼ੀ ਹਨ। ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ 30 ਅਪਰੈਲ ਨੂੰ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਏ ਗਏ 15 ਜਣਿਆਂ ਨੂੰ ਬਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਰੰਜਨ ਗੋਗੋਈ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੇ ਬੈਂਚ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਹਾਈਕੋਰਟ ਦੇ 28 ਨਵੰਬਰ, 2018 ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦੇਣ ਵਾਲੇ 15 ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਵਲੋਂ ਪੰਜ ਅਪੀਲਾਂ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੇ

ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਉਣ ਵਾਲੇ ਇਕ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਿਆ ਸੀ। ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ 5 ਜੁਲਾਈ ਨੂੰ ਐਨ. ਸੀ. ਟੀ., ਸਰਕਾਰ ਤੇ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਹਾਈਕੋਰਟ ਵੱਲੋਂ ਪੰਜ ਸਾਲ ਦੀ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦੇਣ ਵਾਲੇ 33 ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਵੱਲੋਂ ਦਾਇਰ ਪਟੀਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਸੀ। ਯਾਦ ਰਹੇ, ਤਤਕਾਲੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਪਿੱਛੋਂ 31 ਅਕਤੂਬਰ 1984 ਨੂੰ ਹੋਏ ਦੰਗਿਆਂ 'ਚ ਕਰੀਬ 3000 ਸਿੱਖ ਮਾਰੇ ਗਏ ਸਨ। ਤ੍ਰਿਲੋਕਪੁਰੀ 'ਚ 31 ਅਕਤੂਬਰ ਤੇ 3 ਨਵੰਬਰ 1984 ਦਰਮਿਆਨ ਦੰਗੇ ਹੋਏ। ਜਿਸ ਦੌਰਾਨ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਵੱਡਾ ਜਾਨੀ ਤੇ ਮਾਲੀ ਨੁਕਸਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

Tanya's Beauty Salon

- *Threading/Waxing
- *Facial (Men & Women)
- *Anti-Aging Facial-Bleach
- *Hair Cut-Color and Style

We Specialize in Bridal & Henna

85-03 Roosevelt Ave.,
 Jackson Heights, NY 11373
Ph: 718-205-7832

100 SPIRITUAL PATHS AND SHABAD KIRTANS INSIDE

SAREGAMA **CARVAAN™** mini

GURBANI | ਗੁਰਬਾਣੀ

FM/AM RADIO
 BLUETOOTH GUSB GAUXIN GAUXOUT

AVAILABLE AT SELECT INDIAN STORES NEAR YOU
 CONTACT: SINGH & SINGH DISTRIBUTORS @ +1 (908) 279-6056

Nankana Sahib YATRA 2019
Nov 7 - 16, 2019
 To Join, Please Contact us
518-631-2467
 NankanaSahibYatra.Com
Limited Seats

ਮੋਦੀ ਦੀ ਲੋਕ ਸਭਾ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ

ਪ੍ਰਯਾਗਰਾਜ: ਇਲਾਹਾਬਾਦ ਹਾਈਕੋਰਟ ਨੇ ਸਾਬਕਾ ਬੀ.ਐਸ.ਐਫ. ਜਵਾਨ ਤੇਜ ਬਹਾਦੁਰ ਯਾਦਵ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨਰੇਂਦਰ ਮੋਦੀ ਦੀ ਵਾਰਾਣਸੀ ਦੇ ਸੰਸਦ ਮੈਂਬਰ ਚੁਣੇ ਜਾਣ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦੇਣ ਸਬੰਧੀ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਦੌਰਾਨ ਪੀ.ਐਮ. ਮੋਦੀ ਨੂੰ ਨੋਟਿਸ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਕੋਰਟ

ਨੇ ਮੋਦੀ ਤੋਂ 21 ਅਗਸਤ ਤੱਕ ਜਵਾਬ ਵੀ ਮੰਗਿਆ ਹੈ।

ਇਹ ਆਦੇਸ਼ ਜੱਜ ਐਮ.ਕੇ. ਗੁਪਤਾ ਨੇ ਬੀ.ਐਸ.ਐਫ. ਤੋਂ ਬਰਖਾਸਤ ਫੌਜੀ ਤੇਜ ਬਹਾਦੁਰ ਯਾਦਵ ਦੀ ਪਟੀਸ਼ਨ 'ਤੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਅਰਜ਼ੀ ਵਿਚ ਤੇਜ ਬਹਾਦੁਰ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਨਾਮਜ਼ਦਗੀ ਪੱਤਰ ਨੂੰ ਗਲਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਕਰਕੇ ਰੱਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਦਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਕਾਨੂੰਨ ਮੁਤਾਬਕ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਮਾਮਲੇ 'ਚ ਸੁਣਵਾਈ ਦੇ ਲਈ 24 ਘੰਟੇ ਦਾ ਸਮਾਂ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਤੇਜ ਬਹਾਦੁਰ ਨੇ ਹੁਣ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨਰੇਂਦਰ ਮੋਦੀ ਨੇ

ਵੀ ਆਪਣੇ ਨਾਮਜ਼ਦਗੀ ਪੱਤਰ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਬਾਰੇ ਵੇਰਵੇ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ 21 ਅਗਸਤ ਨੂੰ ਤੈਅ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਤੇਜ ਬਹਾਦੁਰ ਵਾਰਾਣਸੀ ਤੋਂ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਟਿਕਟ 'ਤੇ ਚੋਣ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਉੱਤਰੇ ਸਨ ਪਰ ਰੀਟਰਨਿੰਗ ਅਫਸਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਗਜ਼ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਉਹ ਚੋਣ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੜ ਸਕੇ। ਤੇਜ ਬਹਾਦੁਰ ਉਹੀ ਬੀ.ਐਸ.ਐਫ. ਜਵਾਨ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਫੌਜੀਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਵਾਲੇ ਖਾਣੇ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨੌਕਰੀ ਤੋਂ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਲੋਕ ਸਭਾ 'ਚ ਮਨੁੱਖੀ ਹੱਕਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਬਾਰੇ ਸੋਧ ਬਿੱਲ ਪਾਸ

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰਾਂ ਦੇ ਸਖਤ ਇਤਰਾਜ਼ਾਂ ਅਤੇ ਹੰਗਾਮਿਆਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਲੋਕ ਸਭਾ 'ਚ ਮਨੁੱਖੀ ਹੱਕਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਬਾਰੇ ਸੋਧ ਬਿੱਲ ਲੋਕ ਸਭਾ 'ਚ ਪਾਸ ਹੋ ਗਿਆ।

ਬਿੱਲ ਦੇ ਪਾਸ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੇਂਦਰ ਕੋਲ ਰਾਜਾਂ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰੀ ਸੂਚਨਾ ਕਮਿਸ਼ਨਰਾਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਕਾਰਜਕਾਲ ਦੀ ਮਿਆਦ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੋਵੇਗਾ। ਬਿੱਲ ਮੁਤਾਬਿਕ ਸੂਚਨਾ ਕਮਿਸ਼ਨਰਾਂ ਦੇ ਕਾਰਜਕਾਲ ਦੀ ਮਿਆਦ 5 ਸਾਲ ਤੋਂ ਘਟਾ ਕੇ 3 ਸਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਮੌਜੂਦਾ ਅਮਲ 'ਚ ਸੂਚਨਾ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੂੰ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਦੇ

ਜਾਦੂ ਟੂਣੇ ਦੇ ਸ਼ੱਕ 'ਚ ਚਾਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕੁੱਟ ਕੁੱਟ ਕੇ ਮਾਰਿਆ

ਗੁਮਲਾ: ਝਾਰਖੰਡ ਦੇ ਗੁਮਲਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ 'ਚ ਜਾਦੂ ਟੂਣੇ ਦੇ ਸ਼ੱਕ 'ਚ ਦੋ ਔਰਤਾਂ ਸਣੇ 4 ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦਾ ਕੁੱਟ-ਕੁੱਟ ਕੇ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਹ ਘਟਨਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਨਗਰ ਸਿਸਕਾਰੀ ਪਿੰਡ 'ਚ ਵਾਪਰੀ। 10 ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਮੂੰਹ ਢਕੇ ਹੋਏ ਸੀ, ਨੇ ਚਾਰ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢਿਆ ਤੇ ਡੰਡਿਆਂ ਨਾਲ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਕੁੱਟਦੇ ਰਹੇ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਨਾ ਹੋ ਗਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਘਟਨਾ ਜਾਦੂ ਟੂਣੇ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਲੱਗ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਅਧਿਕਾਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਕੇਂਦਰ ਨੇ ਇਸ ਅਮਲ 'ਚ ਇਹ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਸੋਧ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਜਿਥੇ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਇਕ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਸੰਸਥਾ ਹੈ, ਉਥੇ ਸੂਚਨਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਇਕ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸੰਸਥਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਦੋਵਾਂ (ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਅਤੇ ਸੂਚਨਾ ਕਮਿਸ਼ਨ) ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ।

ਕਾਂਗਰਸ ਵੱਲੋਂ ਆਗੂ ਅਧਿਕਾਰੀ ਰੰਜਨ ਨੇ ਬਿੱਲ ਪੇਸ਼ ਹੋਣ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਨਿਯਮਾਂ ਮੁਤਾਬਿਕ ਸਦਨ 'ਚ ਬਿੱਲ ਪੇਸ਼ ਹੋਣ ਤੋਂ 2 ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਸੰਸਦ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਅਜਿਹਾ ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਬਿੱਲ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਗ੍ਰਹਿ ਰਾਜ ਮੰਤਰੀ ਨਿਤਯਾਨੰਦ ਰਾਏ ਨੇ ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰਾਂ ਦੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੋਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਮਨੁੱਖੀ ਹੱਕਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਲਈ ਹਨ।

ਹਵਾਈ ਖੇਤਰ ਬੰਦ ਕਰਨ ਨਾਲ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਅੱਠ ਅਰਬ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ

ਕਰਾਚੀ: ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਫਰਵਰੀ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ ਬਾਲਾਕੋਟ ਹਵਾਈ ਹਮਲੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਪਣਾ ਹਵਾਈ ਖੇਤਰ ਬੰਦ ਕਰਨ ਨਾਲ ਅੱਠ ਅਰਬ ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਖੁਲਾਸਾ ਮੀਡੀਆ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਦੱਸਣਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਫਰਵਰੀ ਵਿਚ ਭਾਰਤੀ ਹਵਾਈ ਸੈਨਾ ਨੇ ਪੁਲਵਾਮਾ 'ਤੇ ਹੋਏ ਦਹਿਸ਼ਤੀ ਹਮਲੇ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਬਾਲਾਕੋਟ ਸਥਿਤ ਜੈਸ਼-ਏ-ਮੁਹੰਮਦ ਦੇ ਸਿਖਲਾਈ ਕੇਂਦਰ 'ਤੇ ਹਵਾਈ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੇ 26 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਵਾਈ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੇ ਗੈਰ-ਫੌਜੀ ਉਡਾਣਾਂ ਲਈ ਆਪਣੇ ਹਵਾਈ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਮੁੜ ਖੋਲ੍ਹਣ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ। ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਹਵਾਬਾਜ਼ੀ ਬਾਰੇ ਮੰਤਰੀ ਗੁਲਾਮ ਸਰਵਰ ਖਾਨ ਨੇ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਦੌਰਾਨ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਹਵਾਈ ਖੇਤਰ ਬੰਦ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਨਾਲ 8.5 ਅਰਬ ਰੁਪਏ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਝੱਲਣਾ ਪਿਆ ਹੈ।

ਕਸ਼ਮੀਰ ਮਸਲੇ ਦਾ ਹੱਲ ਕੱਢ ਕੇ ਰਹਾਂਗੇ: ਰਾਜਨਾਥ

ਪੰਡੋਰੀ (ਜੰਮੂ ਕਸ਼ਮੀਰ): ਰੱਖਿਆ ਮੰਤਰੀ ਰਾਜਨਾਥ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਕਸ਼ਮੀਰ ਮਸਲੇ ਦਾ ਹੱਲ ਕੱਢ ਕੇ ਰਹੇਗੀ ਅਤੇ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਕੋਈ ਵੀ ਤਾਕਤ ਇਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਰੋਕ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਰਾਜਨਾਥ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਸ਼ਮੀਰ ਮੇਰੇ ਦਿਲ 'ਚ ਵਸਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨਾ ਸਿਰਫ ਇਸ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੀ ਜੰਨਤ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਸਗੋਂ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਸੈਰ ਸਪਾਟੇ ਵਾਲੀ ਜੰਨਤ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਸੁਫਨਾ ਦੇਖਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਰੱਖਿਆ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਦਰਾਸ ਸੈਕਟਰ 'ਚ 1999 ਦੀ ਕਾਰਗਿਲ ਜੰਗ ਦੌਰਾਨ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ ਫੌਜੀਆਂ ਦੇ ਸਮਾਰਕ 'ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਦੇ ਫੁੱਲ ਭੇਟ ਕੀਤੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਰਹੰਦੀ ਸਤਕ ਸੰਗਠਨ ਵੱਲੋਂ ਸਾਂਝਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਬਸੰਤਰ ਅਤੇ ਕਠੂਆ ਦੇ ਉਝ ਵਿਚ ਬਣਾਏ ਦੋ ਪੁਲਾਂ ਦਾ ਉਦਘਾਟਨ ਵੀ ਕੀਤਾ। ਉਝ ਦਰਿਆ 'ਤੇ 50 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੀ ਲਾਗਤ ਨਾਲ ਪੁਲ ਉਸਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਬੀ.ਆਰ.ਓ. ਵੱਲੋਂ ਹੁਣ ਤੱਕ ਉਸਾਰਿਆ ਗਿਆ ਸਭ ਤੋਂ ਲੰਬਾ ਪੁਲ ਹੈ।

Matrimonials

ਲੜਕੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ

ਸੈਣੀ ਸਿੱਖ ਉਮਰ 33 ਸਾਲ, ਕੱਚ 5'-9", ਗੈਸ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਮੈਨੇਜਰ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਦੇ, ਨਸ਼ਾ ਰਹਿਤ ਲੜਕੇ ਲਈ ਸੋਹਣੀ-ਸੁਨੱਖੀ ਅਮਰੀਕਨ ਸਿਟੀਜ਼ਨ ਜਾਂ ਗਰੀਨ ਕਾਰਡ ਹੋਲਡਰ ਪਰਿਵਾਰਕ ਲੜਕੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਤਲਾਕਸੂਦਾ 'ਤੇ ਵੀ ਵਿਚਾਰ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜਾਤ-ਪਾਤ ਦਾ ਕੋਈ ਬੰਧਨ ਨਹੀਂ। ਸੰਪਰਕ ਕਰੋ, ਫੋਨ: 319-670-8892

ਲੜਕੇ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ

Wanted suitable match for Khatri Sikh girl 33 yrs, 5'-4", B. Pharmacy (India), Doctorate of Pharmacy (USA), MBA (USA), working full time inpatient Pharmacist in USA. Divorced, no children. Turbaned Sikh boy preferred who resides in USA. Please contact, Ph: 262-444-9289

Wanted suitable sikh girl from USA for New Zealand citizen boy, 29 years, 5'-9", bachelor in business. Good Job with established company in New Zealand. Also have USA tourist visa. Contact with photo, email sunnymaan84@yahoo.com or call Navpreet at 856-693-5401.

Well established, affluent, educated Jatt Sikh family seeks professional US born match for beautiful, gracious US born 24 year old daughter, 5'-9", currently completing medical education, pursuing a career in dermatology. Contact: balkar76@gmail.com

Wanted suitable match for Jatt Sikh turban wearing boy, 27, 5'-7" B.tech computer engineering. Currently on work permit in Canada. Land -15 acre. One sister in USA and one in Canada. Contact: Ph.630-407-7577 or 630-956-0886. Email: sandeepksohi@gmail.com

Wanted well settled Canadian/US citizen/green card holder boy for Jatt Sikh Kang Canadian PR girl 24 yrs, 5'-6", diploma electrical control systems, currently working as technical support in Toronto, only child. Contact: What's App 1-437-779-2765

ਨਵਾਜ਼ ਦੀ ਧੀ ਮਰੀਅਮ ਖਿਲਾਫ ਕੇਸ ਖਾਰਜ

ਇਸਲਾਮਾਬਾਦ: ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਅਤਿਵਾਦ ਵਿਰੋਧੀ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਜੇਲ੍ਹ 'ਚ ਬੰਦ ਸਾਬਕਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨਵਾਜ਼ ਸ਼ਰੀਫ ਦੀ ਧੀ ਮਰੀਅਮ ਨਵਾਜ਼ ਖਿਲਾਫ ਅਵੇਨਫੀਲਡ ਅਪਾਟਰਮੈਂਟ ਕੇਸ 'ਚ ਫਰਜ਼ੀ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਦਾਖਲ ਕਰਾਉਣ ਸਬੰਧੀ ਅਰਜ਼ੀ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਪੀ.ਐਮ.ਐਲ.-ਐਨ ਦੇ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਰਕਰਾਂ ਨੇ ਮੀਤ ਪ੍ਰਧਾਨ ਦੀ ਹਮਾਇਤ 'ਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਬਾਹਰ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ।

ਪ੍ਰੋਫੈਸ਼ਨਲ ਤੰਦੂਰੀਏ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ

ਆਇਓਵਾ ਸਟੇਟ ਵਿਚ ਇੰਡੀਅਨ ਰੈਸਟੋਰੈਂਟ ਲਈ ਪ੍ਰੋਫੈਸ਼ਨਲ ਤੰਦੂਰੀਏ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਜੋ ਤੰਦੂਰ ਦਾ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਜਾਣਦਾ ਹੋਵੇ।

ਚੰਗੀ ਤਨਖਾਹ; ਖਾਣਾ ਤੇ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਮੁਫਤ
ਸੰਪਰਕ ਕਰੋ: ਮਿ. ਸਿੰਘ

ਫੋਨ: 515-291-1961

ਪੁਸਤਕ 'ਗਾਥਾ ਸ੍ਰੀ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ'

(ਡਾ. ਪਿਆਰ ਸਿੰਘ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ)

ਖਰੀਦਣ ਲਈ ਸੰਪਰਕ ਕਰੋ

ਪੁਸਤਕ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਉਪਲਬਧ ਹੈ।

Please contact:

Dr. Jaswant Singh
singhj914@gmail.com

Motel for Sale

in Lewiston, Idaho
Travel Inn Lewiston
42- Room Property

For more information,
Please call

Ph: (626) 786-1361

ਕਰੀ ਕੁੱਕ ਜਾਂ ਤੰਦੂਰੀਏ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ

ਮਿਸ਼ੀਗਨ ਵਿਚ ਭਾਰਤੀ ਵੈਸ਼ਨੂੰ ਕੈਰੀਆਊਟ (ਬੈਠ ਕੇ ਖਾਣ ਲਈ ਨਹੀਂ) ਲਈ ਕਰੀ ਕੁੱਕ ਜਾਂ ਤੰਦੂਰੀਏ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਰੈਸਟੋਰੈਂਟ ਐਤਵਾਰ ਨੂੰ ਬੰਦ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਟਰੇਨਿੰਗ ਦਿਆਂਗੇ।

ਕਿਚਨ ਸੋਮਵਾਰ ਤੋਂ ਸਨਿਚਰਵਾਰ ਤੱਕ ਰਾਤੀਂ 9 ਵਜੇ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ

In person : Ajanta Grocers and Carryout
3227 South Blvd, Auburn Hills, MI

Call: 248-260-7425 (Bal)

519-564-2515 (Preeti)

ਬੇਅਦਬੀ ਮਾਮਲਿਆਂ 'ਤੇ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਨੂੰ ਪੁੱਠ ਪਿਆ ਦਾਅ

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ: ਇਸ ਵੇਲੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਹਲਕਿਆਂ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਚਰਚਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਸੀ.ਬੀ.ਆਈ. ਵੱਲੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬੇਅਦਬੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ 3 ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੀ ਕਲੋਜ਼ਰ ਰਿਪੋਰਟ (ਕੇਸ ਬੰਦ ਕਰਨ ਬਾਰੇ) ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦਾ ਹੈ। ਸਿਆਸੀ ਧਿਰਾਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਘੇਰਨ ਉਤੇ ਜ਼ੋਰ ਲਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

ਡਟ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਸੀ.ਬੀ.ਆਈ. ਨੂੰ ਜਾਂਚ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਹੀ ਸੌਂਪੀ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪਿਛਲੇ ਪੰਜ

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬੇਅਦਬੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਹੁੰਦਿਆਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਬਾਦਲ ਨੇ ਹੀ ਇਸ ਦੀ ਜਾਂਚ ਸੀ.ਬੀ.ਆਈ. ਨੂੰ ਸੌਂਪੀ ਸੀ।

ਸਾਲ ਤੋਂ ਕੇਂਦਰ ਵਿਚ ਵੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੀ ਭਾਈਵਾਲ ਬੀ.ਜੇ.ਪੀ. ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਹੈ। ਸੀ.ਬੀ.ਆਈ. ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਸਿਆਸਤ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਸੱਤਾ 'ਚ ਹੁੰਦਿਆਂ

ਹੁਣ ਸੀ.ਬੀ.ਆਈ. ਵੱਲੋਂ ਕਲੋਜ਼ਰ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇਣ 'ਤੇ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਕਿਹੜੇ ਮੂੰਹ ਨਾਲ ਇਸ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿਚ, ਰਾਜਨੀਤਕ ਹਲਕਿਆਂ ਵਿਚ ਸੀ.ਬੀ.ਆਈ. ਦੀ ਇਸ ਕਲੋਜ਼ਰ ਰਿਪੋਰਟ ਨੂੰ ਹਰਿਆਣਾ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੀਆਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਜੋ ਅਕਤੂਬਰ 2019 ਵਿਚ ਹੋਣੀਆਂ ਹਨ, ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਭਾਜਪਾ ਦੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੋਣਾਂ ਵਿਚ ਡੇਰਾ ਸਿਰਸਾ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਵੋਟਾਂ ਲੈਣ ਦੀ ਇਕ ਕਵਾਇਦ ਹੀ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਹਰਿਆਣਾ ਦੀ ਭਾਜਪਾ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਡੇਰਾ ਮੁਖੀ ਪ੍ਰਤੀ ਵੱਢੀਆ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਦੋਸਤਾਨਾ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਕੋਟਕਪੂਰਾ ਤੇ ਬਹਿਬਲ ਕਲਾਂ ਗੋਲੀ ਕਾਂਡ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰ ਰਹੇ ਆਈ.ਜੀ. ਕੁੰਵਰ ਵਿਜੈ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ ਸਿੱਟ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤੀ ਹੁਕਮ ਮਿਲਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਬੰਦ ਡੇਰਾ ਮੁਖੀ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਫਿਰ ਡੇਰਾ ਮੁਖੀ ਨੂੰ ਪੈਰੋਲ 'ਤੇ ਰਿਹਾਅ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵੀ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਪਰ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵਿਆਪਕ ਵਿਰੋਧ ਤੇ ਮੀਡੀਆ ਵਿਚ ਬਣੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੇ ਚਲਦਿਆਂ ਡੇਰਾ ਮੁਖੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪੈਰੋਲ ਦੀ

ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਸੀ.ਬੀ.ਆਈ. ਦੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੇ ਢੰਗ ਉਤੇ ਹੈਰਾਨ

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ: ਸੀ.ਬੀ.ਆਈ. ਦੇ ਇਸ ਕੇਸ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੇ ਢੰਗ 'ਤੇ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਹਰਿਆਣਾ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਵੀ ਨਾਖੁਸ਼ੀ ਹੀ ਪ੍ਰਗਟਾਈ ਹੈ। ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਸੁਯੋਗ ਜੱਜ ਰਾਜਨ ਗੁਪਤਾ ਨੇ ਮੋਗਾ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਐਸ.ਐਸ.ਪੀ. ਚਰਨਜੀਤ ਸ਼ਰਮਾ ਦੀ ਪਟੀਸ਼ਨ ਰੱਦ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸੁਣਵਾਈ ਦੌਰਾਨ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਸੀ.ਬੀ.ਆਈ. ਦੀ ਕੇਸ ਡਾਇਰੀ ਮੰਗਵਾਈ ਤੇ ਜਾਂਚੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੀ ਕਿ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਜਾਂਚ ਵਿਚ ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਕੋਈ ਪ੍ਰਗਤੀ ਹੋਈ ਹੋਵੇ। ਗੌਰਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਬਾਦਲ ਸਰਕਾਰ ਵੇਲੇ ਬੇਅਦਬੀ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਜਾਂਚ ਲਈ ਬਣਾਈ ਗਈ ਪਹਿਲੀ ਸਿੱਟ ਜੇ ਹੁਣ ਡੀ.ਜੀ.ਪੀ. ਬਣੇ ਇਕਬਾਲ ਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਸਹੋਤਾ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਬਣੀ ਸੀ, ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਡੀ.ਆਈ.ਜੀ. ਰਣਬੀਰ ਸਿੰਘ ਖੱਟੜਾ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਚ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਡੇਰਾ ਪ੍ਰੇਮੀ ਮਹਿੰਦਰ ਪਾਲ ਬਿੱਟੂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਹੀ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਬਿੱਟੂ ਨੇ ਖੁਦ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਸਾਹਮਣੇ ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਸੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਹੀ ਇਕ ਡੇਰਾ ਪ੍ਰੇਮੀ ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਨੇ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਬਰਗਾਤੀ ਵਿਚ ਧਮਕੀ ਭਰੇ ਪੋਸਟਰ ਲਈ ਕਾਗਜ਼ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣ ਅਤੇ ਪੋਸਟਰ ਲਿਖਣ ਵਾਲੇ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਵੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਤੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਮਹਿੰਦਰ ਪਾਲ ਬਿੱਟੂ ਨੇ ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ। ਪਰ ਏਨੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਸੀ.ਬੀ.ਆਈ. ਵੱਲੋਂ ਕਲੋਜ਼ਰ ਰਿਪੋਰਟ ਦਾਖਲ ਕਰਨੀ ਹੈਰਾਨੀਜਨਕ ਮਾਮਲਾ ਹੈ।

ਅਰਜੀ ਵਾਪਸ ਲੈਣੀ ਪਈ। ਹੁਣ ਇਹ ਕਲੋਜ਼ਰ ਰਿਪੋਰਟ ਵੀ ਲੋਕ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ ਵਿਚ ਭਾਜਪਾ ਦੀ ਡੇਰੇ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀ ਹਮਾਇਤ ਦਾ ਇਨਾਮ ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ ਵਿਚ ਹਮਾਇਤ ਲੈਣ ਦੀ ਇਕ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੀ ਸਮਝੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਪਰ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਇਕ ਪਾਸੇ ਇਸ ਕਲੋਜ਼ਰ ਰਿਪੋਰਟ ਦਾ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਵਿਰੋਧ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਭਾਜਪਾ ਨਾਲ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਵਿਚ ਹੀ ਕਈ ਸਵਾਲ ਖੜ੍ਹੇ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਚਿੰਟਾ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸੀ.ਬੀ.ਆਈ. ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਨਾਜ਼ੁਕ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਕਲੋਜ਼ਰ ਰਿਪੋਰਟ ਦਾਖਲ ਕਰਨ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਸੀ.ਬੀ.ਆਈ. ਪਹਿਲੀ ਜੂਨ,

2015 ਨੂੰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬੁਰਜ ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ ਵਾਲਾ ਤੋਂ ਚੋਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, 24 ਸਤੰਬਰ, 2015 ਨੂੰ ਬੇਅਦਬੀ ਕਰਨ ਦੇ ਧਮਕੀ ਭਰੇ ਲਾਏ ਪੋਸਟਰਾਂ ਅਤੇ ਇਸੇ ਸਾਲ 'ਚ ਬਰਗਾਤੀ ਵਿਚ 12 ਅਕਤੂਬਰ ਨੂੰ ਕੀਤੀ ਬੇਅਦਬੀ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਸੀ.ਬੀ.ਆਈ. ਦਾ ਕੰਮ ਤਾਂ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਲੱਭ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦਿਵਾਉਂਦੀ। ਪਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਫੜਨ ਲਈ ਜਾਂਚ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ ਬਲਕਿ ਉਸ ਦਾ ਏਨਾ ਹੀ ਕੰਮ ਸੀ ਇਸ ਵਿਚ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕਥਿਤ ਦੋਸ਼ੀਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਚ ਨਾਭਾ ਜੇਲ੍ਹ 'ਚ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਮਹਿੰਦਰ ਪਾਲ ਬਿੱਟੂ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ, ਖਿਲਾਫ ਕੇਸ ਖਤਮ ਕਰਵਾ ਸਕੇ ਤੇ ਕਲੀਨ ਚਿੱਟ ਦੇ ਸਕੇ।

ਕਲੋਜ਼ਰ ਰਿਪੋਰਟ ਦਾ ਪੁਲਿਸ ਜਾਂਚ 'ਤੇ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਪੈਣਾ: ਕੁੰਵਰ ਵਿਜੈ
ਮੋਹਾਲੀ: ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਵਾਪਰੀਆਂ ਬੇਅਦਬੀ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਸਬੰਧੀ ਸੀ.ਬੀ.ਆਈ. ਵੱਲੋਂ ਕਰੀਬ ਸਾਢੇ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਵੱਖ ਵੱਖ ਪਹਿਲੂਆਂ 'ਤੇ ਜਾਂਚ ਪੜਤਾਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਿਛਲੇ ਦਿਨੀਂ ਅਚਾਨਕ ਮੋਹਾਲੀ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੀ.ਬੀ.ਆਈ. ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਕੇਸ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਕਲੋਜ਼ਰ ਰਿਪੋਰਟ ਦਾ ਪੰਜਾਬ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਜਾਂਚ 'ਤੇ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਪਵੇਗਾ। ਇਹ ਗੱਲ ਪੰਜਾਬ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜਾਂਚ ਟੀਮ (ਸਿੱਟ) ਦੇ ਸੀਨੀਅਰ ਮੈਂਬਰ ਆਈ.ਜੀ. ਕੁੰਵਰ ਵਿਜੈ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਹੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸੀ.ਬੀ.ਆਈ. ਦੀ ਕਲੋਜ਼ਰ ਰਿਪੋਰਟ ਨਾਲ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਵਧ ਗਈ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਬੀਤੀ 27 ਮਈ ਨੂੰ ਕੋਟਕਪੂਰਾ ਗੋਲੀਕਾਂਡ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ 'ਸਿੱਟ' ਵੱਲੋਂ ਫਰੀਦਕੋਟ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਖਿਲਾਫ ਮੁੱਖ ਚਲਾਨ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਅਹਿਮ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਵਿਚ ਘਟਨਾਕ੍ਰਮ ਸਬੰਧੀ ਸਾਰੀ ਲੋੜੀਂਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਉਪਲਬਧ ਹੈ।

ਸੀ. ਬੀ. ਆਈ. ਅਦਾਲਤ ਵੱਲੋਂ ਕਲੋਜ਼ਰ ਰਿਪੋਰਟ ਸਬੰਧੀ ਅਪੀਲ ਮਨਜ਼ੂਰ

ਮੋਹਾਲੀ: ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਹੋਈ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬੇਅਦਬੀ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਸਬੰਧੀ ਮੋਹਾਲੀ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੀ.ਬੀ.ਆਈ. ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾਵਾਂ ਦੀ ਅਪੀਲ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰ ਲਈ ਹੈ। ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਵਾਸੀ ਪਿੰਡ ਬੁਰਜ ਜਵਾਹਰ (ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਫਰੀਦਕੋਟ) ਅਤੇ ਇਸੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥੀ ਗੋਰਾ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਵਕੀਲ ਗਗਨਪ੍ਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਬੱਲ ਅਤੇ ਨਵਦੀਪ ਸਿੰਘ ਬਿੱਟਾ ਨਾਲ ਅੱਜ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੀ.ਬੀ.ਆਈ. ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜੱਜ ਜੀ.ਐੱਸ. ਸੇਖੋਂ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ ਅਤੇ ਪਿਛਲੇ ਦਿਨੀਂ ਸੀ.ਬੀ.ਆਈ. ਵੱਲੋਂ ਬੇਅਦਬੀ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਕਲੋਜ਼ਰ ਰਿਪੋਰਟ ਦੀ ਕਾਪੀ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਉਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਜੱਜ ਨੂੰ ਬੇਅਦਬੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪਹਿਲੂਆਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਇਆ। ਜਿਹਾ ਦੌਰਾਨ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅਟਾਰਨੀ ਸੰਦੀਪ ਬੱਤਰਾ ਅਤੇ ਉਪ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅਟਾਰਨੀ ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਏ.ਆਈ.ਜੀ. (ਅਪਰਾਧ) ਸਰਬਜੀਤ ਸਿੰਘ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਸਨ। ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਬਾਹਰ ਸਖਤ ਸੁਰੱਖਿਆ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾਵਾਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਕੀਲਾਂ, ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਨੁਮਾਇੰਦਾ ਕੁਝ ਵੀ ਦੱਸਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਅਦਾਲਤੀ ਕਾਰਵਾਈ ਮਗਰੋਂ ਬਾਹਰ ਆਏ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾਵਾਂ ਦੇ ਵਕੀਲਾਂ ਗਗਨਪ੍ਰਦੀਪ

ਸਿੰਘ ਬੱਲ ਅਤੇ ਨਵਦੀਪ ਸਿੰਘ ਬਿੱਟਾ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਜੱਜ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਲੋਜ਼ਰ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇਣ ਦੀ ਅਪੀਲ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰਦਿਆਂ ਹਦਾਇਤ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹ ਅਹਿਮ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਲਈ ਅਰਜ਼ੀ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਵਕੀਲਾਂ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸੀ.ਬੀ.ਆਈ. ਵੱਲੋਂ ਅਦਾਲਤ 'ਚ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਲੋਜ਼ਰ

ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚਲੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪਹਿਲੂਆਂ ਨੂੰ ਵਾਚਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਰਿਪੋਰਟ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦੇਣ ਬਾਰੇ ਫੈਸਲਾ ਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਪੰਜਾਬ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਸਿੱਟ ਵੱਲੋਂ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਖਿਲਾਫ ਚਲਾਨ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਕੇਸ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਚੱਲ ਰਹੇ ਹਨ ਪਰ ਹੁਣ ਕਲੋਜ਼ਰ ਰਿਪੋਰਟ ਪੇਸ਼ ਹੋਣ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ

ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਉਧਰ, ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਸੀ.ਬੀ.ਆਈ. ਦੀ ਤਸਦੀਕਸ਼ੁਦਾ ਕਲੋਜ਼ਰ ਰਿਪੋਰਟ ਦੀ ਕਾਪੀ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਲਈ ਸੂਬਾ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅਟਾਰਨੀ ਸੰਦੀਪ ਬੱਤਰਾ ਅਤੇ ਉਪ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅਟਾਰਨੀ ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮੋਹਾਲੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਸਨ।

ਬੇਅਦਬੀ ਕਾਂਡ: ਕਲੋਜ਼ਰ ਰਿਪੋਰਟ ਖਿਲਾਫ ਰੋਸ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ 'ਤੇ ਲਾਠੀਚਾਰਜ

ਮੁਹਾਲੀ: ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬੇਅਦਬੀ ਸਬੰਧੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਪਿਛਲੇ ਦਿਨੀਂ ਸੀ.ਬੀ.ਆਈ. ਵੱਲੋਂ ਮੁਹਾਲੀ ਸਥਿਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਲੋਜ਼ਰ ਰਿਪੋਰਟ ਖਿਲਾਫ ਰੋਸ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਰਹੇ ਸਿੱਖ ਕਾਰਕੁਨਾਂ 'ਤੇ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੀ ਹੱਦ 'ਤੇ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਲਾਠੀਚਾਰਜ ਕੀਤਾ, ਪਾਣੀ ਦੀਆਂ ਬੁਢਾਤਾਂ ਮਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਅੱਥਰੂ ਗੈਸ ਦੇ ਗੋਲੇ ਵੀ ਛੱਡੇ। ਇਸ ਕਾਰਨ ਕਈ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਪੱਗਾਂ ਲੱਥ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਕਈ ਜਖਮੀ ਹੋ ਗਏ।

ਨੇ ਅੱਥਰੂ ਗੈਸ ਦੇ ਗੋਲੇ ਵੀ ਛੱਡੇ। ਪਾਣੀ ਦੀਆਂ ਬੁਢਾਤਾਂ ਕਾਰਨ ਕਈ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਪੱਗਾਂ ਲੱਥ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਕਈ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨਕਾਰੀ ਜਖਮੀ ਹੋ ਗਏ। ਇਸ 'ਤੇ ਸਿੱਖ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਉਥੇ ਹੀ ਸੜਕ 'ਤੇ ਚੱਕਾ ਜਾਮ ਕਰਕੇ ਧਰਨੇ ਉਤੇ ਬੈਠ ਗਏ।

ਮੰਤਰੀ ਅਤੇ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰਾਲੇ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਉਣ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਭਾਈ ਸੁਖਦੀਪ ਸਿੰਘ ਖੋਸਾ ਅਤੇ ਭਾਈ ਜਸਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਕਿ ਬੇਅਦਬੀ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਡੇਰਾ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਖਿਲਾਫ

ਇਸ ਕਾਰਨ ਸੜਕ 'ਤੇ ਕਾਫੀ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਆਵਾਜਾਈ ਠੱਪ ਰਹੀ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਐਸ.ਪੀ. ਰੈਂਕ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਪੰਜ ਮੈਂਬਰੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਖੁਦ ਸੀ.ਬੀ.ਆਈ. ਦਫਤਰ ਤੱਕ ਲੈ ਕੇ ਗਿਆ। ਸੀ.ਬੀ.ਆਈ. ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੇ ਗੇਟ ਉਤੇ ਹੀ ਸਿੱਖ ਆਗੂਆਂ ਕੋਲੋਂ ਮੰਗ ਪੱਤਰ ਹਾਸਲ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਸੀ.ਬੀ.ਆਈ. ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਸਮੇਤ ਪ੍ਰਧਾਨ

ਸਖਤ ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਕੇਸ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਮੁਹਾਲੀ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੀ.ਬੀ.ਆਈ. ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਦਾਇਰ ਕਲੋਜ਼ਰ ਰਿਪੋਰਟ ਤੁਰਤ ਵਾਪਸ ਲਈ ਜਾਵੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਸ਼ ਲਾਇਆ ਕਿ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਕੈਪਟਨ ਅਮਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨਕਾਰੀ ਸਿੱਖਾਂ ਉਤੇ ਲਾਠੀਚਾਰਜ ਕਰਕੇ ਫਰੀਦਕੋਟ ਵਿੱਚ ਹੋਏ ਜਬਰ-ਜ਼ੁਲਮ ਦੀ ਯਾਦ ਤਾਜ਼ਾ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਕਲੋਜ਼ਰ ਰਿਪੋਰਟ ਰੱਦ
ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ: ਬੇਅਦਬੀ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਸੀ.ਬੀ.ਆਈ. ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੀ ਕਲੋਜ਼ਰ ਰਿਪੋਰਟ ਨੂੰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਖਿਲਾਫ ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਫੈਸਲੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਅੰਤਿਮ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਇਕੱਤਰਤਾ ਵਿਚ ਲਏ ਗਏ ਹਨ। ਇਹ ਇਕੱਤਰਤਾ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਲੋਧੀ ਸਥਿਤ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬੇਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਹੋਈ, ਜਿਸ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਲੌਂਗੋਵਾਲ ਨੇ ਕੀਤੀ। ਸ੍ਰੀ ਲੌਂਗੋਵਾਲ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੀਟਿੰਗ ਦੌਰਾਨ ਬੇਅਦਬੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਸਬੰਧੀ ਸੀ.ਬੀ.ਆਈ. ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਨੂੰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਅਗਲੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਾਨੂੰਨੀ ਮਾਰਗ ਦੀ ਰਾਏ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਅਮਿਤ ਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕਰੇਗੀ।

ਸਿੱਖ ਕਤਲੇਆਮ: ਯਾਦਵ ਨੂੰ ਨਾ ਮਿਲੀ ਰਾਹਤ
ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: 1984 ਸਿੱਖ ਕਤਲੇਆਮ ਦੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਸਜ਼ਾ ਕੱਟ ਰਹੇ ਸਾਬਕਾ ਕਾਂਗਰਸੀ ਆਗੂ ਸੱਜਣ ਕੁਮਾਰ ਦੇ ਸਾਥੀ ਮਹਿੰਦਰ ਯਾਦਵ ਨੂੰ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਤੋਂ ਕੋਈ ਰਾਹਤ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ। ਸਿਖਰਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਯਾਦਵ ਦੀ ਜ਼ਮਾਨਤ ਅਰਜ਼ੀ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਕਤਲੇਆਮ ਦੇ ਇਕ ਹੋਰ ਕੇਸ (ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਹ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ) ਨਾਲ ਜੋੜ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਫ਼ਾਉਣੀ ਅੰਦਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਸਮੂਹਿਕ ਕਤਲੇਆਮ ਵਿਚ ਸੱਜਣ ਕੁਮਾਰ ਅਤੇ ਪੰਜ ਹੋਰ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ 18 ਦਸੰਬਰ 2018 ਨੂੰ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਸੁਣਾਈਆਂ ਸਨ। ਦਿੱਲੀ ਸਿੱਖ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮਨਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸਿਰਸਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਕਤਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੋਸ਼ੀ ਹੁਣ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਣਗੇ।

ਹਾਈਕਮਾਨ ਨਾਲ ਯਾਰੀ ਵੀ ਨਾ ਬਚਾ ਸਕੀ ਸਿੱਧੂ ਦੀ ਕੁਰਸੀ

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ: ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਕੈਪਟਨ ਅਮਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਰਾਜਪਾਲ ਵੀ.ਪੀ.ਐਸ. ਬਦਨੌਰ ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਨਵਜੋਤ ਸਿੰਘ ਸਿੱਧੂ ਦਾ ਅਸਤੀਫਾ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਵਜ਼ਾਰਤ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਸਿੱਧੂ ਅਤੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਦੋਵਾਂ ਵਿਚਾਲੇ ਲੋਕ ਸਭਾ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਤੇ ਚੋਣਾਂ ਸਮੇਂ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਮੱਤਭੇਦ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਪ੍ਰਿਯੰਕਾ ਦੇ ਦਖਲ ਨਾਲ ਵੀ ਹੱਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੇ ਕਿਉਂਕਿ ਦੋਵਾਂ ਧਿਰਾਂ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਸਟੈਂਡ 'ਤੇ ਅੜਿੱਗ ਰਹੀਆਂ। ਸਿੱਧੂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਥਾਨਕ ਸਰਕਾਰਾਂ ਵਿਭਾਗ ਹੀ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਪਰ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਇਹ ਵਿਭਾਗ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਸਿੱਧੂ ਦਾ ਅਸਤੀਫਾ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਕੇ ਵੱਲੋਂ ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਕੁਝ ਘੰਟਿਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਕੇ ਇਸ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਦਫਤਰ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤੀ। ਸਿੱਧੂ ਦੇ ਅਸਤੀਫੇ ਬਾਰੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਫੁਰਤੀ ਵਿਖਾਈ ਗਈ, ਇਹ ਇਹੀ ਸੰਕੇਤ ਦੇ ਗਈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿਚ ਕੈਪਟਨ ਅਮਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੀ 'ਅਸਲ ਕਪਤਾਨ' ਹਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਹਾਈਕਮਾਨ ਵੀ ਟਾਲ ਨਹੀਂ

ਕੈਪਟਨ ਅਮਰਿੰਦਰ ਨੇ ਦਿੱਤਾ ਪੰਜਾਬ ਕਾਂਗਰਸ ਦਾ 'ਅਸਲ ਕਪਤਾਨ' ਹੋਣ ਦਾ ਸਬੂਤ

ਸਕਦੀ। ਦੱਸ ਦਈਏ ਕਿ ਸਿੱਧੂ ਦੀ ਹਾਈਕਮਾਨ ਦੀ ਚੋਟੀ ਦੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਨਾਲ ਕਾਫੀ ਨੇੜਤਾ ਹੈ। ਰਾਹੁਲ ਗਾਂਧੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸਿੱਧੂ ਕਈ ਸੀਨੀਅਰ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਤੇ ਕੈਪਟਨ ਤੱਕ ਇਹ

ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਪਹੁੰਚੀਆਂ ਵੀ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਕੋਈ ਗੌਰ ਨਾ ਹੋਈ। ਸਿੱਧੂ ਦਾ ਅਸਤੀਫਾ ਇਕ ਮਹੀਨਾ ਰਾਹੁਲ ਗਾਂਧੀ ਕੋਲ ਪਿਆ ਰਿਹਾ ਪਰ ਜਦੋਂ ਇਹ ਕੈਪਟਨ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਿਆ ਤਾਂ ਕੁਝ ਘੰਟਿਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਸਿੱਧੂ ਦੀ ਹੋਣੀ ਤੈਅ ਹੋ ਗਈ।

ਦੱਸ ਦਈਏ ਕਿ ਲੋਕ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ ਵਿਚ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਹੋਈ ਲੋਕ ਤੋੜਵੀਂ ਹਾਰ ਕਰਨ ਕਾਂਗਰਸ ਪ੍ਰਧਾਨ ਰਾਹੁਲ ਗਾਂਧੀ ਕਮਜ਼ੋਰ ਪੈ ਗਏ ਹਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਖੁਦ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ 13 ਵਿਚੋਂ ਅੱਠ ਲੋਕ ਸਭਾ ਸੀਟਾਂ ਜਿੱਤਣ ਕਰਕੇ ਕੈਪਟਨ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਜਿਸ ਸਦਕਾ ਕਾਂਗਰਸ ਹਾਈਕਮਾਡ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਮਨਮਰਜ਼ੀ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਨਹੀਂ ਕਰਵਾ ਸਕਦੀ। ਕ੍ਰਿਕਟ ਖਿਡਾਰੀ ਤੋਂ ਮੰਤਰੀ ਬਣੇ ਸਿੱਧੂ ਵੀ ਇਸ ਬਦਲੀ ਹੋਈ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਿਚ ਅਸਮਰਥ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਜ਼ਾਰਤ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋਣਾ ਪੈ ਗਿਆ ਹੈ। ਦੱਸਣਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨਾਲ ਮਤਭੇਦ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸਿੱਧੂ ਨੇ 10 ਜੂਨ ਨੂੰ ਕਾਂਗਰਸ ਪ੍ਰਧਾਨ ਰਾਹੁਲ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਕ ਮਹੀਨੇ ਪਿੱਛੋਂ 14 ਜੂਨ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਟਵੀਟ ਰਾਹੀਂ ਇਸ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਇਸ ਨਾਲ ਹੀ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣਾ ਅਸਤੀਫਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਭੇਜ ਦੇਣਗੇ ਅਤੇ ਅਗਲੇ ਦਿਨ 15 ਜੂਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਕ ਕਰੀਬੀ ਮਿੱਤਰ ਅਸਤੀਫਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਓ. ਐਸ. ਡੀ. ਐਮ.ਪੀ. ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦੇ ਆਏ ਸਨ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੋ ਕੈਬਨਿਟ ਮੰਤਰੀਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸਿੱਧੂ ਅਸਤੀਫੇ ਬਾਰੇ ਡਰਾਮਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਂਗਰਸ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨੂੰ ਅਸਤੀਫਾ ਭੇਜਣ ਦੀ ਥਾਂ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਅਸਤੀਫਾ ਭੇਜਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਛੇ ਜੂਨ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਕੈਪਟਨ ਅਮਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਵਜ਼ਾਰਤ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਕਰ ਰਹੇ

ਨਵਜੋਤ ਸਿੰਘ ਸਿੱਧੂ ਦੀ ਗੁੰਮਸ਼ੁਦਗੀ ਦੇ ਲੱਗੇ ਪੋਸਟਰ

ਬਠਿੰਡਾ: ਬਠਿੰਡਾ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਅਕਾਲੀ ਕੌਂਸਲਰ ਵਿਜੇ ਕੁਮਾਰ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਆਗੂ ਤੇ ਸਾਬਕਾ ਸਥਾਨਕ ਸਰਕਾਰ ਬਾਰੇ ਮੰਤਰੀ ਨਵਜੋਤ ਸਿੰਘ ਸਿੱਧੂ ਦੇ ਆਪਣੀ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਚੱਲ ਰਹੇ ਕਲੇਸ਼ ਮਗਰੋਂ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇਣ 'ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਸਿੱਧੂ ਦੇ ਗੁੰਮਸ਼ੁਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਫਲੈਕਸ ਬਠਿੰਡਾ ਦੇ ਪਰਸ ਰਾਮ ਚੌਕ ਵਿਚ ਵਿਚ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਫਲੈਕਸ ਹਰ ਰਾਹਗੀਰ ਦਾ ਧਿਆਨ

ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਖਿੱਚਦਾ ਹੈ ਤੇ ਲੋਕਾਂ 'ਚ ਚਰਚਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਪੋਸਟਰ ਸਬੰਧੀ ਗੱਲ ਕਰਦਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਵਜੋਤ ਸਿੰਘ ਸਿੱਧੂ 'ਤੇ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਪੋਸਟਰ ਵਿਚ ਨਵਜੋਤ ਸਿੰਘ ਸਿੱਧੂ ਦੇ ਗੁੰਮ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਦੀ ਪੱਗ ਅਤੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਨਵਜੋਤ ਸਿੰਘ ਸਿੱਧੂ ਸਰਕਾਰ ਛੱਡ ਕੇ ਭਗੋੜਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਸੱਚਮੁੱਚ ਦਰਦ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹ ਬਿਜਲੀ ਮੰਤਰਾਲਾ ਸੰਭਾਲਦੇ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬਿਜਲੀ ਚਾਰ ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਯੂਨਿਟ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ।

ਸਿੱਧੂ ਦੇ ਤੀਜੀ ਸਿਆਸੀ ਧਿਰ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਦੇ ਚਰਚੇ

ਸਿੱਧੂ ਦਾ ਕਾਂਗਰਸ ਛੱਡ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਤੀਸਰੀ ਸਿਆਸੀ ਧਿਰ ਨਾਲ ਹੱਥ ਮਿਲਾਉਣ ਦੀ ਚਰਚਾ ਚੱਲ ਰਹੀ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਅਸਾਰ ਵੀ ਨਾਮਾਤਰ ਹੀ ਹਨ। ਦਰਅਸਲ, ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਕਾਂਗਰਸ, ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ (ਭਾਜਪਾ) ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਤੀਸਰੀ ਧਿਰ ਵਜੋਂ ਆਮ ਆਦਮੀ ਪਾਰਟੀ (ਆਪ) ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਜਮਹੂਰੀ ਗੱਠਜੋੜ (ਪੀ.ਡੀ.ਏ.) ਹੀ ਸਰਗਰਮ ਹਨ। ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ 'ਆਪ' ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ ਸ੍ਰੀ ਸਿੱਧੂ ਸਾਲ 2017 ਵਿਚ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਪਾਰਟੀ ਨਾਲ ਹੱਥ ਮਿਲਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਨ ਦਾ ਤਜਰਬਾ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਅਤੇ ਲੋਕ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ 'ਚ ਮਿਲੀ ਭਾਰੀ ਹਾਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੀ.ਡੀ.ਏ. ਦੀਆਂ ਧਿਰਾਂ ਵੀ ਤਕਰੀਬਨ ਖਿੰਡ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ। ਪੀ.ਡੀ.ਏ. ਵਿਚਲੀ ਇਕ ਮੁੱਖ ਧਿਰ ਬਹੁਜਨ ਸਮਾਜ ਪਾਰਟੀ (ਬਸਪਾ) ਦੀ ਸੁਪਰੀਮੋ ਮਾਇਆਵਤੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਧਿਰ ਨਾਲ ਗੱਠਜੋੜ ਕਰਕੇ ਚੋਣ ਨਾ ਲੜਨ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਲੋਕ ਇਨਸਾਫ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਿਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬੈਂਸ ਨੇ ਪੀ.ਡੀ.ਏ. ਤੋਂ ਦੂਰੀਆਂ ਬਣਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਸਿਆਸੀ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ੍ਰੀ ਸਿੱਧੂ ਕੋਲ ਫਿਲਹਾਲ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਕੋਈ ਤੀਸਰੀ ਸਿਆਸੀ ਧਿਰ ਉਸਾਰਨ ਦਾ ਵੀ ਬਦਲ ਨਾਮਾਤਰ ਹੀ ਹੈ।

ਮਾਲੀ ਤੰਗੀ ਅੱਗੇ ਬੇਵੱਸ ਹੋਈ ਕੈਪਟਨ ਸਰਕਾਰ

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ: ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਸਰਕਾਰੀ ਤੰਤਰ ਵਿੱਤੀ ਸੰਕਟ ਅਤੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦੀ ਘਾਟ ਕਾਰਨ ਡਾਵਾਂਡੋਲ ਹੈ। ਦਫਤਰਾਂ 'ਚ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਅਸਾਮੀਆਂ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਖਾਲੀ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਸਰਕਾਰੀ ਤੰਤਰ 'ਚ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਖਲਾਅ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।

ਮੁੱਖ ਵਿਭਾਗਾਂ ਦੀ ਘੋਖ ਕਰਨ 'ਤੇ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਹੈ ਕਿ ਤਕਰੀਬਨ ਹਰੇਕ ਵਿਭਾਗ ਵਿਚ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਮਨਜ਼ੂਰਸ਼ੁਦਾ ਅਸਾਮੀਆਂ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਖਾਲੀ ਹਨ। ਇਸ ਕਾਰਨ ਜਿਥੇ ਦਫਤਰੀ ਕੰਮ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਥੇ ਹੀ ਮੌਜੂਦਾ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ 'ਤੇ ਵਾਧੂ ਦਫਤਰੀ ਬੋਝ ਵੀ ਪਿਆ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਕੈਪਟਨ ਅਮਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਸ ਵਰ੍ਹੇ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਮੰਨਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਵਿਭਾਗਾਂ ਵਿਚ 1.2 ਲੱਖ ਅਸਾਮੀਆਂ ਖਾਲੀ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਅਸਾਮੀਆਂ ਪਤਾਅਵਾਰ ਭਰਨ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਤਹਿਤ ਪਹਿਲੇ ਪਤਾਅ ਵਿਚ ਸਿਹਤ, ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਡਾਕਟਰੀ ਖੋਜ ਵਰਗੇ ਅਹਿਮ ਵਿਭਾਗਾਂ ਵਿਚਲੀਆਂ ਖਾਲੀ ਅਸਾਮੀਆਂ ਭਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਹੈਰਾਨੀ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਦਿਨੀਂ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨੇ 1.2 ਲੱਖ ਅਸਾਮੀਆਂ ਖਾਲੀ ਹੋਣ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਿਰਫ 44,000 ਅਸਾਮੀਆਂ ਦੇ ਪਤਾਵਾਂ

ਵਿਚ ਭਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਆਖੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਸਾਫ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਵੱਲੋਂ ਪਹਿਲੀ ਜਨਵਰੀ, 2019 ਨੂੰ 1.2 ਲੱਖ ਖਾਲੀ ਅਸਾਮੀਆਂ ਭਰਨ ਦੇ ਕੀਤੇ ਐਲਾਨ ਤਹਿਤ ਕੋਈ ਪ੍ਰਗਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ, ਉਲਟਾ ਸਰਕਾਰ ਨੇ 1.2 ਲੱਖ ਅਸਾਮੀਆਂ ਭਰਨ ਤੋਂ ਵੀ ਬੈਕ ਗੇਅਰ ਲਾ ਕੇ 44 ਹਜ਼ਾਰ ਤੱਕ ਹੀ ਭਰਤੀ ਕਰਨ 'ਤੇ ਬਰੇਕਾਂ ਲਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ।

ਸਰਕਾਰੀ ਅੰਕੜਿਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹਰੇਕ ਸਾਲ ਸੈਂਕੜੇ ਸਰਕਾਰੀ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਸੇਵਾਮੁਕਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਤਾਜ਼ਾ ਅੰਕੜਿਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਵੇਲੇ ਸਾਰੇ ਵਿਭਾਗਾਂ ਵਿਚ 1.08 ਲੱਖ ਦੇ ਕਰੀਬ ਸਰਕਾਰੀ ਅਸਾਮੀਆਂ ਖਾਲੀ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਖਾਲੀ ਅਸਾਮੀਆਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 15,000 ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਿੱਧੀ ਭਰਤੀ ਵਾਲੀਆਂ ਅਸਾਮੀਆਂ ਭਰਨ ਲਈ ਇਸਤਿਹਾਰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸਿੱਧੀ ਭਰਤੀ ਵਾਲੀਆਂ 29,000 ਤੋਂ ਵੱਧ ਖਾਲੀ ਅਸਾਮੀਆਂ 31 ਅਗਸਤ, 2020 ਤੱਕ ਅਤੇ 16,000 ਦੇ ਕਰੀਬ ਹੋਰ ਖਾਸ ਖਾਲੀ ਅਸਾਮੀਆਂ 31 ਅਗਸਤ, 2021 ਤੱਕ ਭਰਨ ਦਾ ਟੀਚਾ ਮਿਥਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਦੱਸਣਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਕੈਪਟਨ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਮਿਆਦ ਫਰਵਰੀ 2022 ਤਕ ਹੈ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅਖੀਰਲੇ ਪਤਾਅ ਵਿਚ ਇਹ ਸੀਮਤ ਅਸਾਮੀਆਂ ਭਰਨ ਦਾ ਟੀਚਾ ਮਿਥਿਆ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਸਿਖਰਲੇ ਤੇ ਅਹਿਮ ਸਕੱਤਰੇਤ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਵਿਚ ਹੀ ਕਲਰਕਾਂ ਤੇ ਸੀਨੀਅਰ ਸਹਾਇਕਾਂ ਦੀਆਂ ਸੈਂਕੜੇ ਅਸਾਮੀਆਂ ਖਾਲੀ ਹਨ। ਸਰਕਾਰੀ ਭਰਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਲੰਮੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਨੇੜਲੇ ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰਾਂ ਨੂੰ ਨੌਕਰੀਆਂ ਮਿਲਣੀਆਂ ਦੂਰ ਦੀ ਗੱਲ ਜਾਪਦੀ ਹੈ।

ਹੋਰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿੱਤ ਵਿਭਾਗ ਨੇ ਸੂਬੇ ਭਰ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨਾ ਦਫਤਰਾਂ ਨੂੰ ਚੁੱਪ-ਚੁੱਪੀਤੇ

ਫਰਮਾਨ ਜਾਰੀ ਕਰ ਕੇ ਪਿਛਲੇ ਦੋ ਮਹੀਨਿਆਂ ਤੋਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਬਾਕੀ ਅਦਾਇਗੀਆਂ 'ਤੇ ਰੋਕ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸਰਕਾਰ ਲੱਖਾਂ ਰੈਗੂਲਰ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਅਤੇ ਪੈਨਸ਼ਨਰਾਂ ਦੀ ਵੀ ਕਰਜ਼ਾਈ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਰਗਾਂ ਦਾ 15 ਫੀਸਦੀ ਡੀ.ਏ. ਦੱਬੀ ਬੈਠੀ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਪਿਛਲੀਆਂ ਕਿਸ਼ਤਾਂ ਦੇ ਕਈ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੇ ਬਕਾਏ ਦੇਣ ਤੋਂ ਵੀ ਇਨਕਾਰੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਨਖਾਹ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਲਟਕਾ ਕੇ 1 ਜਨਵਰੀ, 2016 ਤੋਂ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਪੈਨਸ਼ਨਰਾਂ ਦੀਆਂ ਪੈਨਸ਼ਨਾਂ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸਰਕਾਰ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਠੋਕਾ ਤੇ ਆਉਟ ਸੋਰਸ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਨਿਗੂਣੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਦੇ ਕੇ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਹਰੇਕ ਵਿਭਾਗ ਅਜਿਹੇ ਖਲਾਅ ਵਿਚ ਉਲਝਿਆ ਪਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਸਰਕਾਰੀ ਕੰਮ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ।

ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਹਰਿਆਣਾ ਤੋਂ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਰਾਜਧਾਨੀ ਹੋਣ ਦੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਮੰਗੇ

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ: ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਹਰਿਆਣਾ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਦੋਵੇਂ ਸੂਬਿਆਂ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਹਰਿਆਣਾ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਅਜਿਹਾ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਦਿਖਾਉਣ, ਜਿਸ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਸ਼ਹਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਵਾਲ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਇਕ ਵਕੀਲ ਵੱਲੋਂ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦਾ ਵਸਨੀਕ ਹੋਣ ਨਾਤੇ ਦੋਵਾਂ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿਚ ਰਾਖਵੇਂਕਰਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦਿਆਂ ਪਾਈ ਪਟੀਸ਼ਨ ਉਤੇ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਇਹ ਕੇਸ ਜਸਟਿਸ ਰਾਕੇਸ਼ ਕੁਮਾਰ ਜੈਨ ਤੇ ਜਸਟਿਸ ਅਰੁਣ ਕੁਮਾਰ ਤਿਆਗੀ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਬੈਂਚ ਦੀ ਅਦਾਲਤ 'ਚ ਸੁਣਵਾਈ ਲਈ ਆਇਆ ਤਾਂ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਸਾਂਝੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਹੋਣ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਉਠਿਆ ਕਿ ਇਕ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਐਸ.ਸੀ.

ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਪੋਸਟਰਾਂ 'ਤੇ ਛਾਪੀ ਨਿਰਭਿਆ ਕਾਂਡ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀ ਦੀ ਫੋਟੋ

ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ: ਪੰਜਾਬ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਅਰੋੜਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਪਤਾ ਲਾਏਗੀ ਕਿ ਦੀ ਹੈਰਾਨੀਜਨਕ ਗਤਬਤੀ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਚੋਣ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇ ਤਹਿਤ ਪੋਸਟਰਾਂ ਤੇ ਬੈਨਰਾਂ 'ਤੇ ਨਿਰਭਿਆ ਕਾਂਡ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਛਾਪ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਪੋਸਟਰਾਂ 'ਤੇ ਚਰਚਿਤ ਚਿਹਰਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਮੁਕੇਸ਼ ਸਿੰਘ ਦੀ ਵੀ ਫੋਟੋ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਦੱਸ ਦੇਈਏ ਮੁਕੇਸ਼ ਸਿੰਘ ਨੂੰ 2012 ਵਿਚ ਨਿਰਭਿਆ ਬਲਾਤਕਾਰ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਦੋਸ਼ੀ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਿਆ ਸਜ਼ਾ-ਏ-ਮੌਤ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਹ ਪੋਸਟਰ ਕਥਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਚੋਣ ਅਧਿਕਾਰੀ ਵੱਲੋਂ ਲਗਵਾਏ ਗਏ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਉਦਯੋਗ ਤੇ ਵਣਜ ਮੰਤਰੀ ਸੁੰਦਰ ਸ਼ਾਮ

ਇਸ ਕੰਮ ਪਿੱਛੇ ਕਿਸ ਦਾ ਹੱਥ ਹੈ। ਸੁੰਦਰ ਸ਼ਾਮ ਅਰੋੜਾ ਨੇ ਪਛਾਣ ਦੀ ਭੁੱਲ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਦੱਸਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਹ ਨਿਰਭਿਆ ਮਾਮਲੇ ਦਾ ਦੋਸ਼ੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਪਛਾਣ ਦੀ ਭੁੱਲ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਜਲਦ ਹੀ ਇਸ ਦਾ ਪਤਾ ਲਾਉਣਗੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰ ਗਲਤੀ ਨਾਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੋਏਗਾ, ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਜਾਣਬੁੱਝ ਕੇ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਜਾਏਗੀ ਕਿ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਹੋਇਆ? **ਬਿਜਲੀ ਡਿਗਣ ਕਾਰਨ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿਚ 32 ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮੌਤ** **ਲਖਨਊ:** ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਅਸਮਾਨੀ ਬਿਜਲੀ ਡਿਗਣ ਕਾਰਨ 32 ਵਿਅਕਤੀ ਮਾਰੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਹ ਮੌਤਾਂ ਕਾਨਪੁਰ, ਫਤਿਹਗੜ੍ਹ, ਝਾਂਸੀ, ਜੌਨਪੁਰ, ਪ੍ਰਤਾਪਗੜ੍ਹ, ਚਿੱਤਰਕੂਟ, ਦਿੱਲੀਆ ਅਤੇ ਗਾਂਧੀਪੁਰ ਆਦਿ ਵਿਚ ਹੋਈਆਂ ਹਨ।

Punjab Times

Established in 2000
20th Year in Publication

Published every Saturday
by **A B Publication Inc.**
20451 N Plum Grove Rd.
Palatine, IL 60074-2018
Ph:847-359-0746
Fax:847-705-9388
Email:punjabtimes1@gmail.com
www.punjabtimesusa.com

Editor:

Amolak Singh Jammu
Astt. Editors:
Jaspreet Kaur
Kuljeet Singh

Our Columnists

Gurbakhsh Singh Bhandal
Baljit Basi
Ashok Bhaura
Tarlochan Singh Dupalpur
Major Kular
California
Shiara Dhindsa
661-703-6664
New York
Iqbal S. Jabowalia
917-375-6395
Circulation
Harbhajan Singh
917-856-5229
Photographer
Kamaljit Singh Viridi
Ph. 847-502-2703

Distributed in:

California, Illinois, Indiana, Ohio,
Michigan, Wisconsin, Mississippi,
Iowa, Arkansas, Massachusetts,
Texas, Virginia, Nevada, Washington,
Oregon, Arizona, Georgia, Florida,
New York, New Jersey, Connecticut,
Oklahoma, Pennsylvania, Missouri,
Kentucky, Kansas.

ਡਾਕ ਰਾਹੀਂ ਪਰਚਾ ਮੰਗਵਾਉਣ ਲਈ
ਸਾਲਾਨਾ ਚੰਦਾ: 100 ਡਾਲਰ
ਪੰਜ ਸਾਲ ਲਈ: 450 ਡਾਲਰ

ਨੋਟ: ਪੰਜਾਬ ਟਾਈਮਜ਼ ਵਿਚ ਛਪੇ
ਲੇਖਾਂ ਵਿਚਲੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨਾਲ ਅਦਾਰਾ ਪੰਜਾਬ
ਟਾਈਮਜ਼ ਦਾ ਸਹਿਮਤ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ
ਹੈ। ਇਹ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਮਹਿਜ਼ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹਿੱਤ
ਛਾਪੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਹੀ ਜਾਂ ਗਲਤ
ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਫੈਸਲਾ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਹੈ।
ਪੰਜਾਬ ਟਾਈਮਜ਼ ਵਿਚ ਛਪੇ
ਇਸ਼ਤਿਹਾਰਾਂ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਦਾਅਵਿਆਂ ਦੀ
ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅਦਾਰਾ ਪੰਜਾਬ ਟਾਈਮਜ਼
ਤਾਈਦ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ। ਪਾਠਕ ਕਿਸੇ ਵੀ
ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਦੇ ਦਾਅਵਿਆਂ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਆਪ
ਕਰ ਲੈਣ।

Disclaimer

The views expressed in the
articles published in the columns
of Punjab Times are that of
their writers, and it is not
implied that Punjab Times
endorses them.

Sameway Punjab Times
does not necessarily endorse
the claims made in the
advertisements published in
Punjab Times.

**All disputes subject to
Chicago jurisdiction.**

ਨਕੋਦਰ ਬੇਅਦਬੀ ਮਾਮਲੇ 'ਚ ਅਕਾਲੀਆਂ ਦੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਿਲਾਂ ਵਧੀਆਂ

ਜਲੰਧਰ: ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਹਰਿਆਣਾ ਹਾਈ
ਕੋਰਟ ਨੇ ਤਿੰਨ ਦਹਾਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਨਕੋਦਰ ਵਿਚ
ਪੁਲਿਸ ਦੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਨਾਲ ਮਾਰੇ ਗਏ ਚਾਰ
ਸਿੱਖ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਸੂਬੇ ਦੇ ਸਾਬਕਾ
ਮੁੱਖ ਸਕੱਤਰ ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ ਗੁਰੂ, ਸਾਬਕਾ
ਪੁਲਿਸ ਮੁਖੀ ਮੁਹੰਮਦ ਇਜ਼ਹਾਰ ਆਲਮ ਅਤੇ
ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਗ੍ਰਿਹ ਵਿਭਾਗ ਨੂੰ ਨੋਟਿਸ
ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 14 ਅਗਸਤ ਤੱਕ
ਜਵਾਬ ਦਾਖਲ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਦੱਸਣਯੋਗ ਹੈ ਕਿ 1986 ਵਿਚ ਵਾਪਰੇ
ਇਸ ਕਾਂਡ ਵੇਲੇ ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ ਗੁਰੂ ਜਲੰਧਰ
ਦੇ ਵਧੀਕ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ
ਡੀ.ਸੀ. ਦੀਆਂ ਤਾਕਤਾਂ ਵਰਤਣ ਦੇ ਵੀ ਅਧਿਕਾਰ
ਸਨ। ਇਜ਼ਹਾਰ ਆਲਮ ਉਦੋਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ
ਐਸ.ਐਸ.ਪੀ. ਸਨ। ਹੁਣ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ

ਅਕਾਲੀ ਦਲ 'ਚ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਅਹੁਦਿਆਂ ਉਤੇ
ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹਨ। ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ
ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਨੇ ਲੰਘੀਆਂ ਲੋਕ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ 'ਚ
ਫਤਿਹਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਉਮੀਦਵਾਰ ਵੀ ਬਣਾਇਆ
ਸੀ। ਗੋਲੀ ਕਾਂਡ ਵਿਚ ਮਾਰੇ ਗਏ ਚਾਰ
ਵਿਅਕਤੀਆਂ 'ਚੋਂ ਇਕ ਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਲਿੱਤਰਾਂ
ਦੇ ਪਿਤਾ ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਲਿੱਤਰਾਂ ਨੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ
ਵਿਚ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦਾਖਲ ਕਰਕੇ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ
ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਉਚ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਸਿੱਟ
ਬਣਾਈ ਜਾਵੇ, ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਜਾਂਚ ਸੀ.ਬੀ.ਆਈ.
ਤੋਂ ਕਰਵਾਈ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ
ਆਈ.ਪੀ.ਸੀ. ਦੀ ਧਾਰਾ 302 ਤਹਿਤ ਕੇਸ ਦਰਜ
ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

ਜ਼ਿਕਰਯੋਗ ਹੈ ਕਿ 2 ਫਰਵਰੀ 1986 ਨੂੰ
ਨਕੋਦਰ ਦੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕਪੁਰਾ ਵਿਚਲੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ
ਪੰਜ ਪਵਿੱਤਰ ਬੀੜਾਂ ਅਗਨ ਭੇਟ ਹੋ ਗਈਆਂ ਸਨ।
ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ 4 ਫਰਵਰੀ 1986 ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤਮਈ
ਢੰਗ ਨਾਲ ਰੋਸ ਪ੍ਰਗਟਾ ਰਹੇ ਸਿੱਖਾਂ 'ਤੇ ਪੁਲਿਸ
ਨੇ ਗੋਲੀਆਂ ਚਲਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ। ਗੋਲੀਆਂ ਲੱਗਣ
ਨਾਲ ਚਾਰ ਸਿੱਖ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ
ਲਿੱਤਰਾਂ, ਬਲਪੀਰ ਸਿੰਘ ਰਾਮਗੜ੍ਹ, ਝਿਲਮਣ
ਸਿੰਘ ਗੋਰਸੀਆਂ ਅਤੇ ਹਰਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਰਾਏਪੁਰ
ਚਲੂਪਰ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਤੇ ਕਈ ਜਣੇ
ਫੱਟਣ ਵੀ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ 'ਚ
ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਵਿਧਾਇਕ ਐਚ.ਐਸ. ਫੁਲਕਾ
ਨੇ ਉਠਾਇਆ ਸੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ
ਕੈਪਟਨ ਅਮਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪੱਤਰ ਭੇਜ ਕੇ
ਪੀੜਤ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਇਨਸਾਫ ਦਿਵਾਉਣ ਦੀ
ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਦੱਸਣਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਨਕੋਦਰ

ਬੇਅਦਬੀ ਕਾਂਡ ਵੇਲੇ ਵੀ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ
ਦੀ ਹੀ ਸਰਕਾਰ ਸੀ। ਇਸ ਗੋਲੀ ਕਾਂਡ ਬਾਰੇ
ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ
ਬਰਨਾਲਾ ਨੇ ਜਸਟਿਸ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਕਮਿਸ਼ਨ
ਬਣਾਇਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਰਿਪੋਰਟ
ਅਕਤੂਬਰ 1986 ਵਿਚ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ
ਆਪਣੇ ਪੱਤਰ 'ਚ ਇਹ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਪੁਲਿਸ
ਨੇ ਮਾਰੇ ਗਏ ਸਿੱਖ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਦਾ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਸਸਕਾਰ ਕਰ
ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਪੀੜਤ ਪਰਿਵਾਰ 'ਚੋਂ ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ
ਲਿੱਤਰਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਵੇਲੇ ਵੱਡਾ
ਸਦਮਾ ਪਹੁੰਚਿਆ ਸੀ ਜਦੋਂ ਸਾਬਕਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ
ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਬਾਦਲ ਨੇ ਲੋਕ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ ਦੌਰਾਨ
ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਵਿਚ ਇਹ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ
ਨਕੋਦਰ ਵਰਗੇ ਕਾਂਡ ਤਾਂ ਹੁੰਦੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਹੈਰੋਇਨ ਤਸਕਰੀ 'ਚ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਵਪਾਰੀ ਦੀ ਹਿਰਾਸਤੀ ਮੌਤ 'ਤੇ ਉਠੇ ਸਵਾਲ

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ: ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਤੋਂ ਲੁਣ ਵਿਚ
ਲੁਕੇ ਕੇ ਭੇਜੀ ਗਈ 532 ਕਿਲੋ ਹੈਰੋਇਨ ਅਤੇ
52 ਕਿਲੋ ਹੋਰ ਨਸ਼ੀਲੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਤਸਕਰੀ ਦੇ
ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ
ਦੇ ਵਪਾਰੀ ਗੁਰਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਮੌਤ
ਹੋ ਗਈ। ਗੁਰਪਿੰਦਰ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਜੇਲ੍ਹ
ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ 'ਤੇ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਵਰਤਣ ਦਾ ਦੋਸ਼
ਲਾਇਆ ਹੈ। ਗੁਰਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮੌਤ ਸਬੰਧੀ
ਸੁਰੱਖਿਆ ਏਜੰਸੀਆਂ ਨੇ ਹੈਰਾਨੀ ਤੇ ਬੇਭਰੋਸਗੀ
ਦਾ ਇਜ਼ਹਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਨਾਰਕੋਟਿਕਸ ਕੰਟਰੋਲ ਬਿਊਰੋ (ਐਨ. ਸੀ.
ਬੀ.) ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਮੌਤ ਪਿੱਛੇ ਕਿਸੇ
ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਸ਼ੱਕ ਜ਼ਾਹਿਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮੌਤ ਦਾ
ਕਾਰਨ ਜਾਣਨ ਲਈ ਪੋਸਟਮਾਰਟਮ ਰਿਪੋਰਟ
ਉਡੀਕੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਫਸਰਾਂ ਦਾ
ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ 532 ਕਿਲੋ ਹੈਰੋਇਨ ਬਰਾਮਦਗੀ
ਦੇ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਜਾਂਚ ਲਈ ਗੁਰਪਿੰਦਰ
ਅਹਿਮ ਕਤੀ ਸੀ। ਐਨ.ਸੀ.ਬੀ. ਉਸ ਤੋਂ ਮੁੜ
ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕਰੇਗੀ। ਗੁਰਪਿੰਦਰ ਦੀ ਮਾਂ ਕੰਵਲਜੀਤ
ਕੌਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫੋਨ 'ਤੇ ਸੂਚਿਤ
ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੇਟੇ ਦੀ ਹਾਲਤ

ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਹਸਪਤਾਲ ਲਿਆਂਦਾ
ਗਿਆ ਹੈ। ਜਦ ਉਹ ਹਸਪਤਾਲ ਪੁੱਜੇ ਤਾਂ ਡਾਕਟਰਾਂ
ਨੇ ਕੁਝ ਵੀ ਦੱਸਣ ਤੋਂ ਗੁਰੇਜ਼ ਕੀਤਾ।

ਮਗਰੋ ਮੌਤ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਹੀ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ
ਤੇ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਦੋਹ ਨੂੰ ਸਿਵਲ ਹਸਪਤਾਲ
ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰਿਵਾਰਕ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ
ਦੋਸ਼ ਲਾਇਆ ਕਿ ਛੋਟੇ ਬੇਟੇ ਪਰਮਿੰਦਰ ਨੂੰ ਵੀ
ਬਿਨਾਂ ਕਸੂਰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਦਕਿ
ਉਸ ਦਾ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਲੈਣਾ-ਦੇਣਾ
ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੀ ਮਾਂ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ
ਗੁਰਪਿੰਦਰ ਇਕੱਲਾ ਹੀ ਘਰ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸਾਂਭਣ
ਵਾਲਾ ਸੀ ਜਦਕਿ ਛੋਟਾ ਬੇਟਾ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਨੌਕਰੀ
ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਤੀ ਦੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮੌਤ ਹੋ ਚੁੱਕੀ
ਹੈ। ਗੁਰਪਿੰਦਰ ਦੇ ਪਿਤਾ ਕਸਟਮ ਵਿਭਾਗ ਵਿਚੋਂ
ਹੀ ਸੇਵਾਮੁਕਤ ਹੋਏ ਸਨ। ਗੁਰਪਿੰਦਰ ਨੇ ਲਾਹੌਰ
ਦੀ ਇਕ ਕੰਪਨੀ ਕੋਲੋਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਲੁਣ ਦੀ
ਖੇਪ ਮੰਗਵਾਈ ਸੀ, ਜੋ 26 ਜੂਨ ਨੂੰ ਆਈ.ਸੀ.ਪੀ.
ਅਟਾਰੀ ਪੁੱਜੀ ਸੀ। 29 ਜੂਨ ਨੂੰ ਕਸਟਮ
ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਇਸ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਦਿਆਂ 532
ਕਿਲੋ ਹੈਰੋਇਨ ਅਤੇ 52 ਕਿਲੋ ਹੋਰ ਨਸ਼ੀਲੇ
ਪਦਾਰਥ ਬਰਾਮਦ ਕੀਤੇ ਸਨ।

ਨਸ਼ਿਆਂ ਖਿਲਾਫ ਮੁਹਿੰਮ: ਕੈਪਟਨ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਨੀਅਤ 'ਤੇ ਫਿਰ ਉਠੇ ਸਵਾਲ

(ਸਫਾ ਇਕ ਦੀ ਬਾਕੀ)

ਵਾਪਸੀ ਨਾਲ ਐਸ.ਟੀ.ਐਫ. ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗ
ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਵੇਗੀ ਜਾਂ ਡੀ.ਜੀ.ਪੀ. ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੰਮ
ਕਰੇਗੀ; ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਅਫਸਰ ਦੀ ਵਾਪਸੀ ਦੇ
ਨਾਲ ਹੀ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਘਿਰੇ ਉਚ
ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਹੱਥਾਂ ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਪੈ ਗਈ ਹੈ। ਇਸੇ
ਲਈ ਕੈਪਟਨ ਨੂੰ ਸਖਤ ਲਹਿਜੇ 'ਚ ਆਖਣਾ ਪਿਆ
ਹੈ ਕਿ ਜਾਂ ਤਾਂ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਵਿਚ ਰਹੋ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ
ਬਦਲੀ ਕਰਵਾ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਚਲੇ ਜਾਵੋ।

ਦੱਸ ਦਈਏ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਦੋ ਕੁ ਮਹੀਨੇ ਤੋਂ
ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰੋਂ ਤੇ ਸਰਹੱਦ ਤੋਂ ਅਫੀਮ, ਹੈਰੋਇਨ
ਤੇ ਨਸ਼ੀਲੀਆਂ ਦਵਾਈਆਂ ਸਮੇਤ ਹੋਰ ਨਸ਼ਿਆਂ
ਦੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਖੇਪਾਂ ਫੜੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ।
ਅਟਾਰੀ ਸਰਹੱਦ ਦੇ ਵਪਾਰਕ ਚੌਕੀ ਤੋਂ ਕੁਇੰਟਲ
ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਇਕੋ ਤਸਕਰ ਤੋਂ ਅਫੀਮ ਫੜੀ ਗਈ
ਹੈ। ਜਲੰਧਰ ਦਿਹਾਤੀ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਪਿਛਲੇ ਦਿਨਾਂ
ਵਿਚ 62 ਕਿੱਲੋ ਅਫੀਮ, 34 ਕਿੱਲੋ ਹੈਰੋਇਨ ਤੋਂ
ਇਲਾਵਾ ਵੱਡੀ ਮਾਤਰਾ 'ਚ ਹੋਰ ਨਸ਼ੀਲੇ ਪਦਾਰਥ
ਫੜੇ ਹਨ। ਹੋਰਨਾਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਤੋਂ ਵੀ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦੀ
ਵਿੱਕਰੀ ਤੇ ਸੇਵਨ 'ਚ ਵੱਡੇ ਛਾਪੇ ਦੀਆਂ ਖਬਰਾਂ
ਆਮ ਛਪਣ ਲੱਗੀਆਂ ਹਨ। ਇਕ ਗੱਲ ਤਾਂ ਸਪਸ਼ਟ
ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੱਡੀ ਮਾਤਰਾ ਵਿਚ ਨਸ਼ੀਲੇ

ਪਦਾਰਥ ਫੜੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਸੇਵਨ
'ਚ ਵਾਧੇ ਨਾਲ ਮੌਤਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਧ ਰਹੀ ਹੈ,
ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਸਪਲਾਈ ਨਾ ਟੁੱਟਣ
ਦਾ ਹੀ ਸੰਕੇਤ ਹੈ। ਇਸ ਗੱਲ 'ਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ
ਨਹੀਂ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਸਿੰਧੂ ਨੇ ਪੁਲਿਸ 'ਚ ਕਈ ਨਵੀਆਂ
ਤੇ ਪੱਕੀਆਂ ਪਿਰਤਾਂ ਪਾਈਆਂ ਸਨ।

ਪੰਜਾਬ ਪੁਲਿਸ 'ਚ ਪੀ.ਸੀ.ਆਰ. (ਸ਼ਹਿਰਾਂ
'ਚ ਬਾਇਆਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੰਟਰੋਲ ਰੂਮ ਅਧੀਨ
ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਗਸ਼ਤ ਪਾਰਟੀਆਂ) ਦਾ
ਆਰੰਭ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਐਸ.ਟੀ.ਐਫ. ਵਲੋਂ
ਵੱਡੀ (ਜੇਟੀਦਾਰ) ਅਤੇ ਡੈਪੋ (ਨਸ਼ਾ ਰੋਕੂ ਅਫਸਰ)
ਤਾਇਨਾਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕਾਢ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੀ ਹੈ।
ਮੁੜ ਇਸ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਮੁਖੀ ਬਣਨ ਬਾਅਦ ਵੀ
ਪਹਿਲੇ ਸਵਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੱਗੇ ਮੂੰਹ ਅੱਡੀ ਖੜ੍ਹੇ ਹਨ
ਕਿ ਨਸ਼ਿਆਂ ਵਿਰੁਧ ਮੁਹਿੰਮ 'ਚ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਵਪਾਰ
'ਚ ਸਹਿਯੋਗੀ ਜਾਂ ਗਲਤਾਨ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲਿਆਂ
ਖਿਲਾਫ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਅੱਗੇ ਤੋਰਨਗੇ
ਤੇ ਇਸ ਮਾਮਲੇ 'ਤੇ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਅਫਸਰਸ਼ਾਹੀ
ਦੀ ਧੜੇਬੰਦੀ ਤੋਂ ਕਿਵੇਂ ਬਚਣਗੇ? ਸਿਆਸੀ
ਹਲਕਿਆਂ ਤੇ ਪੁਲਿਸ ਅਫਸਰਸ਼ਾਹੀ 'ਚ ਇਹ ਵੀ
ਚਰਚਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿਆਸੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਹਾਸਲ ਕਰਨ
ਵਾਲੇ ਤਸਕਰਾਂ ਨੂੰ ਹੱਥ ਪਾਉਣ 'ਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ
ਕਿੰਨੀ ਕੁ ਖੁੱਲ੍ਹ ਮਿਲੇਗੀ।

ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਭਾਗ ਨੇ ਬੱਲੇ-ਬੱਲੇ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਐਲਾਨੇ ਫਰਜ਼ੀ ਨਤੀਜੇ

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ: ਮਾੜੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਕਾਰਨ ਪੰਜਾਬ
ਦਾ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਭਾਗ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਸਕੂਲ
ਅਕਸਰ ਚਰਚਾ 'ਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਹਰ ਸਾਲ
ਪੰਜਾਬ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਭਾਗ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਕੁਝ
ਖਾਸ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਪਰ ਜੇਕਰ ਗੱਲ 2018 19 ਦੇ
ਨਤੀਜਿਆਂ ਦੀ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਦਸਵੀਂ ਦੀ ਪਾਸ
ਦਰ 85 ਫੀਸਦੀ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਗਈ, ਪਰ ਇਹ
ਅਸਲ ਪਾਸ ਦਰ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਭਾਗ
ਆਪਣੀ ਫੋਕੀ ਬੱਲੇ ਬੱਲੇ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਕੀਤਾ
ਗਿਆ ਫਰਜ਼ੀਵਾਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਖੁਲਾਸਾ ਹੁਣ
ਆਰ.ਟੀ.ਆਈ. ਰਾਹੀਂ ਪੰਜਾਬ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ
ਬੋਰਡ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣਕਾਰੀ 'ਚ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਆਰ.ਟੀ.ਆਈ. ਮੁਤਾਬਕ ਸਾਲ 2017-
18 'ਚ ਦਸਵੀਂ ਦਾ ਅਸਲ ਨਤੀਜਾ 46.29
ਫੀਸਦੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਮਾਰਕਸ ਮੈਂਡਰੇਸ਼ਨ
ਪਾਲਿਸੀ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ 62.10 ਫੀਸਦੀ ਦਿਖਾਇਆ

ਗਿਆ। ਜਦਕਿ ਇਸ ਸਾਲ 2018-19 ਦਾ
85.56 ਫੀਸਦੀ ਐਲਾਨ ਕੇ ਸਰਕਾਰੀ ਸਕੂਲ
ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਖੇਤਰ 'ਚ ਵੱਡਾ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨ ਦੇ
ਨਾਮ 'ਤੇ ਫੋਕੀ ਵਾਹ-ਵਾਹ ਲੈਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ
ਗਈ, ਜਦਕਿ ਅਸਲੀਅਤ 'ਚ ਇਹ ਨਤੀਜਾ
76.49 ਫੀਸਦੀ ਸੀ। ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਭਾਗ ਦੇ
ਚੇਅਰਮੈਨ ਮਨੋਹਰ ਕਾਂਤ ਨੇ ਵੀ ਮੰਨਿਆ ਕਿ
ਗੁੱਸ ਮਾਰਕਸ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ।

ਉਧਰ, ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਇਸ
ਫਰਜ਼ੀਵਾਤੇ 'ਤੇ ਸਿਆਸਤ ਵੀ ਭਖ ਗਈ ਹੈ।
ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ ਦੇ ਨੇਤਾ ਹਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਦੀਮਾ ਨੇ
ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਿੱਖਿਆ ਬੋਰਡ ਵੱਲੋਂ ਨਤੀਜਿਆਂ 'ਚ
ਪਾਸ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤਤਾ ਫਰਜ਼ੀਵਾਤੇ ਨਾਲ ਵਧਾ-ਚੜ੍ਹਾ
ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ
ਭਵਿੱਖ ਨਾਲ ਖਿਲਵਾਤ ਅਤੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨਾਲ ਵੱਡਾ
ਧੋਖਾ ਹੈ।

ਲੈਫਟੀਨੈਂਟ ਜਨਰਲ ਨਰਵਾਣੇ ਹੋਣਗੇ ਫੌਜ ਦੇ ਅਗਲੇ ਉਪ ਮੁਖੀ

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਫੌਜ ਦੀ ਪੂਰਬੀ ਕਮਾਂਡ ਦੇ ਮੁਖੀ ਲੈਫਟੀਨੈਂਟ ਜਨਰਲ ਮਨੋਜ ਮੁਕੰਦ ਨਰਵਾਣੇ
ਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਫੌਜ ਦਾ ਉਪ ਮੁਖੀ ਥਾਪਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਲੈਫਟੀਨੈਂਟ ਜਨਰਲ ਡੀ. ਐਨਥੂ ਦੀ ਥਾਂ
ਲੈਣਗੇ ਜੋ ਕਿ 31 ਅਗਸਤ ਨੂੰ ਸੇਵਾਮੁਕਤ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਫੌਜ ਦੀਆਂ ਸੱਤ ਕਮਾਂਡਾਂ
ਵਿਚੋਂ ਚਾਰ ਦੇ ਨਵੇਂ ਕਮਾਂਡਰ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਲੈਫਟੀਨੈਂਟ ਜਨਰਲ ਆਰ.ਪੀ. ਸਿੰਘ ਨੂੰ
ਚੰਡੀਮੰਦਰ ਅਧਾਰਿਤ ਪੱਛਮੀ ਕਮਾਂਡ ਦਾ ਮੁਖੀ ਥਾਪਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਲੈਫਟੀਨੈਂਟ
ਜਨਰਲ ਏ.ਐਸ. ਕਲੇਰ ਨੂੰ ਜੈਪੁਰ ਅਧਾਰਿਤ ਦੱਖਣ-ਪੱਛਮੀ ਕਮਾਂਡ ਦਾ ਮੁਖੀ ਥਾਪਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।
ਲਖਨਊ ਅਧਾਰਿਤ ਕੇਂਦਰੀ ਕਮਾਂਡ ਦੀ ਕਮਾਨ ਲੈਫਟੀਨੈਂਟ ਜਨਰਲ ਆਈ.ਐਸ. ਘੁੰਮਣ ਨੂੰ ਸੌਂਪੀ
ਗਈ ਹੈ।

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਚਾਰ
ਸੂਬਿਆਂ ਲਈ ਨਵੇਂ ਗਵਰਨਰਾਂ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ
ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਦੇ
ਸਾਬਕਾ ਸੰਸਦ ਮੈਂਬਰ ਅਤੇ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ
ਵਕੀਲ ਜਗਦੀਪ ਧਨਖਤ ਦਾ ਨਾਮ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ।
ਸ੍ਰੀ ਧਨਖਤ 2003 ਵਿਚ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ
ਭਾਜਪਾ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ
ਭਵਨ ਦੇ ਬੁਲਾਰੇ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੇਸਰੀ
ਨਾਥ ਤ੍ਰਿਪਾਠੀ ਦੀ ਥਾਂ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ,
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਾਰਜਕਾਲ ਅਗਲੇ ਹਫਤੇ ਸਮਾਪਤ
ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਚਾਰ ਸੂਬਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਨਵੇਂ ਗਵਰਨਰ

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ 77 ਸਾਲਾ ਆਨੰਦੀਬੇਨ
ਪਟੇਲ ਨੂੰ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਗਵਰਨਰ ਵਜੋਂ
ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਨਵਰੀ 2018 ਵਿਚ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦਾ
ਗਵਰਨਰ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੱਸਿਆ

ਬਿਹਾਰ ਦੇ ਗਵਰਨਰ ਲਾਲਜੀ ਟੰਡਨ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ
ਗਵਰਨਰ ਪਟੇਲ ਦੀ ਥਾਂ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਕੀਤੀ
ਗਈ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੀਤੇ ਵਰ੍ਹੇ ਅਗਸਤ ਵਿਚ
ਬਿਹਾਰ ਦੇ ਗਵਰਨਰ ਵਜੋਂ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ
ਸੀ ਅਤੇ ਫੰਗੂ ਚੌਹਾਨ ਨੂੰ ਬਿਹਾਰ ਦਾ ਗਵਰਨਰ
ਲਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਰਮੇਸ਼ ਬਾਇਸ ਨੂੰ ਕਪਤਾਨ
ਸਿੰਘ ਸੇਲੋਕੀ ਦੀ ਥਾਂ ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਦੇ ਗਵਰਨਰ ਵਜੋਂ
ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਗਵਰਨਰ ਕਪਤਾਨ
ਸਿੰਘ ਸੇਲੋਕੀ ਨੂੰ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਅਗਸਤ ਵਿਚ
ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਦੇ ਗਵਰਨਰ ਵਜੋਂ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ
ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ 2014 ਤੋਂ ਹਰਿਆਣਾ
ਦੇ ਗਵਰਨਰ ਸਨ ਅਤੇ ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ 27 ਜੁਲਾਈ
ਤੋਂ ਕਾਰਜਕਾਲ ਖਤਮ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ
ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ ਬਿਊਰੋ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੇਵਾ ਮੁਕਤ
ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਐਨ. ਰਵੀ ਨੂੰ ਨਾਗਾਲੈਂਡ ਦਾ
ਗਵਰਨਰ ਲਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬ ਟਾਈਮਜ਼ ਦਾ ਆਨਰੇਰੀ ਸਲਾਹਕਾਰ ਬੋਰਡ

(ਡਾ.) ਨਵਦੀਪ ਕੌਰ ਬਲਵਿੰਦਰ (ਨਿੱਕੀ) ਕੌਰ ਸੇਖੋਂ ਸਵਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਢਿਲੋਂ ਅਮੋਲਕ ਸਿੰਘ ਗਾਖਲ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਗਰੇਵਾਲ ਹਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਦਿਓਲ	ਡਾ. ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਬਸਰਾਨ ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ ਹਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸਾਹੀ ਸਰਵਣ ਸਿੰਘ ਟਿਵਾਣਾ ਜੈਦੇਵ ਸਿੰਘ ਭੱਠਲ ਜਸਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ (ਜੱਸੀ) ਗਿੱਲ	ਡਾ. ਹਰਗੁਰਮੁਖਪਾਲ ਸਿੰਘ ਅਯੁਧਿਆ ਸਲਵਾਨ ਡਾ. ਤੇਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮੰਡੇਰ ਜਗਦੀਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਕਲੇਰ ਰਘਬੀਰ ਸਿੰਘ ਘੁੰਨ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਦਰਤ	ਡਾ. ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਗਰੇਵਾਲ ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬੈਂਸ ਮਨਦੀਪ ਸਿੰਘ ਭੂਰਾ ਗੁਲਜ਼ਾਰ ਸਿੰਘ ਮੁਲਤਾਨੀ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਸਪਰਿੰਗਫੀਲਡ ਗੁਰਦੀਰ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ
--	---	--	---

ਕੈਂਸਰ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਘਰ-ਘਰ ਵਿਛਾਏ ਸੱਥਰ

ਸਿੱਖ ਕਤਲੇਆਮ: ਪੀੜਤਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲੇਗਾ ਰਾਖਵਾਂਕਰਨ

ਬਠਿੰਡਾ: ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਨਮੂਰਾਦ ਬਿਮਾਰੀ ਕੈਂਸਰ ਨੇ ਘਰ-ਘਰ ਸੱਥਰ ਵਿਛਾ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਕੈਂਸਰ ਦਾ 'ਰਿਪੋਰਟ ਕਾਰਡ' ਦੇਖ ਕੇ ਕਾਬਾ ਛਿੜਦਾ ਹੈ। ਕੇਂਦਰੀ ਸਿਹਤ ਮੰਤਰਾਲੇ ਨੇ ਹੁਣ ਨੋਟਿਸ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਤਰੀ ਭਾਰਤ 'ਚੋਂ ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਉਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ 'ਚ ਕੈਂਸਰ ਹਰ ਵਰ੍ਹੇ ਆਪਣੇ ਪੈਰ ਪਸਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ 'ਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕਹਿਰ ਮਾਲਵੇ ਵਿਚ ਵਰਤਾਇਆ ਹੈ।

ਕੈਂਸਰ ਨਾਲ ਔਸਤਨ ਰੋਜ਼ਾਨਾ 48 ਮੌਤਾਂ

ਮਤਲਬ ਕਿ ਅੱਠ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਔਸਤਨ ਰੋਜ਼ਾਨਾ 37 ਘਰਾਂ 'ਚ ਸੱਥਰ ਵਿਛੇ।

ਵੇਰਵਿਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਲ 2018 ਵਿਚ 35,137 ਕੈਂਸਰ ਦੇ ਨਵੇਂ ਮਰੀਜ਼ ਸਾਹਮਣੇ ਆਏ ਜਦੋਂ ਕਿ 17,771 ਮਰੀਜ਼ ਜਹਾਨਾਂ ਚਲੇ ਗਏ। ਸਾਲ 2017 ਵਿਚ 33,781 ਮਰੀਜ਼ ਕੈਂਸਰ ਦੇ ਲੱਭੇ ਸਨ ਅਤੇ 17,084 ਮਰੀਜ਼ ਮੌਤ ਦੇ ਮੂੰਹ ਜਾ ਪਏ। ਏਨਾ ਮਹਿੰਗਾ ਇਲਾਜ ਹੈ ਕਿ ਗਰੀਬ ਬੰਦੇ ਕੋਲ ਸਿਵਾਏ ਅਰਦਾਸ ਤੋਂ ਕੋਈ ਚਾਰਾ ਨਹੀਂ ਬਚਦਾ। ਪ੍ਰਤੀ ਮਰੀਜ਼ ਦਾ ਇਲਾਜ 'ਤੇ ਖਰਚਾ ਘੱਟੋ ਘੱਟ 1.50 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਵੀ ਮੰਨ ਲਈਏ ਤਾਂ ਲੰਬੇ ਅੱਠ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਵਿਚ ਇਕੱਲੇ ਇਲਾਜ 'ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕ 3600 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਖਰਚ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਸਵਾ ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਕੈਂਸਰ ਦੇ ਇਲਾਜ ਖਰਚ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਿੰਡ ਜੈਦ ਦੀ ਇੱਕ 7 ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਬੱਚੀ ਨੂੰ ਕੈਂਸਰ ਹੈ ਜਿਸ ਤੇ ਇਲਾਜ ਖਰਚਾ 6.25 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਵੇਂ ਫਰੀਦਕੋਟ ਦੇ ਮਰੀਜ਼ ਅਨੂਪ ਦੇ ਇਲਾਜ ਲਈ 4.60 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਹਸਪਤਾਲ ਨੇ ਲਗਾਇਆ ਹੈ।

ਇਹੋ ਚੰਦਰੀ ਬਿਮਾਰੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਤਰਨ ਤਾਰਨ ਦੇ ਪਿੰਡ ਜੋਣੋਕੇ ਦੇ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਦੇ ਬੱਚੇ ਦੇ ਹਾਸੇ ਵੀ ਕੈਂਸਰ ਨੇ ਖੋਹ ਲਏ ਹਨ। ਸੋਝੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕੈਂਸਰ ਨਾਲ ਭਿੜਨਾ ਪੈ ਗਿਆ।

ਪੰਜਾਬ 'ਚ ਤਾਂ ਹੁਣ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਆਖਰੀ ਮੌਤ 'ਤੇ ਵੀ ਕੈਂਸਰ ਹੀ ਟੱਕਰਦਾ ਹੈ। ਮੁਕਤਸਰ ਦੇ ਪਿੰਡ ਮੱਲਣ ਦੇ 80 ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਅਤੇ ਸੰਗਰੂਰ ਦੇ ਵੀ 80 ਸਾਲ ਦੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਦਾ ਕੈਂਸਰ ਨੇ ਬੁਢਾਪਾ ਰੋਲ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

48 ਮਰੀਜ਼ ਕੈਂਸਰ ਨਾਲ ਮਰ ਰਹੇ ਹਨ ਜਦੋਂਕਿ ਹਰ ਰੋਜ਼ 96 ਨਵੇਂ ਮਰੀਜ਼ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਅੱਠ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਔਸਤਨ ਦੇਖੀਏ ਤਾਂ ਰੋਜ਼ਾਨਾ 28 ਮੌਤਾਂ ਕੈਂਸਰ ਕਾਰਨ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ ਜਦੋਂ ਕਿ 64 ਨਵੇਂ ਮਰੀਜ਼ ਕੈਂਸਰ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤ 'ਚ ਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਪਹਿਲੀ ਜਨਵਰੀ 2011 ਤੋਂ 31 ਦਸੰਬਰ 2018 ਤੱਕ (ਅੱਠ ਸਾਲਾਂ 'ਚ) 2.34 ਲੱਖ ਕੈਂਸਰ ਦੇ ਮਰੀਜ਼ ਪੰਜਾਬ ਭਰ 'ਚੋਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆਏ ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ 1.09 ਲੱਖ ਕੈਂਸਰ ਮਰੀਜ਼ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਅਲਵਿਦਾ ਆਖ ਗਏ।

ਨਸ਼ਿਆਂ ਪਿਛੋਂ ਏਡਜ਼ ਦੀ ਜਕੜ 'ਚ ਪੰਜਾਬ

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ: ਨਸ਼ਿਆਂ ਵਿਚ ਗਲਤਾਨ ਹੋਏ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਜਵਾਨੀ ਹੁਣ ਐਚ.ਆਈ.ਵੀ. ਏਡਜ਼ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤ ਵਿਚ ਵੀ ਫਸਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਤੋਂ ਆਏ ਏਡਜ਼ ਦੇ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਤਾਜ਼ਾ ਅੰਕੜਿਆਂ ਨੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਹੈਰਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਫਾਜ਼ਿਲਕਾ 'ਚ 50 ਤੋਂ ਵੱਧ ਤੇ ਬਰਨਾਲਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ 'ਚ 40 ਤੋਂ ਵੱਧ ਐਚ.ਆਈ.ਵੀ. ਪੀੜਤ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੀ ਖਬਰ ਨੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁੰਨ ਕਰਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਪਿਛਲੇ ਦੋ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿਚ ਜਲਾਲਾਬਾਦ ਦੇ ਨਸ਼ਾ ਛੁਡਾਉ ਸੈਂਟਰ ਵਿਚ ਕੁੱਲ 60 ਨਸ਼ੇ ਦੇ ਆਦੀਆਂ ਦੀ ਰਜਿਸਟਰੇਸ਼ਨ ਹੋਈ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਨੌਕਰੀ ਪੇਸ਼ਾ, ਵੱਡੇ ਘਰਾਂ ਦੇ ਕਾਕੇ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਸਰਕਾਰੀ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।

ਇਸ ਮਾਮਲੇ 'ਤੇ ਆਮ ਆਦਮੀ ਪਾਰਟੀ ਦੀਆਂ ਮਹਿਲਾ ਵਿਧਾਇਕਾਂ ਵਿਰੋਧੀ ਪਿਰ ਦੀ ਉਪ ਨੇਤਾ ਸਰਬਜੀਤ ਕੌਰ ਮਾਣੂਕੇ, ਵਿਧਾਇਕ ਪ੍ਰੋ. ਬਲਜਿੰਦਰ ਕੌਰ ਅਤੇ ਰੁਪਿੰਦਰ ਕੌਰ ਰੁਬੀ ਨੇ ਐਚ.ਆਈ.ਵੀ. ਪੀੜਤ ਨਸ਼ੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 'ਤੇ ਕੈਪਟਨ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਨਿਖੇਧੀ ਕੀਤੀ

ਦੀ ਉਮਰ 25 ਤੋਂ 50 ਸਾਲ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਹੈ। ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਮਰੀਜ਼ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਅਤੇ ਡਰਾਈਵਿੰਗ ਦੇ ਕਿੱਤੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕੁਝ ਪਰਵਾਸੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਤੇ ਤਿੰਨ ਨਸ਼ੇੜੀ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਮਰੀਜ਼ ਭਦੌੜ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਆਸ-ਪਾਸ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਤੋਂ ਹਨ। ਭਦੌੜ ਵਿਚ ਪਿਛਲੇ ਦਿਨੀਂ ਲੱਗੇ ਖੂਨਦਾਨ ਕੈਂਪਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤੇ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤਿਆਂ ਨੂੰ ਏਡਜ਼ ਹੋਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਸਬੰਧ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਸਰਕਾਰੀ ਹਸਪਤਾਲ ਦੇ ਅੰਕੜਿਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪਿਛਲੇ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਇਸ ਸਾਲ ਇਹ ਅੰਕੜਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ। 2018 ਵਿਚ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਕੁੱਲ 58 ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਏਡਜ਼ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਹੋਈ ਸੀ। 2017 ਵਿਚ 76 ਮਰੀਜ਼ ਏਡਜ਼ ਦੇ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ 45 ਪੁਰਸ਼, 28 ਔਰਤਾਂ ਅਤੇ 3 ਗਰਭਵਤੀ

ਲੁਧਿਆਣਾ ਸਿਟੀ ਸੈਂਟਰ ਘੁਟਾਲੇ ਦੀ ਫਾਈਲ ਗੁੰਮ

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ: ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸਥਾਨਕ ਸਰਕਾਰਾਂ ਵਿਭਾਗ ਵਿਚੋਂ ਲੁਧਿਆਣਾ ਸਿਟੀ ਸੈਂਟਰ ਘੁਟਾਲੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਫਾਈਲ ਸਮੇਤ ਕੁਝ ਹੋਰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਫਾਈਲਾਂ ਗੁੰਮ ਹਨ। ਸਿਟੀ ਸੈਂਟਰ ਘੁਟਾਲੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਕੇਸ ਵਿਚ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਕੈਪਟਨ ਅਮਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਨਾਂ ਵੀ ਜੁੜਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਕੇਸ ਲੁਧਿਆਣਾ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਸਬੰਧਤ ਫਾਈਲ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਸੂਤਰਾਂ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਸਥਾਨਕ ਸਰਕਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਸਾਬਕਾ ਮੰਤਰੀ ਨਵਜੋਤ ਸਿੰਘ ਸਿੱਧੂ ਨੇ ਵਿਭਾਗ ਬਦਲੇ ਜਾਣ ਪਿਛੋਂ ਚਾਰਜ ਛੱਡਣ ਸਮੇਂ ਅਹਿਮ ਫਾਈਲਾਂ ਵਿਭਾਗ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਦੇ

ਹੈ ਕਿ ਵਿਭਾਗ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਫਾਈਲਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਦੇਣ ਲਈ ਸੂਚੀ ਤਿਆਰ ਕਰ ਲਈ ਹੈ।

ਫਾਈਲਾਂ ਨਾ ਮਿਲਣ ਕਰਕੇ ਇਕ ਸੀਨੀਅਰ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਸਿੱਧੂ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਰੱਖਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪਤਾ ਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ ਕਿ ਜਿਹੜੀਆਂ ਫਾਈਲਾਂ ਮਿਲ ਨਹੀਂ ਰਹੀਆਂ, ਉਹ ਸਿੱਧੂ ਕੋਲ ਹਨ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਸਿੱਧੂ ਨਾਲ ਛੇ ਜੂਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਿਸੇ ਦਾ ਕੋਈ ਤਾਲਮੇਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅਸਤੀਫੇ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਵੀ ਟਵਿੱਟਰ 'ਤੇ ਹੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਅਸਤੀਫਾ ਆਪਣੇ ਇਕ ਕਰੀਬੀ ਮਿੱਤਰ ਰਾਹੀਂ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਨਿਵਾਸ ਸਥਾਨ ਉੱਤੇ ਭੇਜਿਆ ਸੀ। ਸਥਾਨਕ ਸਰਕਾਰਾਂ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਮੰਤਰੀ ਬ੍ਰਹਮ ਮਹਿੰਦਰਾ, ਜੋ ਸਿੱਧੂ ਵਲੋਂ ਕਲੀਅਰ ਨਾ ਕੀਤੀਆਂ ਫਾਈਲਾਂ ਦੇ ਢੇਰ ਨੂੰ ਨਿਬੇੜਨ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਹਨ, ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਿਭਾਗ ਕੋਲੋਂ ਫਾਈਲਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਮੰਗੀ ਹੈ ਤੇ ਸੂਚੀ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ 'ਗੁੰਮ' ਫਾਈਲਾਂ ਬਾਰੇ ਕੁੱਝ ਕਹਿਣ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਹੋਣਗੇ।

ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ ਪਰ ਲੁਧਿਆਣਾ ਸਿਟੀ ਸੈਂਟਰ ਘੁਟਾਲੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਹੋਰ ਫਾਈਲਾਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਰਹੀਆਂ। ਜੇ ਇਹ ਫਾਈਲਾਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਫਾਈਲਾਂ ਨੂੰ ਮੁੜ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ ਪਰ ਵਿਭਾਗ ਗੁੰਮ ਫਾਈਲਾਂ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਲਈ ਪੂਰੀ ਵਾਹ ਲਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਤਾ ਲੱਗਾ

ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਜਾਨਲੇਵਾ ਅਲਾਮਤਾਂ ਨਾ ਪਿਛਲੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੇ ਏਜੰਡੇ 'ਤੇ ਸਨ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮੌਜੂਦਾ ਕੈਪਟਨ ਅਮਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਏਜੰਡੇ ਉੱਤੇ ਹਨ।

ਇਸ ਸਾਲ ਅਪਰੈਲ, ਮਈ ਅਤੇ ਜੂਨ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ ਏਡਜ਼ ਦੇ 40 ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਸਰਕਾਰੀ ਰਿਕਾਰਡ ਵਿਚ ਹੋਈ ਹੈ। ਏਡਜ਼ ਦੇ 40 ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜ ਨਵਜੰਮੇ ਬੱਚੇ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਐਚ.ਆਈ.ਵੀ. ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਤੋਂ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ 15 ਔਰਤਾਂ (ਇਕ ਬੱਚੀ) ਤੇ 25 ਪੁਰਸ਼ (4 ਬੱਚੇ) ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਐਚ.ਆਈ.ਵੀ. ਪਾਜ਼ੀਟਿਵ ਆਏ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਰੀਜ਼ਾਂ

ਔਰਤਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। 2016 ਵਿਚ ਵੀ 54 ਮਰੀਜ਼ ਐਚ.ਆਈ.ਵੀ. ਪਾਜ਼ੀਟਿਵ ਪਾਏ ਗਏ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ 29 ਪੁਰਸ਼, 19 ਔਰਤਾਂ ਅਤੇ 6 ਗਰਭਵਤੀ ਔਰਤਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਹੁਣ ਤੱਕ ਏਡਜ਼ ਦੇ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵੱਧ ਹੈ। ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਐਚ.ਆਈ.ਵੀ. ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਔਰਤਾਂ ਤੱਕ ਸਬੰਧ ਬਣਾਉਣ ਸਮੇਂ ਪਹੁੰਚਦੀ ਹੈ। ਜਣੇਪੇ ਸਮੇਂ ਇਹ ਬਿਮਾਰੀ ਮਾਂ ਤੋਂ ਬੱਚੇ ਤੱਕ ਪੁੰਜ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਰ੍ਹੇ ਸਿਰਫ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿਚ ਏਡਜ਼ ਦੇ 40 ਮਰੀਜ਼ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਣਾ ਚਿੰਤਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈ। ਸਿਹਤ ਵਿਭਾਗ ਨੂੰ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਮੁਹਿੰਮ ਤੇਜ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਇਮਰਾਨ ਖਾਨ ਨੂੰ ਨਗਰ ਕੀਰਤਨ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਸੱਦਾ

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ: 550ਵੇਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪੁਰਬ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਸ੍ਰੀ ਨਨਕਾਣਾ ਸਾਹਿਬ (ਪਾਕਿਸਤਾਨ) ਤਕ ਸਜਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਨਗਰ ਕੀਰਤਨ ਵਿਚ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਲਈ ਦਿੱਲੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਵੱਲੋਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ

ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਇਮਰਾਨ ਖਾਨ ਨੂੰ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਸਫਾਰਤਖਾਨੇ ਰਾਹੀਂ ਰਸਮੀ ਸੱਦਾ ਪੱਤਰ ਭੇਜ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਪਰ ਜਲਦੀ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕਰਕੇ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੱਦਾ ਪੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਸੱਦੇ ਤਹਿਤ 31 ਅਕਤੂਬਰ ਨੂੰ

ਸ੍ਰੀ ਨਨਕਾਣਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਨਗਰ ਕੀਰਤਨ ਦੇ ਪੁੱਜਣ 'ਤੇ ਸਵਾਗਤ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਆਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਅਤੇ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਲਈ ਸਮਾਂ ਮੰਗਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਰਵਾਨਗੀ ਵੇਲੇ ਨਗਰ ਕੀਰਤਨ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਦਾ ਸੱਦਾ ਪੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ 28 ਅਕਤੂਬਰ ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਨਗਰ ਕੀਰਤਨ ਵਿਚ ਸੰਸਦ ਮੈਂਬਰ ਪ੍ਰਨੀਤ ਕੌਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਗੇ। ਉਹ ਅਟਾਰੀ-ਵਾਹਗਾ ਸਰਹੱਦ ਰਸਤੇ ਸ੍ਰੀ ਨਨਕਾਣਾ ਸਾਹਿਬ ਵੀ

ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਧੀ

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ: ਉਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਤੇ ਬਿਹਾਰ ਸੂਬਿਆਂ ਤੋਂ ਆ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਹਰਿਆਣਾ ਵਸਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਲਗਾਤਾਰ ਵਧ ਰਹੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੀ 2011 ਵਿਚ ਕੁੱਲ ਆਬਾਦੀ 2.77 ਕਰੋੜ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ 6.93 ਲੱਖ (2.5 ਫੀਸਦੀ) ਲੋਕ ਉਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਤੋਂ, 5.52 ਲੱਖ (1.99 ਫੀਸਦੀ) ਲੋਕ ਹਰਿਆਣਾ ਤੋਂ ਅਤੇ 3.75 ਲੱਖ (1.35 ਫੀਸਦੀ) ਲੋਕ ਬਿਹਾਰ ਤੋਂ ਆ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਵਸੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ 2001 ਵਿਚ, ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਕੁੱਲ ਆਬਾਦੀ 2.43 ਕਰੋੜ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ 1.94 ਫੀਸਦੀ ਲੋਕ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਤੋਂ, 1.49 ਫੀਸਦੀ ਲੱਖ ਲੋਕ ਹਰਿਆਣਾ ਤੋਂ ਤੇ 1.01 ਫੀਸਦੀ ਲੱਖ ਲੋਕ ਬਿਹਾਰ ਤੋਂ ਆ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਹੋਏ ਸਨ।

ਵਿਚ ਵਸੇ ਹੋਏ ਹਨ ਜਦਕਿ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ 'ਚੋਂ ਆਏ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ (80 ਫੀਸਦੀ) ਲੋਕ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਵਿਚ ਵਸੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਅੰਕੜਿਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਲ 2011 ਵਿਚ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਤੋਂ ਭਾਰਤ ਆ ਕੇ ਵਸੇ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 9.19 ਲੱਖ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ 2.65 ਲੱਖ (28.85) ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ, 1.58 ਲੱਖ (17.27) ਹਰਿਆਣਾ ਵਿਚ, 1.36 ਲੱਖ (14.81) ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਤੇ 81,662 (8.88) ਰਾਜਸਥਾਨ 'ਚ ਵਸੇ ਹੋਏ ਸਨ।

(9.34) ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਵਿਚ ਅਤੇ 88,207 (3.21) ਆਸਾਮ ਵਿਚ ਵਸੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਇਸ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ 2001 ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 37.42 ਲੱਖ ਸੀ। ਉਦੋਂ ਵੀ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ 80.98 ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ੀ ਵਸੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਵਿਚ 7.99 ਅਤੇ ਆਸਾਮ ਵਿਚ 4.39 ਲੋਕ ਵਸੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਦਿਹਾੜੀ ਅਤੇ ਸਨਅਤ ਵਿਕਾਸ ਬਾਰੇ ਖੋਜ ਕੇਂਦਰ (ਸੀ. ਆਰ. ਆਰ. ਆਈ.ਡੀ.) ਦੇ ਜਨਸੰਖਿਆ ਖੋਜ ਕੇਂਦਰ ਦੇ ਪ੍ਰੋ. ਅਸ਼ਵਨੀ ਕੁਮਾਰ ਨੰਦਾ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪਰਵਾਸੀ 1947 ਦੀ ਵੰਡ ਦੌਰਾਨ ਆਏ ਸਨ ਤੇ ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ ਵਸ ਗਏ ਸਨ। ਪਿਛੋਂ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵੱਲੋਂ ਭਾਰਤ ਵੱਲ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਪਰਵਾਸ ਹੋਇਆ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਗਿਣਤੀ ਘਟਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ 1971 ਵਿਚ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਵੱਲੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਆ ਕੇ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ 'ਚ ਵਸ ਗਏ ਸਨ। ਇਹ ਗਿਣਤੀ ਸਮੇਂ ਨਾਲ ਘਟਦੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਇਸ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ 2001 ਵਿਚ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 13.05 ਲੱਖ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ 26.36 ਫੀਸਦੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ, 19.04 ਫੀਸਦੀ ਹਰਿਆਣਾ ਵਿਚ ਅਤੇ 18.46 ਫੀਸਦੀ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਵਸੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਲ 2011 ਵਿਚ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਵਿਚੋਂ ਆ ਕੇ ਭਾਰਤ ਵਸੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਕੁੱਲ ਗਿਣਤੀ 27.47 ਲੱਖ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ 22.22 ਲੱਖ (80.89) ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਵਿਚ, 2.56 ਲੱਖ

ਉਧਰ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਤੇ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਆ ਕੇ ਭਾਰਤ ਵਸਣ ਵਾਲੇ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਘਟੀ ਹੈ। ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਤੋਂ ਆਏ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਵਿਚੋਂ 60 ਫੀਸਦੀ ਪੰਜਾਬ, ਹਰਿਆਣਾ ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ

ਜਾਣਗੇ। ਸਰਨਾ ਭਰਾਵਾਂ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਹ ਨਗਰ ਕੀਰਤਨ 28 ਅਕਤੂਬਰ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਨਾਨਕ ਪਿਆਓ ਤੋਂ ਆਰੰਭ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਰਾਤ ਦਾ ਠਹਿਰਾਅ ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਿਚ ਹੋਵੇਗਾ। 29 ਅਕਤੂਬਰ ਨੂੰ ਰਾਤ ਦਾ ਠਹਿਰਾਅ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਲੋਧੀ ਸਥਿਤ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬੇਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ, 30 ਅਕਤੂਬਰ ਨੂੰ ਰਾਤ ਦਾ ਠਹਿਰਾਅ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ 31 ਅਕਤੂਬਰ ਨੂੰ ਇਥੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰਨ ਮਗਰੋਂ ਨਗਰ ਕੀਰਤਨ ਵਾਹਗਾ ਸਰਹੱਦ ਰਾਹੀਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋਵੇਗਾ।

ਘੱਗਰ ਦਰਿਆ ਨੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਆਸਾਂ 'ਤੇ ਮੁੜ ਫੇਰਿਆ ਪਾਣੀ

ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਏਕੜ ਫਸਲ ਬਰਬਾਦ, ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਭਰਿਆ ਪਾਣੀ

ਸੰਗਰੂਰ: ਘੱਗਰ ਦਰਿਆ ਨੇ ਪਟਿਆਲਾ ਤੇ ਸੰਗਰੂਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿਚ ਭਾਰੀ ਤਬਾਹੀ ਮਚਾਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਏਕੜ ਫਸਲ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਡੁੱਬਣ ਕਾਰਨ ਤਬਾਹ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕੋਠਿਆਂ ਉਤੇ ਦਿਨ ਗੁਜਾਰਨੇ ਪਏ ਰਹੇ ਹਨ। ਸੰਗਰੂਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ 'ਚ ਲੰਘਦੇ ਘੱਗਰ ਦਰਿਆ ਦੇ ਬੰਨੂ ਵਿਚ ਮੂਨਕ ਦੇ ਪਿੰਡ ਫੁਲਦ ਕੋਲ ਵੱਡਾ ਪਾੜ ਪੈਣ ਕਾਰਨ ਨੇੜਲੇ ਕਈ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਫਸਲ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਡੁੱਬ ਗਈ ਹੈ।

ਅਜੇ ਇਥੇ ਪਾੜ ਉਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾਉਣ ਦੀਆਂ ਤਿਆਰੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹੀ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਕਿ ਸਮਾਣਾ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸੰਗਰੂਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਕਈ ਪਾੜ ਪੈ ਗਏ। ਦਰਿਆ ਦੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਪੱਧਰ

ਇੰਨਾ ਵਧ ਗਿਆ ਕਿ ਹਾਲਾਤ ਉਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾਉਣਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਤੋਂ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵੱਸੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸ ਪਾਣੀ ਨੇ ਭਾਰੀ ਤਬਾਹੀ ਮਚਾਈ ਹੈ। ਘੱਗਰ ਨੇੜਲੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ 'ਚ ਸਹਿਮ ਦਾ ਮਾਹੌਲ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਘੱਗਰ ਦੇ ਬੰਨੂ 'ਚ ਕਈ ਬਾਈਆਈਆਂ ਦਰਾੜਾਂ ਕਾਰਨ ਲੋਕ ਸਹਿਮੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਲਈ ਫੌਜ, ਐਨ.ਡੀ.ਆਰ.ਐਫ. ਅਤੇ ਐਸ.ਡੀ.ਆਰ.ਐਫ. ਦੀਆਂ ਟੀਮਾਂ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਪੁੱਜ ਕੇ ਪਾੜ ਪੂਰਨ ਦੇ ਕਾਰਜ ਵਿਚ ਜੁਟੀਆਂ ਰਹੀਆਂ। ਘੱਗਰ ਦਰਿਆ 'ਚ ਪਾੜ ਪੈਣ ਕਾਰਨ ਲਗਾਤਾਰ ਫੈਲ ਰਹੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਮੂਨਕ ਸਹਿਰ ਅਤੇ ਨੇੜਲੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਸਪੀਕਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਹੋਕੇ

ਦੇ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੂਚੇਤ ਕੀਤਾ। ਪਿੰਡ ਮਕੋਰਤ ਸਾਹਿਬ, ਫੂਲਦ ਅਤੇ ਸੁਰਜਨ ਭੈਣੀ ਦੀ ਕਰੀਬ ਤਿੰਨ ਤੋਂ ਚਾਰ ਹਜ਼ਾਰ ਏਕੜ ਫਸਲ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਡੁੱਬ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਤੇਜ਼ ਵਹਾਅ ਲਗਾਤਾਰ ਅੱਗੇ ਵਧ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਿੰਡ ਸੁਰਜਨ ਭੈਣੀ, ਸਲੇਮਗੜ੍ਹ, ਮਕੋਰਤ ਸਾਹਿਬ, ਕਤੈਲ ਆਦਿ ਵਿਚ ਸਹਿਮ ਦਾ ਮਾਹੌਲ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਘੱਗਰ ਦੀ ਮਾਰ ਝੱਲ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਮਾਲਵਾ ਖਿੱਤੇ 'ਚ ਮੀਂਹਾਂ ਦੇ ਪਾਣੀ ਨੇ ਕਰੀਬ ਇੱਕ ਲੱਖ ਏਕੜ ਫਸਲ ਝੰਬ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਫਿਕਰ ਅਤੇ ਲਾਗਤ ਖਰਚੇ ਵਧ ਜਾਣੇ ਹਨ। ਪਹਿਲਾਂ ਸੋਕੇ ਨੇ ਖੇਤ ਸੁੱਕਣੇ ਪਾਏ ਸਨ ਅਤੇ ਹੁਣ ਮੀਂਹ ਨੇ ਤਰਬੱਲੀ ਮਚਾ ਦਿੱਤੀ। ਬਠਿੰਡਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਤਕਰੀਬਨ 30 ਹਜ਼ਾਰ ਏਕੜ ਰਕਬਾ ਪਾਣੀ 'ਚ ਡੁੱਬ ਗਿਆ। ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰੀਬ 16 ਹਜ਼ਾਰ ਏਕੜ ਰਕਬਾ ਨਰਮੇ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਗੋਇਆਣਾ ਦੇ ਪਿੰਡ ਮਹਿਮਾ ਸਰਜਾ, ਮਹਿਮਾ ਸਰਕਾਰੀ ਅਤੇ ਮਹਿਮਾ ਸਵਾਈ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੱਟ ਮੀਂਹ ਦੇ ਪਾਣੀ ਨੇ ਮਾਰੀ ਹੈ। ਮਾਨਸਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਵੀ ਕਰੀਬ 40 ਹਜ਼ਾਰ ਏਕੜ ਰਕਬੇ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਭਰ ਗਿਆ ਹੈ। ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਪਿੰਡ ਖੀਵਾ ਖੁਰਦ ਵਿਚ 400 ਏਕੜ, ਭੈਣੀ ਬਾਘਾ ਵਿਚ 400 ਏਕੜ, ਕੋਟਧਰਮ ਵਿਚ 100 ਏਕੜ, ਅਲੀਸ਼ੇਰ ਕਲਾਂ ਤੇ ਖੁਰਦ ਵਿਚ 200 ਏਕੜ ਫਸਲ ਨੁਕਸਾਨੀ ਗਈ ਹੈ। ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਅਫਸਰ ਮਾਨਸਾ ਗੁਰਮੇਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ

ਬੁਢਲਾਡਾ, ਮਾਨਸਾ ਤੇ ਭੀਖੀ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਝੋਨੇ ਦੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਖੜਿਆ ਅਤੇ ਕਰੀਬ 16 ਹਜ਼ਾਰ ਹੈਕਟੇਅਰ ਰਕਬਾ ਪਾਣੀ ਦੀ ਮਾਰ ਹੇਠ ਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਵੇਰਵਿਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਮੁਕਤਸਰ ਦੇ ਸੇਮ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਇਲਾਕਿਆਂ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮਾਰ ਪਈ ਹੈ। ਮੁਕਤਸਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ 172 ਐਮ.ਐਮ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਦਿਨ 76 ਐਮ.ਐਮ ਵਰਖਾ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ 22 ਹਜ਼ਾਰ ਏਕੜ ਫਸਲ ਪਾਣੀ ਦੀ ਮਾਰ ਹੇਠ ਆ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਸ 'ਚੋਂ ਚਾਰ ਹਜ਼ਾਰ ਏਕੜ ਫਸਲ ਇਕੱਲੀ ਨਰਮੇ ਦੀ ਹੈ। ਉਧਰ, ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਪੱਕਾ ਹੱਲ ਕਰਨ ਦੀ ਥਾਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਬੱਸ ਹੌਸਲਾ ਹੀ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਜਲ ਸਰੋਤ ਮੰਤਰੀ ਸੁਖਬਿੰਦਰ

ਸਿੰਘ ਸਰਕਾਰੀਆ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਘੱਗਰ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਹੱਲ ਲਈ ਪਿਛਲੀ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਕੋਈ ਕਦਮ ਨਹੀਂ ਚੁੱਕਿਆ ਗਿਆ ਬਲਕਿ ਮਹਿਜ਼ ਬਿਆਨਬਾਜ਼ੀ ਹੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਕੈਪਟਨ ਅਮਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੀ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਇਸ ਦੇ ਪੱਕੇ ਹੱਲ ਲਈ ਸੁਰਿੰਦਰ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਜਲ ਸਰੋਤ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਸ ਵਾਰ ਸਾਲ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਵਿੱਚ ਹੀ ਹੜ੍ਹ ਰੋਕੂ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਸਬੰਧੀ ਮੀਟਿੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਜੋ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਬਰਸਾਤਾਂ ਦੇ ਮੌਸਮ ਵਿਚ ਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਸਦਕਾ ਇਸ ਵਾਰ ਸੂਬੇ ਵਿਚ 15 ਤੋਂ 17 ਜੁਲਾਈ ਦਰਮਿਆਨ ਰਿਕਾਰਡ ਭਾਰੀ ਮੀਂਹ ਪੈਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਘੱਟ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਕਰ ਲਏ ਸਨ।

ਘੱਗਰ ਦਾ ਮਸਲਾ ਲੋਕ ਸਭਾ 'ਚ ਉਠਾਵਾਂਗੇ: ਪ੍ਰਨੀਤ ਕੌਰ

ਪਟਿਆਲਾ: ਪਟਿਆਲਾ-ਸੰਗਰੂਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿਚ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਤਬਾਹੀ ਮਚਾਉਂਦੇ ਘੱਗਰ ਦੇ ਸਥਾਈ ਹੱਲ ਲਈ ਇਸ ਮੁੱਦੇ ਨੂੰ ਪਟਿਆਲਾ ਤੋਂ ਲੋਕ ਸਭਾ ਮੈਂਬਰ ਪ੍ਰਨੀਤ ਕੌਰ ਸੰਸਦ ਦੇ ਚੱਲ ਰਹੇ ਸੈਸ਼ਨ ਵਿਚ ਉਠਾਉਣਗੇ। ਪਟਿਆਲਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਹੜ੍ਹ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਖੇਤਰਾਂ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕਰਨ ਬਾਅਦ ਪ੍ਰਨੀਤ ਕੌਰ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਹ ਮੁੱਦਾ ਉਠਾਉਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਰਜ਼ੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਤੇ ਕੁਝ ਹੀ ਦਿਨਾਂ ਤੱਕ ਸੰਸਦ 'ਚ ਮੁੱਦਾ ਉਠਾ ਕੇ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਇਸ ਦੇ ਸਥਾਈ ਹੱਲ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨਗੇ। ਪ੍ਰਨੀਤ ਕੌਰ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਮਸਲੇ ਦੇ ਸਥਾਈ ਹੱਲ ਲਈ ਸਬੰਧਤ ਵਿਭਾਗਾਂ, ਇਲਾਕਾ ਵਾਸੀਆਂ ਪਾਸੋਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਇਸ ਮਸਲੇ ਦੇ ਹੱਲ ਲਈ ਯੋਜਨਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਬਰਸਾਤੀ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਲਾਂਘਾ ਦੇਣ ਲਈ ਨਾਲਿਆਂ ਅਤੇ ਡਰੇਨਾਂ ਦੀ ਮਾਲ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਰਿਕਾਰਡ ਮੁਤਾਬਕ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕਰਕੇ ਸਫਾਈ ਤੇ ਪੁਟਾਈ ਕਰਵਾਈ ਜਾਵੇਗੀ, ਪਾਣੀ ਦੇ ਲਾਂਘੇ ਵਾਲੇ ਸਥਾਨਾਂ ਤੋਂ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਕਬਜ਼ੇ ਵੀ ਹਟਾਏ ਜਾਣਗੇ ਤਾਂ ਜੋ ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਹੜ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਰ ਨਾ ਝੱਲਣੀ ਪਵੇ।

ਸਿਆਸੀ ਮੁਫ਼ਾਦ ਮੁਤਾਬਕ ਰਿੜਕਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਾਣੀਆਂ ਦਾ ਮੁੱਦਾ

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ: ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਵੱਲੋਂ ਕੇਂਦਰ, ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਹਰਿਆਣਾ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸਤਲੁਜ-ਯਮੁਨਾ ਲਿੰਕ (ਐਸ.ਵਾਈ.ਐਲ.) ਨਹਿਰ ਦਾ ਵਿਵਾਦ ਆਪਸਦਾਰੀ ਨਾਲ ਹੱਲ ਕਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦੇਣ ਨਾਲ ਪਾਣੀਆਂ ਦੀ ਵੰਡ ਦਾ ਮੁੱਦਾ ਮੁੜ ਭਖ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਰਵਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਇਸ ਸਬੰਧੀ 3 ਸਤੰਬਰ ਤੱਕ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਹਰਿਆਣਾ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੀਆਂ ਅਕਤੂਬਰ ਮਹੀਨੇ ਚੋਣਾਂ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਇਹ ਮੁੱਦਾ ਭਖਣ ਦੇ ਆਸਾਰ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਦੋਵੇਂ ਗੁਆਂਢੀ ਰਾਜਾਂ ਦਰਮਿਆਨ ਇਹ ਮਾਮਲਾ ਸਿਆਸੀ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕੇਂਦਰ ਤੇ ਹਰਿਆਣਾ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਉਤੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਖੜ੍ਹੀਆਂ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਨੇ 2007 ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ ਲਈ ਜਾਰੀ ਚੋਣ ਮਨੋਰਥ ਪੱਤਰ ਵਿਚ 2004 ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਰੱਦ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਵਾਅਦਾ ਤਾਂ ਕੀਤਾ ਪਰ ਦਸ ਸਾਲ ਦੀ ਸੱਤਾ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਇਸ 'ਤੇ ਅਮਲ ਕਰਨ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਜਲ ਸਮਝੌਤੇ ਰੱਦ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਾਨੂੰਨ ਬਾਰੇ ਲਗਭਗ 12 ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਸੁਣਵਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ। ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ ਪੰਜਾਬ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਨੇ 14 ਮਾਰਚ 2016 ਨੂੰ ਨਹਿਰ ਲਈ ਐਕੁਆਇਰ ਕੀਤੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵਾਪਸ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬਿੱਲ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ। ਬਿੱਲ ਰਾਜਪਾਲ ਨੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਲਈ

ਭਾਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਦੁਬਈ ਪੁੱਜਣ 'ਤੇ ਮਿਲੇਗਾ ਵੀਜ਼ਾ

ਦੁਬਈ: ਭਾਰਤੀ ਵੀਜ਼ਾਧਾਰਕ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਇੰਗਲੈਂਡ ਅਤੇ ਯੂਰਪੀਅਨ ਯੂਨੀਅਨ ਦਾ ਵੀਜ਼ਾ ਹੈ, ਨੂੰ ਦੁਬਈ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਬੰਦਰਗਾਹਾਂ ਤੋਂ ਇੱਥੋਂ ਦਾ ਵੀਜ਼ਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਦੁਬਈ ਦੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਜਨਰਲ ਨੇ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਵੀਡੀਉ ਟਵੀਟ ਕਰ ਕੇ ਇਸ ਸਹੂਲਤ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸਾਂਝੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਯੂਨਾਈਟਿਡ ਕਿੰਗਡਮ ਅਤੇ ਯੂਰਪੀਅਨ ਯੂਨੀਅਨ ਵੱਲੋਂ ਜਾਰੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ੀ ਵੀਜ਼ੇ ਵਾਲੇ ਪਾਸਪੋਰਟ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਪੁਰਾਣੇ ਹੋਣੇ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਭਾਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਦਾਖਲਾ ਫੀਸ ਲਈ 1874 ਰੁਪਏ ਅਤੇ 375 ਰੁਪਏ ਸਰਵਿਸ ਖਰਚੇ ਵਜੋਂ ਅਦਾ ਕਰਨੇ ਪੈਣਗੇ। ਇਹ ਵੀਜ਼ਾ 14 ਦਿਨ ਲਈ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਵਧਾਇਆ ਵੀ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ 17 ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ ਸਟੇਟਸ ਕੇ ਦਾ ਹੁਕਮ ਜਾਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। 10 ਨਵੰਬਰ, 2016 ਨੂੰ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ ਜਲ ਸਮਝੌਤੇ ਰੱਦ ਕਰਨ ਸਬੰਧੀ ਕਾਨੂੰਨ 2004 ਨੂੰ ਗ਼ੈਰਕਾਨੂੰਨੀ ਕਰਾਰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। 15 ਨਵੰਬਰ ਨੂੰ ਐਗਜ਼ੈਕਟਿਵ ਆਰਡਰ ਜਾਰੀ ਕਰ ਕੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਅਸਲੀ ਮਾਲਕਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਵਾਪਸ ਦੇਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਜਾਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। 22 ਫਰਵਰੀ 2017 ਨੂੰ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਹਰਿਆਣਾ ਨੂੰ ਦੋ ਮਹੀਨੇ 'ਚ ਆਪਸੀ ਸਹਿਮਤੀ ਨਾਲ ਮਾਮਲਾ ਨਜਿੱਠਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਸਭ ਤੋਂ ਕਾਰਗਰ ਅਸੂਲ ਨਦੀ ਖੇਤਰ ਸੰਕਲਪ (ਬੇਸਿਨ ਕੰਸੈਪਟ) ਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਰਿਪੋਰੀਅਨ ਸਿਧਾਂਤ ਦਾ ਹੀ ਵਿਕਸਿਤ ਰੂਪ ਹੈ। ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਾਨੂੰਨ ਸਭਾ ਦੀ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਉੱਤੇ ਸਥਾਪਿਤ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਅਨੁਸਾਰ ਨਦੀ ਖੇਤਰ ਉਸ ਸਾਰੇ ਇਲਾਕੇ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਧਰਤੀ ਦੇ ਉੱਪਰਲਾ ਜਾਂ ਹੇਠਲਾ ਸਾਰਾ ਪਾਣੀ, ਕੁਦਰਤੀ ਜਾਂ ਬਣਾਉਟੀ ਨਾਲੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਕਿਸੇ ਸਾਂਝੀ ਥਾਂ ਜਾਂ ਥਾਵਾਂ ਵਿਚ ਨਿਕਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇ, ਜੋ ਸਮੁੰਦਰ ਜਾਂ ਝੀਲ ਹੋਵੇ ਤੇ ਥਲ ਵਿਚ ਐਸੀ ਥਾਂ ਹੋਵੇ ਜਿਥੋਂ ਵੇਖਣ ਵਿਚ ਅੱਗੇ ਕੋਈ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਨਿਕਾਸ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇ। ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਪੰਜਾਬ, ਹਰਿਆਣਾ ਅਤੇ ਰਾਜਸਥਾਨ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀਆਂ ਰਾਹੀਂ 31 ਦਸੰਬਰ 1981 ਨੂੰ ਕਰਵਾਏ ਸਮਝੌਤੇ ਤਹਿਤ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਤੋਂ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਾਪਸ ਲੈਣ ਮਗਰੋਂ ਭਾਰਤੀ ਕਿਸਾਨ ਯੂਨੀਅਨ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਹਰਿਆਣਾ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਰਿੱਟ ਦਾਇਰ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਐਸ.ਐਸ. ਸੰਧਾਵਾਲੀਆ ਨੇ ਪਟੀਸ਼ਨ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਕੇ

ਫੁੱਲ ਬੈਂਚ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਉਹ ਖੁਦ ਸਨ।

ਕੇਸ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੋ ਛੁੱਟੀਆਂ ਦੌਰਾਨ ਦੋ ਘਟਨਾਵਾਂ ਵਾਪਰੀਆਂ। ਪਹਿਲੀ ਜਸਟਿਸ ਸੰਧਾਵਾਲੀਆ ਦਾ ਤਬਾਹੀ ਪਟਨਾ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਦੂਜੀ, ਤਤਕਾਲੀ ਅਟਾਰਨੀ ਜਨਰਲ ਨੇ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਇਕ ਜ਼ੁਬਾਨੀ ਫੁੱਲ ਬੈਂਚ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਉਹ ਖੁਦ ਸਨ।

ਕੇਸ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੋ ਛੁੱਟੀਆਂ ਦੌਰਾਨ ਦੋ ਘਟਨਾਵਾਂ ਵਾਪਰੀਆਂ। ਪਹਿਲੀ ਜਸਟਿਸ ਸੰਧਾਵਾਲੀਆ ਦਾ ਤਬਾਹੀ ਪਟਨਾ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਦੂਜੀ, ਤਤਕਾਲੀ ਅਟਾਰਨੀ ਜਨਰਲ ਨੇ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਇਕ ਜ਼ੁਬਾਨੀ

ਅਰਜ਼ੀ ਦੇ ਕੇ ਕੇਸ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਕੋਲ ਤਬਦੀਲ ਕਰਵਾ ਲਿਆ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਾ ਠੱਪ ਹੋ ਗਿਆ।

ਪਾਣੀ ਦੀ ਗੈਰਕਾਨੂੰਨੀ ਵੰਡ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਦੇ ਦੌਰ ਵਿਚ 24 ਮਾਰਚ, 1976 ਨੂੰ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਇੱਕਪਾਸਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦਿੱਤੇ ਫੈਸਲੇ ਨਾਲ ਹੋਈ, ਜਿਸ ਮੁਤਾਬਕ 70 ਲੱਖ ਏਕੜ ਫੁੱਟ ਪਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਦੋਹਾਂ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ 35-35 ਲੱਖ ਏਕੜ ਫੁੱਟ ਵੰਡ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਦੋਹਾਂ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦਾ ਹਿੱਸਾ 51 ਲੱਖ ਏਕੜ ਫੁੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਕੇ 35 ਲੱਖ ਏਕੜ ਫੁੱਟ ਤੱਕ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਇਹ ਵੀ ਪਾਬੰਦੀ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਦਰਿਆਵਾਂ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਘਟ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਘਾਟਾ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਝੱਲਣਾ ਪਵੇਗਾ।

ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਤਤਕਾਲੀ ਅਕਾਲੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ 1979 ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਪੁਨਰਗਠਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 78 ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੰਦਿਆਂ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਗੈਰਕਾਨੂੰਨੀ ਸਾਬਤ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਰਿੱਟ ਦਾਇਰ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਟੁੱਟਣ ਮਗਰੋਂ 1980 ਵਿਚ ਮੁੜ ਕੇਂਦਰੀ ਸੱਤਾ ਉੱਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਕਾਬਜ਼ ਹੋ ਗਈ। ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ 31 ਦਸੰਬਰ 1981 ਨੂੰ

ਤਤਕਾਲੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਹਦਾਇਤ ਉਤੇ ਪੰਜਾਬ, ਹਰਿਆਣਾ ਅਤੇ ਰਾਜਸਥਾਨ ਦੇ ਤਤਕਾਲੀ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀਆਂ ਦਰਮਿਆਨ ਸਮਝੌਤਾ ਕਰਵਾ ਕੇ ਕੇਸ ਵਾਪਸ ਲੈਣ ਉਤੇ ਸਹਿਮਤੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤੀ। ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਤਤਕਾਲੀ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਹ ਸਮਝੌਤਾ ਦਬਾਅ ਹੇਠ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਸਮਝੌਤੇ ਤਹਿਤ ਕੁੱਲ 158.5 ਲੱਖ ਏਕੜ ਫੁੱਟ ਪਾਣੀ ਨੂੰ 171.7 ਲੱਖ ਏਕੜ ਫੁੱਟ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ 42.2, ਰਾਜਸਥਾਨ ਨੂੰ 86, ਹਰਿਆਣਾ ਨੂੰ 35, ਜੰਮੂ-ਕਸ਼ਮੀਰ ਨੂੰ 6.5 ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ ਨੂੰ 2 ਲੱਖ ਏਕੜ ਫੁੱਟ ਪਾਣੀ ਵੰਡ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਪਹਿਲੀ ਜਨਵਰੀ, 2002 ਨੂੰ ਹਰਿਆਣਾ ਦੀ ਪਟੀਸ਼ਨ ਉਤੇ ਸੁਣਵਾਈ ਦੌਰਾਨ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਜਨਵਰੀ 2003 ਤੱਕ ਨਹਿਰ ਦਾ ਕੰਮ ਮੁਕੰਮਲ ਕਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਅਸਫਲ ਰਹੀ ਤਾਂ ਅਗਲੇ ਇਕ ਸਾਲ ਦੌਰਾਨ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ

ਇਹ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਹਰ 25 ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਪਾਣੀਆਂ ਦੀ ਸੀਰੀਜ਼ ਦਾ ਮੁੜ ਅਨੁਮਾਨ ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਵਕਤ ਭਾਖੜਾ-ਬਿਆਸ ਮੈਨੇਜਮੈਂਟ ਬੋਰਡ ਦੇ ਆਪਣੇ ਤੱਥਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਰਾਵੀ-ਬਿਆਸ ਦਾ ਪਾਣੀ 171.7 ਲੱਖ ਏਕੜ ਫੁੱਟ ਘਟ ਕੇ 143.8 ਲੱਖ ਏਕੜ ਫੁੱਟ ਰਹਿ ਗਿਆ ਸੀ। 2004 ਵਿਚ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਮੁੜ ਨਹਿਰ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਮੁਕੰਮਲ ਕਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਨੇ 12 ਜੁਲਾਈ 2004 ਨੂੰ ਜਲ ਸਮਝੌਤੇ ਰੱਦ ਕਰਨ ਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਸਰਬਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਪਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਵਿਚ ਧਾਰਾ 5 ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਜਿਸ ਤਹਿਤ ਜੋ ਪਾਣੀ ਗੁਆਂਢੀ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਹੁਣ ਤੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਜਾਂਦਾ ਰਹੇਗਾ। ਇਸ ਧਾਰਾ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਨਾਲ ਰਿਪੋਰੀਅਨ ਐਕਟ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰਨ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ। ਮਾਮਲਾ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਸਲਾਹ ਲਈ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਜਲ੍ਹਿਆਂਵਾਲਾ ਬਾਗ ਦੀ ਦਿੱਖ ਵਿਗਾੜਨ ਖਿਲਾਫ ਰੋਹ ਹੋਇਆ ਤਿੱਖਾ

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ: ਕਿਰਤੀ ਕਿਸਾਨ ਯੂਨੀਅਨ ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਸਰਕਾਰ 'ਤੇ ਜਲ੍ਹਿਆਂਵਾਲਾ ਬਾਗ ਦੀ ਦਿੱਖ ਵਿਗਾੜਨ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਾਉਂਦਿਆਂ ਰੋਸ ਵਿਖਾਵਾ ਕੀਤਾ। ਜਥੇਬੰਦੀ ਦੇ ਕਾਰਕੁਨ ਪਹਿਲਾਂ ਇਥੇ ਭੰਡਾਰੀ ਪੁਲ ਉਤੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਮਗਰੋਂ ਰੋਸ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ।

ਇਸ ਮੌਕੇ ਜਥੇਬੰਦੀ ਦੇ ਆਗੂ ਹਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ, ਰਫ਼ਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬਾਜਵਾ, ਨਿਰਮਲ ਸਿੰਘ, ਧਨਵੰਤ ਸਿੰਘ, ਸੁਖਰਾਜ ਸਿੰਘ ਡੀਨਾ, ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਬਲਰਾਜ ਸਿੰਘ ਤੇ ਪ੍ਰਭਜੀਤ ਸਿੰਘ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਵਰ੍ਹੇ ਜਲ੍ਹਿਆਂਵਾਲਾ ਬਾਗ ਕਾਂਡ ਦੀ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਘਟਨਾ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਇਤਿਹਾਸਕ ਇਮਾਰਤਾਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਇਤਿਹਾਸਕ ਯਾਦਗਾਰ ਦੀ ਦਿੱਖ ਨੂੰ ਵਿਗਾੜਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਇਤਿਹਾਸਕ ਯਾਦਗਾਰ ਸਾਮਰਾਜ ਵਿਰੋਧੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ ਤੇ ਇਥੋਂ ਸਾਮਰਾਜ ਖਿਲਾਫ ਸੰਘਰਸ਼ ਲਈ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਖਿਆ ਕਿ ਜਥੇਬੰਦੀ ਨੇ ਕੁਝ ਥਾਵਾਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕੋਝਿਆਂ ਵਾਲੀ ਗਲੀ, ਸੈਫੂਦੀਨ ਕਿਚਲੂ ਦਾ ਘਰ, ਡਾ. ਸਤਿਆਪਾਲ ਦਾ ਘਰ, ਰਤਨਾਂ ਦੇਵੀ ਦਾ ਘਰ, ਸਾਅਦਤ ਹਸਨ ਮੰਟੋ ਦਾ ਘਰ, ਵੰਦੇ ਮਾਤਰਮ ਹਾਲ ਆਦਿ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਥਾਵਾਂ ਹਨ, ਜਿਥੇ ਸਬੰਧਤ ਇਤਿਹਾਸ ਬਾਰੇ ਬੋਰਡ ਲਾਉਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਆਗੂਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ ਵਿਚ ਕਈ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਇਮਾਰਤਾਂ ਦੇ ਸਰੂਪ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਲੇ ਨਹੀਂ ਰਹੇ ਪਰ ਉਥੋਂ ਦੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਥਾਵਾਂ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਮਹੱਤਤਾ ਨੂੰ ਸਮਝਦਿਆਂ ਨਵੇਂ ਸਥਾਨਾਂ ਦੇ ਬਾਹਰ ਇਤਿਹਾਸ ਸਬੰਧੀ ਬੋਰਡ ਲਾ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਖਿਆ ਕਿ ਇਥੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਯਾਦਗਾਰਾਂ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਰਕਾਰਾਂ ਜਲ੍ਹਿਆਂਵਾਲਾ ਬਾਗ ਦੀ ਮੌਜੂਦਾ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਦਿਆਂ ਸਬੰਧਤ ਹੋਰ ਇਤਿਹਾਸਕ ਇਮਾਰਤਾਂ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਲੈ ਕੇ ਆਉਣ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਲ੍ਹਿਆਂਵਾਲਾ ਬਾਗ ਵਿਚ ਦਾਖਲੇ ਲਈ ਟਿਕਟ ਲਾਉਣ ਦੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਦਾ ਵੀ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ।

ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਸਾਬਕਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਸ਼ੀਲਾ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਨਹੀਂ ਰਹੇ

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਵਜੋਂ 15 ਸਾਲ ਲਗਾਤਾਰ ਰਾਜ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਦਿੱਲੀ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸ਼ੀਲਾ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਦਾ ਇੱਥੋਂ ਦੇ ਐਸਕਾਰਟਸ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿਚ ਦਿਹਾਂਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਹ 81 ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਸਨ। ਸ਼ੀਲਾ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਨੂੰ ਦਿਲ ਦਾ ਦੌਰਾ ਪਿਆ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੈਂਟੀਲੇਟਰ ਉਪਰ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦਿਹਾਂਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਹਸਪਤਾਲ ਦੇ ਡਾਕਟਰਾਂ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸ਼ੀਲਾ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਨੂੰ ਦਿਲ ਦਾ ਦੌਰਾ ਪੈਣ ਮਗਰੋਂ ਗੰਭੀਰ ਹਾਲਤ ਹਸਪਤਾਲ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਪਰ ਬਚਾਇਆ ਨਾ ਜਾ ਸਕਿਆ। ਉਹ ਪਿਛਲੇ ਕੁੱਝ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਬਿਮਾਰ ਸੀ ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਪਰੇਸ਼ਨ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ।

ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਦੇ ਆਈ.ਏ.ਐਸ. ਪੁੱਤਰ ਵਿਨੋਦ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਨਾਲ ਹੋਇਆ। 1984 ਵਿਚ ਉਹ ਕਨੌਜ ਤੋਂ ਲੋਕ ਸਭਾ ਲਈ ਚੁਣੀ ਗਈ ਸੰਸਦੀ

ਕਾਰਜ ਮੰਤਰੀ ਬਣੀ ਫਿਰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦਫਤਰ ਦੀ ਰਾਜ ਮੰਤਰੀ ਵੀ ਬਣੀ। ਉਹ 1998 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 2013 ਤਕ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਲਗਾਤਾਰ ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਰਹੀ ਪਰ 2013 ਦੀਆਂ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ ਦੌਰਾਨ ਉਹ ਅਰਵਿੰਦ ਕੇਜਰੀਵਾਲ ਤੋਂ ਹਾਰ ਗਈ ਸੀ।

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਪੂਰਥਲਾ ਦੇ ਵਿਚ 31 ਮਾਰਚ 1938 ਨੂੰ ਜੰਮੀ ਸ਼ੀਲਾ ਨੇ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਜੀਸਸ ਐਂਡ ਮੇਰੀ ਸਕੂਲ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਤੇ ਫਿਰ ਮਿਰਾਂਡਾ ਹਾਊਸ ਤੋਂ ਐਮ.ਏ. ਕੀਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਆਹ ਕਾਂਗਰਸੀ ਨੇਤਾ ਉਮਾ ਸ਼ੰਕਰ

ਸ਼ੀਲਾ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਨੇ ਕਪੂਰਥਲਾ 'ਚ ਗੁਜ਼ਾਰਿਆ ਸੀ ਬਚਪਨ

ਜਲੰਧਰ: ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਰਹੀ ਸ਼ੀਲਾ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਦੇ ਦੇਹਾਂਤ ਦੀ ਖਬਰ ਸੁਣਦਿਆਂ ਹੀ ਉਸ ਦਾ ਨਾਨਕਾ ਸ਼ਹਿਰ ਕਪੂਰਥਲਾ ਸੋਗ ਵਿਚ ਡੁੱਬ ਗਿਆ। ਕਪੂਰਥਲਾ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਨਾਨਕਿਆਂ ਦੇ ਘਰ 1938 ਵਿਚ ਜਨਮੀ ਸ਼ੀਲਾ ਨੇ ਛੇਵੀਂ ਤੱਕ ਪੜ੍ਹਾਈ ਪੁੱਤਰੀ ਪਾਠਸ਼ਾਲਾ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਜਿਥੇ ਉਸ ਦੀ ਨਾਨੀ ਲੱਜਾਵਤੀ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਘਰ ਸਿਵਲ ਹਸਪਤਾਲ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੈਂਦੇ ਪਰਮਜੀਤ ਗੰਜ ਵਿਚ ਸੀ ਅਤੇ ਸ਼ੀਲਾ ਦੇ ਨਾਨਾ ਜੀ ਉਦੋਂ ਕਪੂਰਥਲਾ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਸਿਵਲ ਸਰਜਨ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਵੇਲੀਨੁਮਾ ਪੁਰਾਣੇ ਘਰ ਨੂੰ ਹੁਣ ਤਾਲਾ ਲੱਗਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸ਼ੀਲਾ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਦੇ ਮਾਮਾ ਵਿਸ਼ਵਨਾਥਪੁਰੀ ਦਾ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇਹਾਂਤ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੂੰਹ-ਪੁੱਤਰ ਦਿੱਲੀ ਜਾ ਵਸੇ ਹਨ। ਸਾਲ 2004 ਵਿਚ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਹੁੰਦਿਆਂ ਜਦੋਂ ਸ਼ੀਲਾ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਕਪੂਰਥਲਾ ਦੇ ਪੁੱਤਰੀ ਪਾਠਸ਼ਾਲਾ ਦੇ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਆਈ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਮਰਿਆਂ ਦੇ ਬੈਚਾਂ 'ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਦੇਖਿਆ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਉਹ ਬਾਲ ਉਮਰੇ ਪੜ੍ਹਿਆ ਕਰਦੀ ਸੀ।

ਭਾਰਤੀ ਮੂਲ ਦੇ ਕਾਮੇਡੀਅਨ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਦੌਰਾਨ ਮੌਤ

ਦੁਬਈ: ਭਾਰਤੀ ਮੂਲ ਦੇ ਸਟੈਂਡ-ਅੱਪ ਕਾਮੇਡੀਅਨ ਦੀ ਇਥੇ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਉਤੇ ਤਣਾਅ ਤੇ ਬੈਚੇਨੀ ਕਾਰਨ ਮੌਤ 'ਤੇ ਹੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ। ਮੀਡੀਆ ਰਿਪੋਰਟ ਮੁਤਾਬਕ ਮੰਜੂਨਾਥ ਨਾਇਡੂ (36) ਨੂੰ ਮੌਤ 'ਤੇ ਹੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਦਿੰਦਿਆਂ ਦਿਲ ਦਾ ਦੌਰਾ ਪੈ ਗਿਆ। 'ਖਲੀਜ਼ ਟਾਈਮਜ਼' ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਮੁਤਾਬਕ ਉਸ ਨੇ ਬੈਚੇਨੀ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਤੇ ਕੋਲ ਰੱਖੇ ਬੈਚ 'ਤੇ ਬੈਠਣ ਸਾਰ ਹੀ ਮੌਤ ਉਤੇ ਡਿੱਗ ਗਿਆ। ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਨੂੰ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਹ ਵੀ ਉਸ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਦਾ ਹੀ ਹਿੱਸਾ ਹੈ।

ਨਾਇਡੂ ਦਾ ਜਨਮ ਆਬੁਧਾਬੀ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਸੀ ਪਰ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਉਹ ਦੁਬਈ ਵਿਚ ਵਸ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਦੋਸਤ ਤੇ ਸਾਥੀ ਹਾਸਰਸ ਕਲਾਕਾਰ ਮਿਕਦਾਦ ਦੋਹਦਵਾਲਾ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਨਾਇਡੂ ਮੌਤ 'ਤੇ ਗਿਆ ਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹਸਾਇਆ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਫਿਰ ਉਸ ਨੇ ਕਹਾਣੀ ਸੁਣਾਈ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਉਹ ਤਣਾਅ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘਿਆ। ਕਹਾਣੀ ਸੁਣਾਉਣ ਦੇ ਇਕ ਮਿੰਟ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਉਹ ਡਿੱਗ ਗਿਆ। ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਸਮਝਦਿਆਂ ਮਜ਼ਾਕ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੀ ਲਿਆ। ਦੋਹਦਵਾਲਾ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਡਾਕਟਰ ਉਸ ਨੂੰ ਬਚਾ ਨਹੀਂ ਸਕੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੰਜੂਨਾਥ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦਾ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਦੇਹਾਂਤ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਸਿਰਫ ਇਕ ਭਰਾ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਦੁਬਈ ਵਿਚ ਕੋਈ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕਲਾ ਤੇ ਹਾਸਰਸ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਲੋਕ ਹੀ ਉਸ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਸਨ।

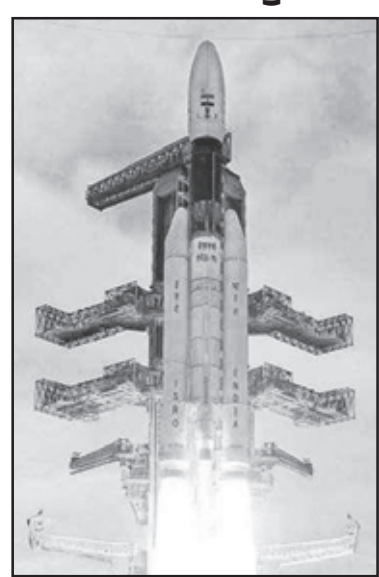
7 ਸਾਲਾ ਭਤੀਜੀ ਨਾਲ ਜਬਰ ਜਨਾਹ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਤੀਹਰੀ ਉਮਰ ਕੈਦ

ਕੋਲਮ (ਕੇਰਲਾ): 7 ਸਾਲ ਦੀ ਭਤੀਜੀ ਨਾਲ ਜਬਰ ਜਨਾਹ ਕਰਨ ਪਿਛੋਂ ਉਸ ਦਾ ਕਤਲ ਕਰ ਦੇਣ ਵਾਲੇ 25 ਸਾਲ ਦੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਪੋਕਸੋ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਜੀਵਨ ਭਰ ਜੇਲ੍ਹ 'ਚ ਰਹਿਣ ਦੀਆਂ 3 ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ 26 ਸਾਲ ਦੀ ਕੋਰੋਰ ਸਜ਼ਾ ਵੀ ਸੁਣਾਈ ਹੈ। ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਪੀੜਤ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ 3.20 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੇਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਸਜ਼ਾ ਕੋਲਮ ਦੇ ਵਧੀਕ ਸੈਸ਼ਨ ਜੱਜ ਈ. ਬੈਜੂ ਨੇ ਸੁਣਾਈ। ਅਦਾਲਤ ਵਲੋਂ ਦੋਸ਼ੀ ਰਾਜੇਸ਼ ਨੂੰ ਹੱਤਿਆ, ਜਬਰ ਜਨਾਹ, ਅਗਵਾ ਤੇ ਮ੍ਰਿਤਕ ਸਰੀਰ ਪ੍ਰਤੀ ਨਿਰਾਦਰ ਦਿਖਾਉਣ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਦੋਸ਼ਾਂ ਤਹਿਤ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਗਈ ਹੈ।

ਦੋਸ਼ੀ ਰਾਜੇਸ਼ ਪੀੜਤਾ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਘਟਨਾ ਦੇ ਦਿਨ ਬੱਚੀ ਆਪਣੀ ਦਾਦੀ ਦੇ ਨਾਲ ਇਕ ਟਿਊਸ਼ਨ ਸੈਂਟਰ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਰਾਜੇਸ਼ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਦਾਦੀ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਿਵਾਇਆ ਕਿ ਉਹ ਬੱਚੀ ਨੂੰ ਸੈਂਟਰ 'ਚ ਛੱਡ ਆਵੇਗਾ। ਦੋਸ਼ੀ ਬੱਚੀ ਨੂੰ ਆਟੋ ਰਿਕਸ਼ਾ 'ਚ ਲਗਭਗ 16 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੂਰ ਰਬੜ ਦੇ ਬਾਗ 'ਚ ਲੈ ਗਿਆ ਤੇ ਅਪਰਾਧ ਕੀਤਾ।

ਚੰਦਰਯਾਨ-2 ਦੀ ਚੰਦਰਮਾ ਵੱਲ ਸਫਲ ਉਡਾਰੀ

ਸ੍ਰੀਹਰੀਕੋਟਾ (ਆਂਧਰਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼): ਭਾਰਤ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦੂਜੇ ਚੰਦਰਮਾ ਮਿਸ਼ਨ ਤਹਿਤ ਚੰਦਰਯਾਨ-2 ਨੂੰ ਇਥੇ ਤਾਕਤਵਰ ਰਾਕੇਟ ਜੀ.ਐਸ.ਐਲ.ਵੀ.-ਐਮ.ਕੇ3-ਐਮ1 ਜ਼ਰੀਏ ਸਫਲਤਾ ਨਾਲ ਪੁਲਾੜ ਪੰਥ 'ਤੇ ਸਥਾਪਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਜੀਓਸਿੰਕਰੋਨਸ ਸੈਟੇਲਾਈਟ ਲਾਂਚ ਵਾਹਨ ਨੇ ਦੁਪਹਿਰ 2:43 ਵਜੇ ਸਤੀਸ਼ ਧਨ ਪੁਲਾੜ ਕੇਂਦਰ ਤੋਂ ਬੱਦਲਵਾਈ ਦਰਮਿਆਨ ਪੁਲਾੜ ਲਈ ਉਡਾਣ ਭਰੀ। 16 ਮਿੰਟਾਂ ਮਗਰੋਂ ਰਾਕੇਟ ਨੇ 3850 ਕਿਲੋ ਵਜ਼ਨੀ ਚੰਦਰਯਾਨ-2 ਨੂੰ ਧਰਤੀ ਦੇ ਪੰਥ 'ਤੇ ਪਾ ਦਿੱਤਾ। ਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਭਾਰਤੀ ਪੁਲਾੜ ਖੋਜ ਕੇਂਦਰ (ਇਸਰੋ) ਲਈ ਵੱਡੀ ਰਾਹਤ ਹੈ। ਯਾਦ ਰਹੇ ਕਿ ਚੰਦਰਯਾਨ-2 ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ 15 ਜੁਲਾਈ ਨੂੰ ਪੁਲਾੜ ਲਈ ਉਡਾਣ ਭਰਨੀ ਸੀ, ਪਰ ਐਨ ਆਖਰੀ ਘੰਟੇ ਤਕਨੀਕੀ ਨੁਕਸ ਕਰਕੇ, ਲਾਂਚ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਪਾਉਣਾ ਪਿਆ ਸੀ।

978 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੀ ਲਾਗਤ ਵਾਲਾ ਇਹ ਮਿਸ਼ਨ ਪੁਲਾੜ ਖੋਜ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਦੀ ਵੱਡੀ ਪੁਲਾੜ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਚੰਨ ਦੀ ਸਤਹਿ 'ਤੇ ਰੋਵਰ (ਤੁਰਦਾ ਫਿਰਦਾ ਵਾਹਨ) ਉਤਾਰਨ ਵਾਲਾ ਚੌਥਾ ਮੁਲਕ ਬਣ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਚੀਨ, ਰੂਸ ਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਇਹ ਮੀਲਪੱਥਰ ਕਾਇਮ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਇਸਰੋ ਦੇ ਮੁਖੀ ਕੇ.ਸ਼ਿਵਨ ਦੀ

ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਨੇ ਇਸ ਪੂਰੇ ਲਾਂਚ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਨੀਝ ਨਾਲ ਵੇਖਿਆ ਤੇ ਰਾਕੇਟ ਦੀ ਉਡਾਣ ਦਾ ਅਹਿਮ ਪੜਾਅ ਪੂਰਾ ਹੋਣ ਮਗਰੋਂ ਤਾੜੀਆਂ ਨਾਲ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦਿੱਤੀ।

ਸਰਕਾਰ ਹਜ਼ੂਮੀ ਹੱਤਿਆਵਾਂ ਵਿਰੁਧ ਕਾਨੂੰਨ ਲਿਆਵੇਗੀ

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਵੱਧ ਰਹੀਆਂ ਹਜ਼ੂਮੀ ਹੱਤਿਆਵਾਂ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਵੱਲੋਂ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਸ ਬੁਰਾਈ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਖਾਤਰ ਕਾਨੂੰਨ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਦਿੱਤੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਇਕ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕਾਨੂੰਨ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਪੂਰੀ ਕਰ ਲਈ ਹੈ ਅਤੇ ਸੰਸਦ ਵਿਚ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਬਿੱਲ ਇਸ ਸੈਸ਼ਨ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਸੂਤਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਕੁੱਝ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿਚ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹੱਤਿਆਵਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰਾਲੇ ਨੇ ਕਾਨੂੰਨ ਮੰਤਰਾਲੇ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਖਰੜਾ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸੰਸਦ ਮੈਂਬਰ ਅਸਦੁਦੀਨ ਉਵਾਇਸੀ ਨੇ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸਵਾਲ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਵਿਚ ਦੇਰੀ ਕਿਉਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿਚ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਹਰ ਹੁਕਮ ਉੱਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਫਿਰ ਹਜ਼ੂਮੀ

ਹੱਤਿਆਵਾਂ ਸਬੰਧੀ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ? ਜ਼ਿਕਰਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਰਾਜਸਥਾਨ ਜਿੱਥੇ ਭੀੜ ਨੇ ਪਿਛਲੇ ਦੋ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਦਰਜਨ ਤੋਂ ਵੱਧ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਹੱਤਿਆਵਾਂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ, ਨੇ ਵੀ ਭਰੋਸਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸੂਬਾ ਸਰਕਾਰ ਹਜ਼ੂਮੀ ਹੱਤਿਆਵਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਕਾਨੂੰਨ ਲੈ ਕੇ ਆਵੇਗੀ।

ਬਣਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਨਾਲ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਹਜ਼ੂਮੀ ਹੱਤਿਆ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਦੇ ਅਖਤਿਆਰ ਮਿਲ ਜਾਣਗੇ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਪੁਲਿਸ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਉੱਤੇ ਨਫਰਤ ਭਰੀਆਂ ਵੀਡੀਓਜ਼ ਸ਼ੇਅਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਵੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ।

ਸੂਤਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ

ਰੈਸਟੋਰੈਂਟ ਸਟਾਫ਼ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ

ਹਿਊਸਟਨ (ਟੈਕਸਸ) ਵਿਚ ਭਾਰਤੀ ਰੈਸਟੋਰੈਂਟ ਲਈ ਮਿਠਾਈਆਂ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਕਾਰੀਗਰ (ਹਲਵਾਈ), ਤੰਦੂਰੀਏ ਤੇ ਵੈਜੀਟੇਰੀਅਨ ਬਫੇ (ਨਾਰਥ ਐਂਡ ਸਾਊਥ ਇੰਡੀਅਨ) ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ੈਫ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਚੰਗੀ ਤਨਖਾਹ ਅਤੇ ਇਕੱਲੇ ਬੰਦੇ ਲਈ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ

ਸੰਪਰਕ ਕਰੋ

ਮੁਖਤਿਆਰ ਸਿੰਘ, ਫੋਨ: 713-884-9547

ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ, ਫੋਨ: 832-724-1635

ਕਿਸੇ ਵੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਬਿਮਾਰੀ ਦਾ ਇਲਾਜ ਕਰਵਾਉਂਦੇ ਜੇ ਥੱਕ ਗਏ ਹੋ ਤਾਂ ਕਾਲ ਕਰੋ

ਫੋਨ (408) 687-1899

Gurdip Singh Sandhu

Homeopathic Practitioner/Consultant Since 1973
DHMS-Gold Medalist, BAMS, MDEh.- India

Well Experienced as:
Director, Principal, Professor and Chief Medical Officer in Medical Colleges and Hospitals of Punjab (India)
Practice Under State of California Act SB 577
EX Member: The California Homeopathic Society
National Center For Homeopathy- USA

Live on Jas TV
Saturday 9:30AM and Sunday 4PM (Pacific Time)
7021 Village Park Way, Dublin, CA 94568

Gurdip Singh Sandhu

Email: Homeomedicine@yahoo.com

Michigan Truck Driving School

6405 Middlebelt Road, Romulus, MI 48174

ਖੁਸ਼ਖਬਰੀ! ਖੁਸ਼ਖਬਰੀ!! ਖੁਸ਼ਖਬਰੀ!!!

ਹੁਣ 48 ਸਟੇਟਾਂ ਵਿਚ ਮਨਜ਼ੂਰਸੁਦਾ

*ਆਪਣੀ ਸਟੇਟ ਤੋਂ ਲਰਨਿੰਗ ਪਰਮਿਟ ਲੈ ਕੇ ਆਓ ਤੇ ਉਸੇ ਸਟੇਟ ਦਾ ਡਰਾਈਵਿੰਗ ਲਾਇਸੈਂਸ ਲਓ

*3-4 ਹਫਤਿਆਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰੋਫੈਸ਼ਨਲ ਟਰੱਕ ਡਰਾਈਵਰ ਬਣੋ

Raj Jamarai Cell:734-644-1010 Office:734-747-4298

ਖੇਡਾਂ ਅਤੇ ਨਸ਼ੇ: ਕੁਝ ਅਹਿਮ ਨੁਕਤੇ

ਖੇਡ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਡੋਪ ਜਾਂ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਹੋ ਰਹੀ ਵਰਤੋਂ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਮ ਨਸ਼ਿਆਂ 'ਤੇ ਚਾਨਣਾ ਪਾਉਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਨਸ਼ੇ ਉਹ ਵਸਤੂਆਂ ਹਨ, ਜੋ ਕੁਦਰਤੀ ਉਪਜ ਜਾਂ ਪੌਦਿਆਂ ਤੋਂ ਬਣਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਅਫੀਮ, ਪੋਸਟ, ਡੋਡੋ, ਸੁੱਖਾ ਆਦਿ ਅਤੇ ਕੋਕੀਨ, ਸ਼ਰਾਬ, ਸਮੋਕ ਤੇ ਚਿੱਟਾ, ਇਹ ਸਾਰੇ ਰਸਾਇਣਕ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਬਣਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦਵਾਈਆਂ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਡਾਕਟਰੀ ਦੇਖਭਾਲ ਅਤੇ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਨਾਲ ਹੀ ਲਾਹੇਵੰਦ ਸਾਬਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਅਯੋਗ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਕਈ ਵਾਰ ਜਾਨਲੇਵਾ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹਾਲਾਤ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ।

ਦਲਬਾਰਾ ਸਿੰਘ ਮਾਂਗਟ
ਫੋਨ: 269-267-9621

ਨਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਘਰ ਦੀ ਮਾੜੀ ਹਾਲਤ, ਮਾੜੇ ਸੰਗੀ-ਸਾਥੀ ਜਾਂ ਦੋਸਤੀਆਂ ਜੋ ਛੋਟੀ ਉਮਰ, ਫਿਰ ਜਵਾਨੀ ਅਤੇ ਵਡੇਰਿਆਂ ਵਿਚ ਚਲਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਅਸਰ ਅਗਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ 'ਤੇ ਪੈਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਵਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਨਸ਼ਿਆਂ ਦਾ ਅਸਰ ਦਿਮਾਗੀ ਸੋਚ ਸ਼ਕਤੀ 'ਤੇ ਐਸਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗਲਤੀਆਂ ਵਾਲਾ ਪੱਖ ਭਾਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; ਜਿਵੇਂ ਹਾਦਸਾ, ਦੰਗੇ, ਮਾਰ-ਕੂਟ ਅਤੇ ਕਤਲਾਂ ਤੱਕ ਦੀ ਨੋਬਤ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਸਰੀਰਕ ਸੱਟਾਂ ਜਾਂ ਮੌਤ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਘਰੇ ਪੁਲਿਸ ਆਉਣ, ਫਿਰ ਕੋਰਟ-ਕਚਰੀਆਂ ਵਿਚ ਤਰੀਕਾਂ ਭੁਗਤਣ ਅਤੇ ਲੰਮੀ ਜੇਲ੍ਹ ਸਜ਼ਾ ਵਿਚ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਘਰ ਪਾਟੋਧਾਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਖੇਰੂ-ਖੇਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਉ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਉਹ ਚੰਗੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹਨ, ਜੋ ਸੰਤੁਲਤ ਜੀਵਨ ਜਾਂ ਸੋਚਣੀ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਤਾਂ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜੇ ਸਾਨੂੰ ਨਸ਼ਿਆਂ ਬਾਰੇ ਪੂਰੀ ਸੋਝੀ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਾਭ-ਹਾਨੀ ਦਾ ਪਤਾ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮਾਪਿਆਂ ਤੋਂ ਹੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਬੱਚੇ ਸਕੂਲ ਤਾਂ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸਕੂਲਾਂ, ਕਾਲਜਾਂ, ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਮਾੜੇ ਪੱਖ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰ ਵਿਦਿਆ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਦੇਖਭਾਲ ਵੀ ਕਰਤੀ ਹੋਵੇ। ਅਮਰੀਕਾ, ਕੈਨੇਡਾ ਵਿਚ ਕਾਨੂੰਨ

ਸਖਤ ਹਨ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਇਸ ਬਾਰੇ ਸਪੈਸ਼ਲ ਸੈਲ ਬਣ ਗਏ ਹਨ, ਪਰ ਕਾਨੂੰਨ ਹੀ ਕਾਫੀ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਆਪ ਵੀ ਸੁਹਿਰਦ ਹੋਣਾ ਪੈਣਾ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਸਰਕਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਪੂਰਾ ਕਾਬੂ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕੀ ਅਤੇ ਇਹ ਧੰਦਾ ਅੱਜ ਚੋਰੀ ਛਿਪੇ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ, ਟੀਕੇ ਅਤੇ ਸੁੰਘਣ ਵਾਲੀਆਂ ਰਸਾਇਣ ਵਸਤੂਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਧ ਫੁਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਕੰਮ ਵਿਚ ਸਿਆਸਤਦਾਨਾਂ ਦਾ ਨਾਂ ਵੀ ਉਭਰ ਕੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਸਭ ਕੁਝ ਦੇਖਦਿਆਂ ਆਪਣੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹਰ ਪਰਿਵਾਰ, ਸਕੂਲ, ਕਮਿਊਨਿਟੀ, ਸਟੇਟ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ; ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸਮਾਜ ਅੱਗੇ ਹੀ ਅੱਗੇ ਨਿਘਰਦਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ 'ਆਪੋ ਫਾਥੀਏ, ਤੈਨੂੰ ਕੌਣ ਛੁਡਾਵੇ' ਵਾਲਾ ਹਿਸਾਬ ਬਣਿਆ ਰਹੇਗਾ।

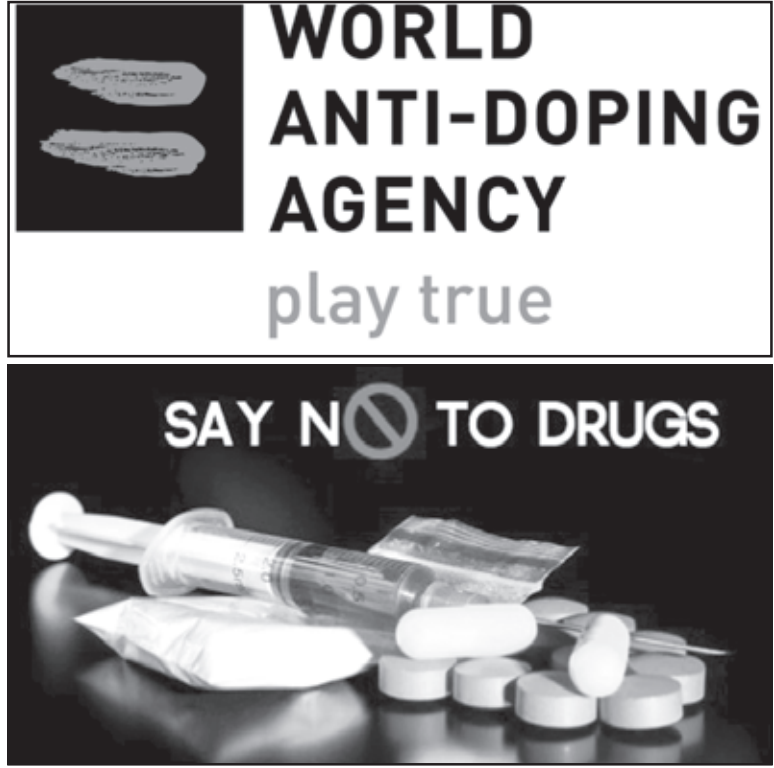
ਨਸ਼ਿਆਂ ਜਾਂ ਡੋਪ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਖੇਡ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਵੀ ਪਿਛਲੇ ਤਿੰਨ ਦਹਾਕਿਆਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਫੈਲਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਸਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੰਪੀਟੀਸ਼ਨ ਵਿਚ ਡੋਪ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈ ਕੇ ਕੁਝ ਅਥਲੀਟ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਕਰਾਰੀ ਹਾਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ, ਸਗੋਂ ਨਵੇਂ ਰਿਕਾਰਡ ਵੀ ਬਣਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਿਹਨਤੀ ਅਤੇ ਇਮਾਨਦਾਰ ਖਿਡਾਰੀ ਨੂੰ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਖੇਡ ਦਾ ਹੋਵੇ, ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਝੱਲਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਲਈ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਤਾਕਤਵਰ ਖੇਡ ਸੰਸਥਾ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਓਲੰਪਿਕ ਕਮੇਟੀ (ਆਈ.ਓ.ਸੀ.) ਨੂੰ ਸਖਤ ਕਦਮ ਚੁਕਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹੋਣਾ ਪਿਆ ਅਤੇ 1994 ਵਿਚ ਫਰਾਂਸ ਦੇ ਪੈਰਿਸ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਮੀਟਿੰਗ ਬੁਲਾਈ ਗਈ। ਕਮੇਟੀ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵੱਲੋਂ 'ਡੋਪ ਇਨ ਸਪੋਰਟਸ' ਤਹਿਤ ਅਨੇਕਾਂ ਸੁਝਾਅ ਰਖੇ ਗਏ, ਜਿਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ 1999 ਵਿਚ ਆਈ.ਓ.ਸੀ. ਨੇ ਵਰਲਡ ਐਂਟੀ ਡੋਪਿੰਗ ਏਜੰਸੀ (ਡਬਲਿਊ.ਏ.ਡੀ.ਏ. - ਵਾਡਾ) ਦੀ ਸਵਿਟਜ਼ਰਲੈਂਡ ਦੇ ਲਉਸਾਨੋ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਸਥਾਪਨਾ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਇਸ ਨੂੰ 'ਨਵਾਂ ਡੈਕਲੇਰੇਸ਼ਨ' ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਵੀ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਹੈਡਕੁਆਰਟਰ ਮਾਂਟਰੀਅਲ (ਕੈਨੇਡਾ) ਵਿਚ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸਵਿਟਜ਼ਰਲੈਂਡ ਨੂੰ ਰੀਜ਼ਨਲ ਆਫਿਸ, ਜੋ ਯੂਰਪ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਡੋਪ ਸਬੰਧੀ ਕੁਆਰਡੀਨੇਟ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਅਫਰੀਕਾ, ਏਸ਼ੀਆ, ਲੈਟਿਨ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਬ੍ਰਾਂਚਾਂ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ, ਜੋ ਡੋਪਿੰਗ ਕੋਡ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਹਾਈ ਹੋਣਗੀਆਂ। ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ 600 ਤੋਂ ਵੱਧ ਖੇਡ ਸੰਸਥਾਵਾਂ, ਨੈਸ਼ਨਲ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨਾਂ ਨੇ ਕਬੂਲ ਕੀਤਾ। 'ਵਾਡਾ' ਨੂੰ ਅੱਧਾ ਖਰਚ

ਆਈ.ਓ.ਸੀ. ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਬਾਨੀ ਗੌਰਮਿੰਟਾਂ ਤੇ ਨੈਸ਼ਨਲ ਆਰਗੇਨਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ ਵੱਲੋਂ ਮੁਹੱਈਆ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਇਹ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਖਿਡਾਰੀ ਪਾਬੰਦੀ ਵਾਲੀ ਡਰੱਗ, ਜਿਵੇਂ ਬਰੈਂਡ ਸਬਸਟਾਂਸ, ਸਟੀਰਾਇਡ ਅਤੇ ਐਂਟੀ ਡੋਪਿੰਗ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਨਾ ਕਰਨ। ਕੁੱਲ 274 ਡਰੱਗਜ਼ ਹਨ, ਜੋ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਐਂਟੀ ਡੋਪਿੰਗ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਰਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਵਿਚ ਡਾਕਟਰ-ਫਿਜ਼ੀਸ਼ੀਅਨ

ਖੇਡਾਂ ਵਿਚ 100 ਮੀਟਰ ਦਾ ਰਿਕਾਰਡ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਜੋਨਸਨ ਨੂੰ ਸਸਪੈਂਡ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਛੇ ਵਾਰੀ 'ਟੂਰ-ਡੀ-ਫਰਾਂਸ' ਸਾਈਕਲਿੰਗ ਰੇਸ ਜਿੱਤਣ ਵਾਲੇ ਅਮਰੀਕੀ ਲੈਨਸ ਆਰਮਸਟਰਾਂਗ ਉਪਰ ਪੱਕੀ ਪਾਬੰਦੀ ਲਾਈ ਗਈ ਅਤੇ ਨਾਈਕੀ ਵਰਗੀਆਂ ਸਪੋਰਟਸ ਕਿਟਿੰਗ ਕੰਪਨੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਉਸ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਰਿਟ ਦਰਜ ਕਰਵਾਈ ਗਈ।

ਵੱਲੋਂ ਖਿਡਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਖੁਰਾਕ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੇਣਾ ਵੱਡਾ ਕਾਰਨ ਬਣਿਆ। ਇਹ ਵੀ ਇਕ ਵਜ੍ਹਾ ਹੈ ਕਿ 'ਵਾਡਾ' ਵੱਲੋਂ ਡਰੱਗੀ ਖਿਡਾਰੀਆਂ ਉਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਾਈ ਗਈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਭ ਦਾ ਨਾਂ ਦੇਣਾ ਤਾਂ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਪਰ ਕੁਝ ਚੋਟੀ ਦੇ ਖਿਡਾਰੀਆਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ:

ਦੋ ਕੀਨੀਅਨ ਅਥਲੀਟਾਂ (ਜੋ ਆਸਟਰੀਆ ਅਤੇ ਫਰੈਂਸ ਵਿੱਚ ਮਾਨੂਗਾ) ਉਤੇ 2015 ਦੀ ਵਿਸ਼ਵ ਚੈਂਪੀਅਨਸ਼ਿਪ ਲਈ ਪਾਬੰਦੀ ਲਾਈ ਗਈ ਅਤੇ ਉਥੋਂ ਦੀ ਹੀ ਰੀਟਾ ਜੈਪਟੂ ਨੂੰ ਦੋ ਸਾਲ ਲਈ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਦੋ ਵਾਰ ਸ਼ਿਕਾਰੇ ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਬੋਸਟਨ ਮੈਰਾਥਨ ਜਿੱਤੀ ਸੀ। 1988 ਦੀਆਂ ਸਿਓਲ (ਕੋਰੀਆ) ਓਲੰਪਿਕ

ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਹੀ ਮੇਰੀਅਨ ਜੋਨਜ਼, ਜਿਸ ਨੇ 2000 ਸਿਡਨੀ (ਆਸਟਰੇਲੀਆ) ਓਲੰਪਿਕ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਗੋਲਡ ਮੈਡਲ ਜਿੱਤ ਕੇ ਇਤਿਹਾਸ ਸਿਰਜਿਆ ਸੀ, ਉਪਰ ਵੀ ਪੱਕੀ ਪਾਬੰਦੀ ਲਾ ਦਿਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਜਿੱਤੇ ਮੈਡਲ ਵਾਪਿਸ ਲੈ ਲਏ ਗਏ।

ਰੂਸੀ ਅਥਲੀਟਾਂ ਨੂੰ ਡੋਪਿੰਗ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤੇ ਜਾਣ 'ਤੇ 2016 ਦੀਆਂ ਰੀਓ-ਡੀ-ਜਨੇਰੋ ਓਲੰਪਿਕ ਖੇਡਾਂ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਾਈ ਗਈ। ਰੂਸ ਦੀ ਗਰੈਂਡ ਸਲੈਮ ਜੇਤੂ ਟੈਨਿਸ ਖਿਡਾਰੀ ਮਾਰੀਆ ਸ਼ਾਰਾਪੋਵਾ ਨੂੰ ਇਕ ਸਾਲ ਲਈ ਟੂਰਨਾਮੈਂਟਾਂ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ 'ਤੇ ਰੋਕ ਲਾਈ ਗਈ।

ਇਹੀ ਨਹੀਂ, 2018 ਦੇ ਆਸਟਰੇਲੀਅਨ ਓਪਨ ਟੈਨਿਸ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਵਾਲੀ ਰੋਮਾਨੀਆ ਦੀ ਸੁਪਰ ਸਟਾਰ ਸਿਮੋਨਾ ਹੈਲਪ ਨੂੰ ਸ਼ੱਕ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਟੂਰਨਾਮੈਂਟ ਵਿਚੋਂ ਡਰੱਗ ਟੈਸਟ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹੋਣਾ ਪਿਆ ਸੀ।

ਪਰ ਕੀ ਇਹ ਨਿਯਮ ਭਾਰਤੀ ਖਿਡਾਰੀਆਂ 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਭਾਵ ਹਰਿਆਣਾ ਦਾ ਬਾਕਸਿੰਗ ਸਟਾਰ ਵਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਡਰੱਗ ਸਮੇਤ ਫੜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਸ ਮਜਬੂਰੀ ਜਾਂ ਦਬਾਅ ਹੇਠ ਕੇਸ ਰਫਾ-ਦਫਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਭਾਰਤੀ ਓਲੰਪਿਕ ਸੰਘ ਨੇ ਉਦੋਂ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਖੇਡਾਂ ਕਰਵਾਉਣ ਦੀ ਦਲੀਲ ਰੱਖੀ ਹੈ; ਜਿਵੇਂ 2020 ਵਿਚ ਏਸ਼ੀਆਈ ਖੇਡਾਂ, 2016 ਵਿਚ ਯੂਥ ਓਲੰਪਿਕ ਅਤੇ 2032 ਵਿਚ ਓਲੰਪਿਕ ਖੇਡਾਂ। ਇਹ ਦੂਜਾ ਮੌਕਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਵੱਲੋਂ ਓਲੰਪਿਕ ਲਈ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ 1988 ਵਿਚ ਸਿਓਲ (ਕੋਰੀਆ) ਵਿਖੇ ਬਿਛ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਪਰ ਕੋਈ ਭਰਵਾਂ ਹੁੰਗਾਰਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮਿਲਿਆ। ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਇਕ ਈਵੈਂਟ ਕਰਵਾਉਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਭਾਰਤੀ ਓਲੰਪਿਕ ਸੰਘ ਨੂੰ 'ਵਾਡਾ' ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਪੂਰਾ ਪਾਲਣਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ 'ਡੋਪਿੰਗ ਫਰੀ ਵਰਲਡ' ਦੇ ਨਾਅਰੇ 'ਤੇ ਵੀ ਪਹਿਰਾ ਦੇਣਾ ਪਵੇਗਾ।

ਆਈ.ਓ.ਸੀ. ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਥੋਮਸ ਬੱਕ ਨੇ ਖੇਡ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਡਰੱਗ ਬਾਰੇ ਸਖਤੀ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਲਈ ਹੁਕਮ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਹਨ ਅਤੇ 'ਵਾਡਾ' ਨੂੰ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਵੱਡਾ ਕਾਰਨ ਇਹੋ ਸੀ ਕਿ ਪਾਬੰਦੀ ਵਾਲੀ ਡਰੱਗ ਨੂੰ ਅਮਲੀਜਾਮਾ ਪਹਿਨਾਇਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਖਿਡਾਰੀ ਐਂਟੀ ਡੋਪਿੰਗ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਕੇ ਵਿਰੋਧੀ ਖਿਡਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਧੋਖਾ ਦੇ ਕੇ ਫਾਇਦਾ ਨਾ ਲੈ ਸਕੇ। ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸਪੋਰਟਸ ਇੰਡਸਟਰੀ ਵੱਲੋਂ ਖਿਡਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਕਿਟਿੰਗ ਅਤੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਡਾਲਰ ਦੀ ਰਿਕਵਰੀ ਲਈ ਕੋਰਟ ਕਚਰੀਆਂ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਨਾ ਖੜਕਾਉਣਾ ਪਵੇ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦੇ ਹੱਲ ਲਈ 'ਵਾਡਾ' ਨੂੰ ਐਂਟੀ ਡੋਪਿੰਗ ਕੋਡ ਤੇ ਨੱਥ ਪਾਉਣ ਲਈ ਕੁਝ ਰਿਸਰਚ, ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਅਤੇ ਰਸਾਇਣਕ ਕਦਮ ਉਠਾਉਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਸੱਕੀ ਖਿਡਾਰੀ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਡੋਪ ਟੈਸਟ ਕਰਕੇ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਸਾਲਾਂ ਬੱਧੀ ਉਡੀਕ ਨਾ ਕਰਨੀ ਪਵੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਡਰੱਗੀ ਖਿਡਾਰੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਜਿੱਤੇ ਮੈਡਲ ਵਾਪਿਸ ਕਰਨ ਦੀ ਨੋਬਤ ਆਵੇ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਕਿਟਿੰਗ ਬਾਰੇ ਕੰਪਨੀਆਂ ਜਿਵੇਂ ਨਾਈਕੀ, ਏਸਿਕਸ, ਪੂਮਾ, ਫਿਲਾ ਆਦਿ ਨੂੰ ਵੀ ਸਖਤ ਕਾਨੂੰਨ ਅਪਨਾਉਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਆਈ.ਓ.ਸੀ. ਵੱਲੋਂ ਖੇਡ ਸਟੇਡੀਅਮ ਵਿਚ 'ਡਰੱਗ ਫਰੀ ਸਪੋਰਟਸ' ਦੇ ਸਾਈਨ ਲਾਉਣਾ ਵੀ ਵਧੀਆ ਉਪਚਾਰ ਹੋਵੇਗਾ।

ਕਦੇ ਅਸਾਂ ਹਾਕੀ ਦੇ ਖਿਡਾਰੀ ਪਰਗਟ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ, "ਪਰਗਟ, ਤੂੰ ਪਰਗਟ ਈ ਰਹੀਂ।" ਸ਼ੁਕਰ ਕੀਤਾ ਉਹ ਪਰਗਟ ਈ ਰਿਹਾ। ਫਿਰ ਕ੍ਰਿਕਟ ਦੇ ਖਿਡਾਰੀ ਨਵਜੋਤ ਸਿੰਘ ਸਿੱਧੂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ, "ਨਵਜੋਤ, ਤੂੰ ਨਵਜੋਤ ਈ ਰਹੀਂ।" ਖੇਡ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਣ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਧੂ ਸੱਚਾ ਸਪੋਰਟਸਮੈਨ ਹੈ। ਸੱਚਾ ਸਪੋਰਟਸਮੈਨ ਅੰਦਰੋ-ਅੰਦਰੀ ਵਿਰੋਧੀ ਟੀਮ ਨਾਲ ਰਲ ਮਿਲ ਕੇ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਦਿਲ ਗੁਰਦੇ ਨਾਲ ਸਾਹਵੀ ਤੇ ਸੁਥਰੀ ਖੇਡ ਖੇਡਦੇ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਲੋਭ ਲਾਲਚ ਵਿਚ ਨਹੀਂ

ਪ੍ਰਿ. ਸਰਵਣ ਸਿੰਘ
ਆਉਂਦਾ। ਇਸੇ ਲਈ ਉਹ ਨੂਰਾ ਕਸ਼ਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ 'ਚ ਰੜਕਦੇ। ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਇਸ ਪੁੱਤਰ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਆਸਾਂ ਤੇ ਉਮੀਦਾਂ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਜਨਤਾ ਉਸ ਨੂੰ ਭਵਿੱਖ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਵਜੋਂ ਵੇਖ ਰਹੀ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਹੁਣ ਤਕ ਜੋ ਕੁਝ ਕੀਤੇ, ਉਹਦੇ ਤੋਂ ਜਾਪਦੇ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਭਵਿੱਖ ਅਜਿਹੇ ਈਮਾਨਦਾਰ ਤੇ ਸੱਚੇ-ਸੁੱਚੇ ਲੀਡਰ ਹੀ ਸੰਵਾਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਅਜੇ ਤਕ ਉਹਦੇ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਵੱਢੀ ਠੇਰੀ ਦਾ ਕੋਈ ਦਾਗ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ। ਜੇ ਚਾਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਸਿਆਸੀ ਧੰਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਈ ਹੋਰਨਾਂ ਨੇਤਾਵਾਂ ਵਾਂਗ ਬੋਰੀਆਂ ਭਰ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਉਹ ਪੰਜ ਦਵੰਜੀ ਦੇ ਚੱਕਰਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪਿਆ। ਕੋਈ ਮਾਫੀਆ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ।
ਪਰਿਵਾਰ ਦੀਆਂ ਜੇਬਾਂ ਭਰਨ ਭਰਾਉਣ ਦੀ ਥਾਂ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਜੇਬਾਂ ਖਾਲੀ ਕਰ ਰਿਹਾ। ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਨੂੰ ਖੜੇ ਪੈਰ ਮਦਦ ਦੇ ਰਿਹਾ। ਹਾਲਾਂਕਿ

ਜੇ ਆਈ ਪੱਤਝੜ ਤਾਂ ਫੇਰ ਕੀ ਹੈ...

ਉਹ ਨਾ ਕੋਈ ਰਜਵਾੜਾ ਹੈ, ਨਾ ਜਗੀਰਦਾਰ। ਉਹਦੀ ਪਤਨੀ ਤੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਾਬਲੀਅਤ ਅਨੁਸਾਰ ਸਰਕਾਰੀ ਅਹੁਦੇ ਦਿੱਤੇ, ਪਰ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਵਾਪਸ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਲਈ ਸਿਆਸਤ ਵਿਚ ਆਏ ਹਾਂ, ਲਾਰੇ ਲਾ ਕੇ ਮੇਵੇ ਲੈਣ ਲਈ ਨਹੀਂ। ਅਜਿਹਾ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਧਨਵਾਨ ਸਿਆਸੀ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਚੈਲੰਜ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਪਈ ਜੇ 'ਰਾਜ ਨਹੀਂ ਸੇਵਾ' ਕਰਨ ਦਾ ਚਾਓ ਹੈ ਤਾਂ ਆਓ ਨਿੱਜੀ ਪਰਿਵਾਰ ਪ੍ਰਸਤੀ ਛੱਡ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਸੇਵਾ ਕਰੀਏ।

ਨਵਜੋਤ ਸਿੰਘ ਸਿੱਧੂ ਜੁਝਾਰੂ ਖਿਡਾਰੀ ਹੈ। ਹਾਰ ਸਹਿਣੀ ਤੇ ਜਿੱਤ ਪਚਾਉਣੀ ਜਾਣਦੈ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਐਥੀਆਂ ਘੜੀਆਂ 'ਚ ਵੀ ਡੋਲਣੇ ਬਚ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹੈ। ਵੱਡੇ ਅਹੁਦਿਆਂ ਨੂੰ ਲੱਤ ਮਾਰਨ ਦਾ ਜੇਰਾ ਰੱਖਦੈ। ਅਣਖੀਲਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅਨਿਆਂ ਅੱਗੇ ਸਿਰ ਚੁੱਕਦੈ। ਡਾਢਿਆਂ ਨਾਲ ਪੰਗਾ ਲੈਂਦੈ। ਕਦੇ ਕਦੇ ਬੋਲ ਕਬੋਲ ਵੀ ਕਰ ਬੈਠਦੈ। ਉੱਜ ਗੱਲਾਂ ਪਤੇ ਦੀਆਂ ਕਰਦੈ। ਉਤੋਂ ਉਤੋਂ ਨਹੀਂ, ਢਿੱਡ 'ਚੋਂ ਬੋਲਦੈ। ਲੈਕਚਰ ਐਸਾ ਜੋਸ਼ੀਲਾ ਕਰਦੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਚੁੱਕਣ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਅਸਮਾਨ 'ਤੇ ਚਾੜ੍ਹ ਦਿੰਦੈ, ਡੇਗਣ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਪਤਾਲ 'ਚ ਪਟਕਾ ਮਾਰਦੈ। ਸ਼ਾਇਰੀ, ਚੁਟਕਲਿਆਂ ਤੇ ਅਖਾਣਾਂ-ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਨਾਲ ਲੈਸ ਪ੍ਰਠਾਧਾਰ ਭਾਸ਼ਣ ਦਿੰਦੈ। 'ਠੋਕੇ ਤਾਲੀ' ਤੇ 'ਚੱਕ-

ਲੋ ਚੱਕ-ਲੋ' ਵੀ ਕਰਦਾ/ਕਰਵਾਉਂਦੈ। ਵਿਰੋਧੀਆਂ 'ਤੇ ਵਿਅੰਗ-ਬਾਣ ਛੱਡਣੇ ਵੀ ਬਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਕਿਰਦਾਰ, ਗੁਫਤਾਰ ਤੇ ਦਸਤਾਰ ਵੱਲੋਂ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦਾ ਰੋਲ ਮਾਡਲ ਬਣ ਗਿਆ ਹੋਇਐ।
ਉਹਦੀ ਮੁਢਲੀ ਮਜ਼ਹੂਰੀ ਕ੍ਰਿਕਟ ਦੀ ਖੇਡ ਵਿਚ ਮਾਰੇ ਚੌਕੇ ਛਿੱਕਿਆਂ ਨਾਲ ਹੋਈ ਸੀ। ਫਿਰ

ਕ੍ਰਿਕਟ ਦੀ ਫਰਾਟੇਦਾਰ ਕ੍ਰਮੈਂਟਰੀ ਤੇ ਟੀ. ਵੀ. ਦੇ ਹਾਸਰਸੀ ਸ਼ੋਆਂ ਨਾਲ ਉਹਦੀ ਮਹਿਮਾ ਦਾ ਕੋਈ ਹੱਦ ਬੰਨਾ ਨਾ ਰਿਹਾ-ਨਾਵੇਂ ਵੱਲੋਂ ਵੀ ਤੇ ਨਾਮਣੇ ਵੱਲੋਂ ਵੀ। ਸਿਆਸਤ ਵਿਚ ਤਾਂ ਉਹ ਸਬੰਧੀ

ਖਿੱਚਿਆ ਗਿਆ। ਐਸਾ ਖਿੱਚਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਨਾ ਫਿਰ ਉਸ ਨੂੰ ਸਿਆਸਤ ਦੇ ਕੰਬਲ ਨੇ ਛੱਡਿਐ ਤੇ ਨਾ ਉਹ ਕੰਬਲ ਛੱਡਣ ਜੋਗਾ ਰਿਹਾ। ਬੇਸ਼ਕ ਉਸ ਨੇ ਸਿਆਸਤ ਦੀਆਂ ਕਈ ਪਾਰੀਆਂ ਖੇਡ ਲਈਆਂ ਨੇ, ਪਰ ਫਾਈਨਲ ਮੈਚ ਖੇਡਣਾ ਅਜੇ ਬਾਕੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਖੇਡ ਰਿਹੈ, ਮੈਨ ਆਫ ਦੀ ਮੈਚ ਵੀ ਬਣ ਸਕਦੈ। ਬਿਨਾ ਸ਼ੱਕ ਦਰਸ਼ਕ ਉਸ ਨੂੰ ਮੈਨ ਆਫ ਦੀ ਮੈਚ ਬਣਿਆ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੰਨੇ ਜਾਂ ਬੰਨੇ ਖੇਡਣ ਦੀ ਥਾਂ ਹਾਲੇ ਰਤਾ ਬਚ ਬਚਾਅ ਕੇ ਖੇਡੇ। ਆਉਂਦੇ ਦਿਨਾਂ 'ਚ ਸਿਆਸੀ ਖੇਡ ਦਾ ਉਹ ਸਿਖਰਲਾ ਪਲ ਆ ਰਿਹੈ, ਜਦੋਂ ਉਹਨੂੰ ਆਲ ਆਉਣ ਖੇਡਣਾ ਪੈ ਸਕਦੈ। ਉਦੋਂ ਜੋ ਉਹ ਆਉਣ ਹੋ ਵੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਘਬਰਾਵੇ ਨਾ। ਉਦੋਂ ਹੋਣਹਾਰ ਖਿਡਾਰੀਆਂ ਦੀ ਹੋਣਹਾਰ ਟੀਮ ਉਸ ਨੂੰ ਜੀ ਆਇਆਂ ਕਹਿਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ-ਬਰ-ਤਿਆਰ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਉਹ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਟੀਮਾਂ ਦੇ ਕਪਤਾਨਾਂ ਵੱਲੋਂ ਰਲ ਮਿਲ ਕੇ ਖੇਡਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਤਕੜੀ ਸਾਬਤ ਹੋਵੇਗੀ।

ਪਿਛੇ ਜਿਹੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ 'ਚ ਇਕ ਅਵਾਰਾ ਸਾਨੂੰ ਉਹਦੇ ਮਗਰ ਪੈ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਉਹ ਬਿਨਾ ਸੱਟ ਫੇਟ ਖਾਏ ਬਚ ਗਿਆ ਸੀ। ਹਾਲੇ ਵੀ ਉਹ ਅਵੇਸਲਾ ਨਾ ਹੋਵੇ ਅਜੇ ਉਹਦੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਕਈ ਮਾਰਖੰਡੇ ਸਾਨੂੰ ਉਹਦੇ ਮਗਰ ਪੈਣੇ ਹਨ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਢੁੱਡਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਕਾਵਾਂ ਨੇ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਤੋੜਨਾ ਨਹੀਂ ਕਹਿਣਾ। ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਤੋੜਨ ਦਾ ਤੋੜਾ ਤਾਂ ਸਿੱਧੂ ਵਰਗੇ ਈਮਾਨਦਾਰ ਸਪੋਰਟਸਮੈਨ 'ਤੇ ਹੀ ਟੁੱਟਣੈ। ਸਿਆਣੇ ਸੱਚ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਢੁੱਡਾਂ ਚੰਗੇ ਭਲੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਈ ਖਾਣੀਆਂ ਪੈਂਦੀਆਂ ਨੇ। ਮੇਰਾ ਖੇਡਾਂ ਤੇ ਖਿਡਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਇਸ਼ਕ ਹੀ ਅਜਿਹਾ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਚੰਗੇ ਭਲੇ ਖਿਡਾਰੀ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਲਿਖੇ ਬਿਨਾ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਜਾਂਦਾ।

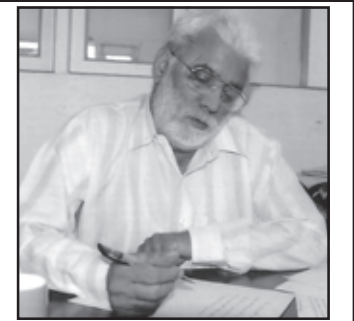
ਨਵਜੋਤ ਸਿਆਂ, ਸ਼ੁਕਰ ਐ ਤੇਰਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਆਵਾਰਾ ਸਾਨੂੰ ਤੋਂ ਤਾਂ ਬਚਾਅ ਹੋ ਗਿਆ। ਤੇਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਪਾਏ ਸਰਕਾਰੀ ਚੋਗੇ 'ਚੋਂ ਵੀ ਤੂੰ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਬਚਾ ਲਿਆ। ਜਾਲ ਤਣ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਤੂੰ ਫੰਧੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਫਸਿਆ। ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਸਿਆਸੀ ਕੋਠਿੰਗ ਦਾ ਤਾਂ ਕੋਈ ਗੁਰ ਮੰਤਰ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਇਕ ਗੁਰ ਜ਼ਰੂਰ ਦੱਸ ਦਿੰਨੇ ਆਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਖੁੰਢੇ ਸਿਆਸੀ ਸਾਨੂੰ ਤੋਂ ਸਦਾ ਸੁਚੇਤ ਰਹੀਂ। ਇਹ ਰਲ ਮਿਲ ਕੇ ਬੜੀ ਗੁੱਝੀ ਢੁੱਡ ਮਾਰਦੇ ਨੇ। ਪਤਾ ਉਦੋਂ ਲੱਗਦੈ ਜਦੋਂ ਕਹਿੰਦਾ ਕਹਾਉਂਦਾ ਬੰਦਾ ਵੀ ਨਾ ਏਧਰ ਦਾ ਰਹਿੰਦੈ, ਨਾ ਓਧਰ ਦਾ। ਨਾਲੇ ਆਪਾਂ ਤਾਂ ਅਜੇ 'ਅਵਾਜ਼-ਏ-ਪੰਜਾਬ' ਵੀ ਬਣਨੈ। ਇਸ ਲਈ ਨਵਜੋਤ, ਤੂੰ ਨਵਜੋਤ ਹੀ ਰਹੀਂ। ਤੇਰੀ 1917 ਵਾਲੀ 'ਅਵਾਜ਼-ਏ-ਪੰਜਾਬ' ਟੀਮ ਦਾ ਮਾਟੋ ਹੀ ਮੁੜ ਯਾਦ ਕਰਾਉਂਦੇ ਹਾਂ,

ਜੇ ਆਈ ਪੱਤਝੜ ਤਾਂ ਫੇਰ ਕੀ ਹੈ ਤੂੰ ਅਗਲੀ ਰੁੱਤ 'ਚ ਯਕੀਨ ਰੱਖੀਂ ਮੈਂ ਲੱਭ ਕੇ ਕਿਤਿਓਂ ਲਿਆਉਂਨਾਂ ਕਲਮਾਂ ਤੂੰ ਫੁੱਲਾਂ ਜੋਗੀ ਜਮੀਨ ਰੱਖੀਂ।

ਹਰਿਆਣਾ ਨੂੰ ਬੇਰੋਕ ਪਾਣੀ ਤੇ ਲੀਡਰਾਂ ਦੀ ਨਾਟਕਬਾਜ਼ੀ

ਸਿਆਸਤ ਦਾ ਪਿੜ

ਜਤਿੰਦਰ ਪਨੂੰ
ਫੋਨ: 91-98140-68455

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪਾਣੀਆਂ ਦਾ ਮੁੱਦਾ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਚਰਚਾ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਬਣਿਆ ਪਿਆ ਹੈ। ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਆਗੂ ਹੋਣ ਜਾਂ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ- ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਪਾਣੀਆਂ ਦੇ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਨਾਲ ਵਫਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੱਤਾ ਦਾ ਸੁੱਖ ਮਾਣਨ ਦਾ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਸਾਰੀ ਚਾਂਦਮਾਰੀ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲ ਸੇਪਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਹੱਦ ਤੱਕ ਠੀਕ ਵੀ ਹੈ, ਪਰ ਇੱਕ ਹੱਦ ਤੱਕ ਹੀ ਠੀਕ ਹੈ, ਨੁਕਸ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਵੀ ਹੈ। ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਵੇਲੇ ਜੋ ਸਮਝੌਤਾ ਹੋਇਆ, ਉਸ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਾਂਗਰਸੀਆਂ ਨੇ ਕੇਂਦਰ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਖਾਤਰ ਆਪਣੇ ਰਾਜ ਦੇ ਹਿੱਤ ਵੇਚ ਛੱਡੇ ਤੇ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਪਿੱਛੋਂ ਬਣੇ ਅਕਾਲੀ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਹਰਿਆਣੇ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਹਿੱਤਾਂ ਖਾਤਰ ਪੰਜਾਬ ਨਾਲ ਬੇਵਫਾਈ ਕੀਤੀ। ਉਦੋਂ ਹੀ ਹਰਿਆਣੇ ਤੋਂ ਸਤਲੁਜ-ਯਮੁਨਾ ਲਿੰਕ (ਐਸ. ਵਾਈ. ਐਲ.) ਨਹਿਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕੇਂਦਰ ਰੁਪਏ ਦੀ ਸਾਈ ਉਥੋਂ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਚੌਧਰੀ ਦੇਵੀ ਲਾਲ ਤੋਂ ਫੜੀ ਗਈ ਸੀ। ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਇਸ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਮੋਰਚੇ ਵੀ ਲਾਏ ਗਏ, ਤੇ ਅਜੇ ਤੱਕ ਲਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਪਰ ਦੋ ਗੱਲਾਂ ਵੱਲ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਅਜੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਦੇ ਬਿਨਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕ ਇਹ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਸਕਦੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਧੋਖਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਿਚ ਹੋਈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਲਈ ਵੱਡੇ ਫੰਡਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ; ਪਹਿਲਾਂ ਦੂਜੇ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਵਾਲੇ ਸਮਝੌਤੇ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ ਬਣਾਈਏ। ਪਿੱਛੋਂ ਇਹ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ ਕਦੇ ਛੇਤਿਆ ਨਹੀਂ ਗਿਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕਦੇ ਸਵਾਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛਿਆ। ਮੈਂਦੀ ਸਰਕਾਰ ਵੇਲੇ ਇਸ ਦੀ ਫਾਈਲ ਕੱਢੀ ਗਈ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਕੁਝ ਧਿਰਾਂ ਨਵੀਂ ਦਲੀਲ ਲੈ ਆਈਆਂ ਸਨ ਕਿ ਜਿੱਥੋਂ ਇਹ ਸਾਰਧਾ-ਯਮੁਨਾ ਲਿੰਕ ਨਹਿਰ ਬਣਾਉਣੀ ਹੈ, ਉਧਰ ਭੁਚਾਲਾਂ ਦਾ ਖਤਰਾ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਦੇ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਦਾ ਕੋਇਨਾ ਡੈਮ ਤਾਂ ਭਾਖੜਾ ਡੈਮ ਤੋਂ ਵੀ ਉਚਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਉਦੋਂ ਬਣਾਇਆ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਉਥੇ ਭੁਚਾਲ ਇੱਕ ਵਾਰ ਆ ਚੁਕਾ ਸੀ ਤੇ ਅੱਗੋਂ ਫਿਰ ਆਉਣ ਦੀ ਚਿਤਾਵਨੀ ਮਿਲੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਨਹੀਂ ਰੋਕਿਆ। ਪੰਜਾਬ ਵੱਲੋਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਪੈਰਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਇਹ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ ਅਮਲ ਵਿਚ ਆਉਣ ਤੋਂ ਰੁਕ ਗਿਆ, ਵਰਨਾ ਕਈ ਮਸਲੇ ਹੱਲ ਹੋ ਸਕਦੇ ਸਨ।

ਸਤਲੁਜ ਦੇ ਪਾਣੀ ਯਮੁਨਾ ਵਿਚ ਪਾਉਣ ਦੇ ਮੁੱਦੇ ਤੋਂ ਲੜਾਈ ਰੁਕ ਜਾਣੀ ਸੀ। ਇਸ ਪਾਸੇ ਧਿਆਨ ਨਾ ਦੇਣ ਕਾਰਨ ਮੁੱਦਾ ਖੜ੍ਹੇ ਦਾ ਖੜ੍ਹਾ ਹੈ, ਰਾਜਨੀਤੀ ਛੱਲਾਂ ਮਾਰਦੀ ਹੈ; ਦੋ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਮੁਰਖ ਬਣਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਇੱਕ ਅਹਿਮ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ 'ਤੇ ਚੱਪਟੀ ਮੂਧੀ ਮਾਰ ਕੇ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਬੈਠੀ ਹੈ। ਦੂਜੀ ਗੱਲ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਅਹਿਮ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਨਹਿਰੀ ਪਾਣੀਆਂ ਦੇ ਮਾਹਰ ਜੋ ਕੁਝ ਦੱਸਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਨਾਲ ਇਹ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਗੱਠੜੀ ਨੂੰ ਲੱਗਾ ਚੋਰ ਕਿਹੜੀਆਂ ਚੁਸਤੀਆਂ ਕਰ ਗਿਆ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਪਿਛਲੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਵਕਤ ਇੱਕ ਦਿਨ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਖਨੋਰੀ ਵਾਲੀ ਨਹਿਰ ਦੋਹਾਂ ਕੰਢਿਆਂ ਤੋਂ ਉਚੀ ਕਰਨ ਦਾ ਖਰਚਾ ਕਿਉਂ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜਵਾਬ ਇਹ ਮਿਲਿਆ ਕਿ ਨਹਿਰ ਵਿਚ ਗਾਰ ਬਾਹਲੀ ਵਧ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਉਸ ਦੇ ਕੰਢੇ ਉਚੇ

ਹੈ ਕਿ ਉਪਰੋਂ ਜਦੋਂ ਦੋ-ਦੋ ਫੁੱਟ ਹੋਰ ਵਧਾਈਏ ਤਾਂ ਹੇਠਾਂ ਵਾਲੇ ਹਿੱਸੇ ਦੇ ਇੱਕ ਮੀਟਰ ਯਮੁਨਾ ਪਾਣੀ ਏਥੇ ਇੱਕ ਫੁੱਟ ਉਚਾਈ ਵਿਚ ਵਗ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਗਾਰ ਕੱਢ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਪਾਣੀ ਦਾ ਵਹਿਣ ਵਧਣਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਤੇ ਹਰਿਆਣੇ ਵੱਲ ਬਹੁਤਾ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਣਾ, ਪਰ ਇਹ ਕੰਢੇ ਗਾਰ ਦਾ ਬਹਾਨਾ ਬਣਾ ਕੇ ਇਸ ਲਈ ਉਚੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬੇਵਕੂਫ ਬਣਾ ਕੇ ਹਰਿਆਣੇ ਨੂੰ 'ਵਾਧੂ' ਓਵਰ-ਫਲੋਅ ਕਹਿ ਕੇ ਪਾਣੀ ਦੇਣਾ ਸੀ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਨਹਿਰਾਂ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਮਾਹਰ ਨੇ ਜਦੋਂ ਇਸ ਦਾ ਪਰਦਾ ਚੁੱਕਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਵੀਡੀਓ ਵਾਇਰਲ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਇਸ ਵਕਤ ਦੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਅਜੇ ਵੀ ਪੁਰਾਣੀ ਰੱਟ ਵਿਚ ਪਈ ਹੋਈ ਇਹੋ ਕਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਤਲੁਜ-ਯਮੁਨਾ ਨਹਿਰ ਨਹੀਂ ਬਣਨ ਦੇਣੀ, ਪਰ ਜੋ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਓਧਰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਧਿਆਨ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਨਾ ਕਿਸੇ ਧਿਰ ਨੇ ਕਦੀ ਸਾਰਧਾ-ਯਮੁਨਾ ਲਿੰਕ ਨਹਿਰ ਬਣਾ ਕੇ ਸਤਲੁਜ-ਯਮੁਨਾ ਲਿੰਕ ਦੇ ਬੇਲੋੜੇ ਹੋਣ ਦਾ ਮੁੱਦਾ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦੀ ਬੁੰਦ ਨਾ ਦੇਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਚੁੱਪ-ਚੁਪੀਤੇ ਹਰਿਆਣੇ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦੇਣ ਤੋਂ ਪਰਦਾ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ।

ਅਸੀਂ ਉਸ ਬਾਰੇ ਪੜਤਾਲ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਹੈਰਾਨੀ ਵਾਲੇ ਤੱਥ ਸਾਹਮਣੇ ਆਏ ਹਨ। ਹੋਰ ਤਾਂ ਹੋਰ, ਇਹ ਗੱਲ ਕਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਮਝੌਤੇ ਵਾਲੀ ਐਸ. ਵਾਈ. ਐਲ. ਨਹਿਰ ਬਣਨ ਨਹੀਂ ਦੇਣੀ, ਇੱਕ ਬੁੰਦ ਪਾਣੀ ਅਸੀਂ ਜਾਣ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ, ਪਰ ਹਰਿਆਣੇ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਸ਼ੁੱਰੇਆਮ ਜਾਂਦਾ ਵੀ ਕਦੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦਿੱਸਿਆ ਨਹੀਂ, ਜਾਂ ਵੇਖ ਕੇ ਅਣਗੋਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਫਲੋਟਿੰਗ ਰੈਸਟੋਰੈਂਟ ਸਰਹਿੰਦ ਤੋਂ ਬੌੜਾ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਉਹੀ ਨਹਿਰ ਦੇ ਬਾਈ ਪਾਟਦੀ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਇੱਕ ਨਰਵਾਣਾ ਬਰਾਂਚ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਪਿਆ ਪਾਣੀ ਹਰਿਆਣਾ ਦੇ ਨਰਵਾਣਾ ਵੱਲ ਵਗਦਾ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਘਨੌਰ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਹਰਿਆਣਾ ਦੇ ਇਸਮਾਈਲਾਬਾਦ ਕੋਲੋਂ ਉਸ ਰਾਜ ਵਿਚ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਐਸ. ਵਾਈ. ਐਲ. ਨਹਿਰ ਬਣਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਹਰਿਆਣੇ ਵਾਲਾ ਜੋ ਹਿੱਸਾ ਬਣਿਆ ਪਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਨਹਿਰ ਅਤੇ ਸਰਹਿੰਦ ਤੋਂ ਨਿਕਲੀ ਹੋਈ ਨਰਵਾਣਾ ਬਰਾਂਚ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਦੋਵੇਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਹੋ ਕੇ ਕੁਝ ਮੀਲ ਨਾਲੋਂ-ਨਾਲ ਚੱਲਣ ਦੇ ਬਾਅਦ ਫਿਰ ਨਰਵਾਣਾ ਬਰਾਂਚ ਉਸੇ ਐਸ. ਵਾਈ. ਐਲ. ਨਹਿਰ ਵਿਚ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਇੰਜ ਹਰਿਆਣਾ ਦੀ ਉਹੋ ਨਹਿਰ ਵਗਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਆਗੂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਚੱਲਣ ਨਹੀਂ ਦੇਣੀ।

ਕਹਾਣੀ ਇਥੇ ਵੀ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ! ਸਰਹਿੰਦ ਤੋਂ ਨਰਵਾਣਾ ਬਰਾਂਚ ਕੱਢਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ

ਨੇਪਾਲ ਤੋਂ ਕਾਲੀ ਨਦੀ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਵਗਦੀ ਨਦੀ ਜਦੋਂ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਵੜਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਨਾਂ ਸਾਰਧਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਨੇਪਾਲ ਨਾਲ ਕੁਝ ਸਮਝੌਤੇ ਵੀ ਹੋਏ ਹਨ ਤੇ ਭਾਰਤ ਇਸ ਉਤੇ ਡੈਮ ਬਣਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਤਰਾਈ ਦੇ ਖੇਤਰ ਤੋਂ ਇਹ ਨਦੀ ਉਤਰਾ ਖੰਡ ਵਿਚ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੋਈ ਹਰਿਆਣੇ ਵਿਚ ਲਿਆ ਕੇ ਯਮੁਨਾ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਵਾਲੀ ਯੋਜਨਾ ਵਾਜਪਾਈ ਸਰਕਾਰ ਵੇਲੇ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾ ਕੇ ਹਰਿਆਣਾ ਅਤੇ ਉਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਵੀ ਬਾਅਦ ਰਾਜਸਥਾਨ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਸੀ। ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਪੈਂਦੀਆਂ ਧੌਲ ਗੰਗਾ ਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਸਹਾਇਕ ਨਦੀਆਂ ਦਾ ਸਾਰਾ ਪਾਣੀ ਜਦੋਂ ਇਸ ਵਿਚ ਪਵੇਗਾ ਤਾਂ ਫਿਰ ਇਹ ਯਮੁਨਾ ਨੂੰ ਏਨਾ ਭਰ ਦੇਵੇਗੀ ਕਿ ਰਾਜਸਥਾਨ ਤੱਕ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਖੇਤਾਂ ਦੀ ਪਿਆਸ ਬੁਝਾਉਣ ਦੇ ਕੰਮ ਆ ਸਕੇਗੀ।

ਜੇ ਇਹ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹਾ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਸਾਡੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਹਰਿਆਣੇ ਨਾਲ ਕਰਨੇ ਪਏ। ਗਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੱਢੀ ਗਈ, ਕੰਢੇ ਉਚੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਇਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਕਿੱਸਾ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਨਹਿਰ ਜਿੱਥੇ ਖਤਮ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਥੋਂ ਇਸ ਦਾ ਇੱਕ ਵਹਿਣ ਹਰਿਆਣਾ ਦੀ ਨਰਵਾਣਾ ਨਹਿਰ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਓਵਰ ਫਲੋਅ ਓਧਰ ਵਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਅਸਲ ਗੱਲ ਆਪਣੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਥਾਂ ਹਰਿਆਣੇ ਵਿਚੋਂ ਆਰ. ਟੀ. ਆਈ. ਦੀ ਇੱਕ ਅਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲੀ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਪੁੱਛ ਲਿਆ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਕੁਝ ਪੈਸੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ, ਉਹ ਕਿਉਂ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਸ ਪਾਸਿਓ ਨਹਿਰ ਦਾ ਓਵਰ ਫਲੋਅ ਵਾਲਾ ਪਾਣੀ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਮਿਲ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉਸ ਨਹਿਰ ਦੇ ਕੰਢੇ ਉਚੇ ਕਰਨ ਨਾਲ ਉਹ ਹੋਰ ਵੱਧ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪੱਕੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਨਹਿਰਾਂ ਦਾ ਬੱਲਾ ਮਸਾਂ ਮੀਟਰ ਦੇ ਕਰੀਬ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਪਰ ਜਾਂਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਚੌੜੇ ਹੋਈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ

ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇੱਕ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰਾ ਜ਼ੋਰ ਸਤਲੁਜ-ਯਮੁਨਾ ਲਿੰਕ ਨਹਿਰ ਨੂੰ ਬਣਨ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਦੇ ਪਾਸੇ ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਇੱਕ ਬਦਲ ਸਾਹਮਣੇ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਕਿਸੇ ਕਾਂਗਰਸੀ ਜਾਂ ਅਕਾਲੀ ਆਗੂ ਨੇ ਕਦੇ ਵੀ ਅੱਜ ਤੱਕ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਕੋਲ ਇਹ ਮਸਲਾ ਉਠਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ। ਇੱਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਤਰਾਂ ਦਾ ਲੇਖਕ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਆਮ ਆਦਮੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਆਗੂ ਹਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਫੂਲਕਾ ਇਹ ਮੁੱਦਾ ਉਠਾਉਂਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਐਸ. ਵਾਈ. ਐਲ. ਨਹਿਰ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਥਾਂ ਦੂਜੀ ਐਸ. ਵਾਈ. ਐਲ. ਯਾਨੀ ਸਾਰਧਾ-ਯਮੁਨਾ ਲਿੰਕ ਨਹਿਰ ਬਣਾਈ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਨਹਿਰ ਇਕੱਲੀ ਦਾ ਨਹੀਂ, ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਕਈ ਨਹਿਰਾਂ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰੀ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਵਾਲੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤੇ ਫਿਰ ਇੱਕ ਸਰਵੇਖਣ ਵੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਜਦੋਂ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਕਮਾਨ ਭਾਜਪਾ ਆਗੂ ਅਟਲ ਬਿਹਾਰੀ ਵਾਜਪਾਈ ਨੇ ਸੰਭਾਲੀ ਤਾਂ ਉਸ ਸਰਵੇਖਣ ਦਾ ਮੁੱਦਾ ਚੁੱਕ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਖਰਚੇ ਦਾ ਲੇਖਾ ਲਵਾਇਆ ਗਿਆ ਤੇ ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਅਮਲ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ

ਭਾਰਤ 'ਚ ਪਾਣੀ ਦਾ ਸੰਕਟ ਭਖਦਾ ਮੁੱਦਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਸਬੰਧੀ ਜੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੋਈ ਤਤਕਾਲੀ ਕਦਮ ਨਾ ਚੁੱਕਿਆ ਤਾਂ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਮਹਾਂਮਾਰੀ ਫੈਲਣ ਜਾਂ ਗ੍ਰਹਿ ਯੁੱਧ ਲੱਗਣ ਦਾ ਡਰ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਭਾਰਤ ਦਾ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸੂਬਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਜਨ ਜੀਵਨ ਤੇ ਨਿਰਬਾਹ ਪਾਣੀ 'ਤੇ ਹੀ ਨਿਰਭਰ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪਾਣੀਆਂ ਦੀ ਪਿਛਲੇ 70 ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਲੁੱਟ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਅਹਿਮ ਵਿਸ਼ਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸੰਨ 1984 ਦੇ ਧਰਮ ਯੁੱਧ ਦੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਇਹ ਮੰਗ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਰਿਪੋਰੀਅਨ

ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਢੇਸੀ

ਕਾਨੂੰਨੀ ਮੁਤਾਬਕ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪਾਣੀਆਂ 'ਤੇ ਹੱਕ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਗੁਆਂਢੀ ਸੂਬਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਪਾਣੀ ਧੱਕੇ ਨਾਲ ਦੇਣਾ ਬੇਇਨਸਾਫੀ ਹੈ। ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹ ਖਬਰਾਂ ਲਗਾਤਾਰ ਆ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਬੜੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਰੇਗਿਸਤਾਨ ਬਣਨ ਵਲ ਵਧ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਦ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪੰਜ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਪੀਣ ਵਾਲੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਸੰਕਟ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਟਿਊਬਵੈਲ ਨਾਲ ਲਗਾਤਾਰ ਖਿੱਚੇ ਜਾ ਰਹੇ ਜਮੀਨ ਦੌਜ ਪਾਣੀ ਦਾ ਮੁੱਦਾ ਵੀ ਅਹਿਮ ਹੈ। ਜੇ ਜੀਰੀ ਲਾਉਣ ਦਾ ਅਮਲ ਨਾ ਰੋਕਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਜਮੀਨ ਹੇਠਲੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਭੰਡਾਰ ਛੇਤੀ ਹੀ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਖਬਰਾਂ ਨਾ ਕੇਵਲ ਕੌਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਸਗੋਂ ਸੀ. ਐਨ. ਐਨ., ਨਾਸਾ ਜਾਂ ਅਲ ਜਜੀਰਾ ਵਰਗੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਸਾਧਨਾਂ ਵਲੋਂ ਵੀ ਆਉਣ ਲੱਗ ਪਈਆਂ ਹਨ।

ਮਾਰੂਥਲ ਬਣਨ ਵਲ ਵਧ ਰਿਹਾ ਪੰਜਾਬ

ਸੀ. ਐਨ. ਐਨ. ਦੀ ਖਬਰ ਮੁਤਾਬਕ ਸਾਲ 2021 'ਚ ਭਾਰਤ ਦੇ 21 ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਜਮੀਨ ਹੇਠਲਾ ਪਾਣੀ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਚ ਪੰਜਾਬ ਦੇ 5 ਸ਼ਹਿਰ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਸਾਲ 2030 ਤਕ ਭਾਰਤ ਦੀ 40% ਆਬਾਦੀ ਨਾ ਸਿਰਫ ਜਮੀਨ ਦੌਜ ਪਾਣੀ ਦੀ ਕਮੀ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਵੇਗੀ, ਸਗੋਂ ਪੀਣ ਵਾਲੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਸੰਸਾ ਵੀ ਪੈ ਜਾਵੇਗਾ। ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ 122 ਐਸੇ ਦੇਸ਼ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਚ ਪਾਣੀ ਦਾ ਕਾਲ ਪੈਣ ਦਾ ਖਤਰਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਚ ਭਾਰਤ ਦਾ 120ਵਾਂ ਨੰਬਰ ਹੈ। ਪਾਣੀ ਦਾ ਕਾਲ ਪੈਣ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਭਿੱਝਕ ਮਹਾਂਮਾਰੀ ਫੈਲਣ ਤੇ ਗ੍ਰਹਿ ਯੁੱਧ ਲੱਗਣ ਦਾ ਡਰ ਹੈ, ਜੋ ਨਾ ਸਿਰਫ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਸੂਬਿਆਂ ਤਕ ਸੀਮਤ ਰਹੇਗਾ, ਸਗੋਂ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਤਕ ਫੈਲ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਨਾਸਾ ਦੇ ਹਾਈਡਰੋਲੋਜਿਸਟ ਮੈਟ ਰੋਡਲ ਦਾ ਇੱਕ ਲੇਖ ਇੰਟਰਨੈੱਟ 'ਤੇ ਪਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਗਰੇਸ (GRACE-Gravity Recovery And Climate Experiment) 'ਤੇ ਆਧਾਰਤ ਹੈ, ਜਿਸ ਮੁਤਾਬਕ ਜੈਪੁਰ ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਧਰਤੀ ਹੇਠਲੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਭੰਡਾਰ ਖਤਮ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਗਰੇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਉਤਰੀ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਦੇ ਮੁੱਕ ਰਹੇ ਭੰਡਾਰ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਲਈ ਲਗਾਤਾਰ ਖਿੱਚਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਪਾਣੀ ਹੈ। ਉਤਰੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ, ਰਾਜਸਥਾਨ ਅਤੇ ਹਰਿਆਣਾ ਦੇ ਨਾਂ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਜਮੀਨ ਦੌਜ ਪਾਣੀ ਦਾ 95% ਹਿੱਸਾ

ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਾਲ 2002 ਤੋਂ 2008 ਦੌਰਾਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿਚ ਹਰ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਮਗਰੋਂ ਇੱਕ ਮੀਟਰ ਪਾਣੀ ਹੇਠਾਂ ਡਿੱਗਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਗਰੇਸ ਮੁਤਾਬਕ ਪਾਣੀ ਦੀ ਇਹ ਘਾਟ ਮੁੜ ਕਦੀ ਪੂਰੀ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਧਰਤੀ ਦਾ 97.5% ਪਾਣੀ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਹੈ, 1.5% ਪਾਣੀ ਬਰਫ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੈ, ਜਦ ਕਿ ਬਾਕੀ ਸਿਰਫ 1% ਪਾਣੀ ਦਰਿਆਵਾਂ, ਨਦੀਆਂ, ਤੀਲਾਂ ਝਰਨਿਆਂ ਅਤੇ ਖੂਹਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਪਲਬਧ ਹੈ, ਜੋ ਪੀਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਇਸ ਪਾਣੀ ਦਾ 60% ਹਿੱਸਾ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਅਤੇ ਸਨਅਤ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਦਾ 40% ਪਾਣੀ ਪੀਣ ਅਤੇ ਹੋਰ ਘਰੇਲੂ ਲੋੜਾਂ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅੰਕੜਿਆਂ ਮੁਤਾਬਕ ਦਸ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਿਚੋਂ 2 ਨੂੰ ਪੀਣ ਵਾਲਾ ਸਾਫ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਨੇ ਆਲਮੀ ਚਿਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ 2040 ਤਕ ਪਾਣੀ ਦੀ ਇੰਨੀ ਕਿੱਲਤ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ ਕਿ 4 ਵਿਚੋਂ ਇੱਕ ਬੱਚਾ ਪਿਆਸਾ ਰਹੇਗਾ। ਭਾਰਤ ਦਾ 70% ਪਾਣੀ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਿਤ ਹੋ ਚੁਕਾ ਹੈ। ਵਧ ਰਹੀ ਅਬਾਦੀ ਲਈ ਪਾਣੀ ਕਿੱਥੋਂ ਆਵੇਗਾ, ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ। ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ 6584 ਬਲਾਕਾਂ ਵਿਚ ਜਮੀਨ ਦੌਜ ਪਾਣੀ ਦੀ ਖੋਜ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ 4520 ਬਲਾਕ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਸਮਝੇ ਗਏ, ਜਦ ਕਿ 1034 ਇਕਾਈਆਂ ਲੋੜ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪਾਣੀ ਕੱਢ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਪਾਣੀ ਦੀ

ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਪਹਿਲੇ ਨੰਬਰ 'ਤੇ ਹੈ, ਫਿਰ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਰਾਜਸਥਾਨ, ਦਿੱਲੀ ਅਤੇ ਹਰਿਆਣਾ ਹਨ। ਸਰਕਾਰੀ ਸਰਵੇਖਣ ਅਨੁਸਾਰ 253 ਬਲਾਕ ਗੰਭੀਰ ਸੰਕਟ ਵਿਚ ਅਤੇ 681 ਬਲਾਕ ਅਰਧ ਸੰਕਟ ਵਿਚ ਹਨ। ਮੌਨਸੂਨ ਵਿਚ ਆ ਰਹੀ ਕਮੀ ਅਤੇ ਕੰਕਰੀਟ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਦਾ ਵਿਅਰਥ ਵਹਿ ਜਾਣਾ ਵੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਵੱਡੀ ਸਮੱਸਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਲਈ ਕੌਮੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਵੱਧ ਰੁੱਖ ਲਾਉਣਾ ਅਤੇ ਵਿਅਰਥ ਜਾ ਰਹੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਜਰੂਰੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਕਿ ਪਾਣੀ ਦੇ ਮੁੱਦੇ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦੇ ਕੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਖੋਜਾਂ, ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਤੇ ਲੋੜੀਂਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾ ਕੇ ਇਸ ਦੇ ਸੰਕਟ ਦੇ ਹੱਲ ਲਈ ਬਾਨੂ ਬੰਨ੍ਹ ਜਾਂਦੇ, ਪਰ ਅਫਸੋਸ! ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੀ ਪਹਿਲ ਹਰ ਛਤਪੰਤਰ ਵਰਤ ਕੇ ਗੱਦੀ ਹਥਿਆਉਣ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਹੈ। ਭਾਜਪਾ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਵੀ ਗੰਗਾ ਦੀ ਸਫਾਈ ਦਾ ਮੁੱਦਾ ਧਾਰਮਿਕ ਮਨੌਤ ਨੂੰ ਬੜਾਵਾ ਦੇ ਕੇ ਵੋਟਾਂ ਹਥਿਆਉਣ ਲਈ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ, ਜਦ ਕਿ ਨਦੀਆਂ ਤੇ ਦਰਿਆਵਾਂ ਵਿਚ ਪੈ ਰਹੇ ਸਨਅਤੀ ਗੰਦ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬੰਦ ਕਰਨਾ ਜਰੂਰੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਨਹਿਰਾਂ ਪੱਕੀਆਂ ਕਰਕੇ ਸੂਝੇ ਬਣਾ ਦਿੱਤੇ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਛੱਡਿਆ। ਕਈ ਨਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਹੁਣ ਰੱਖ ਤੇ ਝਾੜੀਆਂ ਉਗ ਆਏ ਹਨ ਅਤੇ ਕਈ ਨਹਿਰਾਂ ਗੰਦ ਨਾਲ ਲੱਥਪੱਥ ਹੋਈਆਂ ਪਈਆਂ ਹਨ।

ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ 'ਮਨ ਕੀ ਬਾਤ' ਵਿਚ ਇਸ ਵਾਰ ਪਾਣੀ ਦੇ ਮੁੱਦੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੁੱਖਤਾ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰਿਆ। ਜਲ ਮਹਿਕਮਾ ਬਣਾਉਣਾ ਸ਼ਲਾਘਾਯੋਗ ਕਦਮ ਹੈ, ਪਰ ਪਾਣੀ ਦੇ ਮੁੱਦੇ ਦੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨੂੰ ਖਿਆਲ ਵਿਚ ਰੱਖਦਿਆਂ ਅਜੇ ਬੜਾ ਕੁਝ ਕਰਨਾ ਬਾਕੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਵੀ ਜਲ ਸੰਕਟ ਸਬੰਧੀ ਸਰਬ ਪਾਰਟੀ ਮੀਟਿੰਗ ਸੱਦ ਕੇ ਮੁੱਖ ਵਧੀਕ ਸਕੱਤਰ ਵਿਸ਼ਵਾਜੀਤ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਇੱਕ ਕਮੇਟੀ ਗਠਿਤ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਖੇਤੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਵਾਈਸ ਚਾਂਸਲਰ ਬੀ. ਐਸ. ਢਿੱਲੋਂ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਇਸ ਵਿਚਾਰ-ਚਰਚਾ ਵਿਚ ਬਿਆਸ ਮੈਨੇਜਮੈਂਟ ਬੋਰਡ, ਕਿਸਾਨ ਯੂਨੀਅਨ, ਪੰਜਾਬ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਬੋਰਡ, ਪੰਜਾਬ ਖੇਤੀਬਾੜੀ, ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਜਲ ਸਰੋਤ ਰੈਗੂਲੇਟਰੀ ਅਥਾਰਟੀ ਤੇ ਪਾਵਰਕਾਮ ਦੇ ਮੁਖੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਜ਼ਰਾਈਲ ਤੋਂ ਜਲ ਮਾਹਰ ਨਵ ਪਿੰਟੋ ਨੂੰ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ; ਪਰ ਅਮਲੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਕੀ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸਮਾਂ ਹੀ ਦੱਸੇਗਾ। ਵਾਤਾਵਰਣ ਸੰਭਾਲ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਖਡੂਰ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਸੀਚੇਵਾਲ ਨੇ ਅਹਿਮ ਰੋਲ ਅਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸਿਆਸਤਦਾਨਾਂ ਦੇ ਝੋਲੀ ਚੁੱਕ, ਸੰਗਮਰਮਰ ਜਾਂ ਸੋਨਾ ਲਾ ਕੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸਿੱਖ ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨ ਵਾਲੇ 'ਬਾਬੇ' ਵੀ ਜੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਬਚਾਓ ਲਈ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਰੁੱਖ ਲਾਉਣ, ਵਾਤਾਵਰਣ ਸਬੰਧੀ ਸਾਹਿਤ ਵੰਡਣ ਤੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਬੱਚਤ ਬਾਰੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਜਾਗਰੂਕ ਕਰਨ ਸਬੰਧੀ ਉਪਰਾਲੇ ਕਰਨ ਤਾਂ ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਗੁਆਚੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨੂੰ ਬਹਾਲ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਪੰਜਾਬ ਟਾਈਮਜ਼

ਸਨਿਚਰਵਾਰ, 27 ਜੁਲਾਈ 2019

ਚੰਦਰਯਾਨ ਦਾ ਮਾਣ ਤੇ ਹੜ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਰ

ਚੰਦਰਯਾਨ-2 ਨਾਲ ਭਾਰਤ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਚੌਥਾ ਮੁਲਕ ਬਣ ਜਾਵੇਗਾ, ਜੋ ਚੰਦ ਉੱਤੇ ਅਪੜਿਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਮਰੀਕਾ, ਰੂਸ ਅਤੇ ਚੀਨ ਇਹ ਮੱਲ ਮਾਰ ਚੁਕੇ ਹਨ। ਇਸ ਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਲਈ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਸਮੇਤ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਕਈ ਆਗੂਆਂ ਦੇ ਬਿਆਨ ਦਾਗੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਮਾਣ-ਮੱਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਗਰਦਾਨਿਆ ਹੈ। ਕਾਂਗਰਸੀ ਲੀਡਰ ਵੀ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਪਿਛੇ ਨਹੀਂ ਰਹੇ, ਸਗੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਲਈ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ, ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ, ਨਰਸਿਮਹਾ ਰਾਓ, ਮਨਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਆਦਿ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀਆਂ ਦਾ ਨਾਂ ਵੀ ਲਿਆ, ਜੋ ਕਾਂਗਰਸ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ 'ਤੇ ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਵਾਲੇ ਪਾਸਿਓਂ ਇਹ ਇਤਰਾਜ਼ ਤੁਰੰਤ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਉੱਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਸਿਆਸਤ ਖੇਡ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਇਤਰਾਜ਼ ਉਸ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਆਗੂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਦੇ ਆਗੂ ਹਰ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਸਿਆਸੀ ਰੰਗਤ ਦੇਣ ਵਿਚ ਕਦੇ ਉੱਕੇ ਨਹੀਂ, ਮੁਲਕ ਦੇ ਆਵਾਮ ਦਾ ਭਾਵੇਂ ਜਿੰਨਾ ਮਰਜ਼ੀ ਘਾਣ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਅਤੇ ਸਿਆਸਤ ਬਾਰੇ ਜਦੋਂ ਬਹਿਸ ਚੱਲ ਰਹੀ ਸੀ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਘੱਗਰ ਦਰਿਆ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਤਬਾਹੀ ਮਚਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਹ ਕੋਈ ਇਤਫਾਕ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਇਹ ਅਸਲ ਵਿਚ ਮੁਲਕ ਦੀ ਸਿਆਸਤ ਅੰਦਰ ਦਾਖਲ ਹੋ ਚੁਕੀ ਗੈਰ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲਤਾ ਦੀ ਸਿਖਰ ਸੀ। ਘੱਗਰ ਦਰਿਆ ਆਏ ਸਾਲ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਫਸਲਾਂ ਉਜਾੜਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਕਰੋੜਾਂ ਰੁਪਏ ਰੋੜ੍ਹਨ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਜਾਨ-ਮਾਲ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਹਰ ਵਾਰ ਚਰਚਾ ਡਰੋਨਾਂ ਦੀ ਸਫਾਈ ਨਾ ਕਰਨ/ਕਰਵਾਉਣ 'ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਟੁੱਟਦੀ ਹੈ। ਸਰਕਾਰੀ ਅਫਸਰ ਹਰ ਸਾਲ ਪੂਰੇ ਨੇਮ ਨਾਲ ਖਾਨਾਪੂਰਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਦਹਾਕਿਆਂ ਤੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਕਹਿਣ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਚੰਦ 'ਤੇ ਪੁੱਜ ਗਏ ਹਾਂ ਤੇ ਸੰਸਾਰ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਮੁਲਕ ਦੀ ਕਲਗੀ ਹੋਰ ਉਚੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ।

ਚੰਦਰਯਾਨ ਵਾਲੇ ਮਾਣ ਅਤੇ ਹੜ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਰ ਦੌਰਾਨ ਹੋਰ ਵੀ ਬਥੇਰੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਵਾਪਰੀਆਂ, ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਖਬਰਾਂ ਦੇ ਘੜਮੱਸ ਵਿਚ ਅਣਗੌਲੀਆਂ ਰਹਿ ਗਈਆਂ। ਮਾਨਸਾ ਜਿਲੇ ਦੇ ਪਿੰਡ ਚੱਕ ਭਾਈਕਾ ਵਿਚ 30 ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੇ ਦਲਿਤ, ਅੰਗਰੀਣ ਨੌਜਵਾਨ ਨੇ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀ ਕਰ ਲਈ। ਮਜ਼ਦੂਰ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਇਹ ਨੌਜਵਾਨ ਜਗਸੀਰ ਸਿੰਘ ਐਮ.ਏ. ਐਮ. ਫਿਲ., ਬੀ.ਐਡ., ਟੈਟ ਅਤੇ ਯੂ.ਜੀ.ਸੀ. ਨੈਟ ਪਾਸ ਸੀ, ਪਰ ਨੌਕਰੀ ਹਾਸਲ ਨਾ ਕਰ ਸਕਿਆ। ਪਿਤਾ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਆਪਣੇ ਭਰਾਵਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਦਿਹਾੜੀਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਮੌਤ ਉੱਤੇ ਵੀ ਸਿਆਸਤ ਦਾ ਰੰਗ ਤੁਰੰਤ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਹੀ ਇਹ ਮਸਲਾ ਭਖਿਆ, ਕੇਂਦਰੀ ਮੰਤਰੀ ਅਤੇ ਸ਼ੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੀ ਆਗੂ ਹਰਸਿਮਰਤ ਕੌਰ ਬਾਦਲ ਦਾ ਲੰਮਾ-ਚੌੜਾ ਬਿਆਨ ਆ ਗਿਆ ਕਿ ਇਸ ਸਭ ਕਾਸੇ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਕੈਪਟਨ ਅਮਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸਰਕਾਰ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੈ। ਮੀਡੀਆ ਨੇ ਜਗਸੀਰ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ ਖਬਰ ਭਾਵੇਂ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਛਾਪੀ ਸੀ, ਪਰ ਹਰਸਿਮਰਤ ਕੌਰ ਬਾਦਲ ਦਾ ਬਿਆਨ ਪੂਰਾ ਜਚਾ ਕੇ ਛਾਪਿਆ। ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਪੁੱਛਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਦੋ-ਢਾਈ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਦਸ ਸਾਲਾਂ ਤੱਕ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਹੀ ਸਰਕਾਰ ਸੀ, ਉਸ ਵਕਤ ਅਕਾਲੀ-ਭਾਜਪਾ ਗਠਜੋੜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਲਈ ਕਿਹੜੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਬਣਾਈਆਂ ਸਨ? ਉਹ ਖੁਦ ਪਿਛਲੇ ਪੰਜ ਸਾਲ ਤੋਂ ਕੇਂਦਰੀ ਹਕੂਮਤ ਵਿਚ ਮੰਤਰੀ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬ ਲਈ ਕਿਹੜੀ ਸਨਅਤ ਜਾਂ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ ਕੇਂਦਰ ਤੋਂ ਲਿਆਂਦਾ ਹੈ? ਜਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਕਿਹੜਾ ਮਸਲਾ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਅੱਗੇ ਕਦੀ ਰੱਖਿਆ ਹੈ?

ਦਰਅਸਲ, ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਉਲਝੀ ਤਾਣੀ ਲਈ ਅੱਜ ਦੀ ਕੈਪਟਨ ਅਮਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸਰਕਾਰ ਜਿੰਨੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੈ, ਓਨੀ ਹੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਅਕਾਲੀ-ਭਾਜਪਾ ਗਠਜੋੜ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਅੱਜ ਮਹਿੰਗਾਈ ਦੇ ਇਸ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿਚ ਕੀ ਕੋਈ ਇਹ ਸੋਚ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ 15-15 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਦੀਆਂ ਨੌਕਰੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ? ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰ ਬਹੁਤ ਰੌਲਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਨੌਜਵਾਨ ਧੜਾ-ਧੜ ਵਿਦੇਸ਼ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਪੰਜਾਬ ਖਾਲੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਕਾਲਜਾਂ ਵਿਚ ਦਾਖਲਾ ਲੈਣ ਲਈ ਜਿਥੇ ਕਈ ਭੀੜਾਂ ਉਮੜਦੀਆਂ ਸਨ, ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਉਥੇ ਪੂਰੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਵੀ ਭਰੀਆਂ ਨਹੀਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ। ਬਹੁਤਿਆਂ ਲਈ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੇ ਵਿਦੇਸ਼ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਦੁੱਖ-ਦਰਦ ਦੂਣ-ਸਵਾਇਆ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਕ ਦੁੱਖ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਦੂਜੇ ਸੂਬਿਆਂ ਦੇ ਪਰਵਾਸੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਪੰਜਾਬ ਵਲ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਚਿੰਤਕਾਂ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਹੈ ਕਿ ਛੇਤੀ ਹੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਡੈਮੋਗ੍ਰਾਫੀ ਬਦਲਣ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਨਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਵਗਦੇ ਦਰਿਆ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਹਾਲੇ-ਬੇਹਾਲ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਕੈਂਸਰ ਵਰਗੀਆਂ ਮਾਰੂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਨੇ ਘਰ-ਘਰ ਸੱਥਰ ਵਿਛਾ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਅਸਲ ਵਿਚ ਮੁਲਕ ਦੀ ਬਿਮਾਰ ਸਿਆਸਤ ਦਾ ਹੀ ਨਤੀਜਾ ਹਨ। ਇਸ ਬਿਮਾਰ ਸਿਆਸਤ ਦੇ ਏਜੰਡੇ ਵਿਚੋਂ ਆਮ ਆਦਮੀ ਮਨਫੀ ਹੋ ਚੁਕਾ ਹੈ। ਕੋਈ ਵੀ ਨੀਤੀ ਜਾਂ ਰਣਨੀਤੀ ਆਮ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖ ਕੇ ਨਹੀਂ ਬਣਾਈ ਜਾ ਰਹੀ। ਕਰੀਬ ਤਿੰਨ ਦਹਾਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਲਾਗੂ ਹੋਈਆਂ ਨਵੀਆਂ ਆਰਥਕ ਨੀਤੀਆਂ ਕਾਰਨ ਆਮ ਆਦਮੀ ਹੋਰ ਵੀ ਹਾਸ਼ੀਏ 'ਤੇ ਧੱਕਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਰਹਿੰਦੀ-ਖੂੰਹਦੀ ਕਸਰ ਪੰਜ ਸਾਲ ਬਣੀ ਮੋਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਨੀਤੀਘੜਿਆਂ ਦੇ ਏਜੰਡੇ ਉੱਤੇ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਆਪਣੇ ਇਸ ਟੀਚੇ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਹਰ ਸੰਭਵ ਕਵਾਇਦ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਮੁਲਕ ਦੇ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਮਾਹਰਾਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਫਿਲਹਾਲ ਇਸ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਲਈ ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਮੱਠੀ ਹੋਈ ਪਈ ਹੈ।

ਕਵੀ, ਜੁਬਾਨਬੰਦੀ ਅਤੇ ਸੱਤਾ ਦੀ ਮਨਮਾਨੀ

ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂਤਵ ਦੇ ਏਜੰਡੇ ਵਾਲੀ ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਸੱਤਾ ਵਿਚ ਆਉਣ ਪਿਛੋਂ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਖਿਲਾਫ ਲਗਾਤਾਰ ਮੁਹਿੰਮਾਂ ਚਲਾਈਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਉੱਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹਨ। ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਵਧੀਕੀਆਂ ਖਿਲਾਫ ਅਕਸਰ ਰੋਹ ਅਤੇ ਰੋਸ ਵੀ ਫੈਲਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਅਸਾਮ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਇਕ ਲਹਿਰ 'ਮੀਆਂ ਕਵਿਤਾ ਦੀ ਲਹਿਰ' ਦੇ ਨਾਂ ਤਹਿਤ ਚੱਲੀ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਕਾਲਮਨਵੀਸ ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਸ ਅਹਿਮ ਮਸਲੇ ਬਾਰੇ ਟਿੱਪਣੀ ਇਸ ਲੇਖ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਹੈ। -ਸੰਪਾਦਕ

ਅਸਾਮ ਵਿਚ ਦਸ ਜੁਲਾਈ ਨੂੰ 'ਮੀਆਂ' ਕਵੀਆਂ ਅਤੇ ਕਾਰਕੁਨਾਂ ਵਿਰੁਧ ਸੰਗੀਨ ਧਾਰਾਵਾਂ ਲਗਾ ਕੇ ਪਰਚੇ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦਾ ਦੇਸ਼-ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਇਨਸਾਫਪੰਦਾਂ ਵਲੋਂ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਉਰਦੂ ਜ਼ਬਾਨ ਵਿਚ ਮੀਆਂ ਦਾ ਅਸਲ ਭਾਵ ਭੱਦਰ-ਪੁਰਸ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਫਿਰਕੇ ਸੋਚ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਵਲੋਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਫਿਰਕੇ ਨੂੰ ਜ਼ਲੀਲ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਤਨਜ਼ੀਆ ਲਹਿਜ਼ੇ ਵਿਚ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। 'ਮੁੱਖਧਾਰਾ' ਅਸਾਮੀ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਇਹ ਸੰਬੋਧਨ ਇਸੇ ਮੰਦਭਾਵਨਾ ਤਹਿਤ 'ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ੀ' ਜਾਂ 'ਗੈਰਕਾਨੂੰਨੀ ਬਾਹਰਲਿਆਂ' ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਮਜ਼ਲੂਮ ਹਿੱਸੇ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ 'ਮੀਆਂ' ਕਵੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਕਵਿਤਾ ਰਾਹੀਂ ਬਿਆਨ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ

ਦੀ ਬਾਤ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਇਸ ਭਾਈਚਾਰੇ ਵਲੋਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਵਿਤਕਰੇ, ਅਲੱਗ-ਥਲੱਗ ਹੋਣ ਦੀ ਭਾਵਨਾ, ਆਪਣੀ ਹਸਤੀ ਅਤੇ 'ਡੀ' ਵੋਟਰ, 'ਐਨ.ਆਰ.ਸੀ.' (ਨੈਸ਼ਨਲ ਰਜਿਸਟਰ ਆਫ ਸਿਟੀਜ਼ਨਜ਼) ਦੇ ਖੋਫ ਵਗੈਰਾ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਰਦੀ ਵੀ ਹਿੱਕ ਠੋਕ ਕੇ ਨਾਬਰ ਸੁਰ ਵਿਚ ਹੈ। ਕਵੀਆਂ ਨੇ ਕਵਿਤਾ ਨੂੰ ਵਿਰੋਧ, ਟੱਕਰ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਕਰਨ ਦਾ ਹਥਿਆਰ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਕਾਰਵਾਂ-ਏ-ਮੁਹੱਬਤ ਵਲੋਂ ਇਕ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦ ਵੀਡੀਓ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਹ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਰਾਹੀਂ ਦੂਰ ਦੂਰ ਤਕ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ। 'ਮੀਆਂ' ਕਵੀ ਅਤੇ ਅਨੁਵਾਦਕ ਸੱਤਾ ਦੇ ਗੁੱਸੇ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਬਣੇ। ਸੀਨੀਅਰ ਕਵੀ ਹਾਫਿਜ਼ ਅਹਿਮਦ ਦੀ ਜਿਸ ਕਵਿਤਾ ਨੂੰ ਪਰਚੇ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਬੋਲ ਹਨ, 'ਲਿਖ, ਲਿਖ ਕਿ ਮੈਂ ਇਕ ਮੀਆਂ ਹਾਂ/ਐਨ.ਆਰ.ਸੀ. ਵਿਚ ਮੇਰਾ ਲੜੀ ਨੰ. 200543 ਹੈ/ਮੇਰੇ ਦੋ ਬੱਚੇ ਨੇ/ਇਕ ਅਗਲੇ ਹੁਨਾਲ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਹੈ/ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਫਰਤ ਕਰੋਗੇ ਜਿਵੇਂ ਮੈਨੂੰ ਕਰਦੇ ਹੋ?/ ਲਿਖ ਕਿ ਮੈਂ ਮੀਆਂ ਹਾਂ/ਬ੍ਰਹਮਪੁੱਤਰ ਉਪਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ/ਮੇਰੀ ਦੇਹ ਨੀਲੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ/ਤੁਹਾਡੇ ਤਸੀਹੇ ਸਹਿੰਦੇ ਸਹਿੰਦੇ/ਅੱਖਾਂ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਲਾਲ ਸੁਰਖ/ ਖਬਰਦਾਰ! ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਗੁੱਸੇ ਤੋਂ ਸਿਵਾਏ ਕੁਝ

ਹੈ। ਹਿੰਦੂ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤਾਂ ਲਈ ਇਹ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਰੁਧ ਫਿਰਕੂ ਨਫਰਤ ਭੜਕਾਉਣ ਦਾ ਜ਼ਰੀਆ ਹੈ। ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸਬਕ ਸਿਖਾਉਣ ਦਾ ਕੋਈ ਮੌਕਾ ਹੱਥੋਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਦਿੰਦੇ। ਬੰਗਾਲੀ ਪਿਛੋਕੜ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਇਥੇ ਆ ਕੇ ਵਸਣ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਕਾਰਨਾਂ ਉਪਰ ਪਰਦਾ ਪਾ ਕੇ ਇਹ ਪ੍ਰਵਚਨ ਸਥਾਪਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਤਾਂ ਅਸਾਮੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਹੱਤਮ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਅੱਜ ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਚੇਤੇ ਹੋਵੇ ਕਿ 1983 ਵਿਚ ਨੋਲੀ (ਅਸਾਮ) ਵਿਚ ਮਹਿਜ਼ ਛੇ ਘੰਟਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ 2000 ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਜੋ ਕਤਲੇਆਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਹ ਸੱਤਾ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟਪਨਾਹੀ ਵਾਲੀ ਇਸੇ ਘਿਨਾਉਣੀ ਚਾਲ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਸੀ। ਉਹ ਸਾਰੇ ਬੰਗਾਲੀ ਪਿਛੋਕੜ ਵਾਲੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸਨ।

1997 ਵਿਚ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਵਲੋਂ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਆਵਾਸੀਆਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਲਈ 'ਡੀ' (ਸ਼ੱਕੀ) ਵੋਟਰ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਲਿਆਂਦੀ ਗਈ। ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤੰਗ-ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਅਤੇ ਪੈਸੇ ਬਟੋਰਨ ਦਾ ਨਵਾਂ ਬਹਾਨਾ ਮਿਲ ਗਿਆ। ਸ਼ੱਕੀ ਵੋਟਰਾਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਨਿਬੇੜਨ ਲਈ ਇਕ ਸੌ 'ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ' ਬਣਾਏ ਗਏ। 'ਡੀ' ਵੋਟਰ ਵਜੋਂ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਹੋ ਜਾਣ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ, ਬੰਦੇ ਦੇ ਨਾਗਰਿਕ ਹੱਕ ਖੋਹ ਲੈਣਾ। ਉਸ ਨੂੰ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ

ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ
ਫੋਨ: +91-94634-74342

ਲਈ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਹੋ ਰਹੀ ਬੇਇਨਸਾਫੀ ਵਿਰੁਧ ਆਵਾਜ਼ ਉਠਾਉਣ ਦੇ ਹੋਰ ਰਸਤੇ ਬੰਦ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਇਹ ਕਵਿਤਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਅਤੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੀ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਆਵਾਜ਼ ਹੈ। ਕਵੀਆਂ ਨੇ 'ਮੀਆਂ' ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਹਸਤੀ ਦੇ ਤਾਕਤਵਰ ਇਜ਼ਹਾਰ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਵਜੋਂ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ; ਲੇਕਿਨ ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਕਹਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸਟੇਟ ਨੂੰ ਇਹ ਮਨਜ਼ੂਰ ਨਹੀਂ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ 'ਚ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਸਮਾਜ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਮੂਹ ਦੀ ਪੀੜਾ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਨਾ ਵੀ ਜੁਰਮ ਹੈ ਅਤੇ ਐਸੇ ਕਵੀ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਦਰਮਿਆਨ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਭੜਕਾਉਣ ਵਾਲੇ ਮੁਜਰਿਮ! ਇਸੇ ਲਈ ਦਸ ਕਵੀਆਂ ਵਿਰੁਧ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡਾਵਲੀ (ਇੰਡੀਅਨ ਪੀਨਲ ਕੋਡ) ਦੇ ਸੈਕਸ਼ਨ 153 ਏ ਤਹਿਤ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਹੱਤਕ ਦਾ

ਅੱਗੇ ਪੇਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਜਾਇਜ਼ ਹੈ। ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਵਿਚ ਅਸਫਲ ਰਹਿਣ 'ਤੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤਾਂ 'ਚ ਜਾਣਾ ਪਿਆ। ਮੁਕੱਦਮਾ ਲੜਨ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸਭ ਕੁਝ ਵੇਚ ਕੇ ਵਕੀਲਾਂ ਦੀਆਂ ਜੇਬਾਂ ਭਰਨੀਆਂ ਪੈ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਦਰਿ-ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਗਰੀਬ,

ਇਲਜ਼ਾਮ ਲਗਾ ਕੇ ਪਰਚੇ ਦਰਜ ਕਰ ਲਏ ਗਏ। 153 ਏ ਦੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਵਿਵਸਥਾ ਉਸ ਜੁਰਮ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਲਈ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕੋਈ 'ਧਰਮ, ਨਸਲ, ਜਨਮ, ਰਿਹਾਇਸ਼, ਭਾਸ਼ਾ ਵਗੈਰਾ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਸਮੂਹ ਦਰਮਿਆਨ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਭੜਕਾਉਣ ਅਤੇ ਸਦਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਦਰਅਸਲ ਹਾਫਿਜ਼ ਅਹਿਮਦ, ਸਾਲਿਮ ਐਮ. ਹੁਸੈਨ, ਅਬਦੁਲ ਕਲਾਮ ਆਜ਼ਾਦ, ਰੇਹਨਾ ਸੁਲਤਾਨਾ, ਅਸ਼ਰਫ-ਉਲ ਹੁਸੈਨ ਆਦਿ ਕਵੀਆਂ ਨੇ ਜੋ ਕਵਿਤਾ ਲਿਖੀ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚ ਐਸਾ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਨਾਲ ਅਸਾਮ ਦੇ ਸਮਾਜੀ ਸਮੂਹਾਂ ਦਰਮਿਆਨ ਸਦਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਖਤਰਾ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ-ਦਰਦਾਂ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਹੈ। 'ਉਲਟਾ ਚੋਰ ਕੋਤਵਾਲ ਨੂੰ ਭਾਂਟੇ' ਦੀ ਕਹਾਵਤ ਅਨੁਸਾਰ ਨਫਰਤ ਦਾ ਇਲਜ਼ਾਮ ਕਵੀਆਂ ਉਪਰ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਦਕਿ ਇਹ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜ ਦਾ ਨਸਲੀ-ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਬਹੁਗਿਣਤੀਵਾਦ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਆਵਾਸੀਆਂ ਵਿਰੋਧੀ ਲਫ਼ਾਜ਼ੀ ਹੈ ਜੋ ਬੰਗਾਲੀ ਮੂਲ ਦੇ ਆਵਾਸੀਆਂ ਵਿਰੁਧ ਨਫਰਤ ਭੜਕਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਾਨ-ਮਾਲ ਨੂੰ ਅਤਿਅੰਤ ਅਸੁਰੱਖਿਅਤ ਬਣਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਸਟੇਟ ਦੀ ਇਸ ਕਾਰਵਾਈ ਦਾ ਜਾਗਰੂਕ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਜਮਹੂਰੀ ਲੋਕਾਂ ਵਲੋਂ ਗੰਭੀਰ ਨੋਟਿਸ ਲੈਣ ਕਾਰਨ ਕਵੀਆਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ਗੀ ਜ਼ਮਾਨਤ ਮਿਲ ਗਈ ਹੈ, ਲੇਕਿਨ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੇ ਹੱਕ ਉਪਰ ਸਟੇਟ ਦੀ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹ ਤਲਵਾਰ ਜਿਉਂ ਦੀ ਤਿਉਂ ਲਟਕ ਰਹੀ ਹੈ। ਪੁਲਿਸ ਕੇਸਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਵੀਆਂ ਵਿਰੁਧ ਮੀਡੀਆ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਉਪਰ ਨਫਰਤ ਭਰੀ ਮੁਹਿੰਮ ਚਲਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਹਿਸ਼ਤਜ਼ਦਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਨਹੀਂ/ਦੂਰ ਰਹੋ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਭਸਮ ਹੋ ਜਾਵੋਗੇ।' ਐਫ.ਆਈ.ਆਰ. ਇਲਜ਼ਾਮ ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕੌਮੀ ਅਤੇ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਮੀਡੀਆ ਵਿਚ ਫੈਲਣ ਨਾਲ ਇਹ ਕਵਿਤਾ ਐਨ.ਆਰ.ਸੀ. ਦੇ ਅਮਲ ਵਿਚ ਰੁਕਾਵਟ ਪਾ ਰਹੀ ਹੈ ਜੋ ਭਾਰਤ ਦੀ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਹੇਠ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਅਸਾਮੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬਦਨਾਮ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਵਿਦੇਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਨਫਰਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਐਨ.ਆਰ.ਸੀ. ਦਾ ਅੰਤਮ ਡਰਾਫਟ 31 ਜੁਲਾਈ ਨੂੰ ਛਾਪਿਆ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਕਵੀਆਂ ਵਿਰੁਧ ਐਫ.ਆਈ.ਆਰ. ਦਰਜ ਕਰਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਵਾਲ ਖੜ੍ਹੇ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਾਹੌਲ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, 31 ਜੁਲਾਈ ਤੋਂ ਬਾਦ ਅਸਾਮ ਵਿਚ ਰਹਿ ਰਹੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਭਵਿੱਖ ਖਤਰੇ ਵਿਚ ਪੈ ਜਾਵੇਗਾ।

ਸਾਧਨਹੀਣ ਲੋਕ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਰੁਲ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਇਕ ਰਿਪੋਰਟ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰੀਬ 900 ਲੋਕ ਅਸਾਮ ਦੇ ਛੇ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਕੈਂਪਾਂ 'ਚ ਡੱਕੇ ਹੋਏ ਹਨ।

ਮਈ 2014 'ਚ ਕੇਂਦਰ ਵਿਚ ਭਾਜਪਾ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਬਣਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਦਨਾਮੀਆਂ ਦੀਆਂ ਮੁਸਕਿਲਾਂ ਹੋਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਧ ਗਈਆਂ। ਮੋਦੀ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਫਰਮਾਨ ਜਾਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਇਹ ਸਬੂਤ ਦੇਣਾ ਪਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੁਰਖੇ 24 ਮਾਰਚ 1971 ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਸਾਮ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਵਸੇ ਸਨ। ਇਸ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਮਿਤੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਆਏ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਜਿਹੜੇ ਪਰਿਵਾਰ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਇਸ ਦਾ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਣਗੇ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਮ 'ਨੈਸ਼ਨਲ ਰਜਿਸਟਰ ਆਫ ਸਿਟੀਜ਼ਨਜ਼' ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਐਲਾਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਬੰਗਾਲੀ ਮੂਲ ਦੇ ਲੋਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਗਰੀਬ ਅਤੇ ਪਿਛੜੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਕੋਈ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਪੁਖਤਾ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ। ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਐਲਾਨੇ ਜਾਣ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੋਵੇਗਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਕੇ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਕੈਂਪਾਂ ਵਿਚ ਸੁੱਟਣਾ ਜਾਂ ਆਖਿਰਕਾਰ ਉਜਾੜ ਕੇ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਭੇਜਣਾ। ਜਿਵੇਂ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿਚ ਕੇਂਦਰੀ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਅਮਿਤ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ 'ਸਰਕਾਰ ਮੁਲਕ ਦੀ ਹਰ ਇੱਕ ਧਰਤੀ ਉਪਰ ਰਹਿ ਰਹੇ ਗੈਰਕਾਨੂੰਨੀ ਆਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕਰੇਗੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਕਾਨੂੰਨ ਅਨੁਸਾਰ ਵਾਪਸ ਭੇਜ ਕੇ ਦਮ ਲਵੇਗੀ।' 1985-2016 ਦਰਮਿਆਨ 90000 ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਭਾਜਪਾ ਵਲੋਂ ਚਲਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਐਨ.ਆਰ.ਸੀ. ਦੀ ਕਵਾਇਦ ਨਾਲ 'ਵਿਦੇਸ਼ੀਆਂ' ਦੀ ਤਾਦਾਦ ਹੋਰ ਵਧ ਜਾਵੇਗੀ।

ਇਹ ਹਨ ਉਹ ਹਾਲਾਤ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ 'ਮੀਆਂ' ਕਵਿਤਾ ਦੀ ਲਹਿਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜਗ੍ਹਾ ਬਣਾਈ (ਬਾਕੀ ਅਗਲੇ ਸਫੇ 'ਤੇ)

★ **ਠਾਹ-ਸੋਟਾ** -ਚਾਚਾ ਬੇਲਿਹਾਜ਼ ★

ਸਿੱਧੂ ਹੋ ਗਿਆ ਆਉਟ?

ਬੰਦਾ ਹੋਵੇ ਜੋ ਜਲੇਬੀ ਦੇ ਵਾਂਗ 'ਸਿੱਧਾ', ਓਹੀ ਸਿਆਸਤ ਦੇ ਲਈ ਦਰਕਾਰ ਹੋਵੇ। 'ਬੌਸ' ਕਹੇ ਜੇ ਦਿਨ ਨੂੰ ਰਾਤ ਕਹਿ ਦੇ, ਮੰਨ ਹੁਕਮ ਉਹ ਕਹਿਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋਵੇ। ਬੰਦ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਜੱਫੀਆਂ ਪਾਏ ਜਿਹਨੂੰ, ਲੋਕਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਕਰਦਾ 'ਤਕਰਾਰ' ਹੋਵੇ। ਸਹੁੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਧਰਮ ਦੀ ਕਰੇ ਵਾਅਦੇ, ਮੁੱਕਰ ਜਾਣ ਲਈ ਵੀ ਪੂਰਾ ਮੱਕਾਰ ਹੋਵੇ। ਖੇਡਣ ਜਾਣੇ ਨਾ 'ਮੈਚ ਫਰੈਂਡਲੀ' ਵੀ, ਤੇ ਸਿੱਧੂ ਵਾਂਗ ਜੋ 'ਸਿੱਧੀਆਂ' ਛੱਡਦਾ ਏ। ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਫਿਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਜੋਗਾ, ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਨਾ ਬਹੁਤਾ ਚਿਰ ਕੱਢਦਾ ਏ!

ਪਾਣੀਆਂ ਦਾ ਮਸਲਾ ਅਤੇ ਰਿਪੋਰੀਅਨ ਸੂਬਿਆਂ ਦਾ ਸੰਕਲਪ

ਰਿਪੋਰੀਅਨ ਰਾਜ ਅਜੋਕੀ ਸਿਆਸਤ ਦੇ ਦੋ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਪਰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਨਾਜ਼ੁਕ ਪੱਖਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹਨ। ਵੱਖ-ਵੱਖ ਇਸ ਕਾਰਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਰਿਪੋਰੀਅਨ ਦਾ ਖਾਸ ਅਰਥ ਹੈ ਧਰਤੀ ਦੇ ਉਹ ਇਲਾਕੇ ਜਿਹੜੇ ਨਦੀਆਂ ਤੇ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਕੁਦਰਤੀ ਵਹਿਣ ਦੇ ਕਰੀਬ (ਕੰਢਿਆਂ ਉਤੇ) ਸਥਿਤ ਹਨ। ਭੂਗੋਲਿਕ ਪੱਖ ਤੋਂ ਇਹ ਇਲਾਕੇ ਸਪਸ਼ਟ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪਛਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਪ੍ਰਾਂਤ, ਰਾਜ, ਦੇਸ਼ ਆਦਿ ਸਮਾਜਿਕ ਤੇ ਸਿਆਸੀ ਬਣਤਰਾਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਹੱਦਾਂ/ਸਰਹੱਦਾਂ ਸਮਾਜਿਕ-ਇਤਿਹਾਸਕ ਅਤੇ ਸਿਆਸੀ-ਆਰਥਿਕ ਕਾਰਨਾਂ ਤੋਂ ਬਦਲਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਕਾਰਨ ਰਾਜ/ਪ੍ਰਾਂਤ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਮੁਕਾਬਲਤਨ ਵਧੇਰੇ ਲਚਕੀਲਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਦੋਵੇਂ

ਬੀ. ਐਸ. ਬਟੋਲਾ

(ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਦੀਆਂ/ਦਰਿਆਵਾਂ 'ਤੇ ਹੱਕ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਭੂਗੋਲਿਕ ਖਿੱਤੇ ਤੇ ਸਿਆਸੀ ਹੱਦਬੰਦੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਰਾਜ/ਪ੍ਰਾਂਤ) ਇਕੋ ਜਿਹੇ ਹੋਣ।

ਅਮਲੀ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਰਿਪੋਰੀਅਨ ਰਾਜ ਉਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕੀ ਇਕਾਈਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦੇ ਵਸੀਲਿਆਂ ਜਿਵੇਂ ਝੀਲਾਂ, ਵੇਈਆਂ ਤੇ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਕੁਦਰਤੀ ਵਹਾਅ ਦੇ ਕੰਢਿਆਂ ਉਤਲੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਮਾਲਕੀ ਦੇ ਆਧਾਰ ਉਤੇ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਵਰਤਣ ਦਾ ਹੱਕ ਹਾਸਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਮਾਲਕ ਇਸ ਪਾਣੀ ਦੀ ਖਪਤਕਾਰੀ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਖਪਤਕਾਰੀ, ਦੋਵੇਂ ਢੰਗਾਂ ਨਾਲ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਪਾਣੀ ਦਾ ਖੇਤੀਬਾੜੀ, ਸਨਅਤਾਂ, ਘਰੇਲੂ ਲੋੜਾਂ ਆਦਿ ਲਈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਇਸ ਦੀ ਮੁੱਖ ਖਪਤਕਾਰੀ ਵਰਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਦੋਂਕਿ ਗੈਰ-ਖਪਤਕਾਰੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਜਹਾਜ਼ਰਾਨੀ (ਆਵਾਜਾਈ), ਮਨੁੱਖਾਵੇ, ਮੱਛੀਆਂ ਫੜਨ, ਪਣ ਬਿਜਲੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਆਦਿ ਲਈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਨਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਦੋਹਾਂ ਵਿਚ ਮੁੱਖ ਫ਼ਰਕ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਗੈਰ-ਖਪਤਕਾਰੀ ਵਰਤੋਂ ਦੀ

ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਦੇ ਮੁੜ ਕੇ ਆਪਣੇ ਵਹਾਅ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਜਾਣ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਤਕਰੀਬਨ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਲੀ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਸਿਰਫ਼ ਵੱਡੇ ਡੈਮਾਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਡੈਮਾਂ ਨਾਲ ਤਾਂ ਪਾਣੀ ਦਾ ਵਹਾਅ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਦਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਵੱਖੋ-ਵੱਖ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਰਿਪੋਰੀਅਨ ਸੂਬਿਆਂ ਤੇ ਰਿਪੋਰੀਅਨ ਹੱਕਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਢੰਗਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਭਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਰਿਪੋਰੀਅਨ ਸੂਬਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੀਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਦੇ ਮੋਟੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੋ ਸਿਧਾਂਤ ਹਨ: ਕੁਦਰਤੀ ਵਹਾਅ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਅਤੇ ਵਾਜਬ ਵਰਤੋਂ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ। ਪਹਿਲੇ ਭਾਵ ਕੁਦਰਤੀ ਵਹਾਅ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਸਟੇਟਸ ਕੋ ਸਿਧਾਂਤ ਵੀ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਹਰ ਰਿਪੋਰੀਅਨ ਰਾਜ ਦੇ ਇਸ ਹੱਕ ਦੀ ਹਾਮੀ ਭਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚੋਂ ਜਲ ਧਾਰਾ ਦਾ ਵਹਿਣ ਇਸ ਦੀਆਂ ਕੁਦਰਤੀ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਹੋਵੇ, ਭਾਵ ਵਹਾਅ ਨੂੰ ਨਾ ਮੱਠਾ ਤੇ ਨਾ ਘੱਟ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਮਲੀਨਤਾ ਦੇ ਪੱਧਰ ਵਿਚ ਵੀ ਕੋਈ ਤਬਦੀਲੀ ਨਾ ਹੋਵੇ।

ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ, ਵਾਜਬ ਵਰਤੋਂ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਪਾਣੀ ਦੀ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਲਾਭਕਾਰੀ ਵਰਤੋਂ ਉਤੇ ਆਧਾਰਤ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਨਾਲ ਲੱਗਵੇਂ ਰਿਪੋਰੀਅਨ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਹੱਕਾਂ 'ਤੇ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਪੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਦਾ ਵਿਵਾਦਗ੍ਰਸਤ ਪਹਿਲੂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਤੇ ਇਕ ਰਿਪੋਰੀਅਨ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਬਦਲ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਅਸਰ ਦੂਜੇ ਰਿਪੋਰੀਅਨ ਰਾਜਾਂ 'ਤੇ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ, ਪਾਣੀ ਦੀ ਆਰਥਿਕ ਲਾਭਕਾਰੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਾਤਾਵਰਨ ਪੱਖੋਂ ਲਾਭਕਾਰੀ ਨਾ ਹੋਵੇ।

ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਦਰਿਆ, ਵੇਈਆਂ ਅਤੇ ਝੀਲਾਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਕ ਹਿੱਸਾ ਗੁਆਂਢੀ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਪੈਂਦਾ/ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵੀ ਅਜਿਹੇ ਸੂਬੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਰਿਆ, ਵੇਈਆਂ ਆਦਿ ਹੋਰਨਾਂ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਲੰਘਦੇ ਹਨ। ਰਿਪੋਰੀਅਨ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਉੱਪਰ ਬਿਆਨੇ ਹੱਕਾਂ ਸਬੰਧੀ ਭਾਰਤ ਦੀ ਭਾਵੇਂ ਆਮ ਸਹਿਮਤੀ ਹੈ ਪਰ ਇਥੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬਾਰੇ ਦੋ ਹੋਰ ਸਿਧਾਂਤ ਵੀ

ਚੱਲਦੇ ਹਨ: ਇਕ ਹੈ, ਜਨਤਕ ਭਰੋਸੇ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਅਗਾਊਂ ਵਰਤੋਂ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਉਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰਿਪੋਰੀਅਨ ਰਾਜਾਂ ਦਰਮਿਆਨ ਪਾਣੀ ਦੀ ਵੰਡ ਸਬੰਧੀ ਮੁੱਦੇ ਹੱਲ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਨਤਕ ਭਰੋਸੇ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਅਨੁਸਾਰ ਉਸ ਪ੍ਰਾਂਤ ਵਿਚ ਵੱਸਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਮੂਹਿਕ ਹੱਕ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂਕਿ ਦੂਜੇ ਸਿਧਾਂਤ ਅਨੁਸਾਰ ਪਾਣੀ ਦੀ ਲਾਭਕਾਰੀ ਵਰਤੋਂ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਭਾਵ ਇਸ ਦੇ ਇਸਤੇਮਾਲ ਨੂੰ ਹੋਰ ਮਕਸਦਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਖੇਤੀਬਾੜੀ, ਸਨਅਤਾਂ ਅਤੇ ਘਰੇਲੂ

ਵਰਤੋਂ ਲਈ ਪਹਿਲ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਉਤੇ, ਭਾਵ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਭੂਗੋਲਿਕ ਥਾਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਜਲ ਧਾਰਾ ਜਾਂ ਪਾਣੀ ਦੇ ਟਿਕਾਣੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੀਆਂ ਦੋ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਜਿਹੀ ਹਾਲਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਪਾਣੀ ਦਾ ਕੋਈ ਵਸੀਲਾ ਕੁਝ ਗੁਆਂਢੀ ਸੂਬਿਆਂ ਦਰਮਿਆਨ ਸਾਂਝੀ ਹੱਦ ਸਿਰਜਦਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਕੈਚਮੈਂਟ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੂਬਿਆਂ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਵੇ: ਦਿੱਲੀ ਤੇ ਹਰਿਆਣਾ ਵਿਚਕਾਰ ਯਮੁਨਾ ਦਰਿਆ ਅਤੇ ਇਸਰਾਈਲ, ਸੀਰੀਆ, ਜਾਰਡਨ ਤੇ ਪੱਛਮੀ ਕਿਨਾਰੇ ਦਰਮਿਆਨ ਜਾਰਡਨ ਦਰਿਆ ਵਹਿੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਨਾਲ ਲੱਗਵੇਂ ਰਿਪੋਰੀਅਨ ਰਾਜਾਂ ਦੀਆਂ ਬਿਹਤਰੀਨ ਮਿਸਾਲਾਂ ਹਨ। ਦੂਜੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ, ਕਿਸੇ ਜਲ ਧਾਰਾ ਜਾਂ ਦਰਿਆ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੇ ਉਪਰਲੇ, ਵਿਚਕਾਰਲੇ ਤੇ ਹੇਠਲੇ ਵਹਿਣਾਂ ਵਿਚ ਵੱਖ ਵੱਖ ਸੂਬੇ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ; ਜਿਵੇਂ ਬ੍ਰਹਮਪੁੱਤਰ ਦਾ ਵਹਿਣ ਤਿੱਬਤ (ਚੀਨ)

ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਕੇ ਭਾਰਤ ਤੇ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੱਖਣੀ ਭਾਰਤ ਦਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦਰਿਆ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਕੇ ਕਰਨਾਟਕ, ਤਿਲੰਗਾਨਾ ਤੇ ਆਂਧਰਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿਚੋਂ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਬੰਗਾਲ ਦੀ ਖਾੜੀ ਵਿਚ ਡਿੱਗਦਾ ਹੈ ਜੋ ਰਿਪੋਰੀਅਨ ਸੂਬਿਆਂ ਦੇ ਦੂਜੇ ਵਰਗ ਦੀਆਂ ਮਿਸਾਲਾਂ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਫ਼ਰੀਕਾ ਦਾ ਨੀਲ ਦਰਿਆ ਦੋਵਾਂ ਨਾਲ ਲੱਗਵੇਂ ਤੇ ਉੱਪਰ ਤੋਂ ਹੇਠਲੇ ਵਹਿਣਾਂ ਵਾਲੇ ਰਿਪੋਰੀਅਨ ਰਾਜਾਂ ਦੀ ਤਨਜ਼ਾਨੀਆ, ਬੁਰੂੰਡੀ, ਰਵਾਂਡਾ, ਕੀਨੀਆ, ਯੂਗਾਂਡਾ, ਕਾਂਗੋ, ਦੱਖਣੀ ਸੂਡਾਨ, ਸੂਡਾਨ, ਇਰੀਟ੍ਰੀਆ, ਇਥੋਪੀਆ ਤੇ

ਮਿਸਰ ਵਿਚਕਾਰ ਬਿਹਤਰੀਨ ਮਿਸਾਲ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਖੇਤੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੁਲਕ ਹੈ ਅਤੇ ਮੌਨਸੂਨ ਦੀ ਬਾਰਸ਼ ਕਦੇ ਤੇ ਕਿਥੇ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਦਾ ਕੋਈ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਸ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਸਿੰਜਾਈ, ਸਨਅਤਾਂ ਅਤੇ ਘਰੇਲੂ ਵਰਤੋਂ ਵਾਸਤੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਖਪਤਕਾਰੀ ਇਸਤੇਮਾਲ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਸ ਦੇ ਦਰਿਆਵਾਂ ਤੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਹੋਰ ਵਸੀਲਿਆਂ ਵਿਚ ਵਧਦਾ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਭਾਰਤ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਗੁਆਂਢੀ ਮੁਲਕਾਂ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਆਪਣੇ ਸੂਬਿਆਂ ਦਰਮਿਆਨ ਝਗੜਿਆਂ ਦਾ ਵੱਡਾ ਕਾਰਨ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਬ੍ਰਹਮਪੁੱਤਰ ਦਰਿਆ ਦੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਚੀਨ, ਭਾਰਤ ਤੇ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਦਰਮਿਆਨ ਵੰਡ ਦਾ ਵਿਵਾਦ, ਸਿੰਧੂ ਦਰਿਆ ਦੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਵੰਡ ਲਈ ਭਾਰਤ ਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦਰਮਿਆਨ ਅਤੇ ਗੰਗਾ ਦੇ ਪਾਣੀ ਲਈ ਭਾਰਤ ਤੇ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਦਰਮਿਆਨ ਵਿਵਾਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੁਲਕਾਂ ਦਰਮਿਆਨ ਅਣਬਣ ਦੇ ਵੱਡੇ ਮੁੱਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਅਜਿਹੀਆਂ ਵੀ ਕੁਝ ਨਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੁਦਰਤੀ ਵਹਾਅ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਮਿਆਂਮਾਰ, ਭੂਟਾਨ ਤੇ ਨੇਪਾਲ ਨਾਲ ਸਾਂਝਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਉਤੇ ਇਹ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੁਲਕਾਂ ਦਰਮਿਆਨ ਵਿਵਾਦ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਤਲੁਜ-ਰਾਵੀ-ਬਿਆਸ ਦੇ ਪਾਣੀਆਂ ਦੀ ਪੰਜਾਬ, ਹਰਿਆਣਾ ਤੇ ਰਾਜਸਥਾਨ ਵਿਚਕਾਰ ਵੰਡ, ਕਾਵੇਰੀ ਦੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਕਰਨਾਟਕ ਤੇ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਦਰਮਿਆਨ, ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦਰਿਆ ਦੀ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ, ਕਰਨਾਟਕ, ਤਿਲੰਗਾਨਾ ਅਤੇ ਆਂਧਰਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿਚਕਾਰ, ਮਹਾਨਦੀ ਦੀ ਛੱਤੀਸਗੜ੍ਹ ਤੇ ਉਤੀਸਾ ਵਿਚਕਾਰ, ਨਰਮਦਾ ਦੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਰਾਜਸਥਾਨ, ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼, ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਤੇ ਗੁਜਰਾਤ ਵਿਚਕਾਰ ਵੰਡ ਦੇ ਵਿਵਾਦ ਜੱਗ-ਜਾਹਿਰ ਹਨ।

ਪਾਣੀ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਤੇ ਵਰਤੋਂ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਭਾਵੇਂ ਸਬੰਧਤ ਰਾਜਾਂ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਹੈ ਪਰ ਦੋ ਜਾਂ ਵੱਧ ਸੂਬਿਆਂ ਦਰਮਿਆਨ ਝਗੜੇ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਦਖਲ ਦੇਣ ਤੇ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ। ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਨਿਰਪੱਖ ਫ਼ੈਸਲੇ ਕਰਨ ਲਈ ਅੰਤਰ-ਰਾਜੀ ਪਾਣੀ ਵਿਵਾਦ ਐਕਟ 1956 ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਕਾਇਮ ਔਠ ਅਹਿਮ ਪਾਣੀ ਵਿਵਾਦ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਵੱਖ ਵੱਖ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ 40 ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਪੁਰਾਣੇ ਹਨ; ਖਾਸਕਰ ਗੋਦਾਵਰੀ, ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਤੇ ਨਰਮਦਾ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਵੀ ਫ਼ੈਸਲਾ ਹੁਣ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਆਇਆ।

ਯੋਜਨਾਕਾਰਾਂ ਤੇ ਸਾਇੰਸਦਾਨਾਂ ਨੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਸਮਿਆਂ 'ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੁੱਦਿਆਂ ਨੂੰ ਲੰਬੇ ਅਰਸੇ ਦੌਰਾਨ ਹੱਲ ਕਰਨ ਲਈ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਹਿਤ ਗਾਰਲੈਂਡ ਕਨਾਲ, ਨਸਲੀ ਤੇ ਭਾਸ਼ਾਈ ਪੈਮਾਨਿਆਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਉਤੇ ਸੂਬਿਆਂ ਦਾ ਮੁੜ ਗਠਨ ਤਾਂ ਕਿ ਪਾਣੀ ਦੀ ਉਸ ਮੁਤਾਬਕ ਵੰਡ ਹੋ ਸਕੇ ਜਾਂ ਖੇਤੀ-ਵਾਤਾਵਰਨੀ ਪੈਮਾਨੇ ਆਦਿ ਅਪਣਾਏ ਜਾਣ ਵਰਗੇ ਬਦਲ ਸੁਝਾਏ ਗਏ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਫ਼ੈਸਲਾ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕਰਨਾ ਹੈ।

ਮਾਇਆਵਤੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਅਨੰਦ ਕੁਮਾਰ ਦੇ 400 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੇ ਬੇਨਾਮੀ ਪਲਾਟ ਦੀ ਜ਼ਬਤੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬਚਾਅ 'ਚ ਜੋ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਹੈ, ਉਹ ਕਈ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਆਂ ਤੋਂ ਵਿਚਾਰਨਯੋਗ ਹੈ। ਇਸ ਦੋਸ਼ ਵਿਚ ਪਹਿਲੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਰਾ ਕਿਉਂਕਿ ਦਲਿਤ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਤਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਦੂਜੀ ਅਹਿਮ ਗੱਲ, ਕਿ ਭਾਜਪਾ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਖਾਤੇ 'ਚ ਆਏ 2 ਹਜ਼ਾਰ ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਤੀਜੀ ਗੱਲ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਹ ਦਾਅਵਾ ਹੈ ਕਿ ਦਲਿਤਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਅਮੀਰ ਬਣਨ ਦਾ ਹੱਕ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦੀ

ਅਭੈ ਕੁਮਾਰ ਦੂਬੇ

ਤਿੰਨ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਲੋਚਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਪਹਿਲੀ, ਮਾਇਆਵਤੀ ਦੇ ਸਿਆਸੀ ਵਿਰੋਧੀ (ਜਿਵੇਂ ਭਾਜਪਾ) ਮਾਇਆਵਤੀ ਦੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਰੱਦ ਕਰ ਦੇਣਗੇ ਕਿ ਇਹ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਨਾਲ ਭਰੇ ਇਕ ਸਿਆਸੀ ਨੇਤਾ ਵਲੋਂ ਆਪਣੀ ਜਾਤੀਗਤ ਪਛਾਣ ਪਿੱਛੇ ਲੁਕਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ। ਦੂਜੀ, ਜਨਤਕ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਨੂੰ ਆੜੇ ਹੱਥੀ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਇਹ ਨੇਤਾਵਾਂ ਵਲੋਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਨਮੂਨਾ ਹੈ। ਮੋਟੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹ ਦੋਵੇਂ

ਕਵੀ, ਜੁਬਾਨਬੰਦੀ ਅਤੇ ਸੱਤਾ ਦੀ ਮਨਮਾਨੀ (ਪਿਛਲੇ ਸਫੇ ਦੀ ਬਾਕੀ)

ਅਤੇ ਕਵੀਆਂ ਦੀ ਕਲਮ ਬੰਗਾਲੀ 'ਮੀਆਂ' ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਬਣੀ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਵਿਤਾ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਪਸੰਦ ਨਾ ਹੋਵੇ; ਲੇਕਿਨ ਕਵੀਆਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਲਈ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਕੇਸਾਂ ਦਾ ਹਰ ਇਨਸਾਫ਼ਪਸੰਦ ਨੂੰ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਅਸਹਿਮਤੀ ਦੀ ਜੁਬਾਨਬੰਦੀ ਦੀ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦੀ ਨੀਤੀ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹਨ।

ਮਾਇਆਵਤੀ ਦੀ ਸਿਆਸਤ

ਆਲੋਚਨਾਵਾਂ ਸਹੀ ਹਨ ਪਰ ਮੇਰੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਤੀਜੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾ ਵਿਚ ਹੈ ਜੋ ਮੇਰੇ ਵਰਗੇ ਲੋਕਾਂ ਵਲੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ ਸਮਾਜਿਕ ਨਿਆਂ ਦੀ ਪੈਰੋਕਾਰੀ ਵਿਚ ਲਗਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਦਲਿਤਾਂ ਅਤੇ ਪੱਛੜੇ ਵਰਗਾਂ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ-ਸਿਆਸੀ-ਵਿੱਤੀ ਸਸ਼ਕਤੀਕਰਨ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਲੋਕ ਉਹ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਸੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿਚ ਕਾਂਸ਼ੀਰਾਮ ਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦਾ 'ਗੇਮ ਚੇਂਜਰ' ਕਿਹਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਮਾਇਆਵਤੀ 3-3 ਵਾਰ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਸਮਰਥਨ ਨਾਲ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਬਣੀ ਸੀ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਮਾਇਆਵਤੀ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਬਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਫਿਰਕੂ ਪਾਰਟੀ ਨਾਲ ਬਹੁਜਨ ਆਧਾਰ ਵਾਲੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਗੱਠਜੋੜ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਨਿਗ੍ਹਾ ਦੇ ਨਾਲ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਚੰਗੀ ਨਿਗ੍ਹਾ ਸਾਬਤ ਕਰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ 'ਉਪਰੀ ਤੌਰ ਤੇ' ਮੌਕਾਪ੍ਰਸਤ ਲੱਗਣ ਵਾਲੇ ਗੱਠਜੋੜ ਅੰਤ ਦਲਿਤਾਂ ਨੂੰ ਸੱਤਾ ਦੇ ਨੇੜੇ ਲੈ ਜਾਣਗੇ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਮਾਜ 'ਚ ਬਦਲਾਓ ਦੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਦੀ ਆਸ ਹੈ।

ਮੇਰੇ ਵਰਗੇ ਲੋਕਾਂ ਵਲੋਂ ਪੁੱਛਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਾਇਆਵਤੀ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਖਾਤੇ ਵਿਚ ਜਮ੍ਹਾਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਦੇ ਬੇਨਾਮੀ ਪਲਾਟ ਨਾਲ ਕਿਉਂ ਜੋੜ ਰਹੀ ਹੈ? ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਤਾਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਹਨ। ਪਾਰਟੀਆਂ ਚੋਣ ਲੜਨ ਅਤੇ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹੋ ਗਈ ਮਹਿੰਗੀ ਸਿਆਸਤ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨੀ (ਜਿਵੇਂ ਇਲੈਕਟੋਰਲ ਬਾਂਡ) ਅਤੇ ਗੈਰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਕਾਲਾ ਧਨ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਭਾਜਪਾ ਜਦੋਂ ਵੀ ਵੱਡੀ ਤਾਕਤ ਵਾਲੀ ਪਾਰਟੀ ਬਣੀ ਹੈ, ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਉਸ ਨੇ ਅਜਿਹੀ ਆਰਥਿਕ ਗੋਲਬੰਦੀ ਦੇ ਰਿਕਾਰਡ ਤੋੜ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਕਾਰਪੋਰੇਟ ਪੈਸਾ ਉਸੇ ਕੋਲ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਬਾਕੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਉਸ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਰਹਿ

ਗਈਆਂ ਹਨ। ਜ਼ਾਹਰ ਹੈ ਕਿ ਭਾਜਪਾ ਕੋਲੋਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਲਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਨਾਲ ਹੀ ਕੀ ਇਹ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਬਹੁਜਨ ਸਮਾਜ ਪਾਰਟੀ ਸਮੇਤ ਦੂਜੀਆਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਖੁਦ ਨੂੰ ਭਾਜਪਾ ਜਿੰਨਾ ਧਨ ਜਮ੍ਹਾਂ ਨਾ ਕਰ ਪਾਉਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਨਾ ਮਿਲਣ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਸਿਆਸੀ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ

ਦੀ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਰਥਿਕ ਗੋਲਬੰਦੀ 'ਸਿਆਸੀ ਪੈਸੇ' ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿਚ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਿਆਸੀ ਪੈਸਾ ਕਿਤੇ ਘੱਟ ਅਤੇ ਕਿਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹਰ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਕੋਲ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰਤ ਖਾਤਾ ਦੇਖ ਲਉ, ਇਹ ਪੈਸਾ ਸੈਂਕੜੇ ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਦਿਖਾਈ ਦੇਵੇਗਾ। ਖੁਦ ਬਸਪਾ ਅਤੇ ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਖਾਤਿਆਂ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀਆਂ ਵਿਸ਼ਾਲ ਰਕਮਾਂ ਜਮ੍ਹਾਂ ਹਨ। ਜ਼ਾਹਿਰ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਭਾਜਪਾ ਇਸ ਲਈ ਵੱਡੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਜਵਾਬਦੇਹ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਪਾਰਟੀਆਂ ਵੀ ਜਵਾਬਦੇਹ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਆਸੀ ਕਾਲੇ ਧਨ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਚੋਣ ਸੁਧਾਰਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਦਰਅਸਲ, ਮਾਇਆਵਤੀ ਦੇ ਭਰਾ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਸਿਆਸੀ ਧਨ ਦਾ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਸਿਆਸੀ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੀ ਦੂਜੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਭਾਵ, 'ਨਿੱਜੀ ਧਨ' ਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਤਹਿਤ ਸੱਤਾ ਵਿਚ

ਆਉਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਵਾਲੇ ਨੇਤਾ ਆਪਣੀ ਹੈਸੀਅਤ ਦੀ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਕਰ ਕੇ ਨਿੱਜੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਕਾਲਾ ਧਨ ਇਕੱਠਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਪੈਸਾ ਹਵਾਲਾ ਰਾਹੀਂ ਜਾਂ ਤਾਂ ਸਵਿਸ ਬੈਂਕਾਂ ਵਿਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਫਿਰ ਇਸ ਨਾਲ ਬੇਨਾਮੀਆਂ ਜਾਇਦਾਦਾਂ ਖਰੀਦੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਦਿਲਚਸਪ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਜਨਤਾ ਅਜਿਹੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੀ ਜੋ ਕਾਲਾ ਧਨ ਲੈ ਕੇ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਫੰਡ ਵਿਚ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਜੈਨ ਹਵਾਲਾ ਡਾਇਰੀ ਵਾਲੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਤਾਂ ਐਲ.ਕੇ. ਅਡਵਾਨੀ ਅਤੇ ਸ਼ਰਦ ਪਵਾਰ ਜਿਹੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਵੀ ਸਨ ਪਰ ਹਵਾਲਾ ਦੀਆਂ ਰਕਮਾਂ ਪਾਰਟੀ ਫੰਡ ਵਿਚ ਦੇਣ ਕਾਰਨ ਅੱਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਕਹਿਣ ਦੀ ਜੁਰਅਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅੱਜ ਵੀ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਅਜਿਹੀਆਂ ਰਕਮਾਂ ਖੁਦ ਹਜ਼ਮ ਕਰ ਗਏ। ਮਾਇਆਵਤੀ ਨੂੰ ਜਵਾਬ ਇਹ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਦੇ ਗਾਜ਼ੀਆਬਾਦ ਵਿਚ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਦੀ ਮਾਮੂਲੀ ਨੌਕਰੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਰਾ ਕੋਲ ਏਨੀ ਵੱਡੀ ਰਕਮ ਕਿਥੋਂ ਆਈ?

ਦੂਜਾ, ਕੀ ਦਲਿਤ ਕਾਲੇ ਧਨ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਆਪਣਾ ਸ਼ਕਤੀਕਰਨ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ? ਅੰਬੇਡਕਰ ਨੇ ਮੰਤਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, 'ਵਿੱਦਿਆ ਹਾਸਲ ਕਰੋ, ਸੰਗਠਿਤ ਹੋਵੋ ਅਤੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰੋ।' ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਾਲਾ ਧਨ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਦਾ ਮੰਤਰ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਰਾਖਵਾਂਕਰਨ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਚੁੱਕ ਕੇ ਇਕ ਵੱਡਾ ਦਲਿਤ ਵਰਗ, ਮੱਧਵਰਗ ਬਣਿਆ ਹੈ। ਦਲਿਤਾਂ ਵਿਚ ਉਦਮਸ਼ੀਲਤਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ 'ਚੈਂਬਰਸ ਆਫ ਕਾਮਰਸ' ਵਖਰਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਖੁਦ ਬਸਪਾ ਜਿਹੀਆਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੇ ਦਲਿਤਾਂ ਵਿਚ ਵਾਜਬ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਸਿਆਸੀ ਅਤੇ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਇਛਾਵਾਂ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ

ਸ਼ਕਤੀਕਰਨ ਦੇ ਸਾਧਨ। ਮਾਇਆਵਤੀ ਅਤੇ ਅਨੰਦ ਕੁਮਾਰ ਦੇ ਰਸਤੇ ਰਾਹੀਂ ਦਲਿਤਾਂ ਦਾ ਸਸ਼ਕਤੀਕਰਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।

ਦਲਿਤ ਅਤੇ ਓ.ਬੀ.ਸੀ. ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਸੱਤਾ ਵਿਚ ਆਉਣ ਲਈ ਲੜੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਦਾ ਗੈਰ ਦਲਿਤ ਅਤੇ ਗੈਰ ਓ.ਬੀ.ਸੀ. ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਖਰਾ ਮਾਡਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਜੋ ਕਿ ਫਾਇਦੇਮੰਦ ਅਤੇ ਗੈਰ ਜਾਤੀਵਾਦੀ ਹੁੰਦਾ ਪਰ ਅਜਿਹਾ ਨਾ ਕਰਕੇ ਉਹ ਉਚੀਆਂ ਜਾਤਾਂ ਵਲੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੇ ਮਾਡਲ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਬੁਰੇ ਕਿਰਦਾਰ ਸਾਬਤ ਹੋਏ। ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਨਿਕਲਿਆ ਕਿ ਅੱਜ ਜਨਤਕ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਕਸ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਡਿੱਗ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਬਿਰਾਦਰੀਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਹੋਰ ਓ.ਬੀ.ਸੀ. ਅਤੇ ਦਲਿਤ ਬਿਰਾਦਰੀਆਂ ਦੇ ਨੇਤਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰਹੇ।

ਖੁਦ ਬਹੁਜਨ ਸਮਾਜ ਪਾਰਟੀ ਅਤੇ ਲੋਕ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਹਿਯੋਗੀ ਰਹੀ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਹਜ਼ਰ ਇਸ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੈ। ਮਾਇਆਵਤੀ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ 2007 ਵਿਚ ਉਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਪੂਰਨ ਬਹੁਮਤ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸਿਖਰ 'ਤੇ ਪੁੱਜੀ ਸੀ ਪਰ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਿਛਲੇ 12 ਸਾਲ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗੁਾਫ ਲਗਾਤਾਰ ਡਿੱਗਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹੀ ਹਾਲ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਗੁਾਫ 2012 ਦੇ ਬਾਅਦ ਤੋਂ ਡਿੱਗਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇਤਾਵਾਂ ਦੀ ਅਸਫਲਤਾ ਦਾ ਲਾਭ ਭਾਜਪਾ ਨੂੰ ਮਿਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਹ ਗੈਰ ਯਾਦ ਪੱਛੜਿਆਂ ਅਤੇ ਗੈਰ ਜਾਟਵ ਦਲਿਤਾਂ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਬਣਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਜੇ ਮਾਇਆਵਤੀ ਨੇ ਖੁਦ ਨੂੰ ਨਾ ਸੰਭਾਲਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਦਿਨ ਦੂਰ ਨਹੀਂ, ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਬਿਰਾਦਰੀ (ਜਾਟਵ) ਦੇ ਵੋਟਰ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਮਾਇਤ ਦੇਣ ਤੋਂ ਹਿਚਕਿਚਾਉਣਗੇ ਉਦੋਂ ਨਾ ਤਾਂ ਬੇਨਾਮੀ ਜਾਇਦਾਦਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਆਉਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਖਾਤੇ ਵਿਚ ਜਮ੍ਹਾਂ ਸੈਂਕੜੇ ਕਰੋੜ ਦੀ ਰਕਮ। ਮਾਇਆਵਤੀ ਲਗਾਤਾਰ ਢਲਾਣ 'ਤੇ ਖਿਸਕ ਰਹੀ ਹੈ। ਅਫਸੋਸ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸਮਾਜਿਕ ਨਿਆਂ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਅਤੇ ਸਿਆਸਤ ਵੀ ਖਿਸਕ ਰਹੀ ਹੈ।

ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਲਈ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇਵੇਗਾ 42 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ

ਲਾਹੌਰ: ਕਰਤਾਰਪੁਰ 'ਚ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਲਈ ਪਾਕਿਸਤਾਨ 14 ਗੁਣਾ ਵੱਧ, 42 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਅਲਾਟ ਕਰੇਗਾ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਗਵਰਨਰ ਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ 'ਚ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਲਾਂਘੇ ਦਾ ਕੰਮ 80 ਫੀਸਦੀ ਮੁਕੰਮਲ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਲਾਂਘਾ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਕਰਤਾਰਪੁਰ 'ਚ ਗੁਰਦੁਆਰਾ

ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਜਿਸ 'ਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਖੇਤੀ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਲਾਂਘੇ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਦਾ ਜਾਇਜ਼ਾ ਲੈਣ ਦੌਰਾਨ ਸਰਵਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਦੁਨੀਆ ਭਰ 'ਚ ਵਸਦੇ ਸਿੱਖ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸੁਨੇਹਾ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਲਈ ਜ਼ਮੀਨ 'ਚ ਕਟੌਤੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ 'ਚ ਡੇਰਾ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਨਾਲ ਜੋੜੇਗਾ। ਭਾਰਤੀ ਸਿੱਖ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਵੀਜ਼ੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਸਕਣਗੇ। 'ਦਿ ਨਿਊਜ਼' ਮੁਤਾਬਕ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਗਵਰਨਰ ਮੁਹੰਮਦ ਸਰਵਰ ਨੇ ਕਰਤਾਰਪੁਰ 'ਚ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਲਈ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਅਲਾਟਮੈਂਟ ਤਿੰਨ ਏਕੜ ਤੋਂ ਵਧਾ ਕੇ 42 ਏਕੜ ਕਰਨ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਕਿਸੇ

ਇਸ ਦੀ ਥਾਂ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਲਈ 42 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਅਤੇ ਖੇਤੀ ਲਈ 62 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਲਈ ਕੁੱਲ 104 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਗਵਰਨਰ, ਜੋ ਧਾਰਮਿਕ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਅਤੇ ਵਿਰਾਸਤ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਮੁਖੀ ਵੀ ਹਨ, ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਲਾਂਘੇ ਲਈ ਕੁੱਲ 408 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਸ ਜਤਾਈ

ਅਮਰੀਕਾ ਵੱਲੋਂ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਲਾਂਘੇ ਦਾ ਸਵਾਗਤ

ਵਾਸ਼ਿੰਗਟਨ: ਅਮਰੀਕਾ ਨੇ ਭਾਰਤ ਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚਕਾਰ ਇਤਿਹਾਸਕ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਲਾਂਘੇ ਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹਣ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਵੀਜ਼ਾ ਮੁਕਤ ਯਾਤਰਾ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਟਰੰਪ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੇਵੇਂ ਗੁਆਂਢੀ ਮੁਲਕਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਰਿਸ਼ਤੇ ਵਧਾਉਣ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਦਮ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਕਰੇਗਾ। ਵਿਦੇਸ਼ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਤਰਜਮਾਨ ਮੌਰਗਨ ਓਰਟਾਗਸ ਨੇ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਲਾਂਘੇ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛੇ ਗਏ ਸਵਾਲ ਦੇ ਜਵਾਬ 'ਚ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਚੰਗੀ ਖਬਰ ਹੈ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਇਸ ਨੂੰ ਹੌਲਾਸ਼ੇਰੀ ਦੇਵੇਗਾ।

ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਲਾਂਘੇ ਦੇ ਉਦਘਾਟਨੀ ਸਮਾਗਮ 'ਚ ਸ਼ਿਰਕਤ ਕਰਨਗੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਚੈੱਕ ਪੁਆਇੰਟ ਤੋਂ ਭਾਰਤੀ ਸਿੱਖ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਤਕ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਟਰਾਂਸਪੋਰਟ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰਦੁਆਰੇ 'ਚ ਤਿੰਨ 'ਲੰਗਰ ਖਾਨੇ' ਬਣਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਨਵੇਂ ਪ੍ਰਧਾਨ

ਲਾਹੌਰ: ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਸਿੱਖ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ (ਪੀ.ਐਸ.ਜੀ.ਪੀ.ਸੀ.) ਨੇ ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸਰਬਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਨਵਾਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਚੁਣ ਲਿਆ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਵੱਲੋਂ ਜਥੇਬੰਦੀ 'ਚ ਖਾਲਿਸਤਾਨੀਆਂ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਸਕੱਤਰ ਜਨਰਲ

ਈ.ਟੀ.ਪੀ.ਬੀ. ਦੇ ਤਰਜਮਾਨ ਆਮਿਰ ਹਾਸ਼ਮੀ ਨੇ ਖਬਰ ਏਜੰਸੀ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸਿੱਖ ਜਥੇਬੰਦੀ ਦੇ 13 ਮੈਂਬਰੀ ਬੋਰਡ ਨੇ ਈ.ਟੀ.ਪੀ.ਬੀ. ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਆਮਿਰ ਅਹਿਮਦ ਨਾਲ ਲਾਹੌਰ 'ਚ ਹੋਈ ਬੈਠਕ ਦੌਰਾਨ ਸਰਬਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਨਵੇਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਅਤੇ ਸਕੱਤਰ ਜਨਰਲ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰ ਲਈ ਹੈ। ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਖੇਬਰ ਪਖਤੂਨਖਵਾ ਅਤੇ ਅਮੀਰ ਸਿੰਘ ਪੰਜਾਬ ਸੂਬੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹਨ।

ਨਵੇਂ ਚੁਣੇ ਗਏ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਨਗੇ। ਈ.ਟੀ.ਪੀ.ਬੀ. ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਨੇ ਪੀ.ਐਸ.ਜੀ.ਪੀ.ਸੀ. ਦੇ ਨਵੇਂ ਚੁਣੇ ਗਏ ਅਹੁਦੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦਿੰਦਿਆਂ ਭਰੋਸਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੀ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਦੇ ਹੱਲ ਲਈ ਪੂਰਾ ਸਹਿਯੋਗ ਕਰਨਗੇ। ਸ੍ਰੀ ਅਹਿਮਦ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਦੇ 550ਵੇਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪੁਰਬ ਦੀਆਂ ਤਿਆਰੀਆਂ ਲਈ ਵੱਖ ਵੱਖ ਕਮੇਟੀਆਂ ਬਣਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਪੀ.ਐਸ.ਜੀ.ਪੀ.ਸੀ. ਨੂੰ ਭੰਗ ਕਰਨ ਨਾਲ ਪ੍ਰਧਾਨ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਲਾਭੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਨਵੇਂ ਬੋਰਡ 'ਚ ਪਿਛਲੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਹੁਦੇਦਾਰ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਜ਼ਿਕਰਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਨਵੰਬਰ 'ਚ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਲਾਂਘੇ ਦੇ ਨੀਂਹ ਪੱਥਰ ਸਮੇਂ ਚਾਵਲਾ ਦੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਬਲ ਸੈਨਾ ਮੁਖੀ ਜਨਰਲ ਕਮਰ ਜਾਵੇਦ ਬਾਜਵਾ ਨਾਲ ਮੌਜੂਦ ਰਹਿਣ 'ਤੇ ਭਾਰਤ ਨੇ ਇਸ ਦੀ ਤਿੱਖੀ ਆਲੋਚਨਾ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਜ਼ਿਕਰਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਨਵੰਬਰ 'ਚ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਲਾਂਘੇ ਦੇ ਨੀਂਹ ਪੱਥਰ ਸਮੇਂ ਚਾਵਲਾ ਦੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਬਲ ਸੈਨਾ ਮੁਖੀ ਜਨਰਲ ਕਮਰ ਜਾਵੇਦ ਬਾਜਵਾ ਨਾਲ ਮੌਜੂਦ ਰਹਿਣ 'ਤੇ ਭਾਰਤ ਨੇ ਇਸ ਦੀ ਤਿੱਖੀ ਆਲੋਚਨਾ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ 'ਚ ਜੀ. ਕੇ. ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਦੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ 'ਚ ਵਾਧਾ

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਦਿੱਲੀ ਸਿੱਖ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੇ 3 ਮਾਮਲਿਆਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਾਬਕਾ ਕਮੇਟੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ.ਕੇ. ਤੇ ਸਾਬਕਾ ਸਕੱਤਰ ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਪੱਪੂ ਸਮੇਤ

ਹਾਊਸ ਅਦਾਲਤ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਆਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਸੰਯੁਕਤ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਆਨੰਦ ਮੋਹਨ ਦੇ ਦਸਤਖਤ ਹੇਠ 17 ਜੁਲਾਈ 2019 ਨੂੰ ਸਟੇਟਸ ਰਿਪੋਰਟ ਦਾਖਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਸ ਸਟੇਟਸ ਰਿਪੋਰਟ ਮੁਤਾਬਕ ਜੀ.ਕੇ. ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਖਿਲਾਫ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਅਪਰਾਧ ਸ਼ਾਖਾ ਕੋਲ ਭੇਜਣ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਖਿਲਾਫ 7 ਤੋਂ 10 ਸਾਲ ਤੱਕ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਵਾਲੀ ਧਾਰਾ 409 ਸਮੇਤ 468 ਤੇ 471 ਧਾਰਾ ਵੀ ਜੋੜ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜਦਕਿ 420 ਤੇ 34 ਧਾਰਾ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਜੁੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਅਗਲੀ ਸੁਣਵਾਈ 19 ਅਗਸਤ ਨੂੰ ਹੋਵੇਗੀ।

ਜਾਂਚ ਅਪਰਾਧ ਸ਼ਾਖਾ ਕੋਲ ਜਾਣ ਉਪਰੰਤ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ ਸ਼ੰਟੀ (ਸਾਬਕਾ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਦਿੱਲੀ ਕਮੇਟੀ) ਨੇ ਪ੍ਰੈਸ ਕਾਨਫਰੰਸ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਸਿਰਫ ਦਿੱਲੀ ਕਮੇਟੀ ਪ੍ਰਬੰਧ 'ਚ ਹੋਏ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਲੜ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਕਸਦ ਸਿਰਫ ਤੇ ਸਿਰਫ ਗੋਲਕ ਫੰਡ ਦੀ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦਿਵਾਉਣਾ ਹੈ।

ਹੋਰਨਾਂ ਦੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ 'ਚ ਵਾਧਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਹੁਣ ਜੀ.ਕੇ. ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਖਿਲਾਫ ਚੱਲ ਰਹੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਅਪਰਾਧ ਸ਼ਾਖਾ ਕੋਲ ਭੇਜਣ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਖਿਲਾਫ ਹੋਰ ਸਖਤ ਧਾਰਾ ਵੀ ਜੋੜ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਪ੍ਰਗਤੀ ਬਾਰੇ ਪਟਿਆਲਾ

ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮੁੱਖ ਗ੍ਰੰਥੀ 'ਤੇ ਦੁਰਵਿਹਾਰ ਦੇ ਦੋਸ਼

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ: ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥੀ ਗੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ 'ਤੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਦੇ ਕੇ ਦੋਸ਼ ਲਾਇਆ ਕਿ ਹੈੱਡ ਗ੍ਰੰਥੀ ਗਿਆਨੀ ਜਗਤਾਰ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਉਸ ਨਾਲ ਡਿਊਟੀ ਦੌਰਾਨ ਦੁਰਵਿਹਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਦੋਂਕਿ ਦੂਜੇ ਪਾਸਿਉਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਬੇਬੁਨਿਆਦ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਗਿਆਨੀ ਜਗਤਾਰ ਸਿੰਘ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਉਸ ਨੇ ਦੋਸ਼ ਲਾਇਆ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਡਿਊਟੀ 'ਤੇ ਦੇਖਦਿਆਂ ਹੀ ਉਸ ਨਾਲ ਦੁਰਵਿਹਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਸ ਖਿਲਾਫ ਅਪਸ਼ਬਦ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਇਹ ਵਤੀਰਾ ਮਰਿਆਦਾ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਵਿਚ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਉਚ ਪੱਧਰੀ ਜਾਂਚ ਕਰਾਈ ਜਾਵੇ ਤੇ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਸੀ.ਸੀ.ਟੀ.ਵੀ. ਕੈਮਰਿਆਂ ਦੀ ਰਿਕਾਰਡਿੰਗ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਪੁੱਜਾ ਸੀ ਅਤੇ ਦੇਰ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਸੰਗਤ ਵੱਲੋਂ ਕੀਰਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਦਫਤਰ ਵੱਲੋਂ ਉਸ ਦਾ ਤਬਾਹੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਹੁਣ ਉਹ ਅਚਨਚੇਤੀ ਤਬਾਹੀ ਰੱਦ ਕਰਵਾ ਕੇ ਮੁੜ ਡਿਊਟੀ 'ਤੇ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ 'ਤੇ ਗਿਆਨੀ ਜਗਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਹੈਰਾਨੀ ਪ੍ਰਗਟਾਈ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮੁੱਖ ਗ੍ਰੰਥੀ ਵੱਲੋਂ ਗ੍ਰੰਥੀ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦੁਰਵਿਹਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਹ ਦੋਸ਼ ਬੇਬੁਨਿਆਦ ਹੈ।

ਗ੍ਰੰਥੀ ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ 'ਤੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਸੋਲਜ਼ ਮੀਡੀਆ 'ਤੇ ਵੀ ਵਾਇਰਲ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ 14 ਜੁਲਾਈ ਦੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਡਿਊਟੀ ਸਮਾਪਤੀ ਵੇਲੇ ਸੀ। ਡਿਊਟੀ ਦਾ ਸਮਾਂ ਸਾਢੇ 9 ਵਜੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਪਣੀ ਡਿਊਟੀ 'ਤੇ ਪੁੱਜਾ ਤਾਂ ਅੰਦਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਤਾਬਿਆ ਵਿਚ ਮੁੱਖ ਗ੍ਰੰਥੀ

ਉਸ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਜੇ ਵੀ ਕੋਈ ਦੋਸ਼ੀ ਹੈ, ਉਸ ਖਿਲਾਫ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਗ੍ਰੰਥੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸ ਦਿਨ ਉਸ ਨੇ ਕੀਰਤਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਮਗਰੋਂ ਮੁੱਖ ਗ੍ਰੰਥੀ ਗਿਆਨੀ ਜਗਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਹਿਣ ਮੁਤਾਬਕ ਸਬਦ ਦਾ ਵੀ ਗਾਇਨ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਸੰਗਤ ਨੇ ਵੀ ਇਤਰਾਜ਼ ਪ੍ਰਗਟਾਇਆ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਹੈੱਡ ਗ੍ਰੰਥੀ ਗਿਆਨੀ ਜਗਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਿਆ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੇਟੇ ਨਰਾਇਣ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਕੁਝ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਰਾਗੀ ਜੱਥਾ ਡਿਊਟੀ 'ਤੇ ਚੋਰੀ ਨਾਲ

ਜਸਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੀਨਪੁਰ ਨੇ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਮਾਮਲੇ ਤੋਂ ਅਣਜਾਣਤਾ ਪ੍ਰਗਟਾਈ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਦੇ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਜਥੇਦਾਰ ਗਿਆਨੀ ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਸਕੱਤਰ ਜਸਪਾਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਦੇ ਸਕੱਤਰੇਤ ਪੁੱਜੀ ਹੈ। ਜਥੇਦਾਰ ਗਿਆਨੀ ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦਫਤਰ ਆਉਣ 'ਤੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ 'ਤੇ ਕੈਨੇਡਾ ਤੋਂ ਵੀ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰ ਨੂੰ ਫੋਨ ਰਾਹੀਂ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਰ ਕੇ ਕਾਰਵਾਈ ਦੀ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਦਫਤਰਾਂ ਵਿਚ ਲੋਂਗੋਵਾਲ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਲਾਉਣ ਉਤੇ ਵਿਵਾਦ

ਪਟਿਆਲਾ: ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ (ਟਕਸਾਲੀ) ਦੇ ਸੀਨੀਅਰ ਮੀਤ ਪ੍ਰਧਾਨ ਤੇ ਸਾਬਕਾ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਬੀਰ ਦਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਅਧੀਨ ਚੱਲ ਰਹੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੇ ਮੈਨੇਜਰਾਂ ਜਾਂ ਦੂਜੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਦਫਤਰਾਂ ਵਿਚ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਲੋਂਗੋਵਾਲ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਕੰਧਾਂ ਉਤੇ ਲਟਕਾਉਣ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਸ ਮਾਮਲੇ 'ਤੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਕਟਹਿਰੇ ਵਿਚ ਖੜ੍ਹੇ ਕਰਦਿਆਂ ਇਸ ਨੂੰ ਗੁਰਮਤਿ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਦੱਸਿਆ ਹੈ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ ਦੀਆਂ ਸੱਤ ਉਡਾਣਾਂ ਬਹਾਲ ਹੋਣ ਦੇ ਆਸਾਰ

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ: ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ 'ਚੋਂ ਲੰਘਦੇ ਹਵਾਈ ਲਾਂਘੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਮਗਰੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ ਤੋਂ ਬੰਦ ਹੋਈਆਂ ਅਤੇ ਤਬਦੀਲ ਹੋਈਆਂ ਕਈ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਉਡਾਣਾਂ ਮੁੜ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਬਣ ਗਈ ਹੈ।

ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਆਪਣਾ ਹਵਾਈ ਲਾਂਘਾ ਵਰਤਣ 'ਤੇ ਲਾਈ ਗਈ ਰੋਕ ਖਤਮ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਮਗਰੋਂ ਹਵਾਈ ਕੰਪਨੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਬੰਦ ਕੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਤਬਦੀਲ ਕੀਤੀਆਂ ਉਡਾਣਾਂ ਜਲਦੀ ਬਹਾਲ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਜਿੱਥੇ ਯਾਤਰੂਆਂ ਨੂੰ ਫਾਇਦਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਉਥੇ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ 'ਤੇ ਯਾਤਰੂਆਂ ਦੀ ਆਮਦ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ।

ਪੁਲਵਾਮਾ ਹਮਲੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਭਾਰਤੀ ਹਵਾਈ ਸੈਨਾ ਵੱਲੋਂ ਮਕਬੂਲਾ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਇਲਾਕੇ 'ਚ ਅਤਿਵਾਦੀ ਕੈਂਪਾਂ 'ਤੇ ਕੀਤੇ ਹਵਾਈ ਹਮਲੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 26 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਹਵਾਈ ਲਾਂਘਾ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ਾਂ ਲਈ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਸਥਾਨਕ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ ਦੀਆਂ ਸੱਤ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਉਡਾਣਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਦੋ ਉਡਾਣਾਂ ਤਾਂ ਰੱਦ ਹੋ ਗਈਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਪੰਜ ਉਡਾਣਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਤਬਦੀਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਜੋ ਆਪਣੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਤੱਕ ਲੰਮੇ ਰਸਤੇ ਤੋਂ ਹੋ ਕੇ ਚੱਲ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਹਵਾਈ ਅੱਡਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਪਾਕਿਸਤਾਨ

ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵੱਲੋਂ ਹਵਾਈ ਲਾਂਘਾ ਵਰਤਣ 'ਤੇ ਲਾਈ ਗਈ ਰੋਕ ਕਾਰਨ ਏਅਰ ਇੰਡੀਆ ਹਵਾਈ ਕੰਪਨੀ ਦੀ ਦਿੱਲੀ-ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ-ਬਰਮਿੰਘਮ ਅਤੇ ਤੁਰਕਮੇਨਿਸਤਾਨ ਹਵਾਈ ਕੰਪਨੀ ਦੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ-ਅਸ਼ਕਾਬਾਦ-ਬਰਮਿੰਘਮ ਉਡਾਣ ਰੱਦ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਜਬੇਕਿਸਤਾਨ ਹਵਾਈ ਕੰਪਨੀ ਦੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ-ਤਾਸ਼ਕੰਦ ਅਤੇ ਕਤਰ ਹਵਾਈ ਕੰਪਨੀ ਦੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ-ਦੋਹਾ ਉਡਾਣ ਨੂੰ ਬਾਰਸਤਾ ਮੁੰਬਈ ਚਲਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੁਬਈ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਤਿੰਨ ਉਡਾਣਾਂ ਵੀ ਮੁੰਬਈ ਰਸਤੇ ਅਰਬ ਸਾਗਰ ਦੇ ਉਪਰੋਂ ਹੋ ਕੇ ਦੁਬਈ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

ਨਹਿਰੂ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸਮਾਰਕ ਹੋਇਆ ਢਹਿ-ਢੇਰੀ

ਜੈਤੋ: ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ ਪੱਖੋਂ ਵਿਸਾਰੀ ਇੱਥੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਸਥਿਤ ਨਹਿਰੂ ਦੀ ਯਾਦਗਾਰ ਮੀਂਹ ਦੀ ਮਾਰ ਨਾ ਝੱਲ ਸਕੀ ਅਤੇ ਢਹਿ-ਢੇਰੀ ਹੋ ਗਈ। ਬੀਤੇ ਦਿਨੀਂ ਰੁਕ-ਰੁਕ ਕੇ ਵਰ੍ਹੇ ਮੀਂਹ ਅੱਗੇ ਇਸ ਯਾਦਗਾਰ ਨੇ ਗੋਡੇ ਟੇਕ ਦਿੱਤੇ। ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਚਾਰਦੀਵਾਰੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਡਿਓਢੀ ਦਾ ਇਕ ਹਿੱਸਾ ਤਹਿਸ-ਨਹਿਸ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸ 'ਚ ਨਹਿਰੂ ਯਾਦਗਾਰ ਵਜੋਂ ਜਾਣੀ ਜਾਂਦੀ ਕਾਲ ਕੋਠੜੀ ਵੀ ਢਹਿ ਗਈ। ਦੱਸਣਯੋਗ ਕਿ ਜੈਤੋ ਨਾਭਾ ਰਿਆਸਤ ਵਿਚ ਸੀ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਫਰੀਦਕੋਟ ਰਿਆਸਤ ਦੀ ਹੱਦ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਨਾਭਾ ਦੇ ਰਾਜੇ ਵੱਲੋਂ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਲਈ ਜੈਤੋ ਵਿਚ ਕਿਲ੍ਹਾ ਬਣਵਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਨਾਭੇ ਦੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਿਪੁਦਮਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਸਿੱਖਾਂ ਵੱਲੋਂ 1923-24 ਵਿਚ ਜੈਤੋ ਵਿਚ ਮੋਰਚਾ ਲਾਇਆ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਸਫ਼ਿਆਂ

ਵਿਚ 'ਜੈਤੋ ਦੇ ਮੋਰਚੇ' ਵਜੋਂ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ। ਮੋਰਚੇ ਦੌਰਾਨ ਜੈਤੋ ਆਏ ਪੰਡਿਤ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਧਾਰਾ 144 ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਤਹਿਤ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਕੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਡਿਓਢੀ ਦੇ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਨਾਲ ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਬਣੀ ਹਨੇਰ ਕੋਠੜੀ ਵਿਚ ਬੰਦੀ ਬਣਾ ਕੇ ਰੱਖਿਆ। ਡਾ. ਮਨਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੀ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਯਾਦਗਾਰ ਦੀ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ ਅਤੇ ਨਵੀਨੀਕਰਨ ਲਈ ਕਰੀਬ 63 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਖਰਚੇ ਗਏ। ਇਸ ਮਗਰੋਂ 19 ਫਰਵਰੀ 2018 ਨੂੰ ਜੈਤੋ ਆਏ ਤਤਕਾਲੀ ਸਥਾਨਕ ਸਰਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਮੰਤਰੀ ਨਵਜੋਤ ਸਿੰਘ ਸਿੰਧੂ ਨੇ ਯਾਦਗਾਰ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਅਤੇ ਸੁੰਦਰਤਾ ਲਈ 50 ਲੱਖ ਦੀ ਗ੍ਰਾਂਟ ਖਰਚਣ ਦੀ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਪਰ ਰਾਸ਼ੀ ਜਾਰੀ ਨਾ ਹੋ ਸਕੀ।

ਮੁਕੇਸ਼ ਅੰਬਾਨੀ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਲਗਾਤਾਰ 11ਵੇਂ ਸਾਲ ਵੀ 15 ਕਰੋੜ

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਅਮੀਰ ਉਦਯੋਗਪਤੀ ਅਤੇ ਰਿਲਾਇੰਸ ਇੰਡਸਟਰੀ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਅਤੇ ਐਮ.ਡੀ. ਮੁਕੇਸ਼ ਅੰਬਾਨੀ ਦਾ ਸਾਲਾਨਾ ਤਨਖਾਹ ਪੈਕੇਜ ਲਗਾਤਾਰ 11ਵੇਂ ਸਾਲ 15 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਬਣਿਆ ਰਿਹਾ।

ਅੰਬਾਨੀ ਨੂੰ ਕੰਪਨੀ ਤੋਂ ਮਿਲਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਾਲਾਨਾ ਸਹੂਲਤਾਂ 2008-09 ਤੋਂ ਸਥਿਰ ਹਨ। ਕੰਪਨੀ ਦੀ ਸਾਲਾਨਾ ਰਿਪੋਰਟ ਅਨੁਸਾਰ, 'ਚੇਅਰਮੈਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਮੁਕੇਸ਼ ਅੰਬਾਨੀ ਦੀਆਂ ਕੁੱਲ ਸਹੂਲਤਾਂ ਸਾਲਾਨਾ 15 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਕੰਪਨੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਪੱਧਰ ਦੇ ਸੰਤੁਲਨ ਨੂੰ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ ਰਿਲਾਇੰਸ ਇੰਡਸਟਰੀ ਦੇ

ਪੂਰਨਕਾਲੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਚੇਰੇ ਭਰਾ ਨਿਖਿਲ ਮੇਸਵਾਨੀ ਤੇ ਹਿਤਲ ਸਾਲ 2019 'ਚ 31 ਮਾਰਚ ਤੱਕ ਚੰਗਾ ਵਾਧਾ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੁਕੇਸ਼ ਅੰਬਾਨੀ ਨੂੰ ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ 2018-19 ਦੌਰਾਨ 4.45 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਤਨਖਾਹ ਅਤੇ ਭੱਤੇ ਦੇ ਰੂਪ 'ਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਅਤੇ ਭੱਤੇ 2017-18 'ਚ 4.49 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਸਨ। ਜ਼ਿਕਰਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਮੁਕੇਸ਼ ਅੰਬਾਨੀ ਨੇ ਸਵੈ-ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਆਪਣੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਸਥਿਰ ਰੱਖਣ ਦਾ ਐਲਾਨ ਅਕਤੂਬਰ 2009 ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਨਿਖਿਲ ਅਤੇ ਹਿਤਲ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ 2018-19 ਨੂੰ ਬਰਾਬਰ 20.57 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦਾ ਪੈਕੇਜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਕ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਬਰਾਬਰ 19.99 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਮਿਲੇ ਸਨ। ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ ਕੰਪਨੀ ਦੇ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਪੀ.ਐਮ.ਐਸ. ਪ੍ਰਸਾਦ ਦੀ ਤਨਖਾਹ 8.99 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਵਧਾ ਕੇ 10.01 ਕਰੋੜ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੰਪਨੀ ਦੇ ਤੇਲ ਸੋਧਕ ਕਾਰੋਬਾਰ ਦੇ ਮੁਖੀ ਪਵਨ ਕੁਮਾਰ ਕਪਿਲ ਦਾ ਮਾਣਭੱਤਾ ਵੀ 3.47 ਕਰੋੜ ਤੋਂ ਵਧ ਕੇ 4.17 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਹੈ। ਪ੍ਰਸਾਦ ਅਤੇ ਕਪਿਲ ਵੀ ਕੰਪਨੀ ਦੇ ਪੂਰੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਹਨ।

ਜਲ੍ਹਿਆਂਵਾਲਾ ਬਾਗ ਦੇ ਖੂਨੀ ਸਾਕੇ ਦੀ 100ਵੀਂ ਵਰ੍ਹੇਗੰਢ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਸੈਮੀਨਾਰ 7 ਸਤੰਬਰ ਨੂੰ

ਨਿਊ ਯਾਰਕ (ਬਿਊਰੋ): ਇੰਡੋ-ਅਮੈਰਿਕਨ ਹੈਰੀਟੇਜ ਫਾਊਂਡੇਸ਼ਨ, ਨਿਊ ਯਾਰਕ ਵਲੋਂ ਸਥਾਨਕ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਗਦਰ ਲਹਿਰ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਯਾਦਾਂ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਲਈ ਜਲ੍ਹਿਆਂਵਾਲਾ ਬਾਗ ਦੇ ਖੂਨੀ ਸਾਕੇ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਇਕ ਸੈਮੀਨਾਰ 7 ਸਤੰਬਰ 2019 ਨੂੰ ਇਥੇ ਲਾਂਗ ਆਈਲੈਂਡ (100 ਲੋਕਵਿੱਲ ਰੋਡ) ਵਿਖੇ ਸਵੇਰੇ 11 ਵਜੇ ਤੋਂ ਸ਼ਾਮ 4 ਵਜੇ ਤੱਕ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਸੈਮੀਨਾਰ ਦੌਰਾਨ ਡਾ. ਗੁਰਮੇਲ ਸਿੰਘ, ਜਸਬੀਰ ਦਿਉਲ ਐਮ. ਐਲ. ਏ. (ਕੈਨੇਡਾ), ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਲਾਇਲ (ਕੈਨੇਡਾ), ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਗੁਰਾਇਆ (ਵਰਜੀਨੀਆ), ਜਸਵਿੰਦਰ ਪਾਲ ਸਿੰਘ ਪੱਖੋਕੇ (ਨਿਊ ਜਰਸੀ) ਅਤੇ ਹੋਰ ਬੁਲਾਰੇ ਗਦਰ ਲਹਿਰ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਅਤੇ ਜਲ੍ਹਿਆਂਵਾਲੇ ਬਾਗ ਦੇ ਖੂਨੀ ਸਾਕੇ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰਨਗੇ। ਕਵਿਤਾ ਪਾਠ ਵੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਪੜ੍ਹਾਈ ਤੇ ਖੇਡਾਂ 'ਚ ਮੌਲਾਂ ਮਾਰ ਕੇ ਭਾਰਤ (ਪੰਜਾਬ) ਦਾ ਨਾਂ ਰੁਸ਼ਨਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸਕੂਲ, ਕਾਲਜ ਅਤੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਨਮਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਸੰਸਥਾ ਵਲੋਂ ਜਾਰੀ ਬਿਆਨ ਅਨੁਸਾਰ ਸੈਮੀਨਾਰ ਨੂੰ ਸਫਲ ਕਰਨ ਲਈ ਵੱਖ ਵੱਖ

ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦਿਆਂ ਵਲੋਂ ਇਥੇ ਇਕ ਮੀਟਿੰਗ ਲੰਬੀ 21 ਜੁਲਾਈ ਨੂੰ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਸਭ ਨੇ ਵੱਧ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਹਿੱਸਾ ਪਾਉਣ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ। ਸੰਸਥਾ ਨੇ ਟਰਾਈ ਸਟੇਟ 'ਚ ਰਹਿੰਦੇ ਭਾਰਤੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੂੰ ਸੈਮੀਨਾਰ ਵਿਚ ਵੱਧ

ਸਕੀਏ।

ਸੰਸਥਾ ਨੇ ਬਿਆਨ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜਲ੍ਹਿਆਂਵਾਲੇ ਬਾਗ ਦਾ ਖੂਨੀ ਸਾਕਾ ਫਰੰਗੀਆਂ ਦੀ ਦਰਿੰਦਗੀ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਦਾ ਇੱਕ ਘਿਨਾਉਣਾ ਰੂਪ ਸੀ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਜਲ੍ਹਿਆਂਵਾਲਾ ਬਾਗ 'ਚ

ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਹਿੱਸਾ ਪਾਉਣ ਅਤੇ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਣ ਦੀ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਆਪਣੇ ਇਤਿਹਾਸ ਤੇ ਵਿਰਸੇ ਨੂੰ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਤੱਕ ਲੈ ਕੇ ਜਾ

ਖਾਲੀ ਹੱਥ ਆਪਣੇ ਹੱਕਾਂ ਲਈ ਲੜਦੇ ਬੇਦੋਸ਼ੇ ਹਿੰਦੋਸਤਾਨੀਆਂ 'ਤੇ ਜਨਰਲ ਡਾਇਰ ਨੇ ਗੋਲੀਆਂ ਦਾਗ ਕੇ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦਾ ਘਾਣ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਖੂਨੀ ਸਾਕੇ ਨੂੰ ਸੋ ਵਰ੍ਹੇ ਹੋ ਜਾਣ ਪਿਛੋਂ ਵੀ ਗੋਰੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੀਤੀ ਗਲਤੀ ਲਈ ਮੁਆਫੀ ਨਹੀਂ ਮੰਗੀ, ਜਦਕਿ ਅੱਜ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ 'ਚ, ਜਿੱਥੇ ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਭਾਰਤੀ ਵੱਸਦੇ ਨੇ, ਇਸ ਦਰਿੰਦਗੀ ਲਈ ਅਫਸੋਸ ਜਾਹਰ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਸੈਮੀਨਾਰ ਸਬੰਧੀ ਹੋਰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਮਨਮੋਹਨ ਪੁੰਨੀ ਨਾਲ ਫੋਨ: 347-753-5940 ਜਾਂ ਸਵਰਨ ਸਿੰਘ ਸਲੈਚ ਨਾਲ ਫੋਨ: 917-224-3645 ਰਾਹੀਂ ਸੰਪਰਕ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਬਾਬਰੀ ਮਸਜਿਦ ਕੇਸ: ਨੌਂ ਮਹੀਨਿਆਂ 'ਚ ਫੈਸਲਾ ਸੁਣਾਉਣ ਦਾ ਹੁਕਮ

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ : ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ ਰਾਮ ਜਨਮ ਭੂਮੀ-ਬਾਬਰੀ ਮਸਜਿਦ ਵਿਵਾਦਿਤ ਢਾਂਚਾ ਢਾਹੇ ਜਾਣ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਕੇਸ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਕਰ ਰਹੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜੱਜ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਸਬੰਧੀ ਫੈਸਲਾ ਨੌਂ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸੁਣਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਸੀਨੀਅਰ ਆਗੂ ਐਲ.ਕੇ. ਅਡਵਾਨੀ, ਮੁਰਲੀ ਮਨੋਹਰ ਜੋਸ਼ੀ ਅਤੇ ਉਮਾ ਭਾਰਤੀ ਮੁਲਜ਼ਮ ਹਨ।

ਜਸਟਿਸ ਆਰ.ਐਫ. ਨਰੀਮਨ ਅਤੇ ਜਸਟਿਸ ਸੁਰਿਯਾ ਕਾਂਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਿਆਸੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਗਵਾਹਾਂ ਦੇ ਬਿਆਨ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦਾ ਕੰਮ ਛੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਮੁਕੰਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

ਬੈਂਚ ਨੇ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਸ ਕੇਸ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਕਰ ਰਹੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜੱਜ ਦਾ ਕਾਰਜਕਾਲ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਚਾਰ ਹਫਤਿਆਂ ਦੇ

ਅੰਦਰ ਲੋੜੀਂਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਸੁਣਾਇਆ ਹੈ।

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜੱਜ ਨੇ 30 ਸਤੰਬਰ ਨੂੰ ਸੇਵਾਮੁਕਤ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜੱਜ ਦੇ ਕਾਰਜਕਾਲ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਸਿਰਫ ਇਸ ਕੇਸ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਅਤੇ ਫੈਸਲਾ ਸੁਣਾਉਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਦੌਰਾਨ ਬੈਂਚ ਨੇ

ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਕਿ ਕਾਰਜਕਾਲ ਵਿਚ ਵਾਧੇ ਦੌਰਾਨ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜੱਜ ਇਲਾਹਾਬਾਦ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਹੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਿਕ ਕੰਟਰੋਲ ਵਿਚ ਰਹਿਣਗੇ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜੱਜ ਨੇ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਅਰਜ਼ੀ ਦਾਇਰ ਕਰਕੇ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕੇਸ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਵਿਚ ਛੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੋਰ ਲੱਗੇਗਾ।

To Advertise with Punjab Times Call: 847-359-0746

Indianapolis, Indiana ਵਿਚ ਬਣਾਓ ਆਪਣੇ ਸੁਪਨਿਆਂ ਦਾ ਘਰ

One of the Fastest Growing City in America and Best School System...

Manjit Singh Nagra
Realtor/Broker

Cell: 317-750-1900
6979 Hillsdale Court
Indianapolis, Indiana 46250

- ਨਵੇਂ ਨਕੋਰ ਘਰਾਂ ਦੀ ਕੀਮਤ \$200,000 ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ
- 1500 ਵਰਗ ਗਜ ਤੋਂ 5000 ਵਰਗ ਗਜ ਦੇ ਘਰ
- 4-6 ਬੈਡ ਰੂਮ, 3-4 ਬਾਥ ਰੂਮ
- ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਲਈ ਬੜੇ ਵਧੀਆ ਸਕੂਲ, ਕਾਲਜ ਅਤੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ
- ਬਹੁਤ ਹੀ ਘੱਟ ਪ੍ਰਾਪਰਟੀ ਟੈਕਸ ਅਤੇ ਘਰਾਂ ਦੀ ਇੰਸ਼ੂਰੈਂਸ ਸਸਤੀ

ਅਸੀਂ ਘਰਾਂ ਅਤੇ ਬਿਜਨਸ ਲਈ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੋਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਮਨਜ਼ੂਰੀ (Approval) ਉਸੇ ਦਿਨ

Gurdeep (Garry) Chhokar
Realtor/Broker

Cell: 317-500-1247

We do all type of Home and Commercial Loan. Same day loan approval...

ਨਿਆਰੇ ਸਾਜ਼ਿੰਦੇ ਦੀ ਅੰਬਰ ਉਡਾਰੀ

ਐਲਕ ਗਰੋਵ, ਕੈਲੀਫੋਰਨੀਆ: ਦੋ ਮਹੀਨਿਆਂ ਨੂੰ ਮਹਿਜ਼ 14 ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੇ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਹੋਣਹਾਰ ਸਾਜ਼ਿੰਦੇ ਨੀਲ ਨਈਅਰ ਲਈ ਸਾਜ਼ ਅਤੇ ਅਵਾਜ਼ ਹੀ ਸਭ ਕੁਝ ਹੈ। ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਜ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਸੁਰਾਂ ਅਤੇ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਸਮਰਪਿਤ ਹੈ।

ਨੀਲ ਨਈਅਰ ਹੁਣ 108ਵਾਂ ਸਾਜ਼ ਵਜਾਉਣ ਲਈ ਤਿਆਰ

ਨੀਲ ਨਈਅਰ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਮਿਲਦੇ 107 ਸਾਜ਼ ਵਜਾਉਣ ਦੀ ਮੁਹਾਰਤ ਹਾਸਲ ਹੈ। 20 ਮਹੀਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਲ 2017 ਵਿਚ ਉਹ 44 ਸਾਜ਼ ਵਜਾਉਣ ਦਾ ਮਾਹਰ ਬਣ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਭਰ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਦਾ ਕਲਾਕਾਰ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸਫਰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਦਿਆਂ ਹੋਰ ਸਾਜ਼ ਵਜਾਉਣ ਵਿਚ ਮੁਹਾਰਤ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲਈ। ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਉਹ 108ਵਾਂ ਸਾਜ਼ ਸਿਖਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਵੇਂ ਸਾਜ਼ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਉਸ ਦੀ ਉਤਸੁਕਤਾ ਦਿਨੋਂ ਦਿਨ ਵਧਦੀ ਹੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਨੀਲ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਅੱਠ ਘੰਟੇ ਰਿਆਜ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਮਾਂ ਉਸ ਦੇ 'ਹੋਮ ਸਕੂਲ' ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਦੋ ਘੰਟੇ ਵੱਧ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਹ ਹਰ ਵੇਲੇ ਸਾਜ਼ਾਂ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਨ ਵਿਚ ਰੁੱਝਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਪੁਰਾਣੇ ਸਾਜ਼ਾਂ ਉਤੇ ਜਦੋਂ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਵਾਲੀਆਂ ਨਵੀਆਂ ਧੁਨਾਂ ਸਿਰਜਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਰੋਤੇ ਅਸ਼-ਅਸ਼ ਕਰ ਉਠਦੇ ਹਨ।

8 ਅਕਤੂਬਰ 2005 ਨੂੰ ਜਨਮਿਆ ਨੀਲ ਨਈਅਰ 40

ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਮਿਲਦੇ ਸਾਜ਼ ਵਜਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲ ਉਸ ਨੇ ਸੈਕਸਾਫੋਨ, ਸਰਸਵਤੀ ਵੀਣਾ, ਬੁਲ-ਬੁਲ ਤਰੰਗ ਆਦਿ ਸਾਜ਼ ਵਜਾਉਣੇ ਸਿੱਖੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਜ਼ਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਸਾਜ਼ ਸਿਖਣ ਦੀ ਲਗਨ ਲੱਗੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸਾਜ਼ਾਂ ਬਾਰੇ ਖੋਜ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ।

ਨੀਲ ਨਈਅਰ ਦੇ ਪਿਤਾ ਰਾਜਨ ਨਈਅਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉੱਜ ਤਾਂ ਬੰਦਾ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਸਿਖਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਨੀਲ ਨੇ ਇਹ ਟੀਚਾ ਰੱਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ 13 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਤੱਕ 100 ਸਾਜ਼ ਵਜਾਉਣੇ ਸਿੱਖ ਲਏਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਟੀਚਾ ਪੂਰਾ ਵੀ ਕਰ ਲਿਆ। ਹੁਣ ਉਹ 107 ਸਾਜ਼ ਵਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੁਤਾਬਕ ਨੀਲ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸੰਗੀਤ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ, ਕੰਪੋਜ਼ਰ ਜਾਂ ਲੇਖਕ ਬਣੇ।

“ਸਾਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡਾ ਬੱਚਾ ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਮੱਲਾਂ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ,” ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਰਾਜਨ ਨਈਅਰ ਨੇ ਆਸ ਪ੍ਰਗਟਾਈ ਕਿ ਹੋਰ ਬੱਚੇ ਨੀਲ ਦੀ ਇਸ ਸਫਲਤਾ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਲੈਣਗੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਪੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਰੁਚੀਆਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਦਿਆਂ ਇਸ ਪਾਸੇ ਹੁਲਾਰਾ ਦੇਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਨਗੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ, “ਬੱਚਿਆਂ ਅੰਦਰਲੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਨਾ ਹੀ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਅਸਲ ਸਫਲਤਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੱਚੇ ਇਸ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਸੋਹਣੀ ਬਣਾਉਣ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।”

ਡੀ. ਰਾਜਾ ਸੀ.ਪੀ.ਆਈ. ਦੇ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਨਿਯੁਕਤ

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਰਾਜ ਸਭਾ ਮੈਂਬਰ ਡੀ. ਰਾਜਾ ਨੂੰ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਆਫ ਇੰਡੀਆ (ਸੀ.ਪੀ.ਆਈ.) ਦਾ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਐਸ. ਸੁਧਾਕਰ ਰੈਂਡੀ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਡੀ. ਰਾਜਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ 'ਪਿਛਾਂਹ ਖਿੱਚੂ' ਤਾਕਤਾਂ ਖਿਲਾਫ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਸੰਘਰਸ਼ ਜਾਰੀ ਰਹੇਗਾ। ਕਮਰੇਡ ਆਗੂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੇ 'ਤਾਨਸ਼ਾਹ' ਕਾਰਜਕਾਲ ਦੌਰਾਨ ਮੁਲਕ ਬੇਹੱਦ ਗੰਭੀਰ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚੋਂ ਗੁਜ਼ਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਖੱਬੇ ਪੱਖੀ ਬੇਸ਼ੱਕ ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿਚ ਸੀਮਤ ਤਾਕਤ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਗਏ ਹਨ ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਕਿ ਧਿਰ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਵੀ ਸੀਮਤ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਰਾਜਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੱਢਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਜਾਂ ਸਿਆਸੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਿਮਟ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪਾਰਟੀ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਇਕ ਆਸ ਹੈ।

ਨਿਊ ਯਾਰਕ 'ਚ ਹਿੰਦੂ ਪੁਜਾਰੀ ਦੀ ਕੁੱਟਮਾਰ

ਨਿਊ ਯਾਰਕ: ਫਲੋਰੀਡਾ ਪਾਰਕ ਵਿਚ ਇਕ ਮੰਦਰ ਕੋਲ ਹਿੰਦੂ ਪੁਜਾਰੀ 'ਤੇ 52 ਸਾਲਾ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਹਮਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਧਾਰਮਿਕ ਪੁਸ਼ਾਕ ਪਹਿਨੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਅਮਰੀਕੀ ਮੀਡੀਆ ਮੁਤਾਬਕ ਸਵਾਮੀ ਹਰੀਸ਼ ਚੰਦਰ ਪੁਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਸਥਾਨਕ ਸਮੇਂ ਮੁਤਾਬਕ ਸਵੇਰੇ ਕਰੀਬ 11 ਵਜੇ ਸ਼ਿਵ ਸ਼ਕਤੀ ਪੀਠ ਕੋਲੋਂ ਗੁਜ਼ਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਪਿੱਛਿਉਂ ਇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਹਮਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਪੁਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਐਨੀ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੁੱਟਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਹਸਪਤਾਲ ਲਿਜਾਣਾ ਪਿਆ।

ਖਬਰ ਚੈਨਲ ਮੁਤਾਬਕ ਪੁਜਾਰੀ ਦੇ ਪੂਰੇ ਸਰੀਰ 'ਤੇ ਰਗੜਾਂ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਨ। ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਹਮਲੇ ਸਬੰਧੀ 52 ਸਾਲਾ ਸਰਗੀਓ ਗੁਏਵਿਯਾ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਉਸ ਉਤੇ ਹਮਲੇ, ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਤੇ ਗੈਰਕਾਨੂੰਨੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਹਥਿਆਰ ਰੱਖਣ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਪੁਜਾਰੀ ਦੇ ਮੂੰਹ ਉਤੇ ਵੀ ਸੱਟਾਂ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਹਨ।

ਪੁਲਿਸ ਇਸ ਹਮਲੇ ਦੀ ਕਈ ਪੱਖਾਂ ਤੋਂ ਖੋਜ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਨਫਰਤੀ ਹਮਲੇ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਜਾਣ 'ਤੇ ਵੀ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਮੰਦਰ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਪੁਜਾਰੀ ਨੂੰ ਜਾਣਬੁੱਝ ਕੇ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਹਮਲਾਵਰ ਕੁੱਟਮਾਰ ਦੌਰਾਨ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ 'ਇਹ ਉਸ ਦਾ ਗੁਆਂਢ ਹੈ'। ਇਹ ਘਟਨਾ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਡੋਨਲਡ ਟਰੰਪ ਦੇ ਉਸ ਟਵੀਟ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਾਪਰੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਿਨੀਸੋਟਾ ਦੀ ਕਾਂਗਰਸ ਮੈਂਬਰ ਇਲਹਾਨ ਉਮਰ ਸਣੇ ਚਾਰ ਡੈਮੋਕਰੇਟਾਂ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 'ਵਾਪਸ ਉਥੇ ਹੀ ਜਾਣ' ਲਈ ਕਿਹਾ ਸੀ ਜਿਥੋਂ ਉਹ ਆਏ ਸਨ। ਜ਼ਿਕਰਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਉਮਰ ਸੋਮਾਲੀਆ ਮੂਲ ਦੀ ਅਮਰੀਕੀ ਨਾਗਰਿਕ ਹੈ। ਟਰੰਪ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਉਹ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਵਾਪਸ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

Windermere Western View Properties

484 Bovard, Dallas, OR 97338

To Buy Or Sell Properties
House Or Business

ਘਰ ਜਾਂ ਬਿਜਨਸ ਖਰੀਦਣ/ਵੇਚਣ
ਲਈ ਸੰਪਰਕ ਕਰੋ, ਸੰਨੀ ਪਾਲ

Cell: 503-400-9883

Office: 503-623-2333

Sunny Pal

Real Estate Broker
(Licensed In Oregon)

ਭਾਈ ਸੱਜਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਰਹਿਨੁਮਾਈ ਹੇਰ

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਸੇਵਾ ਸੁਸਾਇਟੀ ਵਲੋਂ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਾਹਿਬ 'ਚ 50 ਕਮਰਿਆਂ ਦੀ ਇਮਾਰਤ ਉਸਾਰੀ ਅਧੀਨ!

ਮਕਸਦ

- * ਗਰੀਬ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਮੁਫਤ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।
- * ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ 12ਵੀਂ ਤੱਕ ਦੀ ਵਿੱਦਿਆ ਮੁਫਤ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।
- * ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿੱਦਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।
- * ਪੰਗਤ ਵਿਚ ਸੰਗਤ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਅਨੁਸਾਰ ਲੰਗਰ ਉਪਲਬਧ ਹੋਵੇਗਾ।
- * ਇਸ ਇਮਾਰਤ ਦੇ ਅੰਦਰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹੋਵੇਗਾ।

ਭਾਈ ਸੱਜਣ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਗੁਰੂ ਪਿਆਰੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਜੀ,

ਅੱਜ ਦੇ ਇਸ ਪਦਾਰਥਵਾਦੀ ਯੁੱਗ ਵਿਚ ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਆਪੋਆਪ ਪਈ ਹੋਈ ਹੈ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਤੇ ਕੋਈ ਵਿਚਲਾ ਹੀ ਪਹਿਰਾ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਗਰੀਬ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਪੱਧਰ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਚੁੱਕਣਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਾਲ ਤੋਰਨ ਦੀ ਕਿਸੇ ਕੋਲ ਵਿਹਲ ਨਹੀਂ। ਅਸੀਂ ਆਪ ਸਭ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਇਕ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਓਟ ਆਸਰਾ ਬਣਾਉਣ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ ਜਿੱਥੋਂ ਗਰੀਬ ਗੁਰਬਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਣ ਲਈ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਹਿਯੋਗ ਮਿਲੇਗਾ। ਇਹ ਜੀਵਨ ਨਾਸ਼ਵਾਨ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਖਸ਼ੀ ਮਾਇਆ ਵਿਚੋਂ ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਨ ਵਿਚ ਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਉਸ ਦਾਨ ਦੇ ਬਦਲੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਜ਼ਰੂਰ ਬਖਸ਼ੇਗਾ। ਸੋ ਮੇਰੀ ਆਪ ਸਭ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਜੀ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਜੀ ਇਸ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਹਿੱਸਾ ਪਾਓ ਅਤੇ ਗਰੀਬ ਗੁਰਬਿਆਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਚੁੱਕਣ ਵਿਚ ਸਹਿਯੋਗ ਕਰਨ ਦਾ ਮਾਣ ਹਾਸਲ ਕਰੋ।

- ਭਾਈ ਸੱਜਣ ਸਿੰਘ

ਦਾਨੀ ਸੱਜਣ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਕਾਊਂਟ ਵਿਚ ਦਾਨ ਭੇਜ ਸਕਦੇ ਹਨ

Account Name : SHRI GURU RAMDAS GURMAT SOCIETY INC.

Bank : CAPITAL ONE

Routing Number : 0 2 1 4 0 7 9 1 2

Account number : 7 5 2 8 8 9 9 3 4 6

ਸਥਾਨ

ਟੈਂਪਲ ਕਲੋਨੀ, ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਾਹਿਬ,
ਤਾਰਾਂ ਵਾਲਾ ਪੁਲ ਦੇ ਕੋਲ

ਸਾਲਵੇਸ਼ਨ ਆਰਮੀ ਵਲੋਂ ਸਿੱਖ ਰਿਲੀਜੀਅਸ ਸੁਸਾਇਟੀ ਦਾ ਸਨਮਾਨ

ਸ਼ਿਕਾਗੋ (ਬਿਊਰੋ): ਸਾਲਵੇਸ਼ਨ ਆਰਮੀ ਨੇ ਸ਼ਿਕਾਗੋ ਦੀ ਸਬਰਬ ਪੈਲਾਟਾਈਨ ਦੀ ਸਿੱਖ ਰਿਲੀਜੀਅਸ ਸੁਸਾਇਟੀ (ਗੁਰਦੁਆਰਾ

ਲਈ ਸਾਲਵੇਸ਼ਨ ਆਰਮੀ, ਸ਼ਿਕਾਗੋ ਵਲੋਂ ਮੇਜਰ ਨੈੱਸੀ ਪਾਵਰਜ਼ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪੈਲਾਟਾਈਨ ਉਚੇਚਾ ਪਹੁੰਚੇ।

ਟਰਸਟੀਆਂ-ਪ੍ਰੋਮਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ ਬੈਂਸ, ਇਰਵਿਨਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ, ਅਮਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਬਦੇਸ਼ਾ, ਜੈਰਾਮ ਸਿੰਘ ਕਾਹਲੋਂ, ਡਾ. ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਹੰਸਰਾ ਅਤੇ ਗੁਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਸੰਘਾ ਨੇ ਹਾਸਲ ਕੀਤਾ। ਮਿਡਵੈਸਟ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਰਿਲੀਜੀਅਸ ਸੁਸਾਇਟੀ ਅਜਿਹੀ ਪਹਿਲੀ ਸੰਸਥਾ ਬਣ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਾਲਵੇਸ਼ਨ ਆਰਮੀ ਨੇ ਇਹ ਮਾਣ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਯਾਦ ਰਹੇ, ਸਾਲਵੇਸ਼ਨ ਆਰਮੀ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਵੱਡੀ ਈਸਾਈ ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਸੰਸਥਾ ਹੈ, ਜੋ 150 ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਕਰੀਬ 130 ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਸੇਵਾਵਾਂ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕਰਾਜ ਖੇਤਰ ਸਮਾਜਕ ਨਿਆਂ, ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ, ਬੇਘਰੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਆਦਿ ਹੈ।

ਇਸ ਮੌਕੇ ਸਾਲਵੇਸ਼ਨ ਆਰਮੀ ਵਲੋਂ ਸਰਵਣ ਸਿੰਘ ਰਾਜੂ ਨੂੰ 'ਮੈਕਿੰਗ ਦਿ ਡਿਫਰੈਂਸ ਐਵਾਰਡ' (ਵਿਲੱਖਣ ਇਨਾਮ) ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਗੁਰੂ ਘਰ ਵਲੋਂ ਮੇਜਰ ਨੈੱਸੀ ਪਾਵਰਜ਼ ਦਾ ਪਲੈਕ

ਦੇ ਕੇ ਸਨਮਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਜ਼ਿਕਰਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਸਰਵਣ ਸਿੰਘ ਰਾਜੂ, ਹਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਦਿਓਲ, ਇਕਬਾਲ ਸਿੰਘ ਚੋਪੜਾ, ਠਾਕਰ ਸਿੰਘ ਬਸਾਤੀ, ਜਸਬੀਰ ਸਿੰਘ ਭੱਲਾ, ਸ਼ਿਵਾ ਸਿੰਘ ਖਾਲਸਾ, ਸੁਬਦ ਕੌਰ, ਡਾ. ਜਸਵੀਰ ਕੌਰ, ਅਮਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਬਦੇਸ਼ਾ, ਕੁਲਦੀਪ ਸਿੰਘ ਮੱਕੜ, ਕਮਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਵਿਰਦੀ, ਖੁਸ਼ਪਾਲ ਸਿੰਘ ਸੋਢੀ, ਕੁਲਦੀਪ ਸਿੰਘ ਸਿੱਬਲ, ਲਾਡੀ ਕੇ. ਸਿੰਘ, ਸੁਖਮੇਲ ਸਿੰਘ ਅਟਵਾਲ, ਗੁਰ ਸਿੰਘ, ਸੁਰਿੰਦਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਕਾਲੜਾ, ਜੈਰਾਮ ਸਿੰਘ ਕਾਹਲੋਂ, ਲਖਬੀਰ ਸਿੰਘ, ਓਂਕਾਰ ਸਿੰਘ ਲਾਲ,

ਕੁਲਦੀਪ ਸਿੰਘ ਸਰਾਂ, ਲਾਲ ਸਿੰਘ, ਗੀਤਾ ਸਿੰਘ, ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਚਾਵਲਾ, ਟਿਮਕੀ ਕੌਰ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਹੋਰ ਪੜਵੰਤੋਂ ਸੱਜਣ ਸ਼ਿਕਾਗੋ

ਮੇਜਰ ਨੈੱਸੀ ਪਾਵਰਜ਼ ਤੋਂ ਅਵਾਰਡ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪੈਲਾਟਾਈਨ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਡਾ. ਪਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬੋਰਡ ਮੈਂਬਰ

ਪੈਲਾਟਾਈਨ) ਦਾ 'ਲਾਈਫ ਟਾਈਮ ਸਰਵਿਸ ਐਵਾਰਡ' (ਸੇਵਾ ਲਈ ਤਾ-ਉਮਰ ਇਨਾਮ) ਨਾਲ ਸਨਮਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਐਵਾਰਡ ਦੇਣ

ਮੇਜਰ ਨੈੱਸੀ ਪਾਵਰਜ਼ ਤੋਂ ਪਲੇਕ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪੈਲਾਟਾਈਨ ਦੀ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਡਾ. ਪਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ ਅਤੇ

ਸਰਵਣ ਸਿੰਘ ਰਾਜੂ ਮੇਜਰ ਨੈੱਸੀ ਪਾਵਰਜ਼ ਤੋਂ 'ਮੈਕਿੰਗ ਦਿ ਡਿਫਰੈਂਸ ਐਵਾਰਡ' ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ

ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਪਿਛਲੇ ਦੋ ਦਹਾਕਿਆਂ ਤੋਂ ਕਰਮਸ਼ੀਲ ਹਨ। ਉਹ ਸਾਲਵੇਸ਼ਨ ਆਰਮੀ ਵਲੋਂ ਥੈਕਸ ਗਿਵਿੰਗ ਡੋਅ ਅਤੇ ਕ੍ਰਿਸਮਸ ਡੋਅ ਮੌਕੇ ਕਰਵਾਏ ਜਾਂਦੇ ਸਮਾਗਮਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਹਿੱਸਾ ਲੈਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਮੌਕੇ ਡਾ. ਪਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਿੱਖ ਭਾਈਚਾਰਾ ਪਹਿਲੇ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ 550ਵਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪੁਰਬ ਮਨਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਮੁੱਚੀ ਲੋਕਾਈ ਨੂੰ ਸਰਬੱਤ ਦੇ ਭਲੇ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਖਾਰੀ ਸਭਾ ਸਿਆਟਲ ਵਲੋਂ ਕਵੀ ਦਰਬਾਰ

ਸਿਆਟਲ (ਬਿਊਰੋ): ਸਥਾਨਕ ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਖਾਰੀ ਸਭਾ ਵਲੋਂ ਡਾ. ਜੇ. ਬੀ. ਸਿੰਘ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਹੇਠ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸੱਚਾ ਮਾਰਗ ਦੇ ਸਕੂਲ ਦੀ ਬਿਲਡਿੰਗ ਵਿਚ ਕਵੀ ਦਰਬਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸਭਾ ਦੀ ਨਵੀਂ ਚੁਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪਲੇਠੇ ਕਵੀ

ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਸਿੰਘ ਸਿੱਧੂ, ਪ੍ਰਿਤਪਾਲ ਸਿੰਘ ਟਿਵਾਣਾ, ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਜੰਗ ਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਮਨਜੀਤ ਕੌਰ ਗਿੱਲ ਅਤੇ ਅਵਤਾਰ ਬਿੱਲਾ ਨੇ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਅੰਦਾਜ਼ ਵਿਚ ਮਹਿਫਿਲ ਦਾ ਰੰਗ ਬੰਨ੍ਹਿਆ। ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਸਿੰਘ, ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬੈਣੀਪਾਲ ਅਤੇ

ਦਰਬਾਰ ਨੂੰ ਭਰਵਾਂ ਹੁੰਗਾਰਾ ਮਿਲਿਆ।

ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਖਾਰੀ ਸਭਾ ਦੀ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਲਈ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਉਪਰੰਤ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਕਵੀ ਦਰਬਾਰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ। ਹਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਚੀਮਾ, ਦਲਜੀਤ ਕੌਰ ਚੀਮਾ,

ਸੇਵਾ ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਝੱਜ ਅਤੇ ਬਲਿਹਾਰ ਸਿੰਘ ਲਹਿਲ ਨੇ ਨਿਭਾਈ। ਹਰਸ਼ਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਬਦਲੇ ਅਤੇ ਸਾਫ ਸੁਥਰੀ ਲੇਖਣੀ ਲਈ ਸਾਰੇ ਲੇਖਕਾਂ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ।

ਮੈਰਿਟ ਆਧਾਰਿਤ ਇਮੀਗਰੇਸ਼ਨ ਵਧਾਉਣ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰਾਂ

ਵਾਸ਼ਿੰਗਟਨ: ਟਰੰਪ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਵੱਲੋਂ ਮੈਰਿਟ ਆਧਾਰਿਤ ਕਾਨੂੰਨੀ ਇਮੀਗਰੇਸ਼ਨ ਨੂੰ ਵਧਾ ਕੇ 57% ਕਰਨ ਦੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਹੈ, ਜਿਸ 'ਚ ਪਰਿਵਾਰਕ ਅਤੇ ਮਾਨਵੀ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਵੀ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਪੁਰਾਣੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਤਹਿਤ ਇਹ ਉਪਰਾਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਸੀਨੀਅਰ ਸਲਾਹਕਾਰ ਅਤੇ ਡੋਨਲਡ ਟਰੰਪ ਦੇ ਜਵਾਈ ਜੇਰਡ ਕੁਸ਼ਨਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਹੁਨਰਮੰਦ ਅਤੇ ਮੈਰਿਟ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਲਈ ਇਮੀਗਰੇਸ਼ਨ ਨੀਤੀ ਬਣਾਉਣ ਨਾਲ ਅਮਰੀਕਾ ਨੂੰ 10 ਸਾਲਾਂ 'ਚ 500 ਅਰਬ ਡਾਲਰ ਦਾ ਮਾਲੀਆ ਮਿਲੇਗਾ। ਵ੍ਹਾਈਟ ਹਾਊਸ 'ਚ ਕੈਬਨਿਟ ਦੀ ਬੈਠਕ ਦੌਰਾਨ ਕੁਸ਼ਨਰ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸਮਾਜਿਕ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਅਦਾਇਗੀ ਕਰ ਰਹੇ ਬਹੁਤੇ ਲੋਕ ਇਸ ਦੇ ਘੇਰੇ 'ਚ ਆਉਣਗੇ।

ਖੁਸ਼ਖਬਰੀ ਖੁਸ਼ਖਬਰੀ

ਪੰਜਾਬੀ ਢਾਬਾ

1480 N. State Road 1, Cambridge City, IN 47327

ਕੈਬਰਿਜ ਸਿਟੀ (ਇੰਡੀਆਨਾ) ਵਿਚ
ਪੰਜਾਬੀ ਢਾਬੇ ਲਈ

ਡਿਸ਼ਵਾਸ਼ਰ, ਹੈਲਪਰ, ਵੇਟਰ ਅਤੇ ਕੁਕ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ

ਚੰਗੀ ਤਨਖਾਹ, ਖਾਣਾ ਮੁਫਤ ਤੇ ਹੋਰ ਸਹੂਲਤਾਂ

ਸੰਪਰਕ ਕਰੋ: ਮਨਜੀਤ ਨਾਗਰਾ

ਫੋਨ: 317-750-1900

Need Professional Non Veg. and Veg. Experienced cook in Missouri

ਮਿਜ਼ੋਰੀ ਸਟੇਟ ਵਿਚ ਅਨੁਭਵੀ ਪ੍ਰੋਫੈਸ਼ਨਲ ਵੈਸ਼ਨੂੰ ਤੇ ਗੈਰ ਵੈਸ਼ਨੂੰ ਕੁਕ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ

ਮਿਜ਼ੋਰੀ ਸਟੇਟ ਦੇ ਸਿਟੀ ਜੋਪਲਿਨ ਵਿਚ ਫਰੀਵੇ I-44 'ਤੇ ਨਵੇਂ ਬਣੇ ਤੇ ਛੇਤੀ ਖੁਲ੍ਹ ਰਹੇ ਫੁੱਲ ਸਰਵਿਸ ਟਰੱਕ ਸਟਾਪ (ਪੰਜਾਬੀ ਰੈਸਟੋਰੈਂਟ) ਲਈ ਅਨੁਭਵੀ ਪ੍ਰੋਫੈਸ਼ਨਲ ਵੈਸ਼ਨੂੰ ਤੇ ਗੈਰ ਵੈਸ਼ਨੂੰ ਕੁਕ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਚੰਗੀ ਤਨਖਾਹ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਹੂਲਤਾਂ

ਸੰਪਰਕ ਕਰੋ: ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ
ਫੋਨ 909-367-5846

ਨਾਮੀ ਗਾਇਕ ਹਰਭਜਨ ਮਾਨ ਦਾ ਬੇਟਾ ਅਵਕਾਸ਼ ਮਾਨ ਜਦੋਂ ਸਾਲ 2018 ਵਿਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਗੀਤ 'ਅਵੇ' ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਸੀ, ਉਦੋਂ ਵੀ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਹਰਭਜਨ ਮਾਨ ਮਨਫੀ ਸੀ ਅਤੇ ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਪਣਾ ਪਹਿਲਾ ਪੰਜਾਬੀ ਗੀਤ 'ਤੇਰੇ ਵਾਸਤੇ' ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਵਾਰ ਵੀ ਹਰਭਜਨ ਮਾਨ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਮਨਫੀ ਹੈ। ਅਵਕਾਸ਼ ਮਾਨ ਨੇ ਉਹ ਰਾਗ ਚੁਣਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਪੰਜਾਬੀ ਗਾਇਕੀ ਵਿਚ ਨਵਾਂ ਰੰਗ ਭਰ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਗਾਇਕੀ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗਣ ਦੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਵੱਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਅ ਵ ਕ ਾ ਸ਼ ਬਿਲਕੁਲ ਆਪਣੇ ਨਾਂ ਵਾਂਗ ਹੈ। ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਨਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਜੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪੁੱਛੇ ਜਾਣ ਤਾਂ ਬਹੁਤੇ 'ਛੁੱਟੀ' ਹੀ ਦੱਸਣਗੇ, ਪਰ

ਆਇਆਂ ਨੂੰ ਫਿਲਮ ਰਿਲੀਜ਼ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਲੋਕ ਆਖਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਹਰਭਜਨ ਮਾਨ ਇਹ ਕੀ ਕਮਲੇ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪੰਜਾਬੀ ਫਿਲਮ ਬਣਾ ਰਿਹਾ ਹੈ!

ਜੇ ਅਵਕਾਸ਼ ਦੇ ਇਸ ਨਵੇਂ ਗੀਤ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਹੈ ਜਾਂ ਉਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਵੀ ਟਿੱਪਣੀ ਕਰਨੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਲਈ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ ਕਿ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਗੀਤ-ਸੰਗੀਤ ਨੂੰ ਕੁਝ ਦਿਨ ਘੋਖ ਪੜਤਾਲ ਕਰਕੇ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਪਰ ਸਾਡੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਜਹਾਜ਼ 'ਤੇ ਤਾਂ ਚੜ੍ਹ ਗਏ ਹਾਂ ਪਰ ਸਾਡੀ ਸੋਚ ਹਾਲੇ ਵੀ 'ਸਾਈਕਲੀ' ਉਤੇ ਬੈਠੀ ਹੋਈ ਹੈ! ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ ਵਿਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਨੂੰ ਨੋਬਲ ਪੁਰਸਕਾਰ ਅਤੇ ਮੈਨ ਬੁੱਕਰ ਪੁਰਸਕਾਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨਾ ਤਾਂ ਦੂਰ, ਅਸੀਂ ਕਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਸੋਚਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਬੱਸ ਅੱਡਿਆਂ ਉਤੇ ਮਿਲਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੇਖਣ ਤੱਕ (ਉਹ ਵੀ ਖਰੀਦਦੇ ਨਹੀਂ) ਹੀ ਸੀਮਿਤ ਹਾਂ। ਜੇ ਸਾਡੇ ਨਜ਼ਰੀਏ ਦਾ ਦਾਇਰਾ ਵੱਡਾ ਹੋਵੇਗਾ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਕਲਾ ਦੀਆਂ ਬਾਰੀਕੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪੜ੍ਹ ਸਕਾਂਗੇ, ਸਮਝ ਸਕਾਂਗੇ। ਅਫਸੋਸ! ਸਾਡੇ ਨਜ਼ਰੀਏ ਅਤੇ ਸੋਚ ਨੂੰ ਜੰਗਲ ਲਗਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸੇ ਜੰਗਲ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਨੂੰ 'ਪਾਸ' ਵਰਗਾ ਕਵੀ ਵੀ ਕਦੀ-ਕਦੀ ਗੱਦਾਰ ਜਾਪਦਾ ਹੈ!

ਇੰਟਰਨੈਟ ਉਤੇ ਜ਼ਰਾ ਕੈਂਡਰਿਕ ਲੈਮਰ ਦੇ ਗੀਤ ਹੰਬਲ ਦਾ ਵੀਡੀਓ ਤਲਾਸ਼ ਕਰਿਓ। ਇਸ ਗੀਤ ਦੀ ਵੀਡੀਓ ਵਿਚ ਸ਼ਾਇਦ ਸਾਨੂੰ ਕੁਝ ਹੋਰ ਨਜ਼ਰ ਆਵੇ ਜਾਂ ਨਾ ਆਵੇ ਪਰ ਗੰਜੇ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ 'ਟਿੱਡਾਂ' ਜ਼ਰੂਰ ਨਜ਼ਰ ਆਉਣਗੀਆਂ। ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਡੀ ਸੋਚ ਟਿੱਡਾਂ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਿਤ ਹੈ ਜਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖਿੱਲੀ ਉਡਾਉਣ ਤੱਕ!

ਏਡਲ ਦਾ 'ਰੋਲਿੰਗ ਇਨ ਦਾ ਡੀਪ' ਗੀਤ ਦੇਖ ਕੇ ਅਸੀਂ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹੀ ਆਖਾਂਗੇ, ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਦਾ ਗੀਤ ਏ ਯਾਰ, ਬੀਬੀ ਨੇ ਕੁਰਸੀ 'ਤੇ ਹੀ ਬਹਿ ਕੇ ਸਾਰਾ ਗੀਤ ਨਿਬੋੜ 'ਤੇ ਅਤੇ ਕੱਚ ਦੇ ਗਿਲਾਸ ਦਿਖਾ ਦਿੱਤੇ। ਇਹ ਵੀ ਕੋਈ ਗੱਣ ਹੋਇਆ ਤੇ ਆਹ ਕੀ ਵੀਡੀਓ ਹੋਈ?

ਡੌਨਲਡ ਗਲੋਵਰ ਦਾ ਗੀਤ 'ਦਿਸ ਇਜ਼ ਅਮੈਰਿਕਾ' ਸੁਣ/ਦੇਖ ਕੇ ਇਹੀ ਲੱਗੇਗਾ ਕਿ ਇੱਕ ਕਾਲਾ ਜਿਹਾ ਬੰਦਾ, ਬਿਨਾ ਕਮੀਜ਼ ਦੇ ਇਵੇਂ ਨੱਚ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਇਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਦੌਰਾ ਪਿਆ ਹੋਵੇ! ਇਸ ਚੱਕਰ ਵਿਚ ਜੇ ਉਸ ਨੇ ਦਿਖਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਹ ਅਸੀਂ ਦੇਖ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ।

ਪਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਹੈਰਾਨੀ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਉਪਰੋਕਤ ਇਹ ਤਿੰਨੋਂ ਗੀਤ/ਵੀਡੀਓਜ਼ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਸੰਗੀਤ ਐਵਾਰਡ 'ਜਰਮਨੀ ਅਵਾਰਡ' ਨੂੰ ਛੂਹ ਚੁਕੇ ਹਨ। ਖਾਸ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਐਵਾਰਡ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਨਾਲ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਸੰਗੀਤ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਵਿਲੱਖਣ ਕੰਮ ਲਈ ਮਿਲਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਨੇ ਲੀਹੋਂ ਹੱਟ ਕੇ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਕਲਾ ਦੇ ਅਰਥ ਜੇ ਸਿੱਧੇ ਸਮਝ ਆ ਜਾਣ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਦੇਖ/ਸੁਣ ਕੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸੋਚਣਾ ਨਾ ਪਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਕਲਾ, ਕਲਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਕਲਾ ਤਾਂ ਉਹ ਹੈ, ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਸੋਚਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰ ਦੇਵੇ। ਜੇ ਕੁਝ ਹਾਸਲ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਲੀਹੋਂ ਹੱਟ ਕੇ ਤੁਰਨਾ ਪਵੇਗਾ, ਕਲਾ ਦਾ ਉਹ ਰੰਗ ਦਿਖਾਉਣਾ ਪਵੇਗਾ, ਜੋ ਸੋਚਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰੇ, ਜਿਵੇਂ ਅਵਕਾਸ਼ ਮਾਨ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਦੁਖਾਂਤ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਗਲੋਬਲਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ ਦੇ ਇਸ ਦੌਰ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਪ੍ਰਤੀਕਾਤਮਕ ਹਾਂ। ਸਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਅਰਥ ਸਿਰਫ ਚਰਖੇ, ਚੁੱਲ੍ਹਿਆਂ, ਫੁਲਕਾਰੀਆਂ ਤੱਕ ਹੀ ਸੁੰਗੜ

ਗਏ ਹਨ। ਅਵਕਾਸ਼ ਦੇ ਇਸ ਗੀਤ ਨਾਲ ਸਿਰਫ ਅਵਕਾਸ਼ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ, ਸਗੋਂ ਉਸ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਗਾਇਕੀ, ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਤਹਿਜੀਬ ਵੀ ਇੱਕ ਵੱਖਰੇ ਹਲਕਿਆਂ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚੀ ਹੈ। ਅਵਕਾਸ਼ ਦੇ ਨਵੇਂ ਗੀਤ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇ ਪੱਖ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਕਲਾ ਪੱਖ ਤੋਂ ਵੀ ਸਮਝਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਅਵਕਾਸ਼ ਦੇ ਗੀਤ ਲਈ ਆਈਆਂ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਦਾ ਜੇ ਗੌਰ ਨਾਲ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇੱਕ ਖਾਸ ਗੱਲ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਕਿ ਗੈਰ-ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀਆਂ ਜੋ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਇਸ ਗੀਤ ਲਈ ਆਈਆਂ ਹਨ, ਉਹ ਇਸ ਗੀਤ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕਲਾ ਪੱਖ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹਨ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਗੀਤ ਦੇ ਸਾਟਸ, ਤਰਜ਼, ਵਾਤਾਵਰਣ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਆਦਿ ਦੇ ਵੱਖਰੇਪਣ (ਖਾਸ ਕਰ ਪੰਜਾਬੀ ਗਾਇਕੀ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ) ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਗਾਇਕੀ ਦੇ ਸਿਰਮੌਰ ਗੀਤਕਾਰ ਬਾਬੂ ਸਿੰਘ ਮਾਨ (ਮਾਨ ਮਰਾੜਾਂ ਵਾਲਾ) ਨੇ ਅਵਕਾਸ਼ ਮਾਨ ਦੇ ਨਵੇਂ ਗੀਤ 'ਤੇਰੇ ਵਾਸਤੇ' ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਿਆਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, "ਅਵਕਾਸ਼, ਕਿਹੜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਮੁਬਾਰਕਬਾਦ ਦਿਆਂ! ਪਹਿਲੇ ਹੰਭਲੇ ਨਾਲ ਹੀ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਮੱਲ ਮਾਰੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਗੀਤ ਕਮਾਲ ਦੀ ਕੰਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਅਤੇ ਪੱਛਮ ਦੇ ਰੂਹਾਨੀ ਰੋਮਾਂਸ ਦੀ ਰੰਗਤ ਵਿਚ ਰੰਗਿਆ ਸੰਗੀਤ ਤੇ ਫਿਰ ਅਵਕਾਸ਼ ਦੀ ਸੁਰੀਲੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਅਹਿਸਾਸ ਦੀ ਗਹਿਰਾਈ ਅਤੇ ਕੁਦਰਤ ਵੱਲੋਂ ਬਖਸ਼ੀ ਇੱਕ ਵਿਲੱਖਣ ਕਿਸਮ ਦੀ ਕਸ਼ਿਸ਼, ਰੂਹ ਦੇ ਪੂਰ ਅੰਦਰ ਤੱਕ ਪੂਰ ਪਾਉਂਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਅਦੁੱਤੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਹੈ।"

ਜੇ ਅਵਕਾਸ਼ ਦੀ ਮਿਹਨਤ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਣੇ ਅਤੇ ਲੋਕਲ ਟਰੇਨ ਉਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਕਰੀਬ ਢਾਈ ਸਾਲ ਅਵਕਾਸ਼ ਵਾਂਗ ਮੁੰਬਈ ਦੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਅਤੇ ਪਟੜੀਆਂ ਉਤੇ ਕਲਾ ਨੂੰ ਨਿਖਾਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਕਲਾਸਾਂ ਦੇ ਗੇੜੇ ਲਾਉਣੇ ਪੈਣਗੇ। ਜੇ ਅਵਕਾਸ਼ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਨੂੰ ਪਰਖਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੈਨੇਡਾ ਦੀ ਖੂਬਸੂਰਤ ਸਰਜ਼ਮੀਂ ਛੱਡ ਕੇ ਭਾਰਤ ਆ ਕੇ ਮਿਹਨਤ ਕਰਨ ਦੀ ਜੁਰਅਤ ਕਰਨੀ ਪਵੇਗੀ।

ਜੇ ਅਵਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਦੇਖਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕੈਨੇਡਾ ਤੋਂ ਦਿੱਲੀ ਆ ਰਹੇ ਉਸ ਜਹਾਜ਼ ਦੇ ਸੀਸਿਆਂ 'ਚ ਤੁਹਾਨੂੰ ਤੱਕਣਾ ਪਵੇਗਾ, ਜਿੱਥੋਂ ਅਵਕਾਸ਼ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕਦੋਂ ਇਹ ਜਹਾਜ਼ ਉਤਰੇ ਅਤੇ ਮੈਂ ਇਸ ਫਿਜ਼ਾ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਧੁਨਾਂ ਸੁਣਾ ਸਕਾਂ।

ਜੇ ਅਵਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨਾ ਹੈ, ਸੁਣਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਮਰੇ ਅੰਦਰ ਜਾ ਕੇ ਉਹ ਕਿਤਾਬਾਂ ਪੜ੍ਹਨੀਆਂ ਪੈਣਗੀਆਂ, ਜੋ ਵਿਸ਼ਵ ਦੇ ਚੋਟੀ ਦੇ ਅਦੀਬਾਂ ਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਹ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਰਿਕਾਰਡ ਸੁਣਨੇ ਪੈਣਗੇ, ਜੋ 'ਜਰਮਨੀ ਅਵਾਰਡ' ਹਾਸਿਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰੰਗਾਂ ਦੇ ਕਿਰਦਾਰ ਨਿਭਾਉਣ ਵਾਲੇ ਬਰੈਡ ਪਿਟ ਦੀਆਂ ਫਿਲਮਾਂ ਦੇਖਣੀਆਂ ਪੈਣਗੀਆਂ।

ਜੇ ਅਵਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਸੁਣਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਦੀ ਛੱਤ ਉਤੋਂ ਗੁਜ਼ਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਪੌਣਾਂ ਨਾਲ ਕੰਨ ਲਾਉਣਾ ਪਵੇਗਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਉਹ ਸੋਹਲ ਅਵਾਜ਼, ਜੋ ਬੋਲਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਗਾਉਣ ਲੱਗ ਪਈ ਸੀ, ਅੱਜ ਵੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸੁਣ ਜਾਵੇਗੀ। ਅਵਕਾਸ਼ ਨੇ ਜੋ ਅੱਜ ਗਾਇਆ ਹੈ, ਉਹ ਔਲੇ ਖਵਾਉਣ ਵਰਗਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਸਰ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਹੀ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲੇਗਾ। ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਔਲੇ ਹਜ਼ਮ ਕਰਨੇ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਕੋੜੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਸਰ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ।

ਆਖ ਤਸਵੀਰਾਂ ਬੋਲਦੀਆਂ

ਕਾਲਮ 'ਆਖ ਤਸਵੀਰਾਂ ਬੋਲਦੀਆਂ' ਨੇ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਅੰਦਰ ਬੈਠੇ ਸ਼ਾਇਰ ਨੂੰ ਖੂਬ ਹਲੂਣਿਆ ਹੈ। ਤਸਵੀਰ ਦੇਖ ਕੇ ਤੁਹਾਡੇ ਮਨ ਵਿਚ ਜੋ ਵਲਵਲੇ ਉਠਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਕਵਿਤਾ ਦੀਆਂ ਦੋ ਤੋਂ ਚਾਰ ਸਤਰਾਂ 'ਚ ਸਾਨੂੰ ਤਸਵੀਰ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਭੇਜੇ। ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਲਈ, ਮਿਸਾਲ ਵਜੋਂ ਫੋਟੋ ਨਾਲ ਕਾਵਿ ਟੋਟਾ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਾਰ ਕੈਪਸ਼ਨ ਭੇਜਣ ਲਈ ਆਖਰੀ ਤਾਰੀਖ 3 ਅਗਸਤ 2019 ਹੈ। -ਸੰਪਾਦਕ

ਕੈਪਸ਼ਨ ਮੁਕਾਬਲਾ-388

ਮਾਪੇ ਨਿਗਲ ਲਏ ਸਾਡੇ ਸਿਆਸਤਾਂ ਨੇ,
ਹੰਝੂ ਸਾਡੀਆਂ ਅੱਖਾਂ 'ਚੋਂ ਸੁੱਕਣੇ ਨਾ।
ਜਿਵੇਂ ਕਿਵੇਂ ਗੁਜ਼ਾਰਾਂਗੇ ਜ਼ਿੰਦਗਾਨੀ,
ਜ਼ਖਮ ਦਿਲਾਂ 'ਤੇ ਲੱਗੇ ਉਹ ਸੁੱਕਣੇ ਨਾ।

ਕੈਪਸ਼ਨ ਮੁਕਾਬਲਾ-386

ਭਾਣਜੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਧਰਿਆ ਤੇ ਨਾਨਕਾ ਮੇਲਣਾਂ ਆਈਆਂ। ਗੋਟੇ ਲੱਗੀਆਂ ਚੁੰਨੀਆਂ ਲੈ ਕੇ ਉਤੇ ਫੁਲਕਾਰੀਆਂ ਪਾਈਆਂ। ਗੀਤ ਸੁਹਾਗੇ ਦੇ ਮਿੱਠੇ ਗਾਵਣ ਰਲ ਭੈਣ ਨੂੰ ਦੇਣ ਵਧਾਈਆਂ। ਛੱਜ ਤੋੜੇ, ਬੰਬੀਹਾ ਬੋਲਿਆ ਜਾਗੇ ਨਾਲ ਮੜਕ ਦੇ ਆਈਆਂ।
-ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਨੂਰਪੁਰੀ ਸੈਨ ਹੋਜੇ, ਕੈਲੀਫੋਰਨੀਆ

ਰਲ ਮਿਲ ਬੈਠ ਸਹੇਲੀਆਂ ਵਿਰਸੇ ਵਾਲੀਆਂ ਬਾਤਾਂ ਪਾਵਣ। ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਲੱਭ ਬਹਾਨਾ 'ਕੱਠੀਆਂ ਹੋ ਕੇ ਮਨ ਪ੍ਰਚਾਵਣ। ਬਾਗ, ਫੁਲਕਾਰੀ, ਪੱਖੀਆਂ ਚੇਤਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਨਾ ਇਹ ਜਾਵਣ। ਯੁੱਗ ਮਸ਼ੀਨੀ ਨਿਘਲ ਗਿਆ ਹੁਣ ਨਾ ਹਾਸੇ ਵਾਪਸ ਆਵਣ।
-ਜਗਮੀਤ ਸਿੰਘ ਪੰਧੇਰ, ਕੈਨੇਡਾ ਫੋਨ: 1-431-887-7222

ਕੱਚੇ ਘਰਾਂ, ਢਾਰਿਆਂ ਵਾਲੇ ਪਿੰਡ ਸਮੇਂ ਦੇ ਗੇੜ ਨੇ ਕੀਤੇ ਅਲੋਪ। ਨਾ ਬਾਗ, ਫੁਲਕਾਰੀਆਂ ਕੱਢਣ ਕੁੜੀਆਂ

ਨਾ ਹੀ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਨੇ ਹੁਣ ਡੋਪ। ਅਜਾਇਬ ਘਰਾਂ 'ਚ ਪੁਰਾਣਾ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਸਾਂਭਿਆ ਪਿਆ ਨਾਲ ਪਿਆਰ, ਸਤਿਕਾਰ।
-ਦਵਿੰਦਰ ਕੌਰ

ਬੀਤੇ ਯੁਗ ਦੀਆਂ ਕਰਕੇ ਗੱਲਾਂ ਕਾਹਨੂੰ ਵਕਤ ਲੰਘਾਈਏ, ਚਾਲ ਸਮੇਂ ਦੀ ਤੇਜ਼ ਬੜੀ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਪਾਈਏ। ਅੱਜ ਦੀ ਨਾਰੀ ਹੱਕ ਬਰਾਬਰ ਹਰ ਕੰਮ ਕਰਨ 'ਚ ਅੱਗੇ, ਦੇਸ਼ ਕੌਮ ਦੀ ਕਰੇ ਅਗਵਾਈ ਵੇਖੋ ਸੱਜੇ ਖੱਬੇ। ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਤੇ ਅੰਬਰੀ ਖੋਜਾਂ ਕਿੱਥੇ ਨਹੀਂ ਹੈ ਨਾਰੀ, ਵਿਹਲੇ ਵਕਤ ਨੂੰ ਸੀ ਧੱਕੇ ਦੇਣਾ ਕੱਢ ਕੇ ਫੁੱਲ-ਫੁਲਕਾਰੀ।
-ਮਾਸਟਰ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਲੰਮੇ ਫੋਨ: 925-325-2486

ਪੁਰਾਣਾ ਵੇਲਾ ਹੁਣ ਨਾ ਲੱਭੋ ਜੋ ਇਕੱਠ ਤੇ ਪਿਆਰ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ। ਸਕੂਲ ਦਾ ਕੰਮ ਮੁਕਾ ਭਾਂਡਾ-ਟੀਂਡਾ ਸਾਂਭ ਸੁਆਣੀਆਂ ਤੇ ਹਮਉਮਰ ਆ ਬਹਿੰਦੀਆਂ ਸਨ ਮੰਜਿਆਂ 'ਤੇ। ਰਲ ਮਿਲ ਕੱਢ ਕਸੀਦਾ ਗੀਤ ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਸੀ ਗਾਉਂਦੇ ਇੱਕ ਬਹਿ ਜਾਂਦੀ ਝੱਲਣ ਪੱਖੀ ਕੱਚੇ ਕੋਠੇ ਤਪਦੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਇੰਨਾ। ਅੱਜ ਦਾ ਮਸ਼ੀਨੀ ਯੁਗ ਵਕਤ ਦੀ ਹਰ ਸ਼ੈਲੀ ਗੁਲਾਮ ਨੌਠੇ ਫਿਰਦੇ ਮਿਹਨਤ ਪੋਰਿਆਂ 'ਚ ਸਮਾਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਇਕੱਠੇ ਬਹਿਣ ਦਾ ਹੁਣ ਖਰਚੇ ਹੀ ਪੂਰੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਸਿਰਫ ਗਵੱਈਏ ਹੀ ਪੁਰਾਤਨ ਯਾਦਾਂ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦੇ।
-ਦਰਸ਼ਨਪਾਲ ਦੋਸਾੜ

To Advertise with Punjab Times Call: 847-359-0746
Fax: 847-705-9388, e-mail: punjabtimes1@gmail.com
Visit us on the web: www.punjabtimesusa.com

ਮੋਦੀ ਰਾਜ ਵਿਚ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਦਾ ਹਸਰ

ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਜਿੱਤ ਪਿਛੋਂ ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜੁਮਲੇ ਵਾਲੇ ਨਾਅਰੇ 'ਸਭ ਕਾ ਸਾਥ, ਸਭ ਕਾ ਵਿਕਾਸ' ਨਾਲ ਇਕ ਹੋਰ ਸ਼ਬਦ 'ਸਭ ਕਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ' ਜੋੜ ਦਿੱਤਾ ਪਰ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਇਸ ਦਾ ਸੱਚ ਵੀ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਣ ਲੱਗਾ। ਖਦਸ਼ੇ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਜੋ ਡਰ ਤੇ ਸਹਿਮ ਦਾ ਮਾਹੌਲ ਪਿਛਲੇ ਪੰਜ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਬਣਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਹੋਰ ਵਧੇਗਾ। ਦੇਸ਼ ਦੀ ਵਿਭਿੰਨਤਾ 'ਤੇ ਹਮਲੇ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿਣਗੇ,

ਸ਼ਿਵ ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ
ਫੋਨ: +91-99154-11894

ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਬਹੁਲਤਾ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਅਤੇ ਵਿਰੋਧੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਜਾਰੀ ਰਹਿਣਗੇ। ਇਸ ਜਿੱਤ ਪਿਛੋਂ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੇਵਕ ਸੰਘ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਦੇ ਹੌਲੀ ਹੋਰ ਬੁਲੰਦ ਹੋ ਗਏ। ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ 'ਤੇ ਹਮਲੇ ਤੇਜ਼ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਹਜ਼ੂਰੀ ਹਿੰਸਾ ਰੁਕਣ ਦਾ ਨਾਂ ਨਹੀਂ ਲੈ ਰਹੀ। ਆਏ ਦਿਨ ਗੁੱਠੀ ਰੱਖਿਆ ਦੇ ਨਾਮ 'ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਤੇ ਦਲਿਤਾਂ ਦੀ ਮਾਰ-ਕੁਟਾਈ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਭਾਜਪਾ ਵਿਧਾਇਕ ਤੇ ਸੰਸਦ ਮੈਂਬਰ ਆਪਹੁਦਰੀਆਂ 'ਤੇ ਉਤਰ ਆਏ ਹਨ। ਮੋਦੀ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਸਪਸ਼ਟ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੰਘ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਏਜੰਡੇ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਸੋਚ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਰਾਸ਼ਟਰ ਇਕ ਚੋਣ, ਨਵੀਂ ਸਿੱਖਿਆ ਨੀਤੀ ਦੀ ਗੱਲ, ਜੰਮੂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੀ ਹਲਕਾਬੰਦੀ ਦੀ ਗੱਲ ਆਦਿ ਨਿਕਲ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਰਹੀ ਹੈ।

ਮੁਲਕ ਦੇ ਮਾੜੇ ਆਰਥਿਕ-ਸਮਾਜਿਕ ਹਾਲਾਤ, ਮਹਿੰਗਾਈ ਤੇ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ ਦੀ ਮਾਰ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਭਾਜਪਾ ਦੀ ਵੱਡੀ ਜਿੱਤ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਹੁਤੇ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਵਿਦਵਾਨ ਮੋਦੀ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਧਨ ਦੀ ਵਰਤੋਂ, ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਸਣੇ ਸਭ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦਾ ਦੁਰਪ੍ਰਯੋਗ ਤੇ ਵੋਟਿੰਗ ਮਸ਼ੀਨਾਂ 'ਚ ਗਤਬਤੀ ਨੂੰ ਦੱਸ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਤੱਥ ਕੁਝ ਹੱਦ ਤਕ ਤਾਂ ਸਹੀ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ। ਅੱਖੋਂ-ਪਰੇਖੇ ਕੀਤਾ ਜਾਣ ਵਾਲਾ

ਮੁੱਖ ਤੱਥ ਹੈ ਭਾਜਪਾ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸੋਚ ਵਾਲੀਆਂ ਧਿਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਨਾਂ ਥੱਲੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਅੰਦਰ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਮੁਸਲਿਮ ਭਾਈਚਾਰੇ ਪ੍ਰਤੀ ਨਫਰਤ ਤੇ ਡਰ ਦਾ ਮਾਹੌਲ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ। ਇਸ ਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦੀ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਹੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ 1984 'ਚ ਰਾਜੀਵ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਸਿੱਖ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਕਤਲੇਆਮ ਦੀ ਤੁਲਨਾ 'ਵੱਡੇ ਦਰੱਖਤ ਦੇ ਡਿੱਗਣ' ਤੇ 'ਧਰਤੀ ਕੰਬਣ' ਨਾਲ ਕੀਤੀ। ਪੂਰੇ ਤੀਹ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਬੰਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਬਣਦਾ ਹੈ ਜੋ ਦੂਜੇ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਕਤਲੇਆਮ ਦੀ ਤੁਲਨਾ 'ਨਿਊਟਨ ਦੇ ਤੀਜੇ ਗਤੀ ਨਿਯਮ' ਨਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਪੰਜ ਸਾਲਾਂ 'ਚ ਉਹ ਅਜਿਹਾ ਮਾਹੌਲ ਤਿਆਰ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜਿਥੇ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਤੇ ਮਾਰ ਕੁਟਾਈ ਆਮ ਗੱਲ ਹੋ ਗਈ ਹੋਵੇ। ਮੁਸਲਿਮ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੂੰ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਕੱਢਣੀਆਂ 'ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ' ਬਣ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਤੇ ਭੀੜਾਂ ਰਾਹੀਂ ਕੀਤੀ ਹਿੰਸਾ 'ਲੋਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤਾ ਇਨਸਾਫ਼' ਬਣ ਗਿਆ ਹੋਵੇ।

ਨਫਰਤ ਦਾ ਮਾਹੌਲ ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ ਲਏ ਫਤਵੇ 'ਚ ਹੀ ਕੁਝ ਅਜਿਹੇ ਤੱਥ ਪਏ ਹਨ ਜੋ ਮੋਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ 'ਸਭ ਕਾ ਸਾਥ, ਸਭ ਕਾ ਵਿਕਾਸ', 'ਇਕ ਰਾਸ਼ਟਰ' ਆਦਿ ਨਾਅਰਿਆਂ ਨੂੰ ਝੂਠਾ ਸਾਬਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਭਾਰਤ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਵੱਲ ਝਾਤ ਮਾਰਨੀ ਪਵੇਗੀ ਜਿਥੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਹਿੰਦੂ ਆਬਾਦੀ ਨਾਲੋਂ ਗੈਰ ਹਿੰਦੂ ਆਬਾਦੀ ਵਧੇਰੇ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਰਾਜ ਜਿਥੇ ਸੰਘ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਭਗਵੇਂਕਰਨ ਦਾ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ, ਕੇਰਲ, ਕਸ਼ਮੀਰ ਘਾਟੀ, ਉਤਰ-ਪੂਰਬ ਦੇ ਕੁਝ ਰਾਜ ਤੇ ਦ੍ਰਾਵਿੜ ਲਹਿਰ ਦਾ ਗੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਇਸ 'ਚ ਉਚੇਚੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ।

ਲੋਕ ਸਭਾ ਨਤੀਜਿਆਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਵਾਲਿਆਂ ਤੇ ਨਾ ਮੰਨਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਇਕ ਲਕੀਰ ਖਿੱਚੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਾਂ 'ਚ ਨਾ ਮੋਦੀ ਲਹਿਰ ਦਾ ਅਸਰ ਦਿਖਿਆ ਨਾ ਮੋਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦਾ, ਨਾ ਹੀ ਇਥੇ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਦਾ ਅਸਰ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਾਂ ਵਿਚੋਂ ਫੌਜ ਵਿਚ ਭਰਤੀ

ਹੋਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਮੋਦੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਾਲੇ ਰਾਜਾਂ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਵਧੇਰੇ ਹੈ। ਗੱਲ ਸਾਫ਼ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦੇਸ਼ ਭਗਤੀ ਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕਮੀ ਨਹੀਂ ਪਰ ਭਗਵੀਂ ਸੋਚ ਰਾਹੀਂ ਬੋਧਿਆ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਬੂਲ ਨਹੀਂ। ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮੋਦੀ ਨੂੰ ਵੋਟ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੋਦੀ ਦੇ 'ਨਵੇਂ ਭਾਰਤ' ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਕੋਈ ਭੂਮਿਕਾ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆ ਰਹੀ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੂਬਿਆਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਮੋਦੀ ਦੇ 'ਨਵੇਂ ਭਾਰਤ' ਦੇ ਵਿਰੋਧ 'ਚ ਹੋਰ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਆਵਾਜ਼ਾਂ

ਸੁਣਾਈ ਦੇਣਗੀਆਂ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹਨ ਜੋ ਇਸ ਮੁਲਕ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹਿੱਸਿਆਂ 'ਚ ਫੈਲੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਹ ਭਾਈਚਾਰਾ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਹਰ ਵੱਡੇ-ਛੋਟੇ ਨੇਤਾ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨੇ 'ਤੇ ਹੈ। ਇਹ ਵਰਗ ਮੋਦੀ ਦੇ 'ਨਵੇਂ ਭਾਰਤ' ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਅਸੁਰੱਖਿਅਤ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਕਹਿਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਾਲ 'ਤੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਇਸ 'ਨਵੇਂ ਭਾਰਤ' ਤੋਂ ਅਸੰਤੁਸ਼ਟ ਵਰਗਾਂ 'ਚ ਦਲਿਤਾਂ, ਆਦਿਵਾਸੀਆਂ ਤੇ ਇਸਾਈਆਂ ਦਾ ਨਾਮ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਹਿੰਸਾ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਣ, ਤਰਕਸ਼ੀਲ ਤੇ ਖੱਬੇ ਪੱਖੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਵੀ 'ਨਵੇਂ ਭਾਰਤ' ਵਿਚ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਵਰਗ ਕੱਟੜਵਾਦੀ

ਹਿੰਦੂਤਵ ਦਾ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਰੱਖਦਾ ਹੈ।

ਹਿੰਦੂਤਵੀ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਵਿਰੁਧ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਦਾਰ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨੂੰ ਵੀ ਘੱਟ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਜੋ ਸੰਘ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ। ਇਹ ਆਮ ਬੋਲੀ 'ਚ ਫਿਰਕੂ ਧਿਰਾਂ ਨੂੰ ਸਵਾਲ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਕਿਥੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬੇਕਸੂਰਾਂ ਦਾ ਕਤਲ ਕਰੋ? ਸੰਘ ਦਾ ਹਿੰਦੂਤਵ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੀ ਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ ਤੋਂ ਕਿਵੇਂ ਵੱਡਾ ਹੋ ਗਿਆ? ਸੰਘ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੂਆਂ

ਵਾਲਾ ਸੀ ਜਿਸ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਵੀ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਜਦੋਂ 1977 'ਚ ਚੋਣ ਹਾਰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ, 'ਹੁਣ ਮੈਂ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਦੀ ਸਿਆਸਤ ਕਰਾਂਗੀ।' 1984 'ਚ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ 'ਤੇ ਫੌਜੀ ਹਮਲਾ ਤੇ ਨਵੰਬਰ 1984 ਦੇ ਸਿੱਖ ਕਤਲੇਆਮ ਵੇਲੇ ਹਿੰਦੂ ਕੱਟੜਵਾਦੀਆਂ ਦੀ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਤੇ ਰਾਜੀਵ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਹਮਾਇਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੀ।

ਸਿੱਖ ਕਤਲੇਆਮ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਕਾਂਗਰਸ ਵਲੋਂ ਟਿਕਟਾਂ ਦੇਣੀਆਂ ਤੇ ਉਚ ਅਹੁਦਿਆਂ 'ਤੇ ਬਿਠਾਉਣਾ ਉਹ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਹਨ ਜੋ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਅਖੰਡੀ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਕਿਰਦਾਰ ਨੂੰ ਨੰਗਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਕੁਝ ਸਿਆਸੀ ਮਾਹਿਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਕੱਟੜਵਾਦੀ ਹਿੰਦੂਤਵ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਕਾਂਗਰਸ ਨਰਮ ਹਿੰਦੂਤਵ ਦਾ ਪੱਤਾ ਖੇਡ ਰਹੀ ਹੈ। ਰਾਹੁਲ ਗਾਂਧੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸ਼ਿਵ ਭਗਤ ਆਖ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕੋਈ ਕਾਂਗਰਸੀ ਨੇਤਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸ਼ੁੱਧ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਆਖ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਲੋਕ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ ਦੌਰਾਨ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਵੱਡੇ ਨੇਤਾ ਮੰਦਰਾਂ ਦੇ ਘੰਟੇ ਵਜਾਉਂਦੇ ਨਜ਼ਰ ਆਏ। ਗੁਜਰਾਤ ਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਥਾਈਂ ਕਾਂਗਰਸ ਨੇਤਾ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਮੁਹੱਲਿਆਂ 'ਚ ਵੋਟਾਂ ਮੰਗਣ ਨਹੀਂ ਗਏ, ਕਿਉਂਕਿ ਡਰ ਸੀ ਕਿ ਕਿਤੇ ਅਜਿਹਾ ਕਰਕੇ ਬਹੁਗਿਣਤੀਵਾਦ ਵਿਰੋਧੀ ਨਾ ਹੋ ਜਾਣ। ਦਲਿਤਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵੋਟ ਬੈਂਕ ਲਈ ਵਰਤਣ ਵਾਲੀ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਉਪਰਲੀ ਕਤਾਰ ਦੇ ਨੇਤਾ ਸਦਾ ਹਿੰਦੂ ਉਚ ਜਾਤੀ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਅਸਲ 'ਚ ਹਿੰਦੂ ਕੱਟੜਵਾਦ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਨਾ ਤਾਂ ਨਰਮ ਹਿੰਦੂਤਵ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ ਚੁੱਪ ਰਹਿ ਕੇ। ਜੇ ਪਾਰਟੀ ਅਜਿਹਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਕਰਨ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਅਸਲ 'ਚ ਉਹ ਖੁਦ ਇਸ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੀ ਗਾਹੇ-ਬਗਾਹੇ ਪੈਰੋਕਾਰ ਹੈ।

ਸਿਆਸੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਭਾਜਪਾ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਉਹ ਪਾਰਟੀ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੋ ਉਤੇ ਦੱਸੇ ਹਿੰਦੂਤਵ ਤੋਂ ਅਸੰਤੁਸ਼ਟ ਵਰਗਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਚੱਲ ਸਕੇ ਤੇ ਸੱਤਾ 'ਚ ਆਪਣਾ ਭਾਗੀਦਾਰ ਬਣਾਵੇ ਪਰ ਕਾਂਗਰਸ ਤੇ ਹੋਰ ਰਵਾਇਤੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਇਸ ਯੋਗ ਦਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦੇ ਰਹੀਆਂ।

ਮੋਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਫੌਜੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਰਗੜਾ

ਇਕ ਰੈਂਕ ਇਕ ਪੈਨਸ਼ਨ (ਓ.ਆਰ.ਓ.ਪੀ.) ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਪਹਿਲੀ ਜੁਲਾਈ 2019 ਤੋਂ ਲਾਗੂ ਹੋਣੀ ਸੀ ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਮਨਜ਼ੂਰਸ਼ੁਦਾ ਸਕੀਮ ਦਾ ਪੁਨਰ ਨਿਰੀਖਣ ਕਰਨ ਖਾਤਰ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾ ਕੇ ਮੁਲਕ ਦੇ ਤਕਰੀਬਨ 25 ਲੱਖ ਪੈਨਸ਼ਨਰਾਂ ਨੂੰ ਦੁਬਿਧਾ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿੱਤਾ। ਸੁਆਲ ਤਾਂ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਰਾਜਸੀ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਵਲੋਂ

ਬ੍ਰਿਗੇਡੀਅਰ ਕੁਲਦੀਪ ਸਿੰਘ ਕਾਹਲੋਂ

ਮਨਜ਼ੂਰਸ਼ੁਦਾ ਸਕੀਮ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀ ਘਾਟ ਹੋਵੇ, ਫਿਰ ਕੀ ਬਣੇਗਾ? ਕੁਝ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਇਕ ਸਾਬਕਾ ਸੰਸਦ ਮੈਂਬਰ ਨੇ ਇਕ ਅਖਬਾਰ ਵਿਚ 'ਮਜ਼ਬੂਤ ਫੌਜ ਭਾਵ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਭਾਰਤ' ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਹੇਠ ਲੇਖ ਛਪਵਾਇਆ ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਸ ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਲੇਖਕ ਨੇ ਮੁਲਕ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਵਿਵਾਦ ਵਾਲੇ ਕੁਝ ਪਹਿਲੂਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਛੂਹਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਮੁੱਦਿਆਂ ਬਾਰੇ ਇਉਂ ਚਰਚਾ ਕਰਨਾ ਨਿਆਂ-ਸੰਗਤ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਅਫਸੋਸ ਦੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਲੇਖਕ ਨੇ ਰੱਖਿਆ ਬਜਟ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਓ.ਆਰ.ਓ.ਪੀ. ਬਾਰੇ ਗਲਤ ਅੰਕੜੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਮੁਲਕ ਦੇ ਰਖਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਦੁਖਦੀ ਰਗ ਨੂੰ ਤੁੱਖਣੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਮੁਲਕ ਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਗੁੰਮਰਾਹ ਕਰਨ ਵਿਚ ਵੀ ਕੋਈ ਕਸਰ ਨਹੀਂ ਛੱਡੀ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਗਲਤਫਹਿਮੀਆਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨਾ ਹੀ ਵਾਜਿਬ ਹੋਵੇਗਾ। ਗਲਤ ਅੰਕੜੇ: ਸਾਬਕਾ ਸੰਸਦ ਮੈਂਬਰ ਅਵਿਨਾਸ਼ ਰਾਏ ਖੰਨਾ ਨੇ ਰੱਖਿਆ ਬਜਟ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਿਆਂ ਲੇਖ ਦੇ ਮੁਢਲੇ ਪੈਰੇ ਵਿਚ ਇਹ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਹੈ: "ਤਕਰੀਬਨ 3 ਲੱਖ ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਸਾਲ ਸੇਵਾਮੁਕਤ ਫੌਜੀਆਂ ਨੂੰ ਪੈਨਸ਼ਨ ਦੇ

ਰੂਪ ਵਿਚ ਵੰਡੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।" ਉਹ ਅਗਾਂਹ ਲਿਖਦੇ ਹਨ: "ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਨੇ ਸੇਵਾਮੁਕਤ ਫੌਜੀਆਂ ਲਈ 'ਇਕ ਰੈਂਕ, ਇਕ ਪੈਨਸ਼ਨ' ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਕੇ ਦਿਖਾਈ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਨੇਕਾਂ ਪਹਿਲੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਅਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ... ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਯੋਜਨਾ ਨੂੰ 3500 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੇ ਬਜਟ ਨਾਲ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਹੈ।"

ਅਸਲੀਅਤ ਕੀ ਹੈ: ਵਿਦਵਾਨ ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਦੇ ਆਪਣੇ ਲੇਖ ਵਿਚ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਵੇਰਵੇ ਪਰਸਪਰ ਵਿਰੋਧੀ ਹਨ ਤੇ ਬਜਟ ਨਾਲ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦੇ। ਪਹਿਲੀ ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਵਿੱਤ ਮੰਤਰੀ ਪਿਊਸ਼ ਗੋਇਲ ਨੇ ਕੌਮੀ ਜਮਹੂਰੀ ਗੱਠਜੋੜ (ਐਨ.ਡੀ.ਏ.) ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸਾਲ 2019-20 ਦਾ ਅੰਤਿਮ ਬਜਟ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਤਾਤੀਆਂ ਦੀ ਗੂੰਜ ਵਿਚ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ 'ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਰੱਖਿਆ ਬਜਟ ਦੀ ਰਾਸ਼ੀ 3 ਲੱਖ ਕਰੋੜ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੋਵੇਗੀ।' ਫਿਰ 5 ਜੁਲਾਈ ਨੂੰ ਵਿੱਤ ਮੰਤਰੀ ਨਿਰਮਲਾ ਸੀਤਾਰਮਨ ਨੇ ਰੱਖਿਆ ਮੰਤਰਾਲੇ ਲਈ ਚਾਲੂ ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ ਵਾਸਤੇ 3 ਲੱਖ 18 ਹਜ਼ਾਰ 9 ਸੌ 31 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਕਮ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੀ। ਫਰਵਰੀ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅੰਤਿਮ ਬਜਟ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਵਿਚ ਫੌਜ ਦੇ ਤਿੰਨਾਂ ਅੰਗਾਂ ਦੇ ਆਧੁਨਿਕੀਕਰਨ ਸਮੇਤ ਸਿਰਫ 0.01 ਫੀਸਦੀ ਦਾ ਵਾਧਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹੈ। ਚਰਚਾ ਲਈ ਇਹ ਵੱਖਰਾ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਸੁਆਲ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕੁੱਲ ਰੱਖਿਆ ਬਜਟ ਹੀ ਕਰੀਬ 3 ਲੱਖ ਕਰੋੜ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਸਾਰੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਰਾਸ਼ੀ ਸਾਬਕਾ ਫੌਜੀਆਂ ਦੀ ਪੈਨਸ਼ਨ ਵਾਸਤੇ ਕਿਵੇਂ ਵੰਡੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ? ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਮਨਘੜਤ ਵੇਰਵੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਕੀ ਮੁਲਕ ਵਾਸੀਆਂ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਫੌਜੀ ਵਰਗ ਨੂੰ ਭੰਬਲਭੁਸੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ? ਇਥੇ

ਇਹ ਦੱਸਣਾ ਵੀ ਵਾਜਿਬ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਰੱਖਿਆ ਮੰਤਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਰੱਖਿਆ ਪੈਨਸ਼ਨ ਬਜਟ 1 ਲੱਖ 12 ਹਜ਼ਾਰ 80 ਕਰੋੜ ਵੱਖਰੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਿਵਲੀਅਨ ਰੱਖਿਆ ਕਰਮਚਾਰੀ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।

ਅਸੀਂ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਭਲੀਭਾਂਤ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਚੋਣਾਂ ਦੌਰਾਨ ਵੋਟਰਾਂ ਨੂੰ ਭਰਮਾਉਣ ਖਾਤਰ ਕਪਟ, ਫਰੇਬ, ਵਲ-ਫਲ ਤੇ ਲੱਛੇਦਾਰ ਭਾਸ਼ਨ ਦੇ ਕੇ ਜੁਮਲੇਬਾਜ਼ੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਸੰਸਦ ਵਿਚ ਜਨਤਕ ਕੀਤੇ ਵੇਰਵਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਸਾਬਕਾ ਸੰਸਦ ਮੈਂਬਰ ਵੱਲੋਂ ਗਲਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਗੈਰ ਵਾਜਿਬ ਹੈ। ਯਾਦ ਰਹੇ ਕਿ ਪਾਠਕਾਂ ਵਿਚ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁੰਮਰਾਹ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਬਲਕਿ ਲਿਖਾਰੀ ਦੇ ਅਕਸ ਨੂੰ ਵੀ ਢਾਹ ਲੱਗਦੀ ਹੈ।

ਮੌਜੂਦਾ ਹਾਲਾਤ: ਐਨ.ਡੀ.ਏ. ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਓ.ਆਰ.ਓ.ਪੀ. ਨੂੰ ਸੰਸਦ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦੇਣ ਪਿੱਛੋਂ ਪਹਿਲੀ ਜੁਲਾਈ 2014 ਤੋਂ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਬਾਰੇ 07 ਨਵੰਬਰ 2015 ਨੂੰ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਜਾਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਵਿਚ ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ 5 ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ, ਭਾਵ ਪਹਿਲੀ ਜੁਲਾਈ 2019 ਨੂੰ ਇਸ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਦਸਤੂਰ ਅਨੁਸਾਰ, ਹਰ ਸਾਲ ਇਸ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ। ਅਫਸੋਸ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਹੁਣ ਆਪਣੇ ਹੀ ਹੁਕਮਾਂ ਦੀ ਤਾਮੀਲ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਇਸ ਸਕੀਮ ਦਾ ਪੁਨਰ ਨਿਰੀਖਣ ਕਰਨ ਖਾਤਰ ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾ ਕੇ ਫੌਜੀਆਂ ਦੀਆਂ ਉਮੀਦਾਂ ਉਤੇ ਪਾਣੀ ਫੇਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਬਿਨਾ ਸੱਕ ਇਕ ਵਾਰ ਤਾਂ ਪੈਨਸ਼ਨ ਵਧੀ ਪਰ ਮਨਜ਼ੂਰਸ਼ੁਦਾ ਓ.ਆਰ.ਓ.ਪੀ. ਸਕੀਮ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ। ਜ਼ਿਕਰਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਸਿਪਾਹੀ ਜੋ ਪਹਿਲੀ 2014 ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ

ਪੈਨਸ਼ਨ ਆਇਆ, ਉਸ ਨੂੰ ਤਾਂ 17129 ਰੁਪਏ ਮਾਸਕ ਪੈਨਸ਼ਨ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਜਦਕਿ ਜੇ ਹੁਣ ਸੇਵਾਮੁਕਤ ਹੋਇਆ, ਉਸ ਦੀ ਪੈਨਸ਼ਨ 21325 ਰੁਪਏ ਤੈਅ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਮਨਜ਼ੂਰਸ਼ੁਦਾ ਓ.ਆਰ.ਓ.ਪੀ. ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਇੰਜ ਦਰਜ ਹੈ: "ਜੇ ਗਥਿਆਰਬੰਦ ਸੈਨਾਵਾਂ ਦੇ ਇਕੋ ਕਿਸਮ ਦੇ ਰੈਂਕ ਵਾਲੇ ਦੋ ਅਹੁਦੇਦਾਰ ਇਕੋ ਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਵਾਸਤੇ ਫੌਜ ਵਿਚ ਨੌਕਰੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਰਾਬਰ ਦੀ ਪੈਨਸ਼ਨ ਮਿਲਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਅੱਗੜ-ਪਿੱਛੜ ਹੀ ਸੇਵਾਮੁਕਤ ਹੋਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੈਨਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਦਰਾਂ ਵਿਚ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਭਵਿੱਖੀ ਲਾਭ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਵੀ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।" ਫਿਰ ਪਹਿਲਾਂ ਸੇਵਾਮੁਕਤ ਸਿਪਾਹੀ ਨੂੰ ਤਕਰੀਬਨ 4 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਪੈਨਸ਼ਨ ਘੱਟ ਕਿਉਂ?

ਇਥੇ ਇਹ ਦੱਸਣਾ ਵੀ ਵਾਜਿਬ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਜਦੋਂ 7 ਨਵੰਬਰ 2015 ਨੂੰ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਵਿਚ ਕਈ ਉਣਤਾਈਆਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆਈਆਂ ਸਨ; ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਤਨਖਾਹ ਤਾਂ ਹਰ ਸਾਲ ਵਧਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਪੈਨਸ਼ਨ ਵਿਚ ਵੀ ਵਾਧਾ ਹੁੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਅਧੂਰੇ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਅਨੁਸਾਰ, 5 ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਪੈਨਸ਼ਨ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਵਿਵਸਥਾ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਨਿਕਲਿਆ ਕਿ ਪੰਜ ਸਾਲਾਂ ਵਾਸਤੇ ਸੀਨੀਅਰ ਰੈਂਕ ਵਾਲੇ ਫੌਜੀ ਦੀ ਪੈਨਸ਼ਨ ਜੂਨੀਅਰ ਨਾਲੋਂ ਘੱਟ ਹੋਵੇਗੀ। ਫਿਰ ਇਸ ਨੂੰ ਓ.ਆਰ.ਓ.ਪੀ. ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਹੋਰ ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਨੂੰ ਕੁਝ ਵੀ ਕਹਿ ਲਓ।

ਸਾਬਕਾ ਸੈਨਿਕਾਂ ਦੀਆਂ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਸੰਗਤੀਆਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਤਤਕਾਲੀ ਰੱਖਿਆ ਮੰਤਰੀ ਮਨੋਹਰ ਪਰੀਕਰ ਨੂੰ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਇਆ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਖਾਮੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਨ ਵਾਸਤੇ ਪਟਨਾ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਸਾਬਕਾ

ਮੁੱਖ ਜੱਜ ਐਲ. ਨਰਸਿਮਹਾ ਰੈਡੀ ਦੀ ਇਕ ਮੈਂਬਰੀ ਜੁਡੀਸ਼ੀਅਲ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾ ਕੇ ਦਸੰਬਰ 2015 ਨੂੰ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਜਾਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਰਿਪੋਰਟ 24 ਅਕਤੂਬਰ 2016 ਨੂੰ ਰੱਖਿਆ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਜਨਤਕ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ ਤਾਂ ਇਕ ਪਾਸੇ ਰਿਹਾ।

ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸ-ਸਰਵਿਸਮੈਨ ਮੂਵਮੈਂਟ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਮੇਜਰ ਜਨਰਲ ਸਤਬੀਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰਨਾਂ ਨੇ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲਿਆ ਜੋ ਬਹਿਸ ਦਾ ਵੱਖਰਾ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈ। ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ ਪਹਿਲੀ ਮਈ 2019 ਨੂੰ ਰੱਖਿਆ ਮੰਤਰਾਲੇ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਕਿ ਪਟੀਸ਼ਨਰਾਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਅਸੰਗਤੀਆਂ ਦੂਰ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ। ਇਸ ਕੇਸ ਦੀ ਅਗਲੀ ਸੁਣਵਾਈ 7 ਅਗਸਤ ਨੂੰ ਹੋਵੇਗੀ। ਪਹਿਲੀ ਜੁਲਾਈ ਨੂੰ ਰੱਖਿਆ ਮੰਤਰੀ ਰਾਜਨਾਥ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਮੀਟਿੰਗ ਤਾਂ ਹੋਈ ਪਰ ਸਿੱਟਾ ਕੀ ਨਿਕਲੇਗਾ, ਕੋਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ?

ਅਨੁਭਵ: ਮੁਲਕ ਦੀਆਂ ਲੋਕ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ ਦੌਰਾਨ ਜਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸਰਜੀਕਲ ਸਟਰਾਈਕ ਅਤੇ ਪੁਲਵਾਮਾ ਅਤਿਵਾਦੀ ਹਮਲੇ ਉਪਰੰਤ ਬਲਾਕੋਟ ਵਿਚ ਏਅਰ ਸਟਰਾਈਕ ਵਰਗੀਆਂ ਫੌਜ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਚੋਣ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਉਸ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਧੜਲੇਦਾਰ ਨੇਤਾ ਸਿੰਘ ਹੋਏ ਪਰ ਇਹ ਕੌੜੀ ਸਚਾਈ ਹੈ ਕਿ ਫੌਜ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਔਖੀ ਘੜੀ ਵੇਲੇ ਹੀ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਅਪੀਲ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸੀ.ਐਸ.ਡੀ. ਕੈਟੀਨ 'ਤੇ ਰੋਕਾਂ, ਪੈਨਸ਼ਨ ਵਿਚ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਆਦਿ ਪਾਈਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਸੈਨਾਵਾਂ ਦਾ ਦਰਜਾ, ਇਜ਼ਤ ਤੇ ਇਕਬਾਲ ਬਹਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਸੇ ਵਿਚ ਮੁਲਕ ਅਤੇ ਫੌਜ ਦੀ ਭਲਾਈ ਹੋਵੇਗੀ।

ਸਿਆਸਤਦਾਨਾਂ ਤੇ ਲੇਖਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਵਿਸ਼ੇ ਬਾਰੇ ਅਧੂਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਬਾਰੇ ਗਲਤ ਬਿਆਨਬਾਜ਼ੀ ਕਰਕੇ ਤੇ ਤੱਥ ਤੱਤ-ਮਰੌਤ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਅੰਦਰ ਬੇਬੁਨਿਆਦ ਗਲਤਫਹਿਮੀਆਂ ਨਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ।

ਪੰਜਾਬੀ ਚਿੰਤਨ ਦੀ ਮੂਲ ਸਮੱਸਿਆ ਤੇ ਹੱਲ ਇੱਕੋ ਹੀ: ਵਿਗਿਆਨ

ਪੰਜਾਬ ਟਾਈਮਜ਼ ਦੇ 22 ਜੂਨ 2019 ਦੇ ਅੰਕ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਰਾਜਪਾਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਲੇਖ 'ਪੰਜਾਬੀ ਚਿੰਤਨ ਦੀ ਹਕੀਕਤ' ਵਿਚ ਲੇਖਕ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬ ਅੱਜ ਕੱਲ ਕਿਸੇ ਲਹਿਰ 'ਚੋਂ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਚਿੰਤਨ/ਮੰਥਨ ਦੇ ਦੌਰ ਵਿਚੋਂ ਗੁਜ਼ਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੌਰ ਵਿਚ 'ਹਰ ਵਿਚਾਰ ਤੇ ਵਰਤਾਰੇ ਨੂੰ ਪੜਚੋਲਵੀਂ ਨਿਗੂ ਨਾਲ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪਰ ਕੋਈ ਵੀ ਸਪਸ਼ਟ ਸੋਧ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਸਾਰਥਕ ਸਿੱਟੇ ਨਿਕਲ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਨਹੀਂ ਆ ਰਹੇ।' ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਮੌਜੂਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਚਿੰਤਨ ਅੱਜ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਮਾਜ ਦੀਆਂ ਨਵੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦੇ ਹੱਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਿਚ ਅਸਫਲ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਰਾਜਪਾਲ ਸਿੰਘ ਇਸ ਅਸਫਲਤਾ ਦੇ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਤਿੰਨ ਕਾਰਕਾਂ ਨੂੰ ਠਹਿਰਾਉਂਦਾ ਹੈ: (1) ਚਿੰਤਨ ਦਾ ਭਵਿੱਖ-ਮੁਖੀ ਹੋਣ ਦੀ ਥਾਂ ਭੂਤ-ਮੁਖੀ ਹੋਣਾ, (2) ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਅੰਤਿਮ

ਡਾ. ਸੁਖਪਾਲ ਸੰਘੇੜਾ

dr.sukhpal.sanghera@gmail.com

ਸੱਚ ਮਨ ਲੈਣ ਦਾ ਰੁਝਾਨ ਅਤੇ (3) ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਤੇ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਿਚਲੇ ਵੱਡਾ ਪਾੜਾ। ਮੈਂ ਪਹਿਲੇ ਦੋ ਕਾਰਨਾਂ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹਾਂ, ਪਰ ਤੀਜਾ ਕਾਰਨ ਹੋਰ ਪੜਤਾਲ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ; ਕਿਵੇਂ ਪੰਜਾਬੀ ਚਿੰਤਨ ਦੀ ਅਸਫਲਤਾ ਦੇ ਇਹ ਤੇ ਹੋਰ ਕਾਰਨ ਇੱਕੋ ਹੀ ਕਾਰਨ ਵਿਚ ਆ ਮਿਲਦੇ ਨੇ, ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਂ ਹੈ, ਵਿਗਿਆਨ। ਸੋ, ਇਥੇ ਮੈਂ ਚਰਚਾ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਪੰਜਾਬੀ ਚਿੰਤਨ ਦਾ ਮੂਲ ਸਮੱਸਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਵਿਚ ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਅੰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਗੈਰ-ਹਾਜ਼ਰੀ ਤੇ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਹੱਲ ਹੈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਗਿਆਨ ਅੰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਸ਼ੁਮੂਲੀਅਤ? ਵਿਗਿਆਨ ਅੰਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ-ਵਿਗਿਆਨ, ਵਿਗਿਆਨਕ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂ ਵਿਧੀ, ਵਿਗਿਆਨਕ ਸੋਚ, ਤੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਤਰਕ ਵਿਧਾਨ।

ਮੇਰੀ ਜਾਂਚੇ ਉਕਤ ਚਰਚਿਤ ਪੰਜਾਬੀ ਚਿੰਤਨ ਦੇ ਮੁੱਖ ਦੋਸ਼ਾਂ 'ਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਅਹਿਮ ਹੈ, ਚਿੰਤਨ ਦਾ ਭੂਤ-ਮੁਖੀ ਹੋਣਾ, ਤੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਅੱਜ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦੇ ਹੱਲ ਬੀਤੇ ਵਿਚੋਂ ਖੋਜਣ ਦੀ

ਮੇਰੇ ਸਿੱਧੇ ਤਰਜਬੇ ਅਤੇ ਪਿੱਛੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਮਿਲਦੀਆਂ ਖਬਰਾਂ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਅਸਿੱਧੇ ਤਰਜਬੇ 'ਤੇ ਚਿੰਤਨ ਮੰਥਨ ਚੱਲਦਾ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਚਿੰਤਨ ਮੰਥਨ ਵਿਚੋਂ ਸਾਹਿਤਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਬਿਨਾ ਪ੍ਰਗਤੀਸ਼ੀਲ ਲੱਗਣ ਯੋਜਨਾ ਦੇ, ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੀ ਕੁਝ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਨਿਕਲੀਆਂ, ਜੋ 'ਕਿੱਸਿਆਂ ਦੇ ਕੈਦੀ' (1997) ਤੇ 'ਭੂਤ ਨਗਰੀ' (2003) ਕਾਵਿ ਸੰਗ੍ਰਿਹਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਹੋਈਆਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਕਾਵਿ ਸੰਗ੍ਰਿਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਇੱਕੋ ਹੀ ਕੇਂਦਰੀ ਥੀਮ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਪੱਖਾਂ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਤੇ ਫਾਸ਼ ਕਰਦੀਆਂ ਨੇ, ਤੇ ਉਹ ਥੀਮ ਹੈ: ਪੰਜਾਬੀ ਜੀਵਨ ਜਾਂਚ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਚਿੰਤਨ ਦਾ ਭਵਿੱਖ-ਮੁਖੀ ਹੋਣ ਦੀ ਥਾਂ ਭੂਤ-ਮੁਖੀ ਹੋਣਾ। ਇਸ ਸਮੁੱਚੇ ਤਰਜਬੇ ਤੋਂ ਮੈਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸਿਰਫ ਆਮ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਤੇ 'ਹੋਰ' ਚਿੰਤਕ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਬਾਹਲੇ ਅਗਾਂਹਵਧੂ/ਪ੍ਰਗਤੀਸ਼ੀਲ ਚਿੰਤਕ ਵੀ ਸੁਤੇ-ਸਿੱਧ ਭੂਤ-ਮੁਖੀ ਪਹੁੰਚ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹਨ।

ਮੇਰੀ ਜਾਂਚੇ ਰਾਜਪਾਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪੜਚੋਲਵੀਂ ਨਿਗੂ ਵਿਚ ਕਾਣ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਣ ਦੀ ਇੱਕ ਇਲਾਮਤ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਅੰਤਿਮ ਸੱਚ ਮਨ ਲੈਣ ਤੇ ਸੰਵਾਦ ਵਿਚ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਗਲਤ ਸਿੱਧ ਕਰਕੇ ਆਪਣਾ ਲੋਹਾ ਮੰਨਵਾਉਣ ਦਾ ਰੁਝਾਨ। ਇਹ ਕਾਣ ਸਾਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ ਜਕੜ ਵਿਚ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋਏ ਤਰਕ ਸ਼ਾਸਤਰ ਤੋਂ ਵਿਰਸੇ ਵਿਚ ਮਿਲਿਆ ਹੈ; ਤਰਕ ਸ਼ਾਸਤਰ ਜਾਂ ਤਰਕ ਵਿਧਾਨ, ਜੋ ਸੱਚਾਈ ਲੱਭਣ ਦੇ ਮਨੋਰਥ ਨਾਲ ਤਰਕ ਦੇ ਖਰੇ ਜਾਂ ਖੋਟੇ ਹੋਣ 'ਤੇ ਘੱਟ ਆਧਾਰਿਤ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿੱਤਣ ਦੀ ਨੀਅਤ ਤੇ ਚਲਾਕੀ 'ਤੇ ਵੱਧਾ। ਇਹ ਤਾਂ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਭਾਰਤੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ 'ਚ ਫਲਸਫੇ ਨੇ ਨਾ ਤਾਂ ਵਿਗਿਆਨ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਵਿਗਿਆਨਕ ਤਰਕ ਵਿਧਾਨ ਵਿਕਸਿਤ ਕੀਤਾ; ਨਾ ਹੀ ਪੰਜਾਬ ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਸਿੱਧੇ ਜਾਂ ਅਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਿਗਿਆਨ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਕੋਈ ਲਹਿਰ ਹੀ ਚੱਲੀ ਹੈ। ਇਹਦੀ ਤੁਲਨਾ ਕਰੋ ਪੱਛਮੀ ਫਲਸਫੇ ਵਿਚ ਹੋਏ ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਜਨਮ ਤੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਤਰਕ ਵਿਧਾਨ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਨਾਲ।

ਪੱਛਮ ਵਿਚ ਫਲਸਫਾ ਗਰੀਕ ਫਿਲਾਸਫਰਾਂ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ, ਤੇ ਗਰੀਕ ਫਲਸਫੇ ਨੇ ਪੱਛਮੀ ਸੱਭਿਅਤਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿਚ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ ਹੈ। ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਫਲਸਫੇ ਵਿਚ ਘੱਟੋਘੱਟ ਪੱਛਮ ਵਿਚ, ਸਾਰੇ ਬੌਧਿਕ ਪ੍ਰਯਤਨ ਤੇ ਗਿਆਨ

ਸੰਕਲਪ ਉਨੀਵੀਂ ਸਦੀ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਹਨ; ਪਹਿਲਾਂ ਸਦੀਆਂ ਤੀਕ ਵਿਗਿਆਨ ਨੂੰ ਕੁਦਰਤੀ ਫਲਸਫਾ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਤੇ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਨੂੰ ਕੁਦਰਤੀ ਫਿਲਾਸਫਰ।

ਗਰੀਕ ਫਲਸਫੇ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪੱਛਮੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਤੇ ਚਿੰਤਨ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿਚ 14ਵੀਂ ਤੋਂ 17ਵੀਂ ਸਦੀ ਤੱਕ ਯੂਰਪ ਵਿਚ ਚੱਲੀ ਜਾਗ੍ਰਿਤੀ

ਤੇ ਅਜੀਵਿਕਾ (7ਵੀਂ ਈਸਾ ਪੂਰਵ) ਵਰਗਿਆਂ ਸਦਕਾ, ਪਰ ਕੱਟੜ ਹਿੰਦੂ ਧਾਰਮਿਕ ਫਲਸਫਾ ਹੀ ਸਮੁੱਚੇ ਫਲਸਫੇ 'ਤੇ ਭਾਰੂ ਰਿਹਾ। ਐਟਮਵਾਦ, ਜਿਸ ਅਨੁਸਾਰ ਬਹੁਤ ਛੋਟੇ, ਨਾ ਦਿਸਣ ਵਾਲੇ ਅਣੂ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਦਿਸਣ ਵਾਲੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਬਣਾਉਂਦੇ ਨੇ, ਭਾਰਤੀ ਫਲਸਫੇ 'ਚ ਵਿਗਿਆਨ ਦੀ ਪੱਧਰ ਤੱਕ ਵਿਕਸਿਤ ਨਾ ਹੋ ਸਕਿਆ।

ਜੇ ਮੌਜੂਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਚਿੰਤਨ ਦੀਆਂ ਮੂਲ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਕਾਰਨ ਵਾਕਈ ਵਿਗਿਆਨ, ਵਿਗਿਆਨਕ ਵਿਧੀ/ਪਹੁੰਚ, ਵਿਗਿਆਨਕ ਸੋਚ, ਤੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਤਰਕ ਵਿਧਾਨ ਦੀ ਲਗਭਗ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਹੱਲ ਨਿਸ਼ਚੇ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਾਇਬ ਵਿਗਿਆਨਕ ਅੰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਹੀ ਹੋਏਗਾ। ਮੌਜੂਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਚਿੰਤਨ ਦੀਆਂ ਮੂਲ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਹੱਲ ਕਰਨ ਲਈ ਲੋੜ ਹੈ ਇੱਕ ਮੁਹਿੰਮ ਜਾਂ ਲਹਿਰ ਦੀ, ਜਿਸ ਦੌਰਾਨ ਪੰਜਾਬ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਗਿਆਨਕ ਅੰਸ਼ਾਂ ਸੰਗ ਲੈਸ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਜੇ ਖੜੋਤ ਨੂੰ ਉਸਾਰੂ ਢੰਗ ਨਾਲ ਤੋੜਨ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ, ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਮੌਜੂਦਾ ਖੜੋਤ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਹਿੱਤ ਇਹ ਅਗਲਾ ਕਦਮ ਹੋਏਗਾ, ਭਵਿੱਖ ਵੱਲ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਕਰ ਕੇ ਭਵਿੱਖ ਨੂੰ ਖੁੱਲ੍ਹਦਾ ਬੂਹਾ ਖੋਲ੍ਹਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਣਾ ਦਾ।

ਲਹਿਰ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੋਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਹਿਰ ਨੇ ਮਨੁੱਖੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਹਰ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦਿਆਂ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਯੂਰਪ ਨੂੰ ਮੱਧਕਾਲੀਨ ਯੁੱਗ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਆਧੁਨਿਕ ਯੁੱਗ ਨਾਲ ਜੋੜ ਦਿੱਤਾ। ਜਾਗ੍ਰਿਤੀ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਤੇ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਨ ਵਿਚ ਵਿਗਿਆਨ ਨੇ ਸਿੱਧੇ ਤੇ ਅਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ। ਇਹ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਵਿਗਿਆਨਕ ਖੋਜ ਨੇ ਧਾਰਮਿਕ ਲੀਡਰਾਂ ਨੂੰ ਕ੍ਰੋਧਿਤ ਕਰਦਿਆਂ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਦਾ ਮਾਡਲ ਬਦਲ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਹੁਣ ਧਰਤੀ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਦੀ ਕੇਂਦਰ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਹੋਰਾਂ ਗ੍ਰਹਿਆਂ ਸਮੇਤ ਸੂਰਜ ਦੁਆਲੇ ਘੁੰਮਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਵਿਗਿਆਨ ਹੀ ਨਿਊਟਨ ਦਾ ਗੁਰੂਤਾ ਬਿੰਦੂ ਦਾ ਨਿਯਮ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋਇਆ, ਜਿਸ ਅਨੁਸਾਰ ਕੇਵਲ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਵਿਚ ਹਰ ਮਾਇਕ ਚੀਜ਼ ਦੂਜੀਆਂ ਸਭ ਮਾਇਕ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਖਿੱਚਦੀ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਖਿੱਚ ਸ਼ਕਤੀ ਮਿਟੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਖੋਜ ਨੇ ਕੇਵਲ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਹੋਰ ਚਿੰਤਕਾਂ ਤੇ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਨਵਾਂ ਉਤਸ਼ਾਹ ਭਰ ਦਿੱਤਾ; ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿਸਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਕਿ ਹੁਣ ਸਿਰਫ ਇਸ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਯਮ ਖੋਜ ਕੇ ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਨੂੰ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਮੁੱਕਦੀ ਗੱਲ, ਵਿਗਿਆਨ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਪੱਛਮੀ ਫਲਸਫੇ ਦਾ ਅਹਿਮ ਹਿੱਸਾ ਹੈ; ਪੱਛਮੀ ਆਵਾਜ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਰੂੜੀਆਂ ਤੇ ਅੰਧਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਦੇ ਧਰਮ ਨੂੰ ਵਿਗਿਆਨ ਦਾ ਰਸਤਾ ਰੋਕ ਕੇ ਖੜੁਦਿਆਂ ਦੇਖਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ; ਧਰਮ ਤੇ ਵਿਗਿਆਨ ਇਸ ਸੱਚੇ ਆਮ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਵਿਗਿਆਨ ਨੂੰ ਜਿੱਤਦਿਆਂ ਤੱਕਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ; ਤੇ ਵਿਗਿਆਨ ਦੀਆਂ ਜਿੱਤਾਂ ਦੇ ਫਲ ਬਾਕੀ ਦੁਨੀਆਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਚੱਖਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਫਲਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨੇ ਆਧੁਨਿਕ ਯੁੱਗ ਦੀਆਂ ਅਣਗਿਣਤ ਤੇ ਕਰੀਬ ਸਭ ਲੋੜਾਂ ਤੇ ਸਹੂਲਤਾਂ-ਇੰਜਣ ਤੇ ਟਿਊਬਵੈਲ, ਟਰੱਕ/ਕਾਰਾਂ, ਤੇ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ਾਂ ਤੱਕ; ਬਿਜਲਈ ਚੁੱਲ੍ਹਿਆਂ, ਫਰਿਜ਼ਾਂ, ਤੇ ਏਅਰਕੰਡੀਸ਼ਨਰਾਂ ਤੋਂ ਘਰਾਂ, ਸੜਕਾਂ ਤੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਨੂੰ ਜਗਮਗਾਉਂਦੀ ਰੰਗ-ਬਰੰਗੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਤੱਕ; ਰੇਡੀਓ, ਟੀ. ਵੀ. ਅਤੇ ਕੰਪਿਊਟਰਾਂ ਤੋਂ ਇੰਟਰਨੈਟ, ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ, ਤੇ ਸਮਾਰਟ ਫੋਨਾਂ ਤੱਕ ਅਤੇ ਵੈਕਸੀਨਾਂ ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਦੇ ਇਲਾਜਾਂ ਤੱਕ। ਇੰਜ ਵਿਗਿਆਨਕ ਸੋਚ ਕਿਸੇ ਹੱਦ ਤੱਕ ਸਹਿਜ ਹੀ ਪੱਛਮੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ, ਸਮਾਜ ਤੇ ਮਨੁੱਖ ਵਿਚ ਘਰ ਕਰਦੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਮਿਸਾਲ ਵਜੋਂ ਪੱਛਮ ਵਿਚ ਆਮ ਕਹਾਵਤ ਹੈ, 'ਇਟ ਡਜ਼ ਨਾਟ ਵਰਕ', ਭਾਵ 'ਇਹ ਸੂਤ ਨਹੀਂ ਬਹਿੰਦੀ' ਜਾਂ 'ਇਹ ਚੱਲਦੀ ਨਹੀਂ।' ਲੋਕ ਇਹ ਕਹਾਵਤ ਉਦੋਂ ਵਰਤਦੇ ਨੇ, ਜਦ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼, ਵਿਧੀ ਜਾਂ ਖਿਆਲ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਲੋੜੀਂਦੇ ਸਿੱਟੇ ਨਾ ਨਿਕਲਣ; ਫਿਰ ਉਹ ਹੋਰ ਕੋਈ ਚੀਜ਼, ਵਿਧੀ ਜਾਂ ਖਿਆਲ ਅਜ਼ਮਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਇੰਜ ਵਿਗਿਆਨਕ ਸੋਚ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਲੱਛਣ/ਰੁਝਾਨ ਪੱਛਮੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਤੇ ਆਵਾਜੀ ਸੋਚ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣੇ ਹੋਏ ਨੇ। ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਭਾਰਤੀ ਫਲਸਫੇ ਭਾਵੇਂ ਗਰੀਕ ਫਲਸਫੇ ਵਾਂਗ ਐਟਮਵਾਦ ਦੇ ਕੁਝ ਅੰਸ਼ ਸਨ: ਵੈਦਿਕ ਰਿਸ਼ੀ ਅਰੂਨੀ (8ਵੀਂ ਈਸਾ ਪੂਰਵ) ਤੇ ਚਾਰਵਾਕ, ਜੈਨ

ਮੁੱਕਦੀ ਗੱਲ, ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਭਾਰਤੀ ਫਲਸਫੇ ਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਵਿਚੋਂ ਵਿਗਿਆਨ ਇਸ ਲਈ ਵਿਗਿਆਨਕ ਪਹੁੰਚ ਤੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਸੋਚ ਵੀ, ਗਾਇਬ ਹੀ ਰਹੇ ਨੇ; ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਅੱਜ ਤੱਕ ਕੋਈ ਵਿਗਿਆਨਕ, ਜਾਂ ਵਿਗਿਆਨ ਤੋਂ ਉਪਜੀ ਜਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੋਈ ਅਸਰਦਾਇਕ ਲਹਿਰ ਨਹੀਂ ਚੱਲੀ; ਤੇ ਇਸੇ ਲਈ ਵਿਗਿਆਨਕ ਤਰਕ ਵਿਧੀ ਵੀ ਵਿਕਸਿਤ ਨਾ ਹੋ ਸਕੀ, ਜਿਵੇਂ ਪੱਛਮ 'ਚ ਹੋਈ।

ਮੇਰੀ ਜਾਂਚੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਵਿਗਿਆਨ ਵਿਕਸਿਤ ਨਾ ਹੋਣ ਦਾ ਮੂਲ ਕਾਰਨ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਅਤੇ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਵੱਡੇ ਪਾੜੇ ਦਾ ਹੋਣਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਭਾਰਤੀ ਫਲਸਫੇ ਵਿਚੋਂ ਵਿਗਿਆਨ ਦਾ ਲਗਭਗ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰ ਹੋਣਾ ਸੀ। ਵਿਦਵਾਨਾਂ, ਭਾਵ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਵਰਗ, ਕੋਲ ਵਿਗਿਆਨ ਤੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਸੋਚ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਤਾਂ ਵਿਕਾਸ ਕਿੱਥੋਂ ਹੁੰਦਾ! ਜੇ ਗਿਆਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਸੀ, ਉਹ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਮਕਬੂਲ ਵੀ ਚੜ੍ਹਿਆ: ਬ੍ਰਹਮਾ, ਆਤਮਾ, ਦੇਵੀ-ਦੇਵਤੇ, ਨਿਰਵਾਨਾ, ਧਰਮ/ਕਰਮ, ਪੁਨਰ-ਜਨਮ, ਤੇ ਹੋਰ ਧਾਰਮਿਕ ਨਿਕ-ਸੁੱਕ ਬਾਰੇ ਸਿਧਾਂਤ ਤੇ ਕਹਾਣੀਆਂ।

ਜੇ ਸਾਰੇ ਨਹੀਂ, ਬਹੁਤੇ ਧਰਮ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੀ ਪਿਛਾਂਹ-ਖਿਚੂ ਹੁੰਦੇ ਨੇ ਜਾਂ ਹੋ ਨਿਬੜਦੇ ਨੇ। ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਵਿਗਿਆਨ ਆਪਣੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਹੀ ਅਗਾਂਹ-ਵਧੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਸੋਚ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਭਵਿੱਖ-ਮੁਖੀ ਵੀ। ਪੱਛਮ ਵਿਚ ਵਿਗਿਆਨ ਤੇ ਧਰਮ ਵਿਚਲੇ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਚੱਲੀ ਆਉਂਦੀ ਟੱਕਰ ਇਸ ਸੱਚ ਦੀ ਗਵਾਹ ਹੈ। "ਪਹਿਲਾਂ ਯੁੱਗ ਸੱਤਯੁਗ ਸੀ ਤੇ ਤ੍ਰੇਤਾ ਤੇ ਦੁਆਪਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੁਣ ਦਾ ਯੁੱਗ ਕਲਯੁੱਗ ਹੈ।" ਇਸ ਸਮੇਤ ਹਿੰਦੂ ਧਾਰਮਿਕ ਫਲਸਫੇ ਤੇ ਚਿੰਤਨ ਵਿਚਲੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਪਿਛਲਖੁਰੀ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਨੇ ਵਿਗਿਆਨ ਤੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਸੋਚ ਦੀ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰੀ ਸਦਕਾ ਭਾਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਤੇ ਚਿੰਤਨ 'ਚ ਭੂਤ-ਮੁਖੀ ਪਹੁੰਚ ਕੱਟ ਕੱਟ ਕੇ ਭਰ ਦਿੱਤੀ, ਜੋ ਅੱਜ ਤੱਕ ਅਮਰ ਹੈ।

ਸੋ, ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਤੇ ਚਿੰਤਨ ਵਿਚ ਭੂਤ-ਮੁਖੀ ਪਹੁੰਚ ਦੇ ਦਾਖਲੇ ਦਾ ਮੁਢਲਾ ਕਾਰਨ ਵਿਗਿਆਨ ਤੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਸੋਚ ਦੀ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਜੇ ਵਿਗਿਆਨ ਤੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਸੋਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੁੰਦੀਆਂ ਤਾਂ ਉਹ ਇਸ ਦਾਖਲੇ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦੀਆਂ। ਵਿਗਿਆਨ ਤੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਸੋਚ ਦੀ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰੀ ਸਦਕਾ ਵਿਗਿਆਨਕ ਤਰਕ ਵਿਧਾਨ ਵੀ ਵਿਕਸਿਤ ਨਾ ਹੋ ਸਕਿਆ, ਜੋ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਰੇ ਜਾਂ ਖੋਟੇ ਤਰਕ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੋਵੇ, ਨਾ ਕਿ ਚਲਾਕੀ 'ਤੇ। ਸੋ, ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਅੰਤਿਮ ਸੱਚ ਮੰਨ ਕੇ ਸੰਵਾਦ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣਾ ਦੇ ਰੁਝਾਨ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਵੀ ਵਿਗਿਆਨਕ ਸੋਚ ਤੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਤਰਕ ਵਿਧਾਨ ਦੀ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿਚ ਹੀ ਹਨ।

ਇੰਜ ਮੌਜੂਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਚਿੰਤਨ ਦੀਆਂ ਮੂਲ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਭਾਰਤੀ ਫਲਸਫੇ ਤੇ ਚਿੰਤਨ ਵਿਚ ਵਿਗਿਆਨ, ਵਿਗਿਆਨਕ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂ ਵਿਧੀ, ਵਿਗਿਆਨਕ ਸੋਚ, ਤੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਤਰਕ ਵਿਧਾਨ ਦੀ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰੀ ਵੱਲ ਨੂੰ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਵਿਗਿਆਨ ਉਸ ਗਿਆਨ ਤੇ ਖੋਜ ਖੇਤਰ ਦਾ ਨਾਂ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਤੇ ਇਸ ਵਿਚਲੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਤੇ ਵਰਤਾਰਿਆਂ ਬਾਰੇ ਪ੍ਰਮਾਣ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਵਿਗਿਆਨਕ ਵਿਧੀਆਂ ਵਰਤ ਕੇ ਗਿਆਨ ਖੋਜਿਆ ਤੇ ਇਕੱਤਰ ਕੀਤਾ

ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਧੀਆਂ ਵਿਚ ਕੁਝ ਤੱਤ ਸਾਂਝੇ ਹੁੰਦੇ ਨੇ, ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੱਤਾਂ ਤੋਂ ਬਣਦੀ ਹੈ, ਵਿਗਿਆਨਕ ਵਿਧੀ ਜਾਂ ਵਿਗਿਆਨਕ ਪਹੁੰਚ।

ਇਸ ਵਿਧੀ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਵਿਚਾਰ-ਗੋਚਰੇ ਚੀਜ਼, ਵਰਤਾਰੇ, ਜਾਂ ਸਮੱਸਿਆ ਦੀ ਨਜ਼ਰਸਾਨੀ ਜਾਂ ਨਿਰੀਖਣ ਦੌਰਾਨ ਇਕੱਤਰ ਕੀਤੇ ਤੱਥਾਂ ਜਾਂ ਅੰਕੜਿਆਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਕੇ ਤਰਕਸ਼ੀਲ ਢੰਗ ਨਾਲ ਨਤੀਜੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਸੱਚਾਈ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਬਿਆਨ ਜਾਂ ਬਿਆਨਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ, ਜਿਹਨੂੰ ਪਰੀਸਿਧਾਂਤ ਜਾਂ ਪਰੀਨਿਯਮ ਯਾਨਿ ਹਾਈਪੋਥੇਸਿਸ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਪਰੀਸਿਧਾਂਤ ਦਾ ਇੱਕ ਲਾਜ਼ਮੀ ਲੱਛਣ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਤੇ ਵਰਤਾਰਿਆਂ ਬਾਰੇ ਭਵਿੱਖਵਾਣੀਆਂ ਕਰੇ। ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਭਵਿੱਖਵਾਣੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਇੱਕ ਵੀ ਪ੍ਰਯੋਗ ਦੀ ਕਸੌਟੀ 'ਤੇ ਪੂਰੀ ਨਾ ਉਤਰੇ ਤਾਂ ਪਰੀਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਜਾਂ ਤਾਂ ਸ਼ੱਕ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਵੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਸੋਧ ਕੇ ਫਿਰ ਪਰਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; ਤੇ ਜਾਂ ਉਹਨੂੰ ਰੱਦੀ ਦੀ ਟੋਕਰੀ ਵਿਚ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹਦੇ ਉਲਟ, ਜਿਸ ਪਰੀਸਿਧਾਂਤ ਦੀਆਂ ਭਵਿੱਖਵਾਣੀਆਂ ਵਾਰ ਵਾਰ ਵਰ੍ਹਿਆਂ-ਬੱਧੀ ਵੱਖ ਵੱਖ ਹਾਲਾਤਾਂ ਅਧੀਨ ਪ੍ਰਯੋਗ ਦੀ ਕਸੌਟੀ 'ਤੇ ਪੂਰੀਆਂ ਉਤਰਦੀਆਂ ਚਲੀਆਂ ਜਾਣ ਤਾਂ ਉਹ ਪਰੀਸਿਧਾਂਤ ਫਿਰ ਸਿਧਾਂਤ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਵਿਗਿਆਨਕ ਪਹੁੰਚ ਦੇ ਨਜ਼ਰੀਏ ਤੋਂ ਚੀਜ਼ਾਂ, ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਆਪਸੀ ਸਬੰਧਾਂ, ਵਰਤਾਰਿਆਂ ਤੇ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣ ਵੰਗ ਨੂੰ ਹੀ ਵਿਗਿਆਨਕ ਸੋਚਣੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਤੇ ਵਿਆਖਿਆ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਵਿਗਿਆਨਕ ਪਹੁੰਚ ਤੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਸੋਚਣੀ ਕੇਵਲ ਵਿਗਿਆਨ ਵਿਚ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਵਰਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਗਿਆਨ, ਸੋਚ, ਅੰਕੜੇ, ਪ੍ਰਯੋਗ ਤੇ ਸਬੂਤ ਸਿਰਫ ਠੋਸ ਵਿਗਿਆਨ-ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ। ਪੱਛਮੀ ਫਲਸਫੇ ਵਿਚ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋਇਆ ਤਰਕਸ਼ੀਲ ਢੰਗ ਖਰੇ ਜਾਂ ਖੋਟੇ ਤਰਕ ਦੇ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਨਿਯਮਾਂ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੈ, ਨਾ ਕਿ ਚਲਾਕੀ ਤੇ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਗਲਤ ਸਿੱਧ ਕਰਕੇ ਆਪਣਾ ਲੋਹਾ

ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਵਿਗਿਆਨ ਵਿਕਸਿਤ ਨਾ ਹੋਣ ਦਾ ਮੂਲ ਕਾਰਨ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਅਤੇ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਵੱਡੇ ਪਾੜੇ ਦਾ ਹੋਣਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਭਾਰਤੀ ਫਲਸਫੇ ਵਿਚੋਂ ਵਿਗਿਆਨ ਦਾ ਲਗਭਗ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰ ਹੋਣਾ ਸੀ। ਵਿਦਵਾਨਾਂ, ਭਾਵ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਵਰਗ, ਕੋਲ ਵਿਗਿਆਨ ਤੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਸੋਚ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਤਾਂ ਵਿਕਾਸ ਕਿੱਥੋਂ ਹੁੰਦਾ! ਜੇ ਗਿਆਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਸੀ, ਉਹ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਮਕਬੂਲ ਵੀ ਚੜ੍ਹਿਆ: ਬ੍ਰਹਮਾ, ਆਤਮਾ, ਦੇਵੀ-ਦੇਵਤੇ, ਨਿਰਵਾਨਾ, ਧਰਮ/ਕਰਮ, ਪੁਨਰ-ਜਨਮ, ਤੇ ਹੋਰ ਧਾਰਮਿਕ ਨਿਕ-ਸੁੱਕ ਬਾਰੇ ਸਿਧਾਂਤ ਤੇ ਕਹਾਣੀਆਂ।

ਮੰਨਵਾਉਣ ਦੇ ਰੁਝਾਨ 'ਤੇ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਤਰਕ ਵਿਧਾਨ ਹੋਰ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਸਮੇਤ ਵਿਗਿਆਨ ਵਿਚ ਵੀ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਇਹਨੂੰ ਵਿਗਿਆਨਕ ਤਰਕ ਵਿਧਾਨ ਕਿਹਾ ਹੈ।

ਜੇ ਮੌਜੂਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਚਿੰਤਨ ਦੀਆਂ ਮੂਲ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਕਾਰਨ ਵਾਕਈ ਵਿਗਿਆਨ, ਵਿਗਿਆਨਕ ਵਿਧੀ/ਪਹੁੰਚ, ਵਿਗਿਆਨਕ ਸੋਚ, ਤੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਤਰਕ ਵਿਧਾਨ ਦੀ ਲਗਭਗ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਹੱਲ ਨਿਸ਼ਚੇ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਾਇਬ ਵਿਗਿਆਨਕ ਅੰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਹੀ ਹੋਏਗਾ। ਮੌਜੂਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਚਿੰਤਨ ਦੀਆਂ ਮੂਲ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਹੱਲ ਕਰਨ ਲਈ ਲੋੜ ਹੈ ਇੱਕ ਮੁਹਿੰਮ ਜਾਂ ਲਹਿਰ ਦੀ, ਜਿਸ ਦੌਰਾਨ ਪੰਜਾਬ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਗਿਆਨਕ ਅੰਸ਼ਾਂ ਸੰਗ ਲੈਸ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਜੇ ਖੜੋਤ ਨੂੰ ਉਸਾਰੂ ਢੰਗ ਨਾਲ ਤੋੜਨ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ, ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਮੌਜੂਦਾ ਖੜੋਤ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਹਿੱਤ ਇਹ ਅਗਲਾ ਕਦਮ ਹੋਏਗਾ, ਭਵਿੱਖ ਵੱਲ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਕਰ ਕੇ ਭਵਿੱਖ ਨੂੰ ਖੁੱਲ੍ਹਦਾ ਬੂਹਾ ਖੋਲ੍ਹਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਣਾ ਦਾ।

ਗਰੀਕ ਫਲਸਫੇ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪੱਛਮੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਤੇ ਚਿੰਤਨ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿਚ 14ਵੀਂ ਤੋਂ 17ਵੀਂ ਸਦੀ ਤੱਕ ਯੂਰਪ ਵਿਚ ਚੱਲੀ ਜਾਗ੍ਰਿਤੀ ਲਹਿਰ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੋਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਹਿਰ ਨੇ ਮਨੁੱਖੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਹਰ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦਿਆਂ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਯੂਰਪ ਨੂੰ ਮੱਧਕਾਲੀਨ ਯੁੱਗ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਆਧੁਨਿਕ ਯੁੱਗ ਨਾਲ ਜੋੜ ਦਿੱਤਾ। ਜਾਗ੍ਰਿਤੀ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਤੇ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਨ ਵਿਚ ਵਿਗਿਆਨ ਨੇ ਸਿੱਧੇ ਤੇ ਅਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ। ਇਹ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਵਿਗਿਆਨਕ ਖੋਜ ਨੇ ਧਾਰਮਿਕ ਲੀਡਰਾਂ ਨੂੰ ਕ੍ਰੋਧਿਤ ਕਰਦਿਆਂ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਦਾ ਮਾਡਲ ਬਦਲ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਹੁਣ ਧਰਤੀ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਦੀ ਕੇਂਦਰ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਹੋਰਾਂ ਗ੍ਰਹਿਆਂ ਸਮੇਤ ਸੂਰਜ ਦੁਆਲੇ ਘੁੰਮਦੀ ਹੈ।

ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨਾ। ਨਿੱਜੀ ਤਰਜਬੇ 'ਚੋਂ ਇੱਕ ਢੁਕਵੀਂ ਕਾਤਰ ਦੇ ਤਿੰਨ ਪੱਖ ਪੇਸ਼ ਹਨ,

(1) ਭਾਰਤ ਵਿਚ 1960ਵਿਆਂ ਦੇ ਅਖੀਰਲੇ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 1982 ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਤੱਕ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਤੀਸ਼ੀਲ/ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਲਹਿਰ ਚੱਲਦੀ ਰਹੀ; ਉਸ ਪੰਜਾਬ 'ਚੋਂ ਵਿਚਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਮੈਂ ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਉਚ-ਵਿਦਿਆ ਤੇ ਖੋਜ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਪੱਛਮ ਦੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਆਣ ਉਤਰਿਆ।

(2) ਇੱਕ ਵਿਗਿਆਨੀ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਯੂਰਪ ਵਿਚ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਵਿਗਿਆਨ ਰਿਸਰਚ ਪ੍ਰਯੋਗਸ਼ਾਲਾ ਸਰਨ (CERN) ਵਿਚ ਕੈਮਬਰਿਜ ਤੋਂ ਹਾਇਡਲਬਰਗ ਤੱਕ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਕੋਰਨੈਲ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੀ ਨਿਊਕਲੀਅਰ ਰਿਸਰਚ ਪ੍ਰਯੋਗਸ਼ਾਲਾ ਵਿਚ ਸਟੈਨਫੋਰਡ ਤੋਂ ਹਾਰਵਰਡ ਤੱਕ ਅਨੇਕ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਦੇ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਤਜਰਬਾ ਹਾਸਿਲ ਹੋਇਆ।

(3) ਇਸ ਵਿਸ਼ਾਲ ਘੁੰਮਾਤਰੂ ਭੂਗੋਲਕ ਤੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਤਜਰਬੇ ਦੀ ਧਰਾਤਲ 'ਤੇ ਵਿਚਰਦਿਆਂ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਦੇ ਮੁੱਢ ਅਤੇ ਮਾਦੇ ਦੇ ਮੂਲ ਕਣਾਂ ਤੇ ਵਰਤਾਰਿਆਂ ਬਾਰੇ ਸੁਆਲਾਂ ਸੰਗ ਘੁਲਦਿਆਂ ਮੇਰੇ ਅਚੇਤ ਮਨ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਦੇ

ਵਿਸ਼ੇ-ਧਰਮ, ਧਰਮ ਸ਼ਾਸਤਰ, ਨੈਤਿਕਤਾ, ਤਰਕ, ਭੌਤਿਕ ਵਿਗਿਆਨ, ਜੀਵ ਵਿਗਿਆਨ ਆਦਿ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਕਾਲ ਵਿਚ ਕੁਦਰਤੀ ਵਰਤਾਰਿਆਂ ਬਾਰੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅਗਿਆਨ ਨੇ ਰੱਬ ਤੇ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ, ਜੋ ਕਈ ਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਪੂਰਬੀ ਤੇ ਕਿਸੇ ਹੱਦ ਤੱਕ ਪੱਛਮੀ ਫਲਸਫੇ ਵੀ ਭਾਰੂ ਰਹੇ। ਕਰੀਬ 2600 ਸੌ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਪੱਛਮੀ ਫਲਸਫੇ ਵਿਚ ਇਹ ਸਥਿਤੀ ਬਦਲਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਗਰੀਕ ਫਿਲਾਸਫਰ ਥੇਲਜ਼ (624 ਤੋਂ 546 ਈਸਾ ਪੂਰਵ) ਨੇ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਵਿਕਸਿਤ ਕੀਤਾ ਕਿ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਤੇ ਇਸ ਵਿਚਲੇ ਵਰਤਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਬਿਨਾ ਰੱਬ, ਧਰਮ ਤੇ ਮਿਥਹਾਸ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲਿਆਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਜਟਿਲ ਦਿਸਦੇ ਕੁਦਰਤੀ ਵਰਤਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸਾਢੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਵਿਚ ਸੰਗੋੜ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਰਤਾਰਿਆਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਥੋਂ ਪੱਛਮੀ ਫਲਸਫੇ ਵਿਚ ਵਿਗਿਆਨ ਦਾ ਮੁੱਢ ਬੱਝਦਾ ਹੈ। ਮਿਸਾਲ ਵਜੋਂ ਫਿਲਾਸਫਰ ਅਰਸਤੂ (384-322 ਈਸਾ ਪੂਰਵ) ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਭੌਤਿਕ ਵਿਗਿਆਨੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ ਸਣੇ ਵਿਗਿਆਨੀ, ਫਿਲਾਸਫਰਾਂ ਦੀ ਵੱਖੋ ਵੱਖਰੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਸਨ। ਵਿਗਿਆਨ ਤੇ ਵਿਗਿਆਨੀ ਦੇ

ਬਗਲੀ ਬੰਧਨਾ

ਡਾ. ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਭੰਡਾਲ ਆਪਣੀ ਨਿਵੇਕਲੀ ਸੈਲੀ ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਪਰਤਾਂ ਫਰੋਲਦੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਨਾਦ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਾਰਤਕ ਵਿਚ ਕਾਵਿ-ਰੰਗ ਇੰਨਾ ਭਾਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਵਾਰ ਤਾਂ ਭੁਲੇਖਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਵਾਰਤਕ ਹੈ ਜਾਂ ਕਵਿਤਾ! ਪਿਛਲੇ ਲੇਖ ਵਿਚ ਡਾ. ਭੰਡਾਲ ਨੇ ਸੋਗ 'ਤੇ ਸੋਗ ਮਨਾਉਂਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਸੀ, "ਸੋਗ, ਛੋਟਾ ਜਾਂ ਵੱਡਾ, ਤੇਰਾ ਜਾਂ ਮੇਰਾ, ਆਪਣਾ ਜਾਂ ਬੇਗਾਨਾ ਅਤੇ ਬੋੜਾ ਜਾਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਸੋਗ, ਸਿਰਫ ਸੋਗ ਹੁੰਦਾ।...ਸੋਗ ਨੂੰ ਸਦੀਵੀ ਸੰਤਾਪ ਬਣਾਉਣਾ ਮਾੜਾ। ਸੋਗ-ਭੱਠੀ ਵਿਚ ਸੜਨਾ ਬੇਵਕੂਫੀ।" ਹਥਲੇ ਲੇਖ ਵਿਚ ਡਾ. ਭੰਡਾਲ ਨੇ ਬਗਲੀ ਦਾ ਵਿਖਿਆਨ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਹੈ, "ਬਗਲੀ, ਬੀਹੀ ਵਿਚ ਖੈਰ ਮੰਗਦਿਆਂ ਨਿਆਮਤਾਂ ਨੂੰ ਝੋਲੀ 'ਚ ਪਵਾਉਣ ਅਤੇ ਬਰਕਤਾਂ ਵਰਤਾਉਣ ਦਾ ਨਾਂ।...ਬਗਲੀ ਵਿਚ ਸਾਂਝਾਂ, ਦੋਸਤੀਆਂ ਅਤੇ ਸਬੰਧਾਂ ਦਾ ਜ਼ਖੀਰਾ ਵੀ ਹੁੰਦਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜੀਵਨ-ਚੌਰਸਤੇ 'ਤੇ ਦਿਸ਼ਾ ਦਿਖਾਈ, ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਆਈ ਮੋਚ ਹਟਾਈ, ਬਿਆਈਆਂ ਨੂੰ ਸਹਿਲਾਇਆ ਅਤੇ ਮਿੱਟੀ-ਘੱਟੇ ਨਾਲ ਅੱਟੇ ਪੱਥਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਲਵੇ ਲਾਇਆ।...ਬਗਲੀ ਤਾਂ ਯਾਰ ਲਈ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ, ਯਾਰ ਜੋ ਤੁਹਾਡੀ ਰੂਹ ਦਾ ਹਾਣੀ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਜੋ ਸੁਪਨੇ, ਸੋਚ ਤੇ ਤਰਜੀਹਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝ ਦਾ ਮਾਣ ਹੋਵੇ।" ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਅੰਗ ਕੀਤਾ ਹੈ, "ਬਗਲੀ ਪਾਉਣ ਦਾ ਬਹੁਤ ਲੋਕ ਡਰਾਮਾ ਕਰਦੇ। ਇਸ ਦੀ ਰੰਗ-ਬਰੰਗਤਾ ਨੂੰ ਭਰਮ ਭੁਲੇਖਿਆਂ ਦੇ ਨਾਮ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਸੋਚ ਵਿਚ ਕੋਹੜ, ਕਮੀਨੀਆਂ ਤੇ ਕਾਲਖਾਂ ਦਾ ਵਣਜ ਕਰਦੇ।" -ਸੰਪਾਦਕ

ਚਿਰਾਗ-ਡਾਰ

ਡਾ. ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਭੰਡਾਲ
ਫੋਨ: 216-556-2080

ਬਗਲੀ, ਫੱਕਰਾਂ ਦੇ ਮੋਢੇ 'ਤੇ ਲਟਕਦੀ ਗਿਆਨ-ਗਠੜੀ, ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਮੂਲ ਸਹੂਲਤਾਂ ਸੰਗ ਲਬਰੇਜ਼, ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਸੁੱਚਮ ਦੀ ਤਸ਼ਬੀਹਾਂ ਅਤੇ ਜੀਵਨ-ਸੁਚਾਰਤਾ ਲਈ ਸਿਰਜੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਲੀਹਾਂ। ਬਗਲੀ, ਬੀਹੀ ਵਿਚ ਖੈਰ ਮੰਗਦਿਆਂ ਨਿਆਮਤਾਂ ਨੂੰ ਝੋਲੀ 'ਚ ਪਵਾਉਣ ਅਤੇ ਬਰਕਤਾਂ ਵਰਤਾਉਣ ਦਾ ਨਾਂ।

ਬਗਲੀ, ਕਦੇ ਖਾਲੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਦੇਣ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਕੁਝ ਪਾਉਣ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਨਿਰੰਤਰ ਜਾਰੀ। ਆਈ ਚਲਾਈ। ਬਗਲੀ ਸਦੀਵੀ ਸੋਚ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਦੀ ਕਿ

ਚੂਰੀ ਪਾ ਕੇ ਦੇਣਾ ਉਚੀ ਹੋਕਾ। ਭੁੱਖਿਆਂ ਦੀ ਉਠ ਸਾਰ ਲੈ ਲਾ, ਜਾਗ ਵੇ ਸੁਤਿਆ ਲੋਕ। ਇਕ ਬਗਲੀ ਵਿਚ ਚੇਤਨਾ ਪਾ ਕੇ ਭੇਖੀ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਦੇਵਾਂ, ਉਸ ਦੀ ਰੱਕੜ-ਰੱਤੀ ਰੂਹ ਨੂੰ ਗਿਆਨ-ਗੰਗਾ ਨਾਲ ਭੇਵਾਂ। ਇਕ ਬਗਲੀ ਦੀਆਂ ਤਈਆਂ ਫਿੱਲੀਆਂ ਆਹਾਂ ਦੇ ਸੰਗ ਕੱਸਾਂ। ਸੂਲਾਂ ਮੱਲੇ ਰਾਹੀਂ ਤੁਰਦਿਆਂ ਨਿਮਾ ਨਿਮਾ ਹੱਸਾਂ। ਇਕ ਬਗਲੀ ਦੇ ਮਨ 'ਚ ਰੋਸਾ ਭਰਦੀ ਏ ਹਟਕੋਰੇ, ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਚਾਅ-ਅਲੂਏ ਸਿਖਰ ਦੁਪਹਿਰੀ ਤੋਰੇ। ਇਕ ਬਗਲੀ 'ਚ ਅੰਬਰ ਵੱਸਦਾ ਟਿਮਕਣ ਚੰਨ ਤੇ ਤਾਰੇ, ਇਸ ਦੇ ਵਿਹੜੇ ਨਿੱਘ-ਤਰੋਂਕਾ ਤੇ ਚਾਨਣ ਦੇ

ਜੀਵਨ ਲਈ ਸਾਹ, ਕੁਝ ਸੂਲੀ, ਕੁਝ ਹੁਸੀਨ ਪਲਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਅ ਅਤੇ ਕੁਝ ਦੁੱਖਦ ਪਲਾਂ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼। ਕੁਝ ਆਪਣਿਆਂ ਦੀ ਅਪਣੱਤ ਦਾ ਮੁਜੱਸਮਾ, ਕੁਝ ਆਪਣਿਆਂ ਦਾ ਬੇਦਾਵਾ। ਕੁਝ ਡੋਲਿਆਂ ਨਾਲ ਬਰ ਮੋਚਦੀਆਂ ਬਾਹਾਂ, ਕੁਝ ਡੋਲਿਆਂ ਤੋਂ ਟੋਟੀਆਂ ਬਾਹਾਂ; ਕੁਝ ਸਾਹਾਂ ਦੀ ਸੁਗੰਧ, ਕੁਝ ਆਹਾਂ ਦੀ ਗੰਧ; ਕੁਝ ਚਾਅ-ਚੰਗੇਰ ਅਤੇ ਕੁਝ ਗਮ ਦੀ ਭੜੋਲੀ। ਕੁਝ ਬੁਝੇ ਚੁੱਲ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਹੋਣੀ ਤੇ ਕੁਝ ਮਘਦੀ ਧੁਣੀ। ਕੁਝ ਪੂਰਨਿਆਂ 'ਤੇ ਫੈਲ ਰਹੀ ਸਿਆਹੀ ਤੇ ਕੁਝ ਕਰਮਾਂ ਵਿਚ ਉਕਰੀ ਕੁਤਾਹੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਯਾਦਾਂ ਵਿਚੋਂ ਨਵੀਂ ਆਸ ਤੇ ਅਰਜ਼ੋਈ ਮਿਲਦੀ। ਉਧਾਰੇ ਸਾਹਾਂ ਵਰਗੀ ਤਾਜਗੀ ਹੁੰਦੀ, ਜੋ ਬਣਦੀ ਸੋਧੇ ਸਾਹ ਲੈਣ ਦਾ ਹੀਆ ਤੇ ਸਬੰਧ।

ਵਾਅਦਾ, ਕੰਨ ਪੜਵਾਉਣ ਦਾ ਸੌਕ, ਚੂਰੀ ਦੀ ਲੱਜੜ, ਨਿੱਘ ਅਹਿਸਾਸਾਂ ਦੀ ਖੁਸ਼ਬੋ, ਮਿੱਠਤੇ ਬੋਲਾਂ ਦੀ ਅਵਾਰਗੀ, ਅਪਣੱਤ ਦੀ ਅਮੀਰਤਾ ਅਤੇ ਵਾਗੀ ਬਣ ਕੇ ਬੋਲੇ ਵਿਚ ਹੋਕੇ ਲਾਉਣ ਦੀ ਲੁਤਫੀ ਅਰਾਧਨਾ। ਇਕ ਬਗਲੀ ਸੀ ਹੀਰ ਦੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਨ-ਮਨ ਦੀਆਂ ਕੋਮਲ ਰੀਝਾਂ ਦੀ ਪੋਟਲੀ, ਸੂਖਮ-ਭਾਵਾਂ ਦੀ ਪਬੋਰ, ਸੁੱਚੇ ਇਸ਼ਕ ਦਾ ਮਾਣ ਪਰ ਬਾਪ ਦੀ ਸਫੇਦ ਪੱਗ ਦਾ ਤੁਰਲਾ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਬਗਲੀਆਂ, ਸਮਾਜਕ ਵਲਗਣਾਂ ਦੀ ਘੇਰਾਬੰਦੀ ਕਾਰਨ ਆਪਸ ਵਿਚ ਬਗਲਗੀਰ ਹੋਣ ਲਈ ਤਰਸਦੀਆਂ, ਖੁਦ ਨੂੰ ਖੁਦ ਸੰਗ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਵਿਰਵੀਆਂ ਰਹਿ ਗਈਆਂ।

ਜੋ ਦੋਸਤੀ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਰਗਾ ਹੋਵੇ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਾਹਾਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪਿਆਰਾ ਹੋਵੇ, ਜਿਸ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਵਿਚ ਔਲਾ, ਰਾਮ, ਰਹੀਮ, ਗੁਰੂ, ਖੁਦਾ ਅਤੇ ਰੱਬ ਆਪਸ ਵਿਚ ਘੁੱਲੇ ਹੋਣ। ਆਭਾ ਵਿਚ ਸਰਬ ਰੰਗਾਂ ਦਾ ਝਲਕਾਰਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਜੋ ਸਭ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਹੋਵੇ। ਮਿੱਤਰ, ਜੋ ਸੋਚ-ਬਗੀਚੇ ਨੂੰ ਭਾਗ ਲਾਉਣ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀਆਂ ਜੂਹਾਂ ਵਿਚ ਧੰਨਭਾਗਤਾ ਉਪਜਾਉਣ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੋਵੇ। ਜੋ 'ਨੀ ਮੈਂ ਬਗਲੀ, ਯਾਰ ਦੀ ਬਗਲੀ' ਦੀ ਸੋਚ ਲਾਉਂਦਾ, ਹਰ ਰੂਹ ਵਿਚ ਸਕੂਨ ਤੇ ਸੁਹਜ ਦਾ ਕਰਮ ਉਪਜਾਉਂਦਾ, ਹਰੇਕ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਬਣਾਵੇ। ਰਾਹਾਂ ਵਿਚ ਗੁਲਾਬ ਦੀ ਪਿਉਂਦ ਲਾਈ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਖੁਦ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਤੋਂ ਹੀ ਮੁਨਕਰ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਆਪੋ 'ਚੋਂ ਆਪ ਨੂੰ ਮਨਫੀ ਕਰਕੇ ਹੀ ਕਿਸੇ ਦਾ ਹੋਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਅਜਿਹੀ ਸਾਧਨਾ ਬਗਲੀ ਦਾ ਭਾਗ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਬਗਲੀ ਦੀ ਉਚਮ ਤੇ ਸੁੱਚਮ ਦਾ ਵਿਰਲਾ ਹੀ ਹਾਣੀ ਹੋਵੇ, ਜੋ ਸਿਰ ਉਚਾ ਕਰਕੇ ਖਲੋਵੇ ਅਤੇ ਮਨ-ਮਸਤਕ ਵਿਚ ਰਹਿਬਰੀ ਦਾ ਰਾਗ ਫੋਹਵੇ।

ਫੱਕਰ ਦੀ ਬਗਲੀ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਨੇ ਮਾਲਾ ਦੇ ਮਣਕੇ, ਗਿਆਨ ਦੀਆਂ ਗੁੱਝੀਆਂ ਰਮਜ਼ਾਂ, ਪੁਰਾਤਨ ਖਰੜੇ ਤੇ ਗੁੰਬ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਲੀ ਜੋਤ ਦਾ ਚਾਨਣ ਬਗਲੀ 'ਚੋਂ ਝਾਕਦਾ, ਰਾਹ-ਰਸਤਿਆਂ ਨੂੰ ਰੁਸ਼ਨਾਉਂਦਾ। ਇਸ ਬਗਲੀ ਨੂੰ ਬਾਬੇ ਨਾਨਾਕ ਨੇ ਮੋਢੇ 'ਤੇ ਲਟਕਾ, ਚਾਰ ਉਦਾਸੀਆਂ ਦੌਰਾਨ ਸੀਮਤ ਸਾਧਨਾਂ ਨਾਲ ਚਾਨਣ ਵੀ ਵੰਡਿਆ ਅਤੇ ਬਿਖਰੇ ਹੋਏ ਗਿਆਨ ਦੇ ਵਰਕਿਆਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਚਾਨਣ-ਕਾਤਰਾਂ ਬਣ ਕੇ ਸਮੁੱਚੀ ਲੋਕਾਈ ਨੂੰ ਜੀਵਨ-ਜੁਗਤਾਂ ਦੀ ਸੋਝੀ ਦੇ ਰਹੇ ਨੇ। ਇਹ ਬਗਲੀ ਪਾ ਕੇ ਹੀ ਖੁੱਲੇ ਨੇ ਨੱਚ ਕੇ ਯਾਰ ਮਨਾਇਆ ਸੀ। ਇਹ ਬਗਲੀ ਬਾਹੂ, ਸ਼ਾਹ ਹੁਸੈਨ, ਸ਼ਾਹ ਅਨਾਇਤ ਅਲੀ ਆਦਿ ਵਰਗੇ ਦਰਵੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਸਾਥ ਮਾਣਦੀ, ਆਪਣੀ ਮਹਾਨਤਾ ਤੇ ਪਛਾਣ ਨੂੰ ਨੂਰੀ ਰੰਗਤ ਦੇਣ ਵਿਚ ਸਫਲ ਹੋਈ।

ਇਕ ਬਗਲੀ ਤੰਗੀਆਂ-ਤੁਰਸੀਆਂ ਦੀ ਵੀ ਝਾਕਣ ਲੱਗਦੀ ਜਦ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸਿਖਰ ਦੁਪਹਿਰੇ ਹੀ ਸੂਰਜ ਗੋਡੀ ਮਾਰਨ ਲੱਗਦਾ, ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਉਹ ਪਲ ਵੀ ਰਲ ਜਾਂਦੇ ਜਦ ਮੁਸਕਿਲਾਂ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਹੋ ਕੇ ਟੱਕਰਨ ਅਤੇ ਹੌਸਲਾ, ਸਿਰਤ ਤੇ ਸਾਧਨਾ ਨਾਲ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਮੁੱਖ 'ਤੇ ਚਾਨਣ ਉਕਰਨ ਦਾ ਹੀਆ ਕਰੀਦਾ। ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਨਵੀਆਂ ਪੋੜਾਂ ਅਤੇ ਦਿਸ਼ੇਵਿਆਂ ਦੀ ਦੱਸ ਪੈਣੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਤੁਰਦਿਆਂ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਬੁਲੰਦੀਆਂ ਦਾ ਮਾਣ ਮਿਲਦਾ।

ਬਗਲੀ ਵਿਚ ਤਾਂ ਉਹ ਪਲ ਸਦਾ ਮਹਿਫੂਜ਼ ਰਹਿੰਦੇ, ਜੋ ਸਿਰਫ ਤੁਹਾਡੇ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਿਉਣ ਦੀ ਤਮੰਨਾ ਸੀ ਜਾਂ ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੂਹ ਨਾਲ ਜੀਵਿਆਂ, ਜੋ ਬਣ ਗਏ ਜੀਵਨ ਦਾ ਹਾਸਲ; ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਲਾਂ ਵਿਚ ਉਹ ਵੀ ਪਲ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ ਜਦ ਬੇਗਾਨਗੀ ਅਤੇ ਬੇਰੁਹਮਤੀ ਵਿਚੋਂ ਬੰਦਿਆਈ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਦਾ ਕਿਆਸ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਉੱਜ ਹਨੇਰਾ ਸਦੀਵ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ, ਇਕ ਸਰਘੀ ਤੁਹਾਡੇ ਦਰ 'ਤੇ ਦਸਤਕ ਦਿੰਦੀ ਵਿਹੜੇ 'ਚ ਧੁੱਪ ਦਾ ਨਿਉਂਦਾ ਬਣ ਘਰ ਦਾ ਭਾਗ ਵੀ ਬਣਦੀ। ਪਲ ਪਲ ਦੀ ਖਬਰ ਤੋਂ ਬੇਬਖ਼ਰ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਜਦ ਬਗਲੀ ਵਿਚ ਪਏ ਪਲ ਝਾਤ ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਬੰਦਾ ਬੀਤੇ ਨੂੰ ਮੁੜ ਜਿਉਂਦਾ। ਹਵਾ ਵਿਚ ਉਡਦਿਆਂ ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਪੈਰ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਉਹ ਦਰਿਆ ਵਿਚ ਤੈਰਦਾ ਵੀ ਕੰਢਿਆਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ। ਆਪੋ ਦੇ ਨੇੜੇ ਰਹਿਣ ਅਤੇ ਦਿਮਾਗ ਦੀ ਥਾਂ ਮਨ ਦੀਆਂ ਤਰਜੀਹਾਂ ਨੂੰ ਨਿਜੀ ਤਰਜੀਹਾਂ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਜਿਉਂਦੇ ਨੇ ਭਰਪੂਰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਸੁਕਰਗੁਜਾਰੀ ਨੂੰ ਹੀ ਮੁਖਾਤਿਬ ਹੁੰਦਾ।

ਬਗਲੀ ਪਾਉਣ ਦਾ ਬਹੁਤ ਲੋਕ ਡਰਾਮਾ ਕਰਦੇ। ਇਸ ਦੀ ਰੰਗ-ਬਰੰਗਤਾ ਨੂੰ ਭਰਮ ਭੁਲੇਖਿਆਂ ਦੇ ਨਾਮ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਸੋਚ ਵਿਚ ਕੋਹੜ, ਕਮੀਨੀਆਂ ਤੇ ਕਾਲਖਾਂ ਦਾ ਵਣਜ ਕਰਦੇ; ਪਰ ਜਦ ਬਗਲੀ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਤਾਂ ਬਗਲੀ ਦੀ ਰੂਹ ਛਾਲੋ-ਛਾਲੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਬਗਲੀ ਦਾ ਧਰਮ, ਕਰਮਯੋਗ ਕਮਾਉਣਾ, ਕਿਰਤ-ਵਿਰਤੀ ਵਡਿਆਈ ਕਰਨਾ, ਵੰਡ ਛਕਣ ਨੂੰ ਵਡਿਆਉਣਾ ਅਤੇ ਦੁਖਿਆਰੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੇ ਦੁੱਖ-ਦਲਿਦਰਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਰੱਬ ਨੂੰ ਪਾਉਣਾ। ਬਗਲੀ ਆਪਣੀ ਐਕਾਤ ਅਤੇ ਆਸਥਾ ਤੋਂ ਕੁਤਾਹੀ ਕਰੇ ਤਾਂ ਖੁਦ ਆਪਣੀ ਮੌਤੋਂ ਮਰੇ, ਪਰ ਬਗਲੀ ਕਦੇ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਨਾ ਕਰੇ।

ਜੀਵਨ ਚਲਦੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਨਾਂ, ਕਿਸੇ ਦੀ ਨਹੀਂ ਸਥਿਰ ਥਾਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਆਪਣਾ ਏ ਕੋਈ ਥਾਂ। ਇਹ ਤਾਂ ਰੈਣ-ਬਸੇਰਾ। ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਬਿਤਾ ਕੇ ਤੁਰ ਜਾਣਾ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਲਈ ਥਾਂ ਬਣਾਉਣਾ।

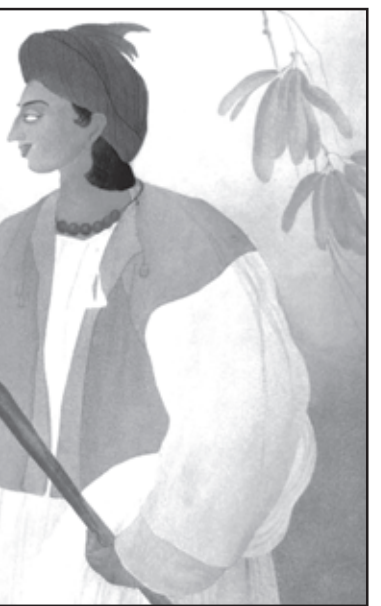
ਬਗਲੀ, ਸਾਧੂਆਂ ਤੇ ਫਕੀਰਾਂ ਦੀ ਅਮਾਨਤ। ਉਹ ਜਦ ਤੀਕ ਅਮਾਨਤ ਵਿਚ ਖਿਆਨਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਸਰਬ-ਸੁੱਖ ਕਾਮਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹਾਸਲ; ਪਰ ਖਿਆਨਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਮਾਜਕ ਅਲਾਮਤਾਂ ਵਿਚ ਗ੍ਰੇਸ, ਸਿਰਫ ਮੁਖੋਟਾਧਾਰੀ ਹੁੰਦੇ। ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਮੁਖੋਟਾਧਾਰੀਆਂ ਦੀ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ। ਹਰੇਕ ਹੀ ਵੱਖੋ-ਵੱਖ ਸਮਿਆਂ ਤੇ ਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਮੁਖੋਟੇ 'ਚੋਂ ਹੀ ਆਪਣੀ ਪਛਾਣ ਸਿਰਜਣ ਦੇ ਆਹਰ 'ਚ ਰਹਿੰਦਾ।

ਲਿਸ਼ਕਾਰੇ। ਹਰ ਕੋਈ ਆਪਣੀ ਬਗਲੀ ਸਾਂਭੇ ਲੈ ਲਏ ਇਸ ਦੀਆਂ ਸੋਆਂ, ਤਾਂ ਜੀਵਨ ਦੇ ਬਿਰਖੀ ਛੱਤਿਉਂ ਮੋਹ ਦਾ ਸ਼ਹਿਦ ਹੀ ਚੇਵਾਂ।

ਬਗਲੀ, ਫਿਕਰਾਂ ਤੇ ਚਿੰਤਾਵਾਂ ਦੀ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਜਦ ਕੋਈ ਅਨਾਥ ਟੁੱਕ ਤੋਂ ਲਾਚਾਰ, ਗਿਆਨ-ਵਿਹੂਣਾ, ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ-ਬਰਕਰਾਰੀ ਦੀ ਲੜਾਈ ਹੀ ਹਾਰ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਤਕਦੀਰ 'ਤੇ ਉਮਰਾਂ ਦਾ ਰੋਣਾ ਲਿਖਿਆ ਜਾਵੇ। ਚਿੱਟੀ ਚੁੰਨੀ ਦਾ ਰੁਦਨ ਬਗਲੀ ਵਿਚ ਛੁਹ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਸਿਮਦੇ ਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਚੁੱਪ ਰਹਿਣ ਲਈ ਕਹਿ ਜਾਵੇ। ਛੱਤ ਨੂੰ ਚੋਣ ਦਾ ਸਰਾਪ ਮਿਲੇ ਅਤੇ ਕੱਖਾਂ-ਕਾਨਿਆਂ ਨੂੰ ਛੱਪਰੀ ਬਣਨ ਦਾ ਨਸੀਬ ਵੀ ਨਾ ਮਿਲੇ। ਜੀਵਨ ਜਦ ਕਿਸੇ ਉਜੜੇ ਥੇਹ ਦੀ ਜੂਨ ਹੰਢਾਉਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਚੌਗਿਰਦੇ ਵਿਚ ਝਾਕਦੀਆਂ ਨੇ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀਆਂ ਅਤੇ ਫਿਰਨੀ 'ਚ ਮੌਤ ਲੈਂਦੀ ਏ ਸੂਹਾਂ। ਇਸ ਬਗਲੀ ਵਿਚ ਚਿੰਤਾ ਨੂੰ ਚੇਤਨਾ ਅਤੇ ਫਿਕਰ ਨੂੰ ਫੱਕਰਤਾ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲ ਕਰਕੇ, ਨਿਵੇਕਲੀ ਤੇ ਚਿਰਜੀਵੀ ਦਿੱਖ ਨਾਲ ਨਿਵਾਜਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਬਗਲੀ ਅਜਿਹਾ ਕੁਝ ਜਰੂਰ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਬਗਲੀ ਕਦੇ ਵੀ ਬਦਨਸੀਬੀ ਦਾ ਨਾਮਕਰਨ ਨਹੀਂ ਬਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ।

ਬਗਲੀ, ਸੁਪਨਿਆਂ ਦੀ ਅੱਖ ਵਿਚ ਆਈ ਸੈਲਾਬ ਵੀ ਏ। ਸੁਪਨੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੱਖ ਖੋਲ੍ਹਣ ਤੋਂ ਵਰਜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਾਂ ਤੋਂ ਉਡਾਣ ਦਾ ਨਾਂ ਮਿਟਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਿਖਣ ਲਈ ਸਿਆਹੀ, ਕਲਮ ਤੇ ਫੱਟੀ ਵੀ ਨਸੀਬ ਨਾ ਹੋਈ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਤਮਾਹੇ ਹੋਣ ਦਾ ਜੁਰਮਾਨਾ ਭਰਨਾ ਪਿਆ। ਸੁਪਨੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਸੁੱਚਮ ਅਤੇ ਸੁਰਖ ਰੰਗ ਵਿਚ ਦੇਖਣ, ਸਮਝਣ ਤੇ ਅਪਨਾਉਣ ਦੀ ਤਮੰਨਾ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਹਰਫਾਂ ਨੂੰ ਉਲਥਾਉਣ, ਕਲਮ-ਦਾਥਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਉਪਜਾਉਣ ਦਾ ਚਾਅ ਤੇ ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ ਸੁਪਨੇ ਸਿਰਜਣ ਦਾ ਉਮਾਹ ਸੀ। ਇਹ ਸੁਪਨੇ ਹੁਣ ਜਦ ਵੀ ਅਨਾਥ ਨਾਲ ਅੱਖ ਮਿਚੋਲੀ ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੂਰਨਤਾ ਦੀ ਝਲਕ ਬਗਲੀ ਦੀ ਕਾਇਨਾਤ ਨੂੰ ਇਲਾਹੀ ਰੰਗ 'ਚ ਰੰਗਦੀ, ਜੀਵਨ-ਨਾਦ ਦਾ ਆਲਮ ਚੌਗਿਰਦੇ ਵਿਚ ਛੇੜ ਜਾਂਦੀ।

ਬਗਲੀ ਵਿਚ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੈਂਡਿਆਂ ਦੀ ਦਾਸਤਾਨ ਵੀ ਆਪਣੇ ਪਰ ਫੜਫੜਾਉਂਦੀ ਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਰੋੜਿਆਂ ਅਤੇ ਪੱਥਰਾਂ ਦੀ ਤਾਮੀਰਦਾਰੀ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕੰਡਿਆਂ ਦੀ ਫਸਲ ਵਾਰ ਵਾਰ ਉਗਾਈ ਗਈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਧੁੰਦਲਕਾ ਪਸਾਰਿਆ ਗਿਆ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਲਿਖੇ ਸਿਰਨਾਵਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਟਾਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਛੋਹ ਮਾਣਨ ਤੋਂ ਮਹਿਰੂਮ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਸਾਜਿਸ਼ਾਂ ਰਚੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਯਾਦ ਰੱਖਣਾ! ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪੈਰਾਂ ਨੂੰ ਰਾਹਾਂ ਦੀ ਤਲਬ ਹੋਵੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਦਮਾਂ ਨੂੰ ਮੰਜ਼ਿਲਾਂ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਣ ਦਾ ਚਾਅ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮੰਜ਼ਿਲਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦਿਸ਼ੇਵਿਆਂ 'ਤੇ ਨਾਜ਼ ਹੋਵੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਮਨੁੱਖੀ ਸੋਚ ਦਾ ਹਾਣ ਭਾਲ, ਔਕੜਾਂ ਤੇ ਮੁਸ਼ਕਿਲਾਂ ਨੂੰ ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਰੋਲ, ਦਿਸ਼ੇਵਿਆਂ 'ਤੇ ਉਕਰ ਦਿੰਦੀ ਏ ਨਵੇਂ ਅਰਮਾਨਾਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ। ਹਿੰਮਤਾਂ ਵਾਲੇ ਹੀ ਉਕਰਦੇ ਨੇ ਪਾਣੀ-ਪਿੰਡੇ 'ਤੇ ਸੁੱਚੀ ਇਬਾਰਤ। ਬਿਰਖਾਂ ਦੇ ਪੱਤਿਆਂ 'ਤੇ ਬੋਲਾਂ ਦੀ ਕਲਾ-ਨਿਕਾਸੀ। ਉਹ ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਅਸੀਮਤਾ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਹਮਸਫਰ ਬਣਾ, ਕਰਮਾਤੀ ਵਰਤਾਰ ਬਣਾਉਣ ਵਿਚ ਦੇਰ ਨਹੀਂ ਲਾਉਂਦੇ। ਅਜਿਹੀ ਬਗਲੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਹਸਤੀ ਤੇ ਹੁੰਦਾ ਏ ਫਖਰ ਤੇ ਇਹ ਫਖਰ ਮਨ ਦੀ ਸੁੱਚਮ 'ਚ ਘੁੱਲ ਕੇ ਫੱਕਰਤਾ ਦਾ ਲਿਬਾਸ ਪਾਉਂਦਾ।

ਹੀਰ-ਰਾਂਝੇ ਦਾ ਇਕ ਚਿੱਤਰ

ਬਗਲੀ, ਬੰਦਗੀ ਦਾ ਪੈਗਾਮ, ਬੰਦਿਆਈ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਤੇ ਭਲਿਆਈ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ। ਸਦੀਵ ਕਾਲ ਤੋਂ ਇਸ ਦੀ ਹੋਂਦ। ਇਸ 'ਚੋਂ ਹੀ ਮਹਾਪੁਰਖਾਂ ਨੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਹੱਸਾਂ ਦਾ ਭੇਦ ਪਾਇਆ, ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਸਮਝ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਇਆ।

ਫੱਕਰ ਦੀ ਬਗਲੀ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਨੇ ਮਾਲਾ ਦੇ ਮਣਕੇ, ਗਿਆਨ ਦੀਆਂ ਗੁੱਝੀਆਂ ਰਮਜ਼ਾਂ, ਪੁਰਾਤਨ ਖਰੜੇ ਤੇ ਗੁੰਬ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਲੀ ਜੋਤ ਦਾ ਚਾਨਣ ਬਗਲੀ 'ਚੋਂ ਝਾਕਦਾ, ਰਾਹ-ਰਸਤਿਆਂ ਨੂੰ ਰੁਸ਼ਨਾਉਂਦਾ। ਇਸ ਬਗਲੀ ਨੂੰ ਬਾਬੇ ਨਾਨਾਕ ਨੇ ਮੋਢੇ 'ਤੇ ਲਟਕਾ, ਚਾਰ ਉਦਾਸੀਆਂ ਦੌਰਾਨ ਸੀਮਤ ਸਾਧਨਾਂ ਨਾਲ ਚਾਨਣ ਵੀ ਵੰਡਿਆ ਅਤੇ ਬਿਖਰੇ ਹੋਏ ਗਿਆਨ ਦੇ ਵਰਕਿਆਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਚਾਨਣ-ਕਾਤਰਾਂ ਬਣ ਕੇ ਸਮੁੱਚੀ ਲੋਕਾਈ ਨੂੰ ਜੀਵਨ-ਜੁਗਤਾਂ ਦੀ ਸੋਝੀ ਦੇ ਰਹੇ ਨੇ। ਇਹ ਬਗਲੀ ਪਾ ਕੇ ਹੀ ਖੁੱਲੇ ਨੇ ਨੱਚ ਕੇ ਯਾਰ ਮਨਾਇਆ ਸੀ। ਇਹ ਬਗਲੀ ਬਾਹੂ, ਸ਼ਾਹ ਹੁਸੈਨ, ਸ਼ਾਹ ਅਨਾਇਤ ਅਲੀ ਆਦਿ ਵਰਗੇ ਦਰਵੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਸਾਥ ਮਾਣਦੀ, ਆਪਣੀ ਮਹਾਨਤਾ ਤੇ ਪਛਾਣ ਨੂੰ ਨੂਰੀ ਰੰਗਤ ਦੇਣ ਵਿਚ ਸਫਲ ਹੋਈ।

ਇਕ ਬਗਲੀ ਮੋਢੇ ਯਾਰ ਦੀ ਧਰ ਕੇ, ਮੈਂ ਤੋਂ ਤੁਹੀ ਹੋਈ। ਰਾਂਝਾ ਰਾਂਝਾ ਭਾਲਦੀ, ਖੁਦ ਹੀ ਰਾਂਝਾ ਹੋਈ। ਇਕ ਬਗਲੀ ਸਾਹਾਂ ਦੀ ਮੋਢੇ ਸੱਚਾ ਕਰਾਂ ਵਪਾਰ, ਜਿਸ ਨੇ ਜਿੰਦ ਦੇ ਸਾਗਰ 'ਚੋਂ ਕਰਨਾ ਪਾਰ-ਉਤਾਰ। ਇਕ ਬਗਲੀ ਕਲਮ ਦੇ ਮੋਢੇ ਹਰਫ-ਜੋਗ ਕਮਾਉਣੀ, ਜੋਤ-ਹੀਣ ਨੈਣਾਂ ਦੀ ਜੂਹੇ ਅੱਖਰ ਲੋਅ ਟਿਕਾਉਣੀ। ਇਕ ਬਗਲੀ ਵਿਚ

ਇਕ ਬਗਲੀ ਯਾਦਾਂ ਦੀ ਹੁੰਦੀ, ਜੋ ਸਾਡਾ ਸਰਮਾਇਆ ਬਣ ਕੇ ਹਮਸਾਇਆ ਵੀ ਬਣਦੀ। ਯਾਦਾਂ, ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਸਮੁੱਚ ਦੇ ਰੂਬਰੂ ਕਰਦੀਆਂ, ਦੁੱਖ ਵਿਚ ਬਾਂਹ ਫੜਦੀਆਂ, ਹੁਕ ਦਾ ਹੁੰਗਾਰਾ ਵੀ ਬਣਦੀਆਂ ਅਤੇ ਤਿੱਖੜ ਦੁਪਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਤਿੱਤਰ-ਖੰਡੀ ਵੀ ਤਣਦੀਆਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਯਾਦਾਂ ਵਿਚ ਕੁਝ ਕੁ

ਇਕ ਬਗਲੀ ਰਾਂਝੇ ਦੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਨ-ਭਾਬੀਆਂ ਦੇ ਤਾਹਨੇ-ਮਿਹਣੇ, ਘਰੋਂ ਬੇਘਰ ਹੋਣ ਦਾ ਹੋਰਦਾ, ਹੀਰ ਨਾਲ ਤੌਤ ਨਿਭਾਉਣ ਦਾ

ਬਗਲੀ ਵਿਚ ਸਾਂਝਾਂ, ਦੋਸਤੀਆਂ ਅਤੇ ਸਬੰਧਾਂ ਦਾ ਜ਼ਖੀਰਾ ਵੀ ਹੁੰਦਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜੀਵਨ-ਚੌਰਸਤੇ 'ਤੇ ਦਿਸ਼ਾ ਦਿਖਾਈ, ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਆਈ ਮੋਚ ਹਟਾਈ, ਬਿਆਈਆਂ ਨੂੰ ਸਹਿਲਾਇਆ ਅਤੇ ਮਿੱਟੀ-ਘੱਟੇ ਨਾਲ ਅੱਟੇ ਪੱਥਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਲਵੇ ਲਾਇਆ। ਕਸ਼ਟ ਤੇ ਕਹਿਰਾਂ ਭਰੇ ਵਕਤ ਵਿਚ ਸੂਹੀ ਸੋਚ ਤੇ ਨਿੰਗਰ ਉਦਮ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਜਾਗ ਲਾਇਆ ਕਿ ਨਵੀਆਂ ਸਵੇਰਾਂ ਨੇ ਜਿੰਦ-ਦਰਵਾਜੇ 'ਤੇ ਤੁੱਲ ਚੋਈ, ਸਰਘੀ ਨੇ ਕਿਰਨਾਂ ਵਰੀਆਂ ਅਤੇ ਜੀਵਨੀ ਮਹਿਕਾਂ ਤੇ ਬਹਾਰਾਂ ਆਪਣੀ ਖੁਸ਼ਨਸੀਬੀ 'ਤੇ ਬਾਗੋ-ਬਾਗ ਹੋ ਗਈਆਂ।

ਬਗਲੀ ਤਾਂ ਯਾਰ ਲਈ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ, ਯਾਰ ਜੋ ਤੁਹਾਡੀ ਰੂਹ ਦਾ ਹਾਣੀ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਜੋ ਸੁਪਨੇ, ਸੋਚ ਤੇ ਤਰਜੀਹਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝ ਦਾ ਮਾਣ ਹੋਵੇ। ਦੋਸਤ,

ਸੁਪਨਿਆਂ ਦੀ, ਹਰਫਾਂ ਦੀ, ਪੂਰਨਿਆਂ ਦੀ, ਗਿਆਨ-ਗੋਸ਼ਟਿ ਦੀ, ਸਿਰਤ-ਸਾਧਨਾ ਦੀ, ਅਦਬ ਤੇ ਅਦਾਬ ਦੀ, ਵਡੇਰਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਤੇ ਮਾਣ ਦੀ, ਸੁੱਚੀ ਪਛਾਣ ਦੀ, ਕਿਰਦਾਰੀ ਈਮਾਨ ਦੀ, ਫਿਤਰਤ ਵਿਚ ਵੱਸਦੇ ਇਨਸਾਨ ਦੀ, ਹਰ ਸ਼ਖਸ ਵਿਚ ਵੱਸਦੇ ਭਗਵਾਨ ਦੀ, ਗੁੰਬ-ਗੀਤਾ-ਕੁਰਾਨ ਦੀ, ਸੰਧ ਤੇ ਅਜ਼ਾਨ ਦੀ, ਵਰੋਸਾਈਆਂ ਅਮਾਨਤਾਂ ਦੀ, ਬਰਕਤਾਂ ਦੀ, ਮਿਹਰਾਂ ਤੇ ਨਿਆਮਤਾਂ ਦੀ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਲਈ ਮਨ-ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਉਪਜੀ ਸੁਕਰਗੁਜਾਰੀ ਦੀ। ਅਜਿਹੀ ਬਗਲੀ ਜਦ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਹਾਸਲ ਬਣ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗਿਆਂ, ਮੱਥੇ 'ਚ ਚਾਨਣ ਫੈਲ ਜਾਂਦਾ ਅਤੇ ਜੀਵਨ-ਚਾਨਣੀ ਵਿਚ ਰਾਤ ਦੀ ਰਾਣੀ ਦੀ ਮਹਿਕ।

‘ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼’ ਗ੍ਰੰਥ ‘ਚ ਗੁਰੂ ਨਿੰਦਿਆ-2

ਵਿਚਾਰ ਚਰਚਾ

(ਲੜੀ ਜੋੜਨ ਲਈ ਪਿਛਲਾ ਅੰਕ ਵੇਖੋ)
ਤਾਂਹਿ ਅਰਾਧਨਿ ਤਤਪਰ ਹੋਇ।
ਤਪਹਿ ਤਪਨਿ, ਜਾਵਦ ਨਹਿ ਜੋਇ।
ਧਯੰਨ ਪਰਾਯਨ ਕਰਨਿ ਪ੍ਰਤਫ।
ਦਰਸ ਬਿਲੋਚਨ ਗੋਚਰ ਸਵੰਛ॥੪੪॥

ਅਰਥ: ਗੁਰੂ ਜੀ ਉਸ ਦੁਰਗਾ ਮਾਈ ਪਾਬਤੀ ਦੀ ਅਰਾਧਨਾ ਲਈ ਉਚਾਵਲੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਜਦ ਤਕ ਦੇਵੀ ਦੇ ਦਰਸਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਤਦ ਤਕ ਅਰਾਧਨਾ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਗੇ। ਦੇਵੀ ਲਈ ਧਿਆਨ ਪਰਾਇਣ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਨੇਤ੍ਰਾਂ ਨਾਲ ਦੇਵੀ ਦੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਦਰਸਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। (ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਟੀਕ ਡਾ. ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਔਲਖ ਵਿੱਚੋਂ)

ਇਤ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥੇ ਤ੍ਰਿਤਯ ਰੁੱਤੇ ਦੇਵੀ ਪ੍ਰਸੰਗ ਬਰਨਨ ਨਾਮ ਨਵਮੇ ਅੰਸੂ॥੯॥

ਦੇਵੀ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣ ਦੇ ਚਿੰਨ੍ਹ: 10 ਮਹੀਨੇ ਹਵਨ ਕਰਦਿਆਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਪੰਡਿਤ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਹੋਸਲਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੇਵੀ ਦੇ ਦਰਸਨ

ਕਸ਼ਮੀਰਾ ਸਿੰਘ (ਪ੍ਰੋ.)
ਫੋਨ: 801-414-0171

ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਪੰਡਿਤ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਹੀ ਖੱਤਰੀ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਹੀ ਖੱਤਰੀ ਦਾ ਆਸਰਾ ਹੈ। ਕੇਸਵ ਦਾਸ ਜੀ, ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਸਮਾਨ ਹੋ। ਇਹ ਮਨਮਤਿ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਵੀ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਿਖੀਆਂ ਹਨ,

ਤੁਮ ਹੀ ਹੋ ਇਕ ਓਟ ਹਮਾਰੀ।
ਨਿਜ ਛੱਤਰੀ ਕੇ ਦਿਜ (ਬ੍ਰਾਹਮਣ) ਰਖਵਾਰੀ।
ਪਿਤਾ ਸਮਾਨ ਸਦਾ ਹੀ ਕਰਤੇ।
ਬਿਪ੍ਰ (ਬ੍ਰਾਹਮਣ) ਸਾਰਸੁਤ ਸਭਿ ਇਮ ਧਰਤੇ॥
ਕਵੀ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਗੁਰਮਤਿ ਦੀਆਂ ਧੱਜੀਆਂ ਉਡਾਉਂਦਾ ਮਨਮਤਿ ਕਰਦਾ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਨੌਰਾਤੇ ਆਉਣ ਸਮੇਂ ਬਰਤ ਰੱਖ ਲਿਆ (ਗੁਰਮਤਿ ਅਨੁਸਾਰ ਵਰਤ ਰੱਖਣੇ ਮਨਮਤਿ ਹੈ)। ਮਨਮਤਿ ਅਧੀਨ ਕਵੀ ਲਿਖਦਾ ਹੈ,
ਪਾਂਚ ਪਹਿਰ ਲੋ ਹਮਨ ਕਰੰਤੇ।
ਤੀਨ ਪਹਿਰ ਬਿਸ੍ਰਾਮ ਧਰੰਤੇ।
ਪਾਛਲ ਪਖ ਨੌਰਾਤੇ ਆਏ।
ਧਰੋ ਬਰਤ ਕੁਛ ਪੀਯ ਨ ਖਾਏ॥੧੮॥

ਅਰਥ: ਪੰਜ ਪਹਰ ਤਕ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇਵੀ ਦਰਸਨ ਲਈ ਹਵਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਪਹਰ ਵਿਸ੍ਰਾਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪਿਛਲੇ ਪੱਖ ਦੇ ਨੌਰਾਤੇ ਆ ਗਏ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਵਰਤ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਿਆ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੁਝ ਵੀ ਖਾਂਦੇ ਪੀਂਦੇ ਨਹੀਂ ਸਨ।

ਕਵੀ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਰੁਤਵੇ ਦਾ ਜ਼ਰਾ ਵੀ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਅਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦ ਵਿਚ ਲਪੇਟਦਾ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਚੰਡੀ ਦੁਰਗਾ ਦੀ ਜੈ ਜੈ ਬੋਲਣ ਲੱਗ ਗਏ,
ਇਕ ਆਸਨ ਪਰ ਦਿਵਸ ਬਿਤਾਵੈ।
ਮੰਤ੍ਰ ਸਮੇਤ ਅਹੁਤੀ ਪਾਵੈ।
ਜੈ ਦੇਵੀ! ਜੈ ਚੰਡ ਕਰਾਲੀ!
ਜੈ ਜੈ ਅੰਬੇ ਬਾਹੁ ਬਿਸਾਲੀ॥੧੯॥

ਅਰਥ: ਇੱਕ ਆਸਣ ਬੈਠੇ ਹੀ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਬਤੀਤ ਕਰਦੇ ਅਹੁਤੀ ਪਾਈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਦੁਰਗਾ ਦੇਵੀ ਪਾਰਬਤੀ ਦੀ ਜੈ ਜੈ ਬੋਲਦੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜੈ ਦੇਵੀ! ਜੈ ਚੰਡੀ! ਜੈ ਮਾਤਾ ਅੰਬੇ ਲੰਬੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਵਾਲੀ!

ਕਵੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਮਨਮਤਿ ਅਧੀਨ ਦੁਰਗਾ ਦੀ ਸਿਫਤ ਵਿਚ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ,
ਧਰਨੀ ਮਹਿ ਜਸੁ ਉਤਮ ਕਰਨੀ।
ਕਰਨੀ ਸਮ ਰਿਪੁ ਤਰੁ ਕੇ ਹਰਨੀ।
ਹਰਨੀ ਸਮ ਦ੍ਰਿਗ (ਅੱਖਾਂ), ਕੰਚਨ ਬਰਨੀ (ਰੰਗ)।

ਬਰਨੀ ਬੇਦਨਿ (ਵੇਦਾਂ ਵਿਚ) ਆਯੁਧ ਧਰਨੀ (ਸ਼ਸਤਰਧਾਰੀ)॥੨੦॥

ਅਰਥ: ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਹੋ ਦੁਰਗਾ! ਤੇਰਾ ਉਤਮ ਜਸ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਤੂੰ ਵੈਰੀ ਰੂਪ ਬ੍ਰਿਛ ਨੂੰ ਹਥਣੀ ਵਾਂਗ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਹੋ ਦੁਰਗਾ ਮਾਈ ਪਾਰਬਤੀ ਤੇਰੇ ਨੈਣ ਹਰਨੀ ਦੇ ਨੈਣਾਂ ਵਰਗੇ ਸੁੰਦਰ ਹਨ। ਤੇਰਾ ਰੰਗ, ਹੋ ਮਾਤਾ! ਸੋਨੇ ਵਰਗਾ ਹੈ। ਵੇਦ ਤੈਨੂੰ ਸ਼ਸਤ੍ਰਧਾਰੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ।

ਭਰਨੀ ਜਗਤ ਸਦਾ ਬਯ ਤਰਨੀ।
ਤਰਨੀ ਸਮ ਜਗ ਕਾਰਜ ਕਰਨੀ।
ਕਰ ਨੀਰਜ ਤੇ ਦੁਸ਼ਟ ਨਿਵਰਨੀ।
ਵਰਨੀ ਬਕ੍ਰ, ਸੁਭਤਿ ਆਭਰਨੀ॥੨੧॥
ਅਰਥ: ਹੋ ਦੁਰਗਾ ਜਗਮਾਤਾ! ਤੂੰ ਜਗਤ

ਨੂੰ ਪਾਲਣ ਵਾਲੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਦਾ ਜਵਾਨ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਯੁਵਕਾਂ ਵਾਂਗ ਤੂੰ ਜਗਤ ਦੇ ਕਾਰਜ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਕਰ ਕੰਵਲਾਂ ਨਾਲ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਤੇਰੀਆਂ ਝਿਮਟੀਆਂ ਟੇਵੀਆਂ ਅਤੇ ਗਹਿਣੇ ਸ਼ੋਭਦੇ ਹਨ। (ਨੋਟ: ‘ਦੁਸ਼ਟ ਸੱਭਨ ਕੇ ਮੂਲ ਉਪਾਰਨ’ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਦੁਰਗਾ ਨਾਲ ਜੁੜਦੀ ਹੈ, ਦਸਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ।) ਨਮੋ ਨਮੋ ਤੁਵ ਪਦ ਅਰਬਿੰਦਾ।
ਨਮੋ ਨਮੋ ਕੇ ਹੈ ਨ ਮਨਿਦਾ।
ਨਮੋ ਨਮੋ ਮਧੁ ਕੈਟਭ ਮਾਰਨਿ।
ਨਮੋ ਨਮੋ ਪਿੰਗਾਛ ਪ੍ਰਹਾਰਨਿ॥੨੨॥

ਅਰਥ: ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਹੋ ਦੁਰਗਾ ਮਾਤਾ! ਤੇਰੇ ਚਰਨ ਕੰਵਲਾਂ ਉਤੇ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ। ਮਧੁ ਕੈਟਭ ਅਤੇ ਪਿੰਗਾਛ ਦੋਤਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲੀ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ। (ਨੋਟ: ਸਿੱਖੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦਾ ਕਵੀ ਨੇ ਮਲੀਆ ਮੇਟ ਹੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਪੁੱਜ ਕੇ ਨਿਰਾਦਰੀ ਅਤੇ ਨਿੰਦਿਆ ਕੀਤੀ ਹੈ।)

ਨਮੋ ਨਮੋ ਹੇ ਰਾਮ ਸਰੂਪਾ।
ਨਮੋ ਨਮੋ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਨੂਪਾ।
ਨਮੋ ਨਮੋ ਜਨ ਕੇ ਬਰਦਾਨੀ।
ਨਮੋ ਨਮੋ ਦੁਰਗੇਯ ਭਵਾਨੀ॥੨੩॥

ਅਰਥ: ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਕਵੀ ਨੇ ਫਿਰ ਮਨਮਤਿ ਕਰਵਾਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੁਰਗਾ ਮਾਈ ਪਾਰਬਤੀ ਨੂੰ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਸਰੂਪ, ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਨੂਪਮ ਸਰੂਪ ਅਤੇ ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਬਰ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਕਹਿ ਕੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦੇ ਦਿਖਾਏ ਗਏ ਹਨ।

ਜੈ ਜੈ ਲੋਚਨ ਲੋਹਿਤ ਕਾਲੀ।
ਜੈ ਦਿਗੰਬਰਾ, ਆਨਨ ਜਾਲੀ।
ਜੈ ਜੈ ਅਸ਼ਟ ਭੁਜਾ ਬਲਵਾਲੀ।
ਜੈ ਜੈ ਭੀਮਾ ਮੁੰਡਨਿ ਮਾਲੀ॥੨੪॥

ਅਰਥ: ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਕਵੀ ਅਖਵਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਹੇ ਕਾਲੀ! ਲਾਲ ਰੰਗੇ ਨੇਤਰਾਂ ਵਾਲੀ, ਮੂੰਹ ਵਿਚੋਂ ਅੱਗ ਕੱਢਣ ਵਾਲੀ ਦਿਗੰਬਰਾ, ਅੱਠਾਂ ਬਾਹਾਂ ਵਾਲੀ ਅਤੇ ਗਲ ਵਿਚ ਡਰਾਉਣੇ ਮੁਰਦਿਆਂ ਦੇ ਸਿਰਾਂ ਦੀ ਮਾਲਾ ਪਾਉਣ ਵਾਲੀ ਤੇਰੀ ਜੈ ਹੋਵੇ।

ਜੈ ਜੈ ਭਦ੍ਰਾ ਲਘੁ ਸਸਿ ਭਾਲੀ।
ਭਵਾ ਭੈਰਵਾ ਭੂਰ ਕ੍ਰਿਪਾਲੀ।
ਛੂਟੇ ਸਿਰ ਪਰ ਬਾਲ ਬਿਸਾਲੀ।
ਜੈ ਜੈ ਰਣ ਮਹਿ ਰੂਪ ਕਰਾਲੀ॥੨੫॥

ਇਸ ਬੰਦ ਵਿਚ ਵੀ ਕਵੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਦੁਰਗਾ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰੂਪਾਂ ਦੀ ਜੈ ਹੀ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਨਿੰਦਿਆ ਹੈ। ਕਵੀ ਮਨਮਤਿ ਕਰਦਾ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੁਰਗਾ ਪੂਜਾ ਲਈ ਹਵਨ ਕਰਦੇ ਭੁੱਖੇ-ਪਿਆਸੇ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਏ ਅਤੇ ਦੁਰਗਾ ਦੀਆਂ ਸਿਫਤਾਂ ਵਿਚ ਦਿਨ-ਰਾਤ ਬਿਤਾਉਣ ਲੱਗ ਪਏ,

ਕਹਿ ਲਗਿ ਕਹੋ ਨਾਮ ਜਗ ਮਾਤਾ।
ਸਿਮਰਤਿ ਗੁਰ ਏਕੋ (ਕੇਵਲ ਦੁਰਗਾ ਦੇ) ਰੰਗ ਰਾਤਾ।
ਭੁਖ ਪਿਆਸਾ ਲਖੇ ਨ ਦੇਈ।
ਇਸ ਬਿਧਿ ਪ੍ਰੇਮ ਪਰਾਇੰ ਹੋਈ॥੨੬॥

ਅਰਥ: ਕਵੀ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਦੁਰਗਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਦੁਰਗਾ ਦੀ ਜੈ ਹੋਵੇ, ਜਿਸ ਦੇ ਮੱਥੇ ਵਿਚ ਛੋਟਾ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਹੈ। ਕਲਿਆਣ ਰੂਪ ਤੇ ਭੈ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਦੀ ਜੈ ਹੋਵੇ। ਰਣਥੇਤਰ ‘ਚ ਵਿਕਰਾਲ ਰੂਪ ਵਾਲੀ ਦੁਰਗਾ ਮਾਤਾ ਦੀ ਜੈ ਹੋਵੇ। (ਨੋਟ: ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀਆਂ ਸਿਫਤਾਂ ਕਰਨੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਦੇਖੋ ਕਵੀ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਦੁਰਗਾ ਮਾਈ ਪਾਰਬਤੀ ਦੀਆਂ ਸਿਫਤਾਂ ਕਰਵਾਈ ਚਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਕਵੀ ਖੁਦ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨਾ ਸਮਝ ਸਕਿਆ, ਉਹ ਗੁਰ ਇਤਿਹਾਸ ਲਿਖਣ ਵਿਚ ਕੀ ਇਨਸਾਫ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ?)

ਉਚਰਹਿ ਉਸਤਤਿ ਅਨਿਕ ਪ੍ਰਕਾਰੀ।
ਗੁਨ ਗਨ ਸਿਮਰਤਿ ਪਰਉਪਕਾਰੀ।
ਹਮਨ ਕਰਤਿ ਹੈ ਮੰਤ੍ਰ ਉਚਾਰਤਿ।
ਨਿਸ (ਰਾਤਿ) ਦਿਨ ਧਾਨ ਚੰਡਿ ਕੇ ਧਾਰਤਿ॥੨੭॥

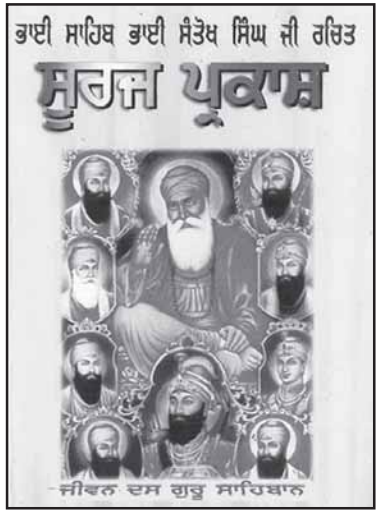
ਇਸ ਬੰਦ ਵਿਚ ਵੀ ਕਵੀ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਗੁਰੂ ਨਿੰਦਿਆ ਕਰਦਾ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਰਾਤ ਦਿਨ ਚੰਡੀ ਮਾਤਾ ਦੁਰਗਾ ਦਾ ਹੀ ਧਿਆਨ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥੇ ਤ੍ਰਿਤਯ ਰੁੱਤੇ ਦੇਵੀ ਪ੍ਰਸੰਗ ਬਰਨਨ ਨਾਮ ਦਸਮੇ ਅੰਸੂ॥੧੦॥ (ਤੀਸਰੀ ਰੁੱਤ, ਦਸਵਾਂ ਅਧਿਆਇ

ਸਮਾਪਤ)।

ਦੇਵੀ ਦੁਰਗਾ/ਭਗਵਤੀ/ਭਗਉਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣਾ: ਮਹੀਨਾ ਚੇਤ, ਸੁਕਲ ਪੱਖ, ਨੌਵੀਂ ਤਿਥਿ, ਦਿਨ ਐਤਵਾਰ ਸੀ। ਬਿਜਲੀ ਕੜਕੀ, ਪਹਾੜਾਂ ਦੀਆਂ ਕਈ ਚੋਟੀਆਂ ਡਿਗ ਪਈਆਂ, ਤੇਜ਼ ਹਵਾਵਾਂ ਚੱਲੀਆਂ, ਡਰਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਜਿਵੇਂ ਭੁਚਾਲ ਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਦੇਵੀ ਭਿਆਨਕ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਈ। ਕਵੀ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਲਿਖਦਾ ਹੈ,

ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ ਛੰਦ:
ਪ੍ਰਗਟੀ ਜਗਰਾਨੀ, ਸਭਿ ਗੁਨ ਖਾਨੀ,

ਜਨ ਬਰਦਾਨੀ, ਭੂਰ ਪ੍ਰਭਾ।
ਕਯਾ ਸੂਰਜ ਇੰਦੈ, ਹੈ ਨ ਮਨਿਦੈ,
ਪਿਪਿ ਦ੍ਰਿਗ ਮੁੰਦੈ ਦੇਵ ਸਭਾ।
ਕਯਾ ਪਾਵਕ ਰਾਸੈ, ਤਤਿਤਾ ਭਾਸੈ,
ਕਹਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸੈ, ਹੈ ਸਮ ਨਾ।
ਕਿਹ ਨਦਰ ਨ ਠਹਿਰੈ, ਝਾਂਕਤਿ ਹਰਿਰੈ,
ਅੰਗਨਿ ਬਹਿਰੈ, ਪ੍ਰਿਤ ਜਮ ਨਾ॥੨੮॥
ਗਰ ਮੈ ਧਰਿ ਮਾਲਾ ਮੁੰਡਨ ਜਾਲਾ
ਬਹੁਤ ਕਰਾਲਾ ਦਾਤੁ ਬੜੀ।
ਦੰਤਨ ਕੀ ਪਾਲਾ ਖਰੀ ਕੁਢਾਲਾ,
ਦੀਰਘ ਜਾਲਾ ਤੁੰਡ ਛੜੀ।
ਭ੍ਰਿਕੂਟੀ ਚਢਿ ਭਾਲਾ, ਲੋਚਨ ਲਾਲਾ,
ਸੀਸ ਬਿਸਾਲਾ ਬਾਲ ਮਹਾਂ।
ਤਨ ਸਭਿ ਬਿਕਾਲਾ, ਦਿਸ ਪਟਵਾਲਾ,
ਕਰ ਕਰਵਾਲਾ ਲਾਹ ਲਹਾਂ॥੨੯॥

ਸੰਖੇਪ ਅਰਥ: ਦੁਰਗਾ ਮਾਈ ਪਾਰਬਤੀ ਬਿਨਾ ਬਸਤਰ ਹੱਥ ਤਲਵਾਰ ਲੈ ਵਿਕਰਾਲ ਰੂਪ ਦਿਖਾਉਂਦੀ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕਵੀ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਦੁਰਗਾ ਦੇਵੀ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਵਿਚ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਇੰਜ ਹੁੰਦਾ ਦਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ,
ਦੋਹਰਾ: ਭੀਮ ਭੇਖ ਤੇ ਭੈ ਹਰਾ,
ਗਿਰ ਕੇ ਸਿਰ ਪਰ ਆਇ।
ਖਰੀ ਭਈ ਬਰੰ ਬ੍ਰਹਮ ਬਚ,
ਉਚੇ ਕਹੋ ਸੁਨਾਇ॥੧੦॥
ਦੇਵੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਉਚੀ ਅਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਕਿਹਾ, ਵਰ ਮੰਗੋ।

ਚੌਪਈ: ਜੈ ਜਗਦੇਬਾ ਕਹਿ ਗੁਰ ਖਰੇ।
ਸਕਲ ਰੂਪ ਕੇ ਦੇਖਨਿ ਕਰੇ।
ਏਕ ਬਾਰ ਨਖ ਸ਼ਿਖ ਤੇ ਹੋਰਿ।
ਦੁਰਗਾ ਦੇਵੀ ਦੀ ਪੂਜਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣ ‘ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਕਵੀ ਅੱਗੇ ਇਉਂ ਤੋਰਦਾ ਹੈ,
ਨਮੋ ਕਰਤਿ ਚਖ ਮੀਚੇ ਫੇਰ॥੧੧॥
ਹਾਥ ਜੋਰਿ ਸਨਮੁਖ ਹੀ ਰਹੇ।
ਰਿਦੇ ਮਨੋਰਥ ਦੇਵੀ ਲਹੇ।
ਪਲਟੇ ਚਤਰਭੁਜੀ ਪੁਨ ਰੂਪ।
ਕੰਚਨ (ਸੋਨੇ) ਬਰਨੀ (ਰੰਗੀ) ਭਈ ਅਨੂਪ॥੧੨॥

ਕਵੀ ਦੀ ਮਨਮਤਿ ਅਨੁਸਾਰ ਦੁਰਗਾ ਦੇਵੀ ਪਾਰਬਤੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਪੁੱਤ੍ਰ ਕਹਿ ਕੇ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸੇਵਾ ਤੋਂ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਰੀਝ ਗਈ ਹਾਂ, ਤੇ ਆਖਦੀ ਹੈ, ਪੁੱਤ੍ਰ! ਕੁੱਝ ਮੰਗ। ਕਵੀ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦਾਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਦੁਰਗਾ ਦੇਵੀ ਅੱਗੇ ਇੱਕ ਮੰਗਤਾ ਬਣਾ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਵੀ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਸਿੱਖੀ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਤੇਲ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕਵੀ ਲਿਖਦਾ ਹੈ,

ਚੜ੍ਹੀ ਸਿੰਘ ਪਰ ਆਯੁਧ ਧਰੇ।
ਚਾਰ ਚੰਦ੍ਰ ਭਾਲਾ ਛਬਿ ਭਰੇ।
ਮਾਂਗ ਪੁਤ੍ਰ! ਦੇਵੇ ਅਭਿ ਤੋਰੀ।
ਸੇਵਾ ਕਰਤਿ ਰਿਝਾਯੇ ਮੋਰੀ॥੧੩॥

ਅਰਥ: ਸ਼ੇਰ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਕੀਤੀ, ਸ਼ਸਤਰ ਪਹਿਨੇ ਹੋਏ, ਮੱਥੇ ਉਤੇ ਚੰਦ੍ਰਮਾ- ਦੇਵੀ ਦੁਰਗਾ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਪੁੱਤ੍ਰ ਆਖ ਕੇ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਵਰ ਮੰਗ ਲਓ।

ਪ੍ਰਥਮ ਪ੍ਰਤਜਗਾ ਸਿਮਰੋ ਸੋਇ।
ਚਹੁ ਸੁ ਕਹੋ ਸਪੂਰਨ ਹੋਇ।
ਮ੍ਰਿਦੁ ਬਚ ਮੋਦ ਭਰੋ ਸੁਨਿ ਫੇਰਾ।
ਖੋਲਿ ਬਿਲੋਚਨ ਦਰਸਨ ਹੋਰਾ॥੧੪॥

ਅਰਥ: ਪਹਿਲੀ ਪ੍ਰਤਿਗਿਆ ਯਾਦ ਕਰਦੀ ਹਾਂ। ਜੇ ਮੰਗੋਗੇ, ਪੂਰਾ ਕਰਾਂਗੀ। ਕਵੀ ਮਨਮਤਿ ਕਰਦਾ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਅੱਖਾਂ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਦੁਰਗਾ/ਭਗਉਤੀ/ਦੇਵੀ ਪਾਰਬਤੀ ਦੇ ਦਰਸਨ ਕੀਤੇ।

ਸ਼ਹੀਦ ਮਾਤਾ ਗੁਜਰ ਕੌਰ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਕਵੀ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦੁਰਗਾ ਮਾਈ ਪਾਰਬਤੀ/ਭਗਉਤੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਮਾਤਾ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਕਵੀ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦੇਵੀ ਤੋਂ ਬਰ ਵੀ ਮੰਗਿਆ। ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਕਵੀ ਦੇ ਲੱਖ ਵਾਰੀ ਫਿਟਕਾਰ ਪਾਓ ਤਾਂ ਵੀ ਥੋੜ੍ਹੀ ਹੈ। ਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਝੋਲੀਆਂ ਭਰਨ ਵਾਲੇ ਦਾਤੇ ਨੂੰ ਕਵੀ ਨੇ ਕੱਖੋਂ ਹੌਲਾ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਕਵੀ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਖਾਲਸੇ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਦੇਵੀ/ਭਗਉਤੀ/ਦੁਰਗਾ/ਪਾਰਬਤੀ ਦੇ ਬਰ ਨਾਲ ਹੋਈ ਹੈ। ਦੇਖੋ ਕਵੀ ਦੀ ਲਿਖਤ,

ਦਿਹੁ ਬਰ ਮਾਤਾ ਪੰਥ ਉਪਾਵਉਣ।
ਤੁਰਕ ਰਾਜ ਕੇ ਤੇਜ ਖਪਾਵਉਣ।
ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਨਿਤ ਹੋਇ ਬਿਨਾਸੇ।
ਜਿਹ ਬਚਾਇ ਪੁਨ ਕਰੋ ਪ੍ਰਕਾਸੇ॥੧੫॥

ਅਰਥ: ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦੁਰਗਾ ਦੇਵੀ ਨੂੰ ਮਾਤਾ ਕਹਿ ਕੇ ਵਰ ਮੰਗ ਲਿਆ ਕਿ ਨਵਾਂ ਪੰਥ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇ। ਤੁਰਕ ਰਾਜ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਾਂ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਮੱਤ ਨਿਤ ਖਤਮ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਬਚਾਵਾਂ।

ਕਵੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਦੋ ਵਰਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਾਈ:

1. ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਦੇਵੇ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਯੋਧੇ ਕੇ ਮੈਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਪਿਲਾਵਾਂ।
2. ਪੰਥ ਦਿਨ ਪ੍ਰਤੀ ਵਧੇ।

ਕਵੀ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਦੇਵੀ ਨੇ ਪਹਿਲਾ ਵਰ ਹੀ ਦਿੱਤਾ, ਭਾਵ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਖੰਡੇ ਦੀ ਪਾਹੁਲ ਦਿੱਤੀ। ਦੂਜਾ ਵਰ ਇਸ ਲਈ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦਰਸਨ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟ ਲਈਆਂ ਸਨ। ਕਵੀ ਨੇ ਅਜਿਹਾ ਲਿਖ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਘੋਰ ਨਿਰਾਦਰੀ ਅਤੇ ਨਿੰਦਿਆ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਕਵੀ ਦੀ ਲਿਖਤ ਇਉਂ ਹੈ,

ਤੁਮ ਕਰ ਤੇ ਅਸ ਆਯੁਧ (ਸ਼ਸਤ੍ਰ) ਪਾਵਉ।
ਜਿਹ ਪਖਾਰਿ ਨਿਜ ਪੰਥ ਪਿਲਾਵੈ।
ਜਿਸ ਤੇ ਧਾਰਹਿ ਤੇਜ ਕਰਾਲਾ।
ਜੀਤਹਿ ਸਤ੍ਰਿਨਿ ਬਲੀ ਬਿਸਾਲਾ॥੧੬॥
ਸਦਾ ਸਹਾਇ ਪੰਥ ਕੀ ਕੀਜੈ।
ਦਿਨ ਪ੍ਰਤਿ ਵਧੈ ਇਹੀ ਬਰ ਦੀਜੈ।
ਤੋਹਿ ਚਰਿਤ੍ਰ ਬਸਹਿ ਮਨ ਮੇਰੇ।
ਸਿਮਰੋ ਜਿਨ ਕੋ ਸੰਝ ਸਵੇਰੇ॥੧੭॥
ਰਚਨ ਪੰਥ ਅਰੁ ਤੁਰਕਨਿ ਖੋਇ।
ਕਰਹੁ ਕ੍ਰਿਪਾ ਬਰ ਦੀਜਹੁ ਦੋਇ।
ਦੁਰਗਾ ਦੇਵੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਪੁੱਤ੍ਰ ਕਹਿ ਕੇ ਇਉਂ ਬਰ ਦਿੱਤਾ,

ਇਮ ਸੁਨਿ ਹਸੀ ਬਾਕ ਸੁਭ ਕੀਨੋ।
ਪੰਥ ਸਕੇਸ ਪੁਤ੍ਰ! ਮੈ ਦੀਨੋ॥੧੮॥
ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦਰਸਨ ਸਮੇਂ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟੀਆਂ, ਜਿਸ ਲਈ ਦੂਜੇ ਬਰ ਦਾ ਫਲ ਤਨ ਤਿਆਗਨ (ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਉਣ) ਤੋਂ 40 ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਮਿਲੇਗਾ, ਦੁਰਗਾ ਨੇ ਕਿਹਾ।

ਇਸ ਮਹਿ ਭੇਦ ਇਤਿਕ ਰਹਿ ਗਇਉ।
ਪ੍ਰਥਮ ਦਰਸ ਦ੍ਰਿਗ (ਅੱਖਾਂ) ਮੀਚਤਿ ਭਇਉ।
ਯਾਂ ਤੇ ਤੁਮ ਤਨ ਤਯਾਗਨ ਪਾਛੇ।
ਚਾਲੀ ਬਰਸ ਬਿਤੈ ਜਥਿ ਆਛੇ॥੧੯॥
ਵਧਹਿ ਪੰਥ ਜਗ ਵਿਖੇ ਬਿਸਾਲਾ (ਵਧੇਗਾ)।
ਤੇਜ ਤੁਰਕ ਤਥਿ ਹਤਹਿ ਕਰਾਲਾ।
ਪੂਰਨ ਹੁਇ ਅਭਿਲਾਖ ਤੁਮਾਰੀ।
ਸਾਚ ਹੋਇ ਸਭਿ ਜਥਾ ਉਚਾਰੀ॥੨੦॥
ਦੇਵੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਛੁਰੀ/ਕਰਦ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਜਲ ਵਿਚ ਮਿੱਠਾ ਪਾ ਕੇ ਫੇਰਿਓ। ਕਵੀ ਲਿਖਦਾ ਹੈ,
ਨਿਜ ਕਰ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰ ਕੋ ਦਈ।
ਯਾਂ ਤੇ ਕਰਦ ਨਾਮ ਬਿਦਤਈ (ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਇਆ)।

ਇਹ ਲੇ ਕਰਿ ਜਲ ਜੁਤਿ ਮਿਸਟਾਨ।
ਫੇਰਨ ਕਰਹੁ ਆਪਨੇ ਪਾਨ॥੨੧॥
ਦੁਰਗਾ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ, ਬਰ ਲੈਣ ਬਦਲੇ, ਪੁੱਤ੍ਰ ਕਹਿ ਕੇ ਕੁਝ ਭੋਟਾ ਮੰਗੀ। ਕਵੀ ਲਿਖਦਾ ਹੈ,

ਅਬਿ ਦੀਜਹਿ ਕੁਛ ਭੋਟ ਹਮਾਰੀ।
ਹੇ ਸੁਤ! ਜਿਸ ਤੋ ਹੁਇ ਸੁਖ ਭਾਰੀ॥੨੨॥
ਕਵੀ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦੁਰਗਾ ਦੇਵੀ ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਭੋਟਾ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਖੂਨ ਭੇਟ ਕੀਤਾ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦੇਵੀ ਤੋਂ ਮਿਲੀ ਛੁਰੀ ਨੂੰ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਮਾਰ ਕੇ ਆਪਣਾ ਖੂਨ ਦੁਰਗਾ ਨੂੰ ਭੇਟ ਕੀਤਾ ਤੇ ਦੁਰਗਾ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਗਈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦੂਜੀ ਭੋਟਾ ਵਿਚ ਚਾਰੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਅਤੇ ਲੱਖਾਂ ਸਿੱਖ ਭੋਟਾ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਕਵੀ ਮਨਮਤਿ ਕਰਦਾ ਲਿਖਦਾ ਹੈ,
ਸੁਨਿ ਗੁਰ ਕਰਦ ਕਰੀ ਕਰ ਧਾਰਨ (ਹੱਥ ਵਿਚ ਪਕੜੀ)।
ਹਤਿ ਨਿਜ ਤਨ ਕਿਯ ਰਕਤ (ਖੂਨ) ਨਿਕਾਰਨਿ।
ਸੋ ਲੇ ਕਰਿ ਜਗ ਮਾਤ ਪ੍ਰਸੰਨ।
ਪੁਨ ਗੁਰ ਦੇਨਿ ਭੋਟ ਕਰ ਅੰਨ (ਦੂਜੀ)॥੨੩॥

ਸਸਤ੍ਰਿਨਿ ਸੋ ਹਤਿ ਹੁਇ ਬਿਚ ਬਾਦੇ।
ਚਾਰਹੁ ਦੀਨੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ।
ਲਾਖਹੁ ਸਿੰਘ ਧਰਹਿ ਅਰ ਕ੍ਰਪ।
ਹੁਇ ਤੁਮ ਭੋਟ ਮ੍ਰਿਤਕ ਬਿਚ ਜੁੱਪ॥੨੪॥
ਕਵੀ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਅਤੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਨੂੰ ਘੱਟੋ ਵਿਚ ਰੋਲ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਇਹ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਵਲੋਂ ਦੁਰਗਾ ਨੂੰ ਭੋਟਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸਭ ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਕੇਸਵ ਦਾਸ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲੋਂ ਵੱਡਾ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਕੇਸਵ ਦਾਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਆਸੀਸ ਦਿੱਤੀ ਜਿਵੇਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਹੋਵੇ,
ਕੇਸਵਦਾਸ ਅਗਾਰੀ ਹੋਵਾ।
ਲਾਲ ਗੁਲਾਲ ਦਰਸ ਕੇ ਜੋਵਾ।
ਦਈ ਅਸੀਸ ਸੁਖੀ ਨਿਤ ਰਹੀਅਹਿ।
ਦੇਵੀ ਬਿਦਤ (ਪ੍ਰਗਟ) ਪ੍ਰਸੰਗ ਸੁ ਕਹੀਅਹਿ॥੨੫॥

ਦੇਵੀ ਵਲੋਂ ਦਿੱਤੀ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਛੁਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਿਰ ਉਤੇ ਬੰਨ੍ਹ ਲਈ ਸੀ। ਕਵੀ ਮਨਮਤਿ ਕਰਦਾ ਲਿਖਦਾ ਹੈ,
ਏਵੇ ਮਸਤੁ ਕਹਿ ਭੇਟ ਸੁ ਲੈ ਕੈ।
ਅੰਤਰ ਧਯਾਨ ਭਈ ਬਰ ਦੈ ਕੈ।
ਲਘੁ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਇਹੁ ਕਰ ਤੇ ਦੀਨਿ।
ਅਤਿ ਅਨਦ ਤੇ ਸਿਰ ਧਰਿ ਲੀਨਿ॥੨੬॥
ਕਵੀ ਅਨੁਸਾਰ ਦੁਰਗਾ ਦੇਵੀ ਦੇ ਚੋਬਦਾਰ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਬਾਣਾ ਦਿੱਤਾ।
ਦੁਰਗਾ ਬਰ ਦੇ ਕੇ ਅਲੋਪ ਹੋ ਗਈ। ਫਿਰ ਦੁਰਗਾ ਦੇ ਚੋਬਦਾਰ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੰਗ ਵਿਚ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਿਆ ਕਰੇਗਾ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਬਾਣਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਪੰਥ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਤਾਂ ਜੋ ਤੇਜ ਵਧੇ। ਕੇਸਵ ਦਾਸ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹੋਇਆ।
ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥੇ ਤ੍ਰਿਤਯ ਰੁੱਤੇ ਸ੍ਰੀ ਦੇਵੀ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਨ ਪ੍ਰਸੰਗ ਬਰਨਨ ਨਾਮ ਇਕਾਦਸਮੇ ਅੰਸੂ॥੧੧॥

ਕਵੀ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇਵੀ ਦਰਸਨ ਕਰ ਕੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਵਾਪਿਸ ਆਏ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀਪਮਾਲਾ ਕੀਤੀ। ਕਵੀ ਲਿਖਦਾ ਹੈ,
ਆਨਿ ਕਰਾਵਤਿ ਸਿਖ ਅਰਦਾਸ।
ਧਰਹਿ ਤੂਸ਼ਨੀ (ਚੁੱਪ ਧਾਰ ਕੇ) ਬੈਠਹਿ ਪਾਸ।
ਦੀਪਕ ਮਾਲਾ ਸਭਿਹਿਨ ਕਰੀ।
ਘਰ ਘਰ ਕੇ ਸਿਖਰਨ ਪਰ ਧਰੀ॥੧੨॥
ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕੇਸਵ ਦਾਸ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਸਵਾ ਲੱਖ ਰੁਪਿਏਆ ਦੱਛਣਾ ਦਿੱਤੀ। ਜੰਗ ਕੀਤਾ। ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਕੀਤਾ। ਕੇਸਵ ਦਾਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਜਨਮ ਲਵੇਗਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਤੇਰਾ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ 3 ਵਾਰ ਜਨਮ ਹੋਵੇਗਾ ਤੇ ਸਰਦਾਰੀ ਲਵੇਗਾ। 100 ਸਾਖੀ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਕੇਸਵ ਦਾਸ ਤੀਜੇ ਜਨਮ ਵਿਚ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬਣਿਆ ਸੀ। ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਗੱਪਾਂ ਅਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦੀ ਚਾਲਾਂ ਹਨ, ਕਵੀ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ!

ਅਵਨੀ ਰਾਜ ਕਰਹਿ ਬੁਹਤੇਰਾ।
ਤਿਨ ਮਹਿ ਜਨਮ ਹੋਇ ਪੁਨ ਮੇਰਾ।
ਸੁਨਿ ਕਲੀਧਰ ਭਏ ਪ੍ਰਸੰਨ।
(ਚਲਦਾ)

ਲੋਕ-ਸਿਮ੍ਰਿਤੀ ਵਿਚ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ

ਕਿਸੇ ਵੀ ਪੂਰਬਲੇ ਹਾਕਮ ਦੇ ਉਲਟ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬਾਰੇ ਲੋਕਧਾਰਾਈ ਸਮੱਗਰੀ ਕਾਫੀ ਮਾਤਰਾ ਵਿਚ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੋ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ ਉਹ ਕਹਾਣੀਆਂ ਜਾਂ ਹਕਾਇਤਾਂ ਹਨ, ਜੋ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੇ ਜਨਮ, ਸ਼ਖਸੀਅਤ, ਨਿੱਜੀ ਤੇ ਫੌਜੀ ਜੀਵਨ, ਸਥਾਵਤ, ਫਰਾਖਦਿਲੀ, ਪਰਜਾ ਪਾਲਕੀ ਆਦਿ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋ ਕੇ ਲੋਕ ਮਨਾਂ ਨੇ ਘੜੀਆਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਹਕਾਇਤਾਂ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ:

ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਕਾਫੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਵੀ ਸ. ਮਹਾਂ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਔਲਾਦ ਨਾ ਹੋਈ। ਸ. ਮਹਾਂ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਦੱਸ ਪਾਈ ਕਿ ਉਹ ਜਾਨ ਮੁਹੰਮਦ ਨਾਂ ਦੇ ਫਕੀਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰੇ ਅਤੇ ਉਸ ਕੋਲੋਂ ਅਸ਼ੀਰਵਾਦ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰੇ। ਸ. ਮਹਾਂ ਸਿੰਘ ਨੇ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਕੀਤਾ ਤਾਂ

ਡਾ. ਧਰਮ ਸਿੰਘ

ਫਕੀਰ ਨੇ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਵਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਪੁੱਤਰ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਜੋ ਬੜਾ ਤੇਜ਼ਸਵੀ, ਪ੍ਰਤਾਪੀ ਤੇ ਬੀਰ ਪੁਰਸ਼ ਹੋਵੇਗਾ, ਪਰ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਇਹ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਇਕ ਅੱਖ ਹੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਦੂਜੀ ਇਹ ਕਿ ਕੰਵਰ ਨੌਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਮੌਕੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਇਸ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਹਰ ਮੰਗਣੇ ਨੂੰ ਸੋਨੇ ਦੀ ਇਕ-ਇਕ ਮੋਹਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਕ ਲਾਲਚੀ ਮਿਰਾਸੀ ਨੇ ਕੀਤਿਆਂ ਦਾ ਕੁੱਜਾ ਭਰਿਆ ਅਤੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਅੱਗੇ ਲਿਆ ਰੱਖਿਆ। ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੇ ਕੁੱਜੇ ਵਿਚਲੀ ਚੀਜ਼ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਿਆ ਤਾਂ ਮਿਰਾਸੀ ਨੇ ਢੱਕਣ ਲਾਹ ਕੇ ਦਿਖਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜਾ ਆਪਣੇ ਵਾਅਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰਤੀ ਜੀਅ ਇਕ-ਇਕ ਮੋਹਰ ਗਿਣ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇ ਦੇਵੇ। ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੇ ਕੀਤਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਤਾਂ ਕੀ ਕਰਨੀ ਸੀ, ਉਸ ਨੇ ਲਾਲਚੀ ਮਿਰਾਸੀ ਦਾ ਕੁੱਜਾ ਸੋਨੇ ਦੀਆਂ ਮੋਹਰਾਂ ਨਾਲ ਭਰਵਾ ਦਿੱਤਾ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਮਾਈ ਨੇ ਸੁਣਿਆ ਕਿ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਜਿਹੜੀ ਚੀਜ਼ ਫੁੱਹਦੀ ਹੈ, ਸੋਨਾ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਲੋਭਣ ਮਾਈ ਇਕ ਦਿਨ ਰੋਟੀਆਂ ਪਕਾਉਣ ਵਾਲਾ ਤਵਾ ਲੈ ਕੇ ਬਾਹਰ ਆਣ ਖੜ੍ਹੀ ਹੋਈ। ਸੰਯੋਗ ਵਸ ਮਹਾਰਾਜਾ ਵੀ ਉਧਰੋਂ ਲੰਘ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸੇਵਾਦਾਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਕੀਤੇ ਬਗੈਰ ਮਾਈ ਨੇ ਤਵਾ ਮਹਾਰਾਜੇ ਨਾਲ ਘਸਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਪੁੱਛਣ 'ਤੇ ਮਾਈ ਨੇ ਪਾਰਸੀ ਛੋਹ ਵਾਲੀ ਸੁਣੌਤ ਸੁਣਾ ਦਿੱਤੀ। ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੇ ਲੋਭੀ ਮਾਈ ਦੇ ਮਨ ਦੀ ਮੁਰਾਦ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ

ਤਵੇ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਸੋਨਾ ਤੁਲਵਾ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦਿਵਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਨਾਲ ਰਲਦੀ-ਮਿਲਦੀ ਛੋਟੇ ਬਾਲਾਂ ਵਲੋਂ ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੂੰ ਵੱਟੇ ਮਾਰ ਕੇ ਬੇਰ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਕਹਾਣੀ ਵੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।

ਇਕ ਲੜਾਈ ਸਮੇਂ ਅਟਕ ਦਰਿਆ ਪਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਚੁਣੌਤੀ ਸਾਹਮਣੇ ਆਈ। ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਸੀ ਕਿ ਦਰਿਆ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਦੇ ਲੰਬ ਜਾਣ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਪਰ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਲਈ ਲੜਾਈ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਅਨੁਸਾਰ ਦਰਿਆ ਪਾਰ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ। ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੇ ਅਟਕ ਅੱਗੇ ਅਰਜ਼ੋਈ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਅਟਕ ਜਾਵੇ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਲਾਘਾ ਦੇ ਦੇਵੇ। ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਹੋਇਆ। ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਠਾਠਾਂ ਮਾਰਦੇ ਦਰਿਆ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਘੋੜਾ ਠੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਜਿਉਂ ਹੀ ਉਸ ਨੇ ਅੱਗੇ ਵਧਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ, ਦਰਿਆ ਦਾ ਪਾਣੀ ਲਹਿਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ। ਮਹਾਰਾਜੇ ਦਾ ਆਪਣੀ ਪਰਜਾ ਨਾਲ ਕਿੰਨਾ ਪਿਆਰ ਸੀ, ਇਸ ਬਾਰੇ 'ਪਾਂਡੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹ' ਵਾਲੀ ਕਹਾਣੀ ਸਰਬ-ਵਿਖਿਆਤ ਹੈ।

ਇਕ ਦਿਨ ਫਕੀਰ ਅਜ਼ੀਜ਼ੁਦੀਨ ਅਤੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਸੈਰ ਕਰਨ ਲਈ ਲਾਹੌਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਛਕੜੇ 'ਤੇ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਲੱਦੀ ਹੋਈ ਜਾਂਦੀ ਵੇਖੀ। ਇਤਫਾਕ ਨਾਲ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਉਸ ਛਕੜੇ 'ਤੇ ਪਈ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਫਕੀਰ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਪਤਾ ਕਰੇ ਕਿ ਕਿਹੜੀ ਚੀਜ਼ ਲੱਦੀ ਹੋਈ ਹੈ? ਫਕੀਰ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਛਕੜੇ 'ਤੇ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਦਾ ਨੁਸਖਾ ਲੱਦਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜੋ ਕਾਤਬ ਦੀ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਬੱਧੀ ਮਿਹਨਤ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਹੈ। ਕਾਤਬ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਸੀ ਕਿ ਲਾਹੌਰ ਦਾ ਮਹਾਰਾਜਾ ਕਿਉਂਕਿ ਸਿੱਖ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਕੋਲੋਂ ਉਸ ਦੀ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਬੱਧੀ ਮਿਹਨਤ ਦਾ ਕੀ ਇਵਜ਼ਾਨਾ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਯੋਗ ਮੁਆਵਜ਼ੇ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿਚ ਉਹ ਨੁਸਖਾ ਲੈ ਕੇ ਹੈਦਰਾਬਾਦ (ਸਿੰਧ) ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਉਥੋਂ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹਾਕਮ ਕੋਲੋਂ ਮਿਹਨਤ ਦਾ ਪੂਰਾ ਮੁੱਲ ਪੁਆ ਸਕੇ। ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੇ ਕਾਤਬ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਜਿਨਾ ਮੁੱਲ ਉਸ ਨੇ ਮੰਗਿਆ, ਉਸ ਨੂੰ ਦੇ ਕੇ ਨੁਸਖਾ ਖਰੀਦ ਲਿਆ। ਫਕੀਰ ਅਜ਼ੀਜ਼ੁਦੀਨ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਨੁਸਖਾ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸ ਕੰਮ? ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੇ ਉਤਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ ਹੀ ਅੱਖ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਉਸੇ ਨਾਲ ਹੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਦੇਖ ਸਕੇ।

ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਵਫਦ ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਲੋਂ ਪੰਜ ਵੇਲੇ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਅਜ਼ਾਨ ਵਿਰੁਧ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਕਿ

ਇਹ ਬੰਦ ਕਰਵਾਈ ਜਾਵੇ। ਵਫਦ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਲਈ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਅਜ਼ਾਨ ਤਾਂ ਇਬਾਦਤ ਲਈ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਸੀਤ ਵਿਚ ਇਕੱਠੇ ਕਰਨ ਦਾ ਸੱਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਕੁਝ ਵੀ ਮੰਦਾ ਨਹੀਂ। ਵਫਦ ਨੇ ਮੰਗ ਨਾ ਮੰਨੀ ਤੇ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿਦ 'ਤੇ ਅੜਿਆ ਰਿਹਾ। ਆਖਰ ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੂੰ ਤਰਤੀਬ ਸੁੱਝੀ। ਉਸ ਨੇ ਵਫਦ ਵਿਚ ਆਏ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਦਿਨ ਵਿਚ ਪੰਜ ਵਾਰੀ, ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਇਬਾਦਤ ਵੇਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕਠਿਆਂ ਹੋਣ ਦਾ ਸੱਦਾ ਦਿਆ ਕਰਨ। ਵਫਦ

ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਇਕ ਚਿੱਤਰ

ਉਸ ਸਮੇਂ ਤਾਂ ਮੰਨ ਗਿਆ ਪਰ ਦਿਨ ਭਰ ਦੀ ਬੇਆਰਾਮੀ ਤੇ ਖੱਜਲ ਖੁਆਰੀ ਪਿਛੋਂ ਫਿਰ ਆਇਆ ਤੇ ਅਜ਼ਾਨ ਮੁੜ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਾਉਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ। ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੇ ਅੰਤਿਮ ਸਸਕਾਰ ਸਬੰਧੀ ਹਕਾਇਤ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਚਿਤਾ ਨੂੰ ਲਾਭੂ ਲਾਇਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਅਚਾਨਕ ਹੀ ਅਸਮਾਨ ਵਿਚੋਂ ਕੋ ਕਬੂਤਰ ਉਡਦੇ-ਉਡਦੇ ਚਿਖਾ ਵਿਚ ਆਣ ਪਏ ਅਤੇ ਸੜ ਕੇ ਸੁਆਹ ਹੋ ਗਏ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬਾਰੇ ਲੋਕਧਾਰਾਈ ਸਮੱਗਰੀ ਦਾ ਦੂਜਾ ਹਿੱਸਾ ਉਸ ਬਾਰੇ ਸਿਰਜੇ ਗਏ ਕੁਝ ਲੋਕ ਗੀਤ ਹਨ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਗੀਤ ਵੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਾਂਗ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਅਤੇ ਕਾਰਨਾਮਿਆਂ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪੱਖਾਂ ਬਾਰੇ ਹਨ। ਹੇਠ ਲਿਖਿਆ ਗੀਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਦਾ ਵਿਖਿਆਨ ਕਰਦਾ ਹੈ:

ਚਿੱਟੀ ਪੱਗ 'ਤੇ ਪੈ ਗਈ ਧੂੜ ਵੇ। ਕਿਸੇ ਚੰਦਰੇ ਮਾਰਿਆ ਕੂੜ ਵੇ। ਜਿਸ ਰਾਜੇ ਦੀ ਲਈ ਤੂੰ ਟੇਕ ਵੇ। ਰਣਜੀਤ ਉਹ ਡਾਢਾ ਨੌਕ ਵੇ।

ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਫੌਜ ਵਲੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਮੁਲਤਾਨ ਫਤਿਹ (1818 ਵਿਚ) ਬਾਰੇ ਲੋਕ ਗੀਤ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਲੜਾਈ ਦਾ ਸਜੀਵ ਚਿੱਤਰ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਕਾਲ ਬੁਲੰਦੀ ਨਾਰਦ ਉਠਿਆ ਏ ਨੱਚ, ਲਾਹੌਰੋਂ ਫੌਜਾਂ ਚੜ੍ਹੀਆਂ, ਸ਼ਹਿਰ ਗਿਆ ਮੁਲਤਾਨ ਦਾ ਮੱਚ। ਘੋੜੇ ਤਤਪਣ ਤੇ ਤੁਪਕਾਂ ਛੁੱਟਣ, ਰਾਠਾਂ ਦੀਆਂ ਰੁਲੀਵਣ ਲਾਸ਼ਾਂ, ਜਿਵੇਂ ਸੱਬਰ ਕਰਦੇ ਨੇ ਚਰੀਆਂ ਜੱਟ। ਐਲੀ ਐਲੀ ਪਏ ਖਾਨ ਕਰਦੇ ਨੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਰਦਾਨਿਆਂ ਲੜ ਕੇ, ਮਰਦ ਦਾ ਵਧਾਇਆ ਏ ਪੱਕ, ਗੁੱਠਿਓ ਚੜ੍ਹੇ ਨੇ ਕਟਕ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ, ਰੱਬੂ ਪਈ ਬਚਣੀ ਏ, ਦਾਨਿਸ਼ਮੰਦਾਂ ਦੀ ਪੱਤ।

ਅਟਕੋਂ ਪਾਰ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਅਫਗਾਨਾਂ ਵਿਚਾਲੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲੜਾਈਆਂ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਸ਼ਮਕਸ਼ ਵਿਚ ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੂੰ ਪੰਜ ਵਾਰ ਅਫਗਾਨਾਂ ਵਿਰੁਧ ਫੌਜਕਸ਼ੀ ਕਰਨੀ ਪਈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਥਾਨਕ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ 'ਤੇ ਤ੍ਰਾਸ ਜਿਹਾ ਛਾਇਆ ਰਿਹਾ। ਹੇਠਲੇ ਬੰਦ 'ਚ ਅਟਕ ਫਤਿਹ ਹੋਣ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ, ਕਤਦਿਆਂ ਕਤਦਿਆਂ ਭੈਣੋਂ ਨੀ, ਮੇਰਾ ਮੋਢਾ ਫੁਰਿਆ, ਭੈਣੋਂ ਦਿਉਂ ਵਧਾਈਆਂ ਨੀ, ਸਿੰਘ ਅਟਕਾਂ ਤੋਂ ਤੁਰਿਆ।

ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦੇਹਾਂਤ ਪਿਛੋਂ ਜੋ ਦੋ ਐਂਗਲੋ-ਸਿੱਖ ਲੜਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਅਨੇਕ ਸੂਰਬੀਰ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ। ਲੜਾਈਆਂ ਵਿਚ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਹਾਰ ਦਾ ਕੀ ਕਾਰਨ ਸੀ? ਲੋਕ ਕਵੀ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਸੀ। ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਦੋਖੀਆਂ ਦੀਆਂ ਚਾਲਾਂ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਈਆਂ ਅਤੇ ਸਦੀਆਂ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿਚੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦਾ ਸੁਤੰਤਰ ਰਾਜ ਖੁੱਸ ਗਿਆ। ਸ਼ਾਹ ਮੁਹੰਮਦੀ ਅੰਦਾਜ਼ ਵਿਚ ਲਹੂ ਦੇ ਅੱਥਰੂ ਕੇਰਦਾ ਲੋਕ ਕਵੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਇਕ ਸਰਕਾਰ ਬਾਬੋ, ਪਿਆ ਉਮਰਾਂ ਦਾ ਰੋਣਾ ਵੇ।

ਮੰਦੇ ਹਾਲ ਬੀਮਾਰਾਂ ਦੇ, ਫੌਜਾਂ ਹਾਰ ਗਈਆਂ।

ਬੋੜੇ ਡੁੱਬ ਗਏ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੇ।

ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬਾਰੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਇਸ ਲੋਕਧਾਰਾਈ ਸਮੱਗਰੀ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਨਿਸ਼ਚੇ ਹੀ ਕਈ ਭਾਵਪੂਰਤ ਸਿੱਟੇ ਦਿਸ਼ਟੀਗੋਚਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਾਨ ਮੁਹੰਮਦ ਦੇ ਵਰ ਨਾਲ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਦੀ ਕਥਾ ਲੋਕ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਵੱਸ ਰਹੇ ਨਾਇਕ ਦੇ ਮੱਧਕਾਲੀ ਸੰਕਲਪ ਵਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਹਿਬੂਬ ਨਾਇਕ ਕੋਈ ਅਸਧਾਰਨ ਬੰਦਾ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਬੇਸ਼ੱਕ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸਰੋਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੀ ਇਕ ਅੱਖ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਗਲਤ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਚੇਚਕ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਨਾਲ ਜ਼ਾਇਆ ਹੋਈ ਸੀ। ਮੱਧਕਾਲ ਦੇ ਬਹੁਤੇ ਨਾਇਕਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ਵਰਦਾਨ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਹੈ। ਅਟਕ ਦਰਿਆ ਦੇ ਰਾਹ ਦੇਣ ਦੀ ਗੱਲ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਆਤਮ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ, ਨਿਸਚੈ ਅਤੇ ਮੁਸੀਬਤ ਵਿਚ ਨਾ ਘਬਰਾਉਣ ਦੀ ਰੁਚੀ ਦਾ ਬੋਧ ਕਰਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਮਿਰਾਸੀ ਅਤੇ ਲੋਭਣ ਮਾਈ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਉਸ ਦੇ ਦਾਨੀ ਅਤੇ ਸਖੀ ਹੋਣ ਦੀ ਝਲਕ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਪਾਂਡੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੀ ਕਥਾ ਉਸ ਦੀ ਪਰਜਾ-ਪਾਲਕੀ ਵਲ ਸੰਕੇਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਕੁਰਾਨ ਮਜੀਦ ਦਾ ਨੁਸਖਾ ਖਰੀਦਣਾ ਅਤੇ ਅਜ਼ਾਨ ਬੰਦ ਨਾ ਕਰਨਾ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਧਾਰਮਿਕ ਰਵਾਦਾਰੀ ਤੇ ਸਿਹਣਸ਼ੀਲਤਾ ਦੀਆਂ ਠੋਸ ਮਿਸਾਲਾਂ ਹਨ। ਬਲਦੀ ਚਿਤਾ ਵਿਚ ਦੋ ਕਬੂਤਰਾਂ ਦਾ ਸੜ ਮਰਨਾ ਪਰਜਾ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਮਕਬੂਲੀਅਤ ਅਤੇ ਵਿਆਕੁਲਤਾ ਦੀ ਅਲਾਮਤ ਹੈ। ਸਾਰੰਸ਼ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਧਾਰਾਈ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਇਤਿਹਾਸਕ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਤੱਐ ਹੈ। ਲੋਕ ਮਨਾਂ ਨੇ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਅਰਧ ਪੌਰਾਣਿਕ ਬਣਾ ਧਰਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਯਾਤਰਾ ਨਿਸ਼ਚੇ ਹੀ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੀ ਚਿਰਜੀਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੈ। ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਅਜਿਹੀਆਂ ਹੀ ਸੁਰਾਂ ਸੁਣਾਈ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਬਿੰਬ ਤਿੰਨ ਧਰਾਤਲਾਂ 'ਤੇ ਅੰਕਿਤ ਹੋਇਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿਚ, ਦੂਜਾ ਉਸ ਦੇ ਸਮਕਾਲੀ, ਨਿਕਟ ਸਮਕਾਲੀ ਕਵੀਆਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚੋਂ ਉਪਜੇ ਕਾਵਿ ਵਲਵਲਿਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਅਤੇ ਤੀਜਾ ਲੋਕ ਸਿਮ੍ਰਿਤੀ ਵਿਚ। ਦਿਲਚਸਪ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵਿਰੋਧ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਇਹ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਪੂਰਕ ਹਨ। ਮੱਧਕਾਲੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਹੀ ਅਜਿਹਾ ਬੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਸਰ ਲੋਕ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਅੱਜ ਵੀ ਅਮਿੱਟ ਹੈ।

ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਦੇ ਦਿਲਚਸਪ ਕਿੱਸੇ

ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਬਾਰੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਤੇ ਮਿਥਿਹਾਸਕ ਕਿੱਸਿਆਂ ਦਾ ਕੋਈ ਅੰਤ ਨਹੀਂ। ਉਸ ਦੀ ਜਵਾਨੀ ਵੇਲੇ ਮੁਗਲੀਆ ਸਲਤਨਤ ਦਾ ਪਤਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਅਫਗਾਨ ਹਾਕਮ ਡਾਵਾਂਡੋਲ ਸਨ। ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਚੁੰਬਕੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਮਾਲਕ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਦਿਬਦਿਸ਼ਟੀ ਸਦਕਾ ਇਸ ਸਿਆਸੀ ਖਲਾਅ ਦਾ ਲਾਭ ਉਠਾ ਕੇ ਅਜਿਹੀ ਸਲਤਨਤ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਦਬਦਬਾ ਸਿਖਰਾਂ ਫੁਹਣ ਵਾਲਾ ਸੀ।

ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰੀਤਲੜੀ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਰਬਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਦੀਆਂ ਦਿਲਚਸਪ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਲਿਖੀ 'ਕੈਮਲ ਮਰਚੈਂਟ ਆਫ ਫਿਲਾਡੈਲਫੀਆ' ਨਾਂ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕਲਮਬੰਧ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਰਚਨਾ ਸੁਣੇ ਸੁਣਾਏ ਕਿੱਸਿਆਂ 'ਤੇ ਆਧਾਰਤ ਹੋਣ ਦੀ ਥਾਂ ਡੂੰਘੀ ਖੋਜ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਹੈ।

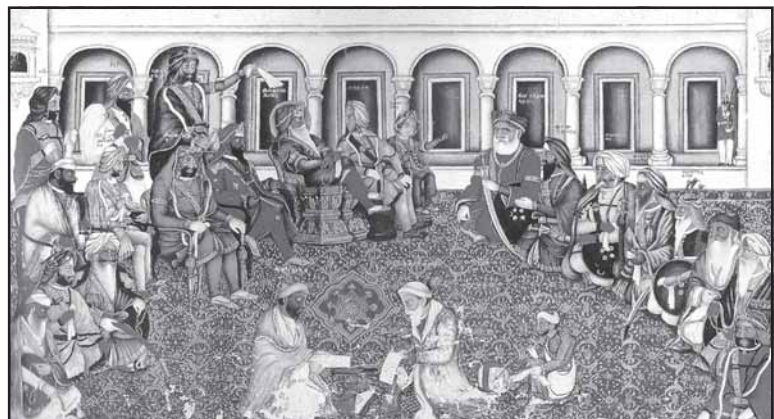
ਸਮੇਂ ਦੇ ਹੰਗਾਮੇ ਮਾਹੌਲ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਸਰਬਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਦਰਬਾਰ 'ਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਇੱਕ ਸ਼ੇਖੀਮਾਰ ਅਮਰੀਕਨ ਜੋਸੀਆ ਹਾਰਲਨ ਨੂੰ ਚੁਣਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਉਨ੍ਹੀਂਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਫਿਲਾਡੈਲਫੀਆ ਤੋਂ ਚਲ ਕੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੀ ਸਿੱਖ ਸਲਤਨਤ ਵਿਚ ਨੌਕਰੀ ਕਰਨ ਆਇਆ ਸੀ। ਪੁਸਤਕ ਦਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਹਾਰਲਨ ਜਿਹੇ ਹੋਰ ਵੀ ਸਨ, ਜੋ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਆ ਕੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦਾ ਪਾਣੀ ਭਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ।

ਵੈਨਚੂਰਾ ਨਾਂ ਦੇ ਫਰਾਂਸੀਸੀ ਕਮਾਂਡਰ ਨੇ ਸਿੰਘ ਸਰਦਾਰਾਂ ਵਾਂਗ ਦਾੜ੍ਹੀ ਮੁੱਛਾਂ ਵਧਾ ਕੇ ਇਹ ਸੇਵਾ ਨਿਭਾਈ ਤੇ ਇੱਕ ਸਿੱਖ ਮਹਿਲਾ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਰਚਾ ਕੇ ਸਦਾ ਕਈ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦਾ ਹੋ ਗਿਆ।

ਲੇਖਕ ਨੇ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਸਵਾਦਲੀ ਤੇ ਦਿਲਚਸਪ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੀ ਬਾਹ ਪਾਈ ਹੈ, ਜੋ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਨਾਲ ਸੱਚੇ ਜਾਂ ਝੂਠੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜੁੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਖੂਬੀ ਇਹ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਪਹਿਲੇ ਰਚਨਾਕਾਰਾਂ ਦੇ ਬਿਆਨਾਂ ਨੂੰ ਛੱਜ ਵਿਚ ਛੱਡਿਆ ਹੈ। ਪ੍ਰਮਾਣ ਵਜੋਂ ਉਹ ਡੋਗਰਾ ਭਰਾਵਾਂ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਨੂੰ ਪਾਸਕੂ ਵਾਲੀ ਤੱਕਤੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਤੋਲਦਾ, ਮਾਨਵਤਾ ਦੀ

ਭੱਠੀ 'ਚ ਮਘਾ ਕੇ ਵੇਖਦਾ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਅਨੁਸਾਰ ਡੋਗਰਾ ਭਰਾ ਸਥਿਤੀਆਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਸਨ। ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਇਕ ਬਰਾਡਫਟ ਨਾਂ ਦੇ ਬਰਤਾਨਵੀ ਏਜੰਟ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਲੇਖਕ ਇਹ ਵਾਕ ਵੀ ਅਖਵਾਉਂਦਾ ਹੈ, "ਕਦੀ ਕਦੀ ਮੈਨੂੰ ਏਦਾਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਹਾਕਮ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਬਣ ਕੇ ਦੂਜੇ ਹਾਕਮ ਨਾਲ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਸਗੋਂ ਕਿਸੇ ਚਕਲੇ ਦੇ ਦੌਲੇ ਦਾ ਰੋਲ ਨਿਭਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।" ਫਿਲਾਡੈਲਫੀਆ ਤੋਂ ਆਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਪਾਰੀ ਦਾ ਕਿੱਸਾ ਵੀ ਇਸੇ ਰੌਅ ਵਿਚ ਹੈ।

ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਵੱਡੀ ਸ਼ਕਤੀ ਇਸ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਹੈ। ਮਹਾਰਾਜਾ

ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਦਾ ਇਕ ਚਿੱਤਰ।

ਨਿੱਕ ਸੁੱਕ

ਗੁਲਜ਼ਾਰ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ
Sandhugulzar@yahoo.com

ਵੀ ਮਾਅਰਕੇ ਦਾ ਲੇਖਕ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜੋ ਤੱਥਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਰੌਚਕਤਾ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੰਦਾ ਸੀ।

ਜਾਇਸ ਪੈਟੀਗਰੀਊ ਨਾਂ ਦੀ ਇਕ ਲੇਖਕਾ ਨੇ ਸਿੱਖ ਜੱਟਾਂ ਦੀਆਂ ਸਿਆਸੀ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ 'ਤੇ ਇਕ ਪੁਸਤਕ 'ਰਾਬਰ ਨੌਬਲਮੈਨ' ਲਿਖੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਯਾਤਰੀ ਸਰਦਾਰਾਂ ਦੀ ਲੁੱਟ ਖੁੱਸੁਟ ਵਾਲੀ ਬਿਰਤੀ ਨੂੰ ਵੀ ਉਭਾਰਿਆ ਤੇ ਵਿਆਹ ਸ਼ਾਦੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਉਚੇਰੇ ਸਬੰਧ ਕਾਇਮ ਕਰਨ 'ਤੇ ਵੀ ਪੂਰਾ ਚਾਨਣਾ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਸਰਬਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੀ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਉਭਾਰਿਆ ਹੈ।

- ਅੰਤਿਕਾ: ਅਬਦੁਲ ਹਮੀਦ ਅਦਮ**
1. ਚੰਦ ਕਤਰੋਂ ਸੇ ਫਕੀਰੋਂ ਕੀ ਨਾ ਦਾਵਤ ਕੀਜੀਏ, ਰਹਿਨੇ ਦੀਜੀਏ ਯੇਹ ਕਿਸੀ ਔਰ ਕੇ ਕਾਮ ਆਏਗੇ।
  2. ਮੈ ਕੇ ਬਾਰੇ ਮੇਂ ਅਦਮ ਇਤਨੀ ਖਬਰ ਹੈ ਹਮਕੋ, ਚੀਜ਼ ਅੱਛੀ ਹੈ ਤਬੀਅਤ ਕੀ ਰਵਾਨੀ ਕੇ ਲੀਏ।

ਹਲੀਮੀ ਦਾ ਹੰਕਾਰ

ਹੰਕਾਰ ਕਈ ਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦਾ ਏ। ਕਿਤੇ ਅਮੀਰੀ ਦਾ, ਤੇ ਕਿਤੇ ਫਕੀਰੀ ਦਾ ਵੀ। ਕਿਤੇ ਚੜ੍ਹਦੀ ਜਵਾਨੀ ਮੋਇਆਂ ਤੋਂ ਬੁੱਕਦੀ ਏ ਤਾਂ ਕਿਤੇ ਵਡੇਰੀ ਉਮਰ ਵੀ ਤੱਕਲਿਓਂ ਤੜਿਗ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਏ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ, ਕੱਲ੍ਹ ਦੇ ਜੰਮਿਆਂ ਨੂੰ? ਕਿਸੇ ਪਾਸੇ ਹੰਕਾਰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਸਵੈਮਾਣ ਨੂੰ ਠੱਕਰ ਮਾਰਦਾ ਏ ਤੇ ਕਿਤੇ ਸਵੈਮਾਣ ਈ ਹੰਕਾਰ ਦਾ ਰੂਪ ਲੈ ਕੇ ਤਬਾਹੀ ਲਿਆਉਂਦਾ ਏ। ਅੱਜ ਜੋ ਬੰਦਾ ਮਾਇਆ ਦੇ ਗੁਮਾਨ 'ਚ ਆਕੜ ਕੇ ਤੁਰਦਾ ਏ, ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਓਹੀ ਮਾਇਆ ਤਿਆਗ ਕੇ ਵੀ ਆਕੜਿਆ ਫਿਰਦਾ ਏ ਕਿ ਮੇਰੇ ਵਰਗਾ ਕੌਣ ਏ, ਜੋ ਕਰੋੜਾਂ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਨੂੰ ਠੱਕਰ ਮਾਰ ਸਕਦਾ ਹੋਵੇ। ਰੱਸੀ ਸੜ੍ਹ ਤਾਂ ਗਈ, ਪਰ ਵੱਟ ਨਾ ਲੱਥਾ। ਹੰਕਾਰ ਜਦ ਵੀ ਲੰਘਦਾ ਏ ਤਾਂ ਬਾਕੀ ਚਾਰ ਭਾਈਵੇਦਾਂ-ਕਾਮ, ਕਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ 'ਚੋਂ ਵੀ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਤੁਰਦਾ ਏ, ਤੇ ਤਬਾਹੀ ਲਿਆਉਂਦਾ ਏ। ਲਚਕ ਜਿਉਂਦੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਐ, ਜੋ ਵਕਤ ਅਨੁਸਾਰ ਢਲ ਜਾਵੇ, ਰੁੱਖਾਂ ਵਾਂਗ

ਦਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੌਗਲ
ਬਰਮਿੰਘਮ, ਇੰਗਲੈਂਡ।
 ਫੋਨ: 0044-7845217455
 E-mail: ds95200@gmail.com

ਪੱਤੇ ਝਾੜ ਕੇ ਸਰਦ ਰੁੱਤ ਕੱਟ ਲਵੇ, ਜੜ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਨਾ ਉਖੜੇ ਤੇ ਮੌਸਮ ਸਾਜਗਾਰ ਹੋਣ 'ਤੇ ਮੁੜ ਹਰਿਆ ਭਰਿਆ ਹੋ ਜਾਵੇ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵੀ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਮੋਹਰ ਲਾਉਂਦੀ ਏ, "ਵਖੜ ਵੀਚਾਰੇ ਸੁ ਬੰਦਾ ਹੋਇ॥" ਪਰ ਇਹ ਗੱਲ ਆਪਣੇ ਆਪ ਈ ਸਮਝ ਆ ਜਾਣ ਤਾਂ ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤੀ ਏ ਇਨਸਾਨ ਦੀ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕਈ ਵਾਰ ਜ਼ਿੰਦਗੀਆਂ ਬਰਬਾਦ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਨੇ, ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਨੇ, ਵੱਸਦੇ ਰਸਦੇ ਘਰਾਂ ਦੇ ਚੁੱਲ੍ਹਿਆਂ 'ਚ ਘਾਹ ਉਗ ਪੈਂਦੇ ਨੇ।

ਕੋਈ 40-45 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਇਕ ਯਾਦ ਜਿਹਨ ਵਿਚ ਤੈਰ ਰਹੀ ਏ। ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਚੜ੍ਹਦੇ ਪਾਸੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਤੇ ਸਕੂਲ ਦੇ ਨਾਲ ਕਰੀਬ ਦੋ ਕਨਾਲ ਥਾਂ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੀ ਚਾਰ-ਦੀਵਾਰੀ ਤਾਂ ਸੀ, ਪਰ ਗੇਟ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਵਿਚਾਲੇ ਕਰਕੇ ਛੇ ਕੁ ਸੜੀਰਾਂ ਦਾ ਗੁਰੂ ਘਰ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਪਰ ਪੱਕਾ ਸੇਵਾਦਾਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਦਿਨ ਤਿਉਹਾਰ ਤੇ ਪਿੰਡ ਵਾਲਿਆਂ 'ਚੋਂ ਕੁਝ ਬੰਦੇ ਰਲ ਕੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਦੇ, ਪਰ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਜਿੰਦਰਾ ਈ ਲੱਗਾ ਰਹਿੰਦਾ। ਇੱਕ ਖੂਹ ਤੇ ਪੁਰਾਣੀ ਹਲਟ ਸੀ, ਬੇ-ਆਬਾਦ। ਟਿੱਡਾਂ ਟੁੱਟ ਕੇ ਖੂਹ ਵਿਚ ਡਿੱਗੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ, ਮੌਣ ਵੀ ਢੱਠੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਖਾਲੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਸਫਾਈ ਦੀ ਘਾਟ ਕਾਰਨ ਵੱਡਾ ਵੱਡਾ ਘਾਹ ਉਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤੇ ਸਿਉਂਕ ਨੇ ਘਰ ਪਾਏ ਹੋਏ ਸਨ, ਉਚੇ ਉਚੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸੱਪਾਂ ਨੇ ਵਰਮੀਆਂ ਬਣਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਮਾਪੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਓਧਰ ਜਾਣ ਤੋਂ ਵਰਜਦੇ।

ਫਿਰ ਇੱਕ ਦਿਨ ਅਚਾਨਕ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਤੋਂ

ਸਪੀਕਰ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਆਈ ਕਿ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਇੱਕ ਸੰਤ ਆਏ ਨੇ, ਜੋ ਪੱਕੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੇਵਾ ਸੰਭਾਲ ਕਰਨਗੇ ਤੇ ਇਥੇ ਈ ਰਹਿਣਗੇ। ਸ਼ਾਮ ਦਾ ਵਕਤ ਸੀ, ਲੋਕ ਵਗੀਰਾ ਘੱਤ ਕੇ ਆਣ ਪੁੱਜੇ। ਜਦ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਉਥੇ ਇੱਕ ਸਾਧੂ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਮਰ ਹੋਵੇਗੀ ਕੋਈ ਚਾਲੀ ਕੁ ਦੇ ਗੇੜ 'ਚ। ਗੋਰੂਆ ਕੁਝਤਾ, ਪੀਲਾ ਚਾਦਰਾ, ਸਿਰ 'ਤੇ ਲੰਮੀਆਂ ਤੇ ਸੰਘਣੀਆਂ ਜਟਾਂ, ਜੋ ਧਰਤੀ ਛੂੰਹਦੀਆਂ ਸਨ। ਕਣਕ ਵੰਨਾ ਰੰਗ, ਤਿੱਖੇ ਨੈਣ ਨਕਸ਼, ਤੇਜ਼ਸਵੀ ਚਿਹਰਾ ਤੇ ਨਾਂ ਸੀ, ਗੋਪਾਲ ਦਾਸ। ਕੁਝ ਲੋਕ ਆਪ ਮੁਹਾਰੇ ਕਹੀਆਂ-ਬਾਲਟੇ ਲੈ ਕੇ ਸਾਫ-ਸਫਾਈ ਨੂੰ ਜੁੱਟੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਕੁਝ ਖੂਹ ਦੀ ਸਫਾਈ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਉਤਸ਼ਾਹ ਵੇਖਣਯੋਗ ਸੀ।

ਕੁਝ ਈ ਦਿਨਾਂ 'ਚ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੀ ਕਾਇਆ ਕਲਪ ਹੋ ਗਈ ਤੇ ਖੂਹ ਨੂੰ ਨਵੀਆਂ ਟਿੱਡਾਂ ਵੀ ਪੈ ਗਈਆਂ, ਪੈਰਾਂ ਨਾਲ ਗੇੜ ਕੇ ਲੋਕ ਚਾਈਂ ਚਾਈਂ ਪਾਣੀ ਭਰ ਲੈਂਦੇ। ਵਰਮੀਆਂ ਗਾਇਬ ਹੋ ਗਈਆਂ, ਬੀਆਬਾਨ ਥਾਂ ਸੋਹਣੀ ਫੁਲਵਾੜੀ 'ਚ ਬਦਲ ਗਈ। ਨਵਾਂ ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਾਹਿਬ, ਨਵਾਂ ਬੜ੍ਹਾ, ਮਰਕਰੀ ਬਲਬ, ਵਾਤਾਵਰਣ 'ਚ ਧੂਫ ਦੀ ਮਹਿਕ।

ਗੱਲ ਕੀ, ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਬੰਦੇ ਦੇ ਆਉਣ ਨਾਲ ਉਸ ਚੌਰਸ ਜਿਹੇ ਵਲਗਣ ਵਿਚ ਰੁਹ ਪੈ ਗਈ। ਬਾਬਾ ਗੋਪਾਲ ਦਾਸ ਜਦ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਰਹਿਰਾਸ ਦੇ ਪਾਠ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਿੱਖ ਪੂਰਦਾ ਤਾਂ ਹੱਥ ਆਪ ਮੁਹਾਰੇ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਜੁੜ ਜਾਂਦੇ। ਪਾਠ ਕਰਦਾ ਤਾਂ ਜਾਪਦਾ ਜਿਵੇਂ ਸਾਰੀ ਕਾਇਨਾਤ ਸੁਣਦੀ ਹੋਵੇ। ਦਿਨ ਰਾਤ ਰੋਣਕ ਬੋਝ ਗਈ, ਨਵੇਂ ਪੱਖੇ ਲੱਗ ਗਏ, ਕੁਝ ਲੋਕ ਰਾਤ ਨੂੰ ਵੀ ਉਥੇ ਈ ਬਾਬੇ ਕੋਲ ਟਿਕ ਜਾਂਦੇ। ਜਾਦੂਮਈ ਮਾਹੌਲ ਉਸਰ ਗਿਆ। ਬਾਬੇ ਦੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਇੱਕ ਨੁੱਕਰ ਵਿਚ ਇੱਕ ਕਮਰਾ ਤੇ ਵਰਾਂਡਾ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਨਾਲ ਲੱਗਦੀ ਰਸੋਈ ਵੀ।

ਬਾਬਾ ਗੋਪਾਲ ਦਾਸ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਚੰਗਾ ਗਿਆਤਾ ਸੀ, ਹਾਰਮੋਨੀਅਮ ਤੇ ਢੋਲਕੀ ਵੀ ਜਾਣਦਾ ਸੀ, ਕਦੇ ਮਾੜਾ ਕੱਪੜਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਾਉਂਦਾ ਤੇ ਵੰਡ ਛਕਣ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਸੀ। ਛੋਟੀ ਉਮਰੇ ਘਰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਅਖਾੜਾ ਬ੍ਰਹਮਚਰੀ ਨਾਲ ਵਿਚਰਿਆ ਸੀ, ਆਯੁਰਵੈਦਿਕ ਦਵਾਈਆਂ ਦਾ ਚੰਗਾ ਮਾਹਰ ਤੇ ਦਵਾ ਦਾਰੂ ਲਈ ਕਦੀ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਹੱਥ ਅੱਡ ਕੇ ਪੈਸੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮੰਗਦਾ; ਜੋ ਕਿਸੇ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ ਹੋਵੇ, ਦੇ ਜਾਂਦਾ। ਉਹ ਹਰ ਸੰਗਰਾਮ ਅਤੇ ਗੁਰਪੁਰਬ 'ਤੇ ਪਾਠ ਕਰਾਉਂਦਾ, ਪਰ ਉਗਰਾਹੀ ਨੂੰ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਤੁਰਿਆ, ਕਈ ਵਾਰ ਪੱਲਿਓਂ ਵੀ ਖਰਚਾ ਦਿੰਦਾ। ਉਸ ਦੀ ਸੋਭਾ ਦਾ ਡੰਕਾ ਪੂਰੇ ਇਲਾਕੇ 'ਚ ਗੂੰਜਦਾ ਸੀ।

ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਗੋਪਾਲ ਦਾਸ ਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਅਖਾੜੇ ਵਾਲੇ ਸਾਧੂ ਪੂਰੇ ਲਾਮ ਲਸ਼ਕਰ ਸਮੇਤ ਪੜ੍ਹਾਅ ਕਰਨ ਪਿੰਡ ਆਏ, ਜੋ ਇੱਕ ਹਜ਼ੂਮ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਚੱਲਦੇ ਸਨ। ਕੋਈ 35-40 ਸਾਧੂ, ਇੱਕ ਹਾਥੀ, ਕੁਝ ਕੁ ਘੋੜਾ ਗੱਡੀਆਂ ਬਜ਼ੁਰਗ ਸਾਧੂਆਂ ਲਈ, ਤੇ ਬਾਕੀ ਸਭ ਪੈਦਲ।

ਜਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਉਤਾਰਾ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਪਿੰਡ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਆਣ ਪੁੱਜਾ। ਉਹ ਕੋਈ ਸੱਤ ਦਿਨ ਪਿੰਡ ਰੁਕੇ, ਪਿੰਡ ਨੇ ਰਲ ਕੇ ਸਭ ਦੀ ਸੋਹਣੀ ਸੇਵਾ ਸੰਭਾਲ ਕੀਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੜ੍ਹਾਅ ਦੌਰਾਨ ਲੜੀਵਾਰ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਚੱਲਦੇ ਰਹੇ, ਹਰ ਸ਼ਾਮ ਸਾਰੇ ਸਾਧੂ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਆਰਤੀ ਉਚਾਰਣ ਕਰਦੇ, ਬਾਲੀਆਂ ਵਿਚ ਆਟੇ ਦੇ ਦੀਵੇ ਬਾਲ ਕੇ ਐਨੀ ਸ਼ਰਧਾ ਤੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਆਰਤੀ ਉਤਾਰਦੇ ਕਿ ਵੇਖਣ ਵਾਲਾ ਹਰ ਸ਼ਖਸ ਕੀਲਿਆ ਜਾਂਦਾ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਉਪਮਾ ਤੋਂ ਬਲਿਹਾਰੇ ਜਾਂਦਾ। ਜਿੰਨੇ ਦਿਨ ਸਾਧੂ ਰਹੇ, ਰੋਣਕਾਂ ਲੱਗੀਆਂ ਰਹੀਆਂ। ਆਖਰੀ ਦਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਪਰਿਕਰਮਾ ਕੀਤੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਹਾਥੀ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ। ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਵਿਆਹ ਵਰਗਾ ਮਾਹੌਲ ਸੀ। ਜਿਸ ਦਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਾਫਲਾ ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਫਿਰ ਆਉਣ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕਰਕੇ ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਰਵਾਨਾ ਹੋਇਆ, ਵੀਰਾਨਗੀ, ਉਦਾਸੀ ਛਾ ਗਈ।

ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ ਗੋਪਾਲ ਦਾਸ ਪੱਕੇ ਪੈਰ ਲਾ ਗਿਆ। ਸੰਗਰਾਮ, ਗੁਰਪੁਰਬ ਆਦਿ ਮੌਕੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿਵੇਂ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੁਝ ਉਹ ਥਾਂਵਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਕਈ ਦੰਦ ਕਥਾਵਾਂ ਚੱਲਦੀਆਂ ਸਨ ਕਿ ਜੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਝਾੜੀ ਵੀ ਕੱਟੀ ਤਾਂ ਫਨਾਹ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ, ਉਥੇ ਬਾਬੇ ਨੇ ਆਪ ਅੱਗੇ ਹੋ ਕੇ ਸਾਫ ਸਫਾਈ ਕਰਵਾਈ, ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਕਰਵਾਏ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਮਾਨਤਾ ਤੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਹੋਰ ਵਧ ਗਈ। ਉਸ ਦੀ ਹਿਕਮਤ ਅਕਸਰ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਆਉਣ ਲੱਗੀ, ਦਾੜ੍ਹ ਦਰਦ, ਕੰਨ ਦਰਦ, ਪੇਟ ਦਰਦ, ਅੱਧੇ ਸਿਰ ਦੀ ਦਰਦ, ਧਰਨ ਵਗੈਰਾ ਦਾ ਇਲਾਜ ਉਹ ਬਿਨਾ ਦਵਾਈ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਨਾਲ ਈ ਕਰ ਦਿੰਦਾ।

ਕੋਈ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਵੀ ਅਵਾਜ਼ ਮਾਰੇ ਤਾਂ ਉਠ ਪੈਂਦਾ ਇਲਾਜ ਕਰਨ ਨੂੰ। ਉਹ ਪਾਠ ਉਪਰੰਤ ਅਰਦਾਸ ਵਿਚ ਬੋਲਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਹੋ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਵਾਹਿਗੁਰੂ! ਨਗਰ ਖੇੜੇ, ਮਾਲ ਮਨੁੱਖੀ ਸੁੱਖ ਵਰਤਾਉਣਾ। ਜਦ ਕਦੀ ਗੜੇ ਪੈਣੇ ਤਾਂ ਨੰਗੇ ਪੈਰੀਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਕੇ ਸਿੱਖ ਪੂਰਦਾ, ਜਿਵੇਂ ਨਗਰ ਦੀ ਸਲਾਮਤੀ ਲਈ ਕੁਕ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਜਾਪਣਾ ਜਿਵੇਂ ਰੱਬ ਸੱਚੀ ਉਹਦੇ ਆਖੇ ਲੱਗ ਗਿਆ ਹੋਵੇ।

ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਮਾਨਤਾ ਕੁਝ ਚਿਰ ਪਿੱਛੋਂ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਰੜਕਣ ਲੱਗੀ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਤਾਂ ਇੱਕ ਬੰਦੇ ਨੇ ਆਨੇ ਬਹਾਨੇ ਉਸ 'ਤੇ ਹੱਥ ਵੀ ਚੁੱਕ ਲਿਆ, ਜਟਾਂ ਦਾ ਗੁੱਛਾ ਈ ਪੁੱਟ ਸੁੱਟਿਆ, ਜੋ ਗੋਪਾਲ ਦਾਸ ਨੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਵੀ ਸਾਂਭ ਛੱਡਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਕਿਧਰੇ ਪੁਲਿਸ ਕੋਲ ਫਰਿਆਦੀ ਤਾਂ ਨਾ ਹੋਇਆ ਪਰ ਸੁਭਾਅ ਵਿਚ ਕੁਝ ਤਲਖੀ ਜ਼ਰੂਰ ਆ ਗਈ। ਜਦ ਕਦੀ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਦਾ ਤਾਂ ਜੋਸ਼ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦਾ,

ਸੰਤ ਕਾ ਦੇਖੀ ਅਧ ਬੀਚ ਤੇ ਟੁਟੈ॥

ਸੰਤ ਕਾ ਦੇਖੀ ਕਿਤੈ ਕਾਜਿ ਨਾ ਪਹੁਚੈ॥

ਇਹ ਅਸ਼ਟਪਦੀ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ ਕਈ ਵਾਰ ਜਾਪਦਾ ਕਿ ਦਿਲੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਬਦ ਦੁਆ ਈ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ।

ਫਿਰ ਕੁਝ ਅਰਸੇ ਪਿੱਛੋਂ ਦੋ ਬੰਦੇ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਬਾਬਾ ਗੋਪਾਲ ਦਾਸ ਕੋਲ ਆਏ। ਬਾਬੇ ਨੇ ਰੋਟੀ-ਪਾਣੀ ਛਕਾਇਆ ਤੇ ਉਹ ਰਾਤ ਉਥੇ ਹੀ ਰੁਕ ਗਏ। ਅੱਧੀ ਕੁ ਰਾਤ ਨੂੰ ਉਹੀ ਬੰਦੇ ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਕਿਰਪਾਨ ਨਾਲ ਮਾਰਨ ਪੈ ਗਏ, ਪਰ ਬਾਬੇ ਨੇ ਨੰਗੀ ਤਲਵਾਰ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਫੜ੍ਹ ਲਈ, ਜੋ ਖਿੱਚੇ ਜਾਣ 'ਤੇ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੀਰੇ ਗਏ, ਹੱਡੀਆਂ ਨਿਕਲ ਆਈਆਂ। ਜਾਨ ਤਾਂ ਬਚ ਗਈ, ਪਰ ਗੋਪਾਲ ਦਾਸ ਦੇ ਹੱਥ ਕੰਮ ਕਰਨ ਯੋਗ ਨਾ ਰਹੇ। ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਸਮਾਂ ਗੋਪਾਲ ਦਾਸ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ 'ਤੇ ਪੱਟੀਆਂ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ, ਪਰ ਲਿਖਤੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਿਸੇ ਦੀ ਵੀ ਨਾ ਕੀਤੀ।

ਜਦ ਹੱਥਾਂ ਦੇ ਜ਼ਖਮ ਕੁਝ ਠੀਕ ਹੋਏ ਤਾਂ ਗੋਪਾਲ ਦਾਸ ਨੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਮੋਹਤਬਰਾਂ ਨੂੰ ਚਾਬੀਆਂ ਸੌਂਪਦਿਆਂ ਫਾਰਗ ਹੋਣ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਮੋਹਤਬਰਾਂ ਨੇ ਚਾਬੀਆਂ ਫੜ੍ਹਨੋਂ ਨਾਂਹ ਕਰਦਿਆਂ ਰੁਕੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਭਰੋਸਾ ਦਿਤਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਹਾਂ। ਅਸਲੀ ਗੱਲ ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਵੀ ਪਤਾ ਸੀ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਕਿ ਉਹ ਹਮਲਾਵਰ ਕਿਸ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ 'ਤੇ ਆਏ ਸਨ, ਪਰ ਬੋਲਿਆ ਕੋਈ ਵੀ ਨਾ। ਦੋ ਕੁ ਸਾਲ ਦਾ ਵਕਫਾ ਪਿਆ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਬੰਦਾ ਜਿਸ 'ਤੇ ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਸ਼ੱਕ ਸੀ, ਨਿਮੋਨੀਆ ਹੋ ਕੇ ਮਰ ਗਿਆ, ਉਸ ਦੇ ਵਿਯੋਗ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਹੱਟਾ-ਕੱਟਾ ਬਾਪ ਵੀ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਵਿਚ ਵਿਚ ਚੱਲਦਾ ਬਣਿਆ।

ਵਕਤ ਆਪਣੀ ਰਫਤਾਰ ਤੁਰਦਾ ਰਿਹਾ। 1978 ਦੇ ਕਾਂਡ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਚੰਦ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਈ ਪਿੰਡਾਂ ਦਾ ਮਾਹੌਲ ਬਦਲ ਗਿਆ। 1984 ਵੀ ਆਣ ਲੱਥਾ, ਜਿਸ ਨੇ ਮਾਹੌਲ ਨੂੰ ਭੁਆਂਟਣੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ। ਅਜਿਹੇ ਮਸਲੇ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਹਿਲਾਂ ਕਦੀ ਜ਼ਿਕਰ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਇਆ। ਅਮਨ ਚੈਨ ਨਾਲ ਵੱਸਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਿਵੇਂ ਸਿੰਗ ਨਿਕਲ ਆਏ ਹੋਣ। ਚੌਰਾਸੀ ਦੇ ਖੌਫਨਾਕ ਸਿੱਖ ਕਤਲੇਆਮ ਅਤੇ ਪਿੱਛੋਂ ਨਿਆਂ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਨੇ ਇੱਕ ਪੂਰੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਤੇ ਗੁੱਸੇ ਦੀ ਜੱਦ ਵਿਚ ਲੈ ਲਿਆ। ਰੋਹ ਵਧਦਾ ਵਧਦਾ ਖਾੜਕੂਵਾਦ ਦੀ ਲਹਿਰ ਬਣ ਗਿਆ। ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਵੀ ਇਸ ਮਾਹੌਲ ਵਿਚ ਸਰਗਰਮ ਹੋ ਗਏ। ਸਮਾਜ ਸੁਧਾਰ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਲਹਿਰ ਚੱਲੀ, ਮਿਲਣੀ ਦਾ ਰਿਵਾਜ ਹਟਿਆ, ਗਿਆਰਾਂ ਬਰਾਤੀਆਂ ਦਾ ਫੁਰਮਾਨ ਜਾਰੀ ਹੋ ਗਿਆ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਹੱਦ ਤੱਕ ਠੀਕ ਵੀ ਸੀ, ਪਰ 'ਹਲੋਮੀ ਰਾਜ' ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਗਾਇਬ ਹੋ ਗਈ; ਨਿੱਕੇ ਮੋਟੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਵੀ ਮੌਤ ਹੀ ਬਣ ਗਈ। ਸਰਕਾਰੀ ਜਬਰ ਤਾਂ ਜਾਰੀ ਸੀ ਹੀ, ਲੋਕਾਂ 'ਚੋਂ ਉਠੇ ਲੋਕ ਨਾਇਕ ਵੀ ਮਨ ਆਈਆਂ ਕਰਨ ਲੱਗੇ।

ਸਾਲ 1988 ਆਣ ਪੁੱਜਾ। ਗੋਪਾਲ ਦਾਸ, ਜੋ ਜਟਾਂ ਦੇ ਉਪਰ ਦੀ ਪੰਗ ਲਪੇਟਦਾ ਸੀ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਜ਼ਬਾਨੀ ਹੁਕਮ ਮਿਲ ਗਿਆ ਕਿ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਰਿਆਦਾ ਵਿਚ ਆਵੇ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹਨੇ ਬਹੁਤਾ ਨਾ ਗੋਲਿਆ ਕਿ ਕੋਈ ਨਾ, ਕਿਤੇ ਜਾਨੋਂ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਮਾਰ ਦੇਣਗੇ।

ਫਿਰ ਇੱਕ ਦਿਨ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਦੇ ਪਾਠ ਦੇ ਭੋਗ ਉਪਰੰਤ ਅਰਦਾਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੁਝ ਬਾਹਰੀ ਬੰਦਿਆਂ ਨੇ ਬਾਬਾ ਗੋਪਾਲ ਦਾਸ ਨੂੰ ਅਰਦਾਸ ਤੋਂ ਵੀ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ। ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਜਵਾਨੀ ਦਾ ਜੋਸ਼ ਤੇ ਲਹਿਰ ਦਾ ਅਸਰ, ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਆਪਣੀ ਬੰਦਗੀ ਦਾ ਗੁਮਾਨ ਆਹਮੋ ਸਾਹਮਣੇ ਹੋ ਗਏ। ਹਲੀਮੀ ਕਿਸੇ ਪਾਸੇ ਵੀ ਨਾ ਵਰਤੀ ਗਈ, ਅਗਰ ਮੁੰਡੇ ਗਰਮ ਬੋਲੇ ਤਾਂ ਠੰਢ ਗੋਪਾਲ ਦਾਸ ਵੀ ਨਾ ਰੱਖ ਸਕਿਆ।

ਉਹ ਬੰਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹੋਏ ਦਸ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਟਾਈਮ ਦੇ ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ ਕਿ ਜਾਂ ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਪੂਰਨ ਮਰਿਆਦਾ 'ਚ ਆ ਕੇ ਕੱਕਾਰਾਂ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਬਣੇ, ਜਾਂ ਪਿੰਡ ਛੱਡ ਜਾਵੇ।

ਮਾਹੌਲ ਬੇਹੱਦ ਸੰਗੀਨ ਸੀ, ਪਿੰਡ ਦੇ ਮੋਹਤਬਰ ਬੰਦੇ ਵੀ ਕੋਈ ਫੈਸਲਾ ਕਰਾ ਸਕਣ ਤੋਂ ਟਾਲਾ ਵੱਟ ਗਏ। ਬਾਬੇ ਦਾ ਇੱਕ ਭਰਾ ਸੀ, ਜੋ ਗ੍ਰਹਿਸਥੀ ਸੀ ਤੇ ਲੁਧਿਆਣੇ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਉਹਨੇ ਵੀ ਆ ਕੇ ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਉਸ ਨਾਲ ਚੱਲਣ ਲਈ ਕਿਹਾ, ਪਰ ਗੋਪਾਲ ਦਾਸ ਅੜ ਗਿਆ। ਕਹਿੰਦਾ, ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਜਾਵਾਂਗਾ, ਮੇਰਾ ਲਹੂ ਏਥੇ ਈ ਡੁੱਲ੍ਹੇਗਾ, ਇਹ ਕੱਲ੍ਹ ਦੇ ਜਵਾਕ ਮੈਨੂੰ ਹਰਾ ਨਹੀਂ ਸਕਣਗੇ।

ਆਖਰ ਇੱਕ ਸ਼ਾਮ ਹੋਈ ਆ ਪਹੁੰਚੀ। ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਰਹਿਰਾਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਦ ਗੋਪਾਲ ਦਾਸ ਸਿੱਖ ਪੂਰਨ ਲਈ ਹਲਟੀ ਕੋਲ ਲਾਏ ਪਿੱਪਲ, ਨਿੱਮ ਅਤੇ ਬੋਹੜ ਦੇ ਜੁੜਵੇਂ ਬੂਟੇ ਕੋਲ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਅੱਲ੍ਹੜ ਉਮਰ ਦੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੇ ਆਣ ਘੇਰਿਆ। ਐਵੇਂ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਬਹਿਸ ਈ ਹੋਈ ਕਿ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਬਾਬੇ ਦੇ ਕੰਨ 'ਤੇ ਬਰਸਟ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਬਾਬਾ ਗੋਪਾਲ ਦਾਸ ਹਲਟੀ ਕੋਲ ਮੂਧੇ ਮੂੰਹ ਜਾ ਪਿਆ। ਰਾਤ ਭਰ ਪਿਆ ਰਿਹਾ, ਡਰਦਾ ਮਾਰਾ ਕੋਈ ਕੋਲ ਵੀ ਨਾ ਗਿਆ। ਸਵੇਰੇ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਆ ਕੇ ਲਾਸ਼ ਚੁਕਵਾਈ। ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸਮਝਣ ਦਾ ਭਰਮ ਪਾਲਣ ਵਾਲਾ ਖੁਦ ਲਾਵਾਰਿਸ ਹੋ ਰੁਖਸਤ ਹੋ ਗਿਆ।

ਸਾਰੇ ਨਗਰ ਖੇੜੇ ਦੀ ਖੈਰ ਮੰਗਣ ਵਾਲਾ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਦੀ ਖੈਰ ਨਾ ਮਨਾ ਸਕਿਆ। ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਹਾਰ ਗਈ, ਜਿੰਦ ਜਿੱਤ ਗਈ। ਜਿਉਂਦੇ ਜੀਆ ਪਾਠਾਂ ਦੀਆਂ ਲੜੀਆਂ ਕਰਵਾਉਣ ਵਾਲਾ, ਆਪਣੇ ਮਰਨ ਉਪਰੰਤ ਪਾਠ ਕਰਵਾਏ ਜਾਣ ਤੋਂ ਵੀ ਵਾਂਝਾ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਲੋੜਵੰਦ ਲੋਕ, ਜੋ ਲੋੜ ਪੈਣ 'ਤੇ ਬਾਬੇ ਤੋਂ ਦਵਾ ਦਾਰੂ ਲੈ ਕੇ ਰਾਜ਼ੀ ਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਵਾਂਝੇ ਹੋ ਗਏ ਇਸ ਸਹੂਲਤ ਤੋਂ। ਗੋਪਾਲ ਦਾਸ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਗੱਭਰੂ ਵੀ ਚੰਦ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਬੁਰੀ ਮੌਤ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ।

ਇਹ ਸਾਰੀ ਕਹਾਣੀ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਬਿਆਨ ਕੀਤੀ ਏ, ਜੋ ਬਚਪਨ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਗੋਪਾਲ ਦਾਸ ਤੋਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਸੰਬਿਆ ਲੈਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਜੀਵਨ ਦੇ ਪੰਜਾਹ ਵਰ੍ਹੇ ਹੰਢਾ ਚੁਕਾ ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ ਅੱਜ ਵੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਨਿੱਘਰਦੀ ਸੂਰਤ-ਏ-ਹਾਲ 'ਤੇ ਫਿਕਰਮੰਦ ਏ। ਉਹਦੇ ਬੋਲ ਸਨ, "ਬੜਾ ਭਿਆਨਕ ਸਮਾਂ ਹੰਢਾਇਆ ਏ ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ, ਜਦੋਂ ਅੱਜ ਵੀ ਯਾਦ ਆਉਂਦੇ ਨੇ ਉਹ ਦਿਨ ਤਾਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਦੇ ਲਹੂ ਲੁਹਾਣ ਪੰਨੇ ਅੱਖਾਂ ਅੱਗੇ ਘੁੰਮਦੇ ਨੇ। ਜਦ ਹੁਣ ਕੋਈ ਫੇਰ ਲਾੰਬੂ ਲਾਉਣ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਾ ਏ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਵਾਸਤੇ ਹੁਕ ਨਿਕਲਦੀ ਏ, ਖੁਦਾ! ਰਹਿਮ ਕਰੀ ਇਸ ਧਰਤੀ 'ਤੇ, ਸੁਮੱਤ ਦੇਵੀ ਮੌਤ ਦੇ ਸੋਦਾਗਰਾਂ ਨੂੰ, ਉਹ ਕਾਲੇ ਦਿਨ ਫਿਰ ਕਦੀ ਨਾ ਪਰਤਣ।"

ਕਾਵਿ ਕਿਆਰੀ
ਕਿੱਸਿਆਂ ਦੇ ਕੈਦੀ
 ਅਸੀਂ ਜੋ ਸੱਬ ਵਿਚ ਹੀਰ ਗਾਉਂਦੇ ਹਾਂ,
 ਘਰ ਵਿਚ ਧੀ ਦੇ ਨੱਕ ਨਕੇਲ ਪਾਉਂਦੇ ਹਾਂ,
 ਕੋਈ ਜੁਰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ,
 ਕਿੱਸਿਆਂ ਦੇ ਕੈਦੀ ਹਾਂ
 ਕੈਦ ਦਾ ਕਾਇਦਾ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹਾਂ।
 ਅਸੀਂ ਨਾ ਨਾਨਕ ਨੂੰ
 ਨੈਣਾਂ 'ਤੇ ਬਿਠਾਇਆ ਸੀ,
 ਨਾ ਬੁਲ੍ਹੇ ਦੇ ਪੈਰੀਂ ਹੱਥ ਲਾਇਆ ਸੀ,
 ਅਸੀਂ ਅੱਜ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਿੱਸੇ ਗਾਉਂਦੇ ਹਾਂ
 ਉਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ
 ਕੋਈ ਕਿੱਸਾ ਹੀ ਸੁਣਾਇਆ ਸੀ।
 ਅਸੀਂ ਜੋ ਭਲਕ ਨੂੰ
 ਭੈਂਗੀ ਅੱਖ ਨਾਲ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ
 ਅੱਜ ਦੀ ਅੱਖ ਮੀਚ ਮੀਚ ਕੇ
 ਕੱਲ੍ਹ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਪਾਉਂਦੇ ਹਾਂ।
 ਕੋਈ ਜੁਰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ
 ਕਿੱਸਿਆਂ ਦੇ ਕੈਦੀ ਹਾਂ

ਕੈਦ ਦਾ ਕਾਇਦਾ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹਾਂ।
 ਹਰ ਪਾਠੀ ਦਾ ਆਪਣਾ ਪੀਰ ਹੈ,
 ਮੰਨਦੇ ਹਾਂ,
 ਹਰ ਸਫਰ ਦੀ ਆਪਣੀ ਤਕਸੀਰ ਹੈ,
 ਮੰਨਦੇ ਹਾਂ,
 ਪਰ ਅਸੀਂ ਜੋ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਜਾਏ
 ਸਾਨੂੰ ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਮੋਹ
 ਜੜ੍ਹ ਦੀ ਜੂਨ ਝੱਲਦੇ ਹਾਂ,
 ਅਤੀਤ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ 'ਚ ਅੱਖਾਂ ਗੱਡ ਕੇ ਅਸੀਂ
 ਭਵਿੱਖ ਵੱਲ ਨੂੰ ਪਿਛਲ ਖੁਰੀ ਚੱਲਦੇ ਹਾਂ,
 ਲੱਖ ਠੋਕਰਾਂ ਖਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ
 ਨਾ ਸਾਡੀ ਪਿੱਠ 'ਤੇ ਤੀਸਰੀ ਅੱਖ ਉਗੀ ਹੈ
 ਨਾ ਅਸੀਂ ਅਗਲ ਖੁਰੀ ਚੱਲਣ ਦੀ
 ਜਾਚ ਸਿੱਖੀ ਹੈ,
 ਤੁਸੀਂ ਸਾਨੂੰ ਭੁੱਲਣ ਪਏ ਆਖੋ
 ਅਸੀਂ ਨਾ ਇਸ ਭੁੱਲ 'ਤੇ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਹਾਂ
 ਨਾ ਇਹ ਭੁੱਲ ਬਖਸ਼ਾਉਂਦੇ ਹਾਂ।
 ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਕਿੱਸਿਆਂ ਦੇ ਕੈਦੀ ਹਾਂ
 ਕੈਦ ਦਾ ਕਾਇਦਾ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹਾਂ।
 ਨੂੰਚੇ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਹਾਂ ਨੂੰਚੇ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ,
 ਤੁਸੀਂ ਚਾਨਣ ਦੇ ਆਸ਼ਕ

ਨੂੰਚੇ 'ਚ ਸਮੁੱਚੇ ਕੁਝ ਇਸ ਕਦਰ ਜਲਾਂਦੇ ਹੋ,
 ਕਿ ਬਣ ਕੇ ਪਤੰਗੇ ਸੜ੍ਹ ਜਾਂਦੇ ਹੋ,
 ਸੜ੍ਹਦੇ ਪਤੰਗੇ ਤੱਕ ਕੇ
 ਅਸੀਂ ਪੈਰਾਂ ਤੋਂ ਯਕਰ ਜਾਈਏ,
 ਨੂੰਚੇ ਵਿਚ ਗਿੱਠ ਭਰ
 ਹੋਰ ਡੂੰਘੇ ਗਰਕ ਜਾਈਏ।
 ਕਦੀ ਕਦੀ ਦਿਲ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਵੀ ਕਰੇ
 ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ
 ਸਿੱਧੀ ਅੱਖੇ ਤੱਕਣ ਨੂੰ,
 ਠਰ੍ਹੇ ਠਰ੍ਹੇ ਕਰਦਿਆਂ ਧੁੱਪ ਸੇਕਣ ਨੂੰ
 ਹਵਾਵਾਂ ਸੰਗ ਨੱਸ ਨੱਸ ਕੇ ਹਫਣ ਨੂੰ,
 ਤੁਸੀਂ ਦੱਸਦੇ, ਅਸੀਂ ਹੱਸਦੇ ਕਿ ਕੈਦ ਹੁੰਦੀ
 ਜਿਉਂਦਿਆਂ ਦਫਨਾਏ ਜਾਣਾ ਮੌਤ ਭੋਗਣ ਲਈ,
 ਕੁਝ ਸਿਆਣਿਆਂ ਦੇ ਕਹਿਣ ਕਰਕੇ,
 ਕੁਝ ਸਦੀਆਂ ਭਰ ਸਹਿਣ ਕਰਕੇ,
 ਅਸੀਂ ਇਸੇ ਮੌਤ ਭੋਗਣ ਨੂੰ
 ਹਾਂ ਜਿਉਣਾ ਮੰਨ ਬੈਠੇ,
 ਮੰਨਦੇ ਹਾਂ, ਮਨਾਉਂਦੇ ਹਾਂ,
 ਮਨੋਤਾਂ ਵਿਚ ਉਮਰਾਂ ਬਿਤਾਉਂਦੇ ਹਾਂ।
 ਕੀ ਜੁਰਮ ਕਰਦੇ ਹਾਂ,
 ਕਿੱਸਿਆਂ ਦੇ ਕੈਦੀ ਹਾਂ
 ਕੈਦ ਦਾ ਕਾਇਦਾ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹਾਂ।

ਇਸ ਕੈਦ ਦੀਆਂ ਬੁਲੰਦੀਆਂ
 ਸਾਡੇ ਦਿਸਹੰਦਿਆਂ ਤੋਂ ਉਚੀਆਂ,
 ਇਸ ਕੈਦ ਦੀਆਂ ਨੀਹਾਂ ਪਤਾਲੀਂ ਜਾ ਸੁੱਤੀਆਂ,
 ਤੁਸੀਂ ਆਜ਼ਾਦ ਹਵਾਵਾਂ ਉਡਾਉਣ ਵਾਲਿਓ,
 ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਮੈਦਾਨਾਂ, ਅਸਮਾਨਾਂ ਵਾਲਿਓ,
 ਤੁਹਾਡੇ 'ਚੋਂ ਕਦੀ ਕੋਈ
 ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਚਾਨਣੀ ਬੰਦ ਕਰ ਕੇ,
 ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਅਸਮਾਨ ਭਰ ਕੇ,
 ਸਾਡੀ ਮੁਲਾਕਾਤ 'ਤੇ ਲਿਆਇਆ?
 ਤਾਂ ਗੱਲ ਕਰੋ।
 ਸਾਡਿਆਂ ਸਿਰਾਂ ਉਪਰ
 ਅਹਿੱਲਤਾ ਦਾ ਇਲਜ਼ਾਮ ਧਰਨ ਵਾਲਿਓ,
 ਜ਼ਮਾਨੇ ਭਰ ਦੀ ਜਿੱਲੂਣ ਵਿਚ
 ਸਦੀਆਂ ਡੂੰਘੇ ਖੁੱਭੇ ਸਾਡੇ ਪੈਰਾਂ ਦਾ
 ਧਿਆਨ ਕਦੀ ਆਇਆ? ਤਾਂ ਗੱਲ ਕਰੋ।
 ਖੁੱਭੇ ਹੋਏ ਪੈਰਾਂ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹ ਕੇ,
 ਸਿਰ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਲਾਮਤ ਕਰਕੇ,
 ਦੁਖਦੇ ਹੋਏ ਦਿਲ 'ਤੇ ਹੱਥ ਧਰ ਕੇ
 ਹੀਰ ਦੀ ਹੋਕ ਲਾਉਂਦੇ ਹਾਂ,
 ਧੀ ਦੇ ਨੱਕ ਨਕੇਲ ਪਾਉਂਦੇ ਹਾਂ,
 ਭਲਕ ਨੂੰ ਭੈਂਗੀ ਅੱਖ ਨਾਲ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ,
 ਅੱਜ ਦੀ ਅੱਖ ਮੀਚ ਕੇ
 ਕੱਲ੍ਹ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਪਾਉਂਦੇ ਹਾਂ।

ਤਾਂ ਕੋਈ ਜੁਰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ,
 ਕਿੱਸਿਆਂ ਦੇ ਕੈਦੀ ਹਾਂ
 ਕੈਦ ਦਾ ਕਾਇਦਾ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹਾਂ।
-ਡਾ. ਸੁਖਪਾਲ ਸੰਘੇੜਾ
ਲੜੀਫਾ
ਚਾਹ
 ਇਕ ਪਾਰਟੀ ਵਿਚ ਚਾਹ ਪਾਣੀ ਪੀਣ
 ਸਮੇਂ ਤਿੰਨ ਦੋਸਤ ਇਕ ਗੋਰਾ, ਇਕ ਜਾਪਾਨੀ
 ਅਤੇ ਇਕ ਪੰਜਾਬੀ ਇਕੱਠੇ ਇਕੋ ਟੇਬਲ 'ਤੇ
 ਚਾਹ ਪੀ ਰਹੇ ਸਨ। ਚਾਹ ਪੀ ਕੇ ਗੋਰੇ ਨੇ ਆਪਣਾ
 ਕੱਪ ਪਲੇਟ ਵਿਚ ਮੂਧਾ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ। ਜਾਪਾਨੀ
 ਨੇ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣਾ ਕੱਪ ਮੂਧਾ ਕਰਕੇ
 ਪਲੇਟ 'ਤੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ। ਪੰਜਾਬੀ ਨੇ ਚਾਹ ਪੀ ਕੇ
 ਕੱਪ ਟੇਢਾ ਕਰ ਕੇ ਪਲੇਟ ਵਿਚ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ।
 ਗੋਰੇ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਟੇਢਾ ਕੱਪ ਰੱਖਣ
 ਦਾ ਕੀ ਮਤਲਬ?
 ਪੰਜਾਬੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਚਾਹ ਹੋਰ ਹੈ ਤਾਂ
 ਲੈ ਆਉ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਫਿਰ ਠੀਕ ਹੈ।"
-ਵਾਸਦੇਵ ਸਿੰਘ ਪਰਹਾਰ
ਫੋਨ: 206-434-1155

ਮੋਰੀ ਰੁਣ ਝੁਣ ਲਾਇਆ ਭੈਣੇ ਸਾਵਣੁ ਆਇਆ

ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ 'ਚ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਇਹ ਪਾਵਨ ਸ਼ਬਦ ਰਾਗ ਵਡਹੰਸ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਮੋਰੀ ਰੁਣ ਝੁਣ ਲਾਇਆ ਭੈਣੇ ਸਾਵਣੁ ਆਇਆ। ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਪੰਕਤੀ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ ਹੀ ਸਮਝ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਾਉਣ ਮਹੀਨੇ ਦੀਆਂ ਕਾਲੀਆਂ ਸਿਆਹ ਘਨਘੋਰ ਘਟਾਵਾਂ ਨੂੰ ਆਸਮਾਨ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਆਈਆਂ ਦੇਖ ਉਸ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਕਰਤਾਰ ਨਾਲ ਇਕ ਮਿਕ ਹੋ ਕਿਸੇ ਵਿਸਮਾਦੀ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗੇ ਹੋਏ ਇਸ ਸੋਹਣੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਇਰ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਇਰ ਮਨ ਇਸ ਸੁਹਾਵਣੇ ਤੇ ਮਨ

ਬੀਬੀ ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਸੈਕਰਾਮੈਂਟੋ
ਫੋਨ: 916-687-3536

ਮੋਹਕ ਮੌਸਮ ਦੇ ਸੁੰਦਰ ਨਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਦੇਖਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਸੁਤੇ ਸਿਧ ਆਖ ਉਠਦਾ ਹੈ, 'ਬਿਸਮੁ ਭਏ ਬਿਸਮਾਦੁ ਦੇਖਿ ਕੁਦਰਤਿ ਤੇਰੀਆ।'
ਅੰਬਰੀ ਕਾਲੇ ਬੱਦਲਾਂ ਦੀ ਗਤਗਤਾਹਟ, ਕਾਲੇ ਸਿਆਹ ਬੱਦਲਾਂ ਵਿਚ ਚਮਕਦੀ ਅਤੇ ਕਤਕਦੀ ਬਿਜਲੀ, ਠੰਢੀ ਠੰਢੀ ਰੁਮਕਦੀ ਚੰਚਲ ਸੋਖ ਹਵਾ, ਝੂਮ ਝੂਮ ਕੇ ਗਿੱਧਾ ਪਾਉਂਦੀ ਬਨਸਪਤੀ, ਹਰ ਪਾਸੇ ਹਰਿਆਵਲ ਹੀ ਹਰਿਆਵਲ, ਲਹਿ ਲਹਾਉਂਦੀਆਂ ਹਰੀਆਂ ਭਰੀਆਂ ਫਸਲਾਂ, ਫੁੱਲਾਂ ਅਤੇ ਫਲਾਂ ਨਾਲ ਲੱਦੇ ਹਰੇ-ਭਰੇ ਰੁੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਕਤਾਰਾਂ, ਬਾਗਾਂ ਵਿਚ ਪੈਲਾਂ ਪਾਉਂਦੇ ਤੇ ਨੱਚਦੇ ਮੋਰ, ਪੀਓ ਪੀਓ ਪੀਓ ਦਾ ਨਿਰੰਤਰ ਜਪ ਕਰ ਰਿਹਾ ਪਪੀਹਾ, ਤੇ ਅੰਬ ਦੇ ਬੂਟੇ 'ਤੇ ਬੈਠੀ ਕੋਇਲ ਨੇ ਜਦ ਵਜਦ ਵਿਚ ਆ ਬਿਰਹਾ ਭਰੀ ਅਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਸਵੇਰ ਦਾ ਗਾਇਨ ਲੰਮੀ ਹੋਕ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕੁਝ ਪਲ ਲਈ ਤਾਂ ਸਮਾਂ ਵੀ ਰੁਕ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਸਭ ਦੇਖਦੇ ਹੀ ਮੇਘਤੇ ਮੀਂਹ ਨੇ ਵੀ ਵਰਸਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਆਖਿਆ,
ਨਾਨਕ ਬਿਜੁਲੀਆ ਚਮਕੰਨਿ

ਘੁਰਨੂੰ ਘਟਾ ਅਤਿ ਕਾਲੀਆ।
ਬਰਸਨਿ ਮੇਘ ਅਪਾਰ ਨਾਨਕ ਸੰਗਮਿ ਪਿਰੀ ਸੁਹੰਦੀਆ।
ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਵੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਸਾਵਣੁ ਆਇਆ ਹੋ ਸਖੀ ਜਲਹਰੁ ਬਰਸਨਹਾਰ।
ਨਾਨਕ ਸੁਖਿ ਸਵਨੁ ਸੋਹਾਗਣੀ ਜਿਨੁ ਸਹ ਨਾਲਿ ਪਿਆਰੁ।
ਇਥੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪ੍ਰਭੂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸਖੀ ਆਖ ਅਵਾਜ਼ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਹੋ ਸਖੀ ਸਾਉਣ ਦਾ ਮਹੀਨਾ ਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਬਦਲ ਵਰਸਣਗੇ, ਜੇਠ-ਹਾੜ੍ਹ ਦੀ ਡਾਢੀ ਤਪਸ਼ ਪਿਛੋਂ ਹੁਣ ਮੌਸਮ ਠੰਢਾ ਤੇ ਸੁਹਾਵਣਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ, ਪਰ ਉਹੀ ਜੀਵ ਰੂਪੀ ਸੁਹਾਗਣਾਂ ਸੁਖੀ ਸੋਣਗੀਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਪਣੇ ਸਹੁ ਕੰਤ ਭਾਵ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਹੈ।
ਸਾਡੇ ਬਚਪਨ ਦਾ ਸਾਉਣ ਮਹੀਨਾ ਅਤੇ ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਸਾਉਣ ਮਹੀਨਾ ਆਪਸ ਵਿਚੀ ਕੋਈ ਸਮਾਨਤਾ ਨਹੀਂ। ਖੈਰ! ਅਸੀਂ ਜਾਂ ਤੁਸੀਂ ਕਦੀ ਇਹ ਸੋਚਿਆ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਸ ਸਾਉਣ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਇਸ ਸਾਉਣ ਮਹੀਨੇ ਨੂੰ ਵੀ ਦੇਖਾਂਗੇ, ਪਰ ਸਮਾਂ ਇੰਨੀ ਤੇਜ਼ ਸਪੀਡ ਨਾਲ ਸਰਪਟ ਦੌੜਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਿਥੋਂ ਕਿਥੇ ਆ ਪਹੁੰਚੇ ਹਾਂ। ਸਾਉਣ ਮਹੀਨਾ ਤਾਂ ਕੀ, ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਸਾਡਾ ਕੁਝ ਵੀ ਬਾਕੀ ਨਹੀਂ ਬਚਿਆ।
ਹਾਏ! ਉਹ ਬਚਪਨ ਅਤੇ ਸਾਉਣ ਦਾ ਮਹੀਨਾ, ਜਰਾ ਕੁ ਹੁੰਮਸ ਜਿਹਾ ਲੱਗਣਾ ਤਾਂ ਬੇ ਜੀ ਨੇ ਆਖਣਾ, ਲਓ ਜੀ ਹੁਣੇ ਬੱਦਲ ਆਇਆ ਕਿ ਆਇਆ! ਦੇਖਦੇ ਹੀ ਦੇਖਦੇ ਇਕ ਗੁੱਠ ਜਿਹੀ ਵਿਚੋਂ ਕਾਲਾ ਬੱਦਲ ਦਿਸ ਪੈਣਾ, ਘੜੀ ਪਲਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਛੱਰਾਟੇ ਮਾਰ ਮੀਂਹ ਨੇ ਵੱਸ ਕੇ ਹਰ ਪਾਸੇ ਜਲ ਥਲ ਕਰ ਦੇਣੀ। ਹਾਏ! ਉਹ ਭੋਲੇ ਭਾਲੇ, ਸਿੱਧੇ ਸਾਢੇ ਲੋਕ ਰੱਬ ਦੇ ਕਿੰਨਾ ਨੇੜੇ ਵੱਸਦੇ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੱਬ ਨਾਲ ਕੋਈ ਪੁਰਾਣੀ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਜਾਂ ਡੂੰਘੀ ਸਾਂਝ ਹੋਵੇ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਵੀ ਤਾਂ ਆਖਦੀ ਹੈ, ਭੋਲੇ ਭਾਇ ਮਿਲੇ ਰਘੁਰਾਇਆ।
ਜਦੋਂ ਕਿਤੇ ਕਦੀ ਕੋਈ ਪੱਤਾ ਨਾ ਹਿਲਦਾ ਦਿਖਾਈ ਦੇਣਾ, ਜ਼ੋਰ ਦਾ ਹੁੰਮਸ ਲੱਗਣਾ, ਸਾਹ ਲੈਣਾ ਵੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੋ ਜਾਣਾ ਤਾਂ ਬੇ ਜੀ ਨੇ ਆਖਣਾ, ਕੋਈ ਨੂੰਹਾਂ ਦਾ ਸਤਾਇਆ ਡਿਊਟੀ 'ਤੇ ਬੈਠਾ ਹੈ; ਤੇ ਜਦ ਹੁੰਮਸ ਪਿਛੋਂ ਠੰਢੀ ਪੁਰੇ ਦੀ

ਹਵਾ ਵਗਣੀ ਤਾਂ ਆਖਣਾ, ਹੁਣ ਕੋਈ ਧੀਆਂ ਦਾ ਧਰਮੀ ਬਾਬੁਲ ਆ ਕੇ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਦਾ ਇਨਸਾਨ ਸਮਝਦਾਰ ਹੋ ਗਿਆ, ਰੱਬ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।
ਸਾਉਣ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ ਕਾਲੇ ਬੱਦਲਾਂ ਦਾ ਗਰਜਣਾ, ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਝੱਖੜ ਹਵਾਵਾਂ ਦਾ ਵਗਣਾ, ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਮੀਂਹ ਵਿਚ ਖੇਡਣਾ ਅਤੇ ਨਹਾਉਣਾ, ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੇ ਫਸਲਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਦੇਖ ਝੂਮਣਾ, ਜਦ ਸਾਰੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਨੇ ਨਸ਼ਿਆ ਉਠਣਾ ਤਾਂ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਮੀਂਹ ਪਿਛੋਂ ਆਸਮਾਨ 'ਤੇ ਸੱਤ ਰੰਗੀ ਪੀਂਘ ਦਾ ਪੈਣਾ ਇੰਜ ਲਗਣਾ ਜਿਵੇਂ,
ਕੁਦਰਤ ਰਾਣੀ ਨਹਾ ਰਹੀ ਹੈ ਬਰਸ ਵਿਚ ਪਉਣ ਵੀ ਗਿੱਧਾ ਪਾ ਰਹੀ ਹੈ ਬਰਸ ਵਿਚ ਸੋਹਣੀ ਸੱਤ ਰੰਗੀ ਇਸ ਪੀਂਘ 'ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਕੁਦਰਤ ਵੀ ਮੁਸਕਰਾ ਰਹੀ ਹੈ ਬਰਸ ਵਿਚ। ('ਪੰਜ ਆਬਾਂ ਦੀ ਜਾਈ' ਵਿਚੋਂ)
ਸੱਤ ਰੰਗੀ ਪੀਂਘ ਵੇਖ ਕੇ ਨਿਆਣਿਆਂ ਨੇ ਉਹ ਭੰਗਤੇ ਪਾਉਣੇ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਖਜਾਨਾ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਨਿੱਕੀਆਂ ਉਮਰਾਂ ਨਿੱਕੇ ਚਾਅ, ਨਿੱਕੀਆਂ ਸੱਧਰਾਂ, ਨਿੱਕੀਆਂ ਖੇਡਾਂ; ਉਧਰ ਕੁਦਰਤ ਰਾਣੀ ਨੇ ਪੀਂਘ 'ਤੇ ਬੈਠਣਾ ਤੇ ਇੱਧਰ ਸਜ ਵਿਆਹੀਆਂ ਧੀਆਂ ਨੇ ਵੀ ਪਿੱਪਲਾਂ 'ਤੇ ਆ ਪੀਂਘਾਂ ਪਾਉਣੀਆਂ, ਤੇ ਜਿਦ ਜਿਦ ਕੇ ਪੀਂਘਾਂ ਚੜ੍ਹਾਉਣੀਆਂ। ਕਿਸੇ ਕਿਸੇ ਮੇਰੇ ਵਰਗੀ ਕੁੜੀ ਨੇ ਤਾਂ ਬੈਠ ਕੇ ਹੀ ਝੂਟਾ ਲੈ ਲੈਣਾ, ਪਰ ਕਈਆਂ ਨੇ ਤਾਂ ਪਿੱਪਲ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਉਚੀ ਟਾਹਣੀ ਦੇ ਪੱਤੇ ਵੀ ਮੂੰਹ ਨਾਲ ਤੋੜ ਲਿਆਉਣੇ; ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਹੱਸਦਿਆਂ ਖੇਡਦਿਆਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਦੋਂ ਲੰਘ ਜਾਣਾ। ਗਿੱਧੇ ਦੇ ਪਿਤ ਵਿਚ ਜਦ ਚੂੜੀਆਂ ਨਾਲ ਭਰੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਅਤੇ ਮਹਿੰਦੀ ਰੰਗੇ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਕੁੜੀਆਂ ਨੇ ਗਿੱਧਾ ਪਾਉਣਾ ਅਤੇ ਨਾਲ ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਪਈਆਂ ਝਾਂਜਰਾਂ ਨੇ ਜਦ ਨੱਚਣਾ ਤਾਂ ਕੁਦਰਤ ਰਾਣੀ ਨੇ ਵੀ ਆ ਅਛੋਪਲੇ ਜਿਹੇ ਝਾੜੀਆਂ ਮਾਰਨੀਆਂ।
ਬਿਦ ਬਿਦ ਕੇ ਸੋਹਣੀਆਂ ਮੁਟਿਆਰਾਂ, ਮੇਰੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਧੀਆਂ ਨੇ ਗਿੱਧੇ ਵਿਚ ਬੋਲੀਆਂ ਪਾਉਣੀਆਂ ਅਤੇ ਦਿਲ ਦੇ ਵਲਵਲੇ ਸਾਂਝੇ ਕਰ ਲੈਣੇ। ਉਹ ਸਾਉਣ ਮਹੀਨੇ ਦਾ ਮੀਂਹ, ਕਦੀ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਅਤੇ ਕਦੀ ਕਿਣਮਿਣ ਕਿਣਮਿਣ; ਕਦੀ ਠੰਢੀ ਠੰਢੀ ਪੁਰੇ ਦੀ ਹਵਾ ਅਤੇ ਕਦੀ ਡਾਢਾ ਸਤਿਕਾਰ ਭਰਿਆ ਹੁੰਮਸ। ਘਰਾਂ 'ਚ ਬੈਠੀਆਂ

ਸੁੱਚੀਆਂ ਮਾਂਵਾਂ ਨੇ ਤਾਰਿਆਂ ਦੀ ਛਾਵੇਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਉਠ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਕੇ ਘਰੀਂ ਪਰਤ ਚੁੱਲਿਆਂ 'ਤੇ ਖੀਰਾਂ ਦੇ ਪੁੜੀਲੇ ਧਰ ਦੇਣੇ ਅਤੇ ਨਾਲ ਦੀ ਨਾਲ ਮਿੱਠੇ ਪੂੜੇ ਪੱਕਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਣੇ। ਕਿੰਨਾ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਕਿੰਨੀਆਂ ਡੂੰਘੀਆਂ ਆਪਸੀ ਸਾਂਝਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ ਕਿ ਹਰ ਘਰ, ਹਰ ਪਰਿਵਾਰ ਆਪਣਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਜਿੱਥੇ ਮਰਜ਼ੀ ਜਾ ਵਤਨਾ ਅਤੇ ਖਾ ਪੀ ਲੈਣਾ।
ਅੱਜ ਨਾ ਉਹ ਸਾਂਝਾਂ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਨਾ ਹੀ ਉਹ ਪਰਿਵਾਰ; ਨਾ ਹੀ ਉਹ ਆਪਸੀ ਮਿਲਵਰਤਨ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਹ ਸਾਉਣ ਮਹੀਨੇ ਦਾ ਮੀਂਹ; ਨਾ ਪੀਂਘਾਂ, ਨਾ ਗਿੱਧੇ; ਨਾ ਖੀਰ, ਨਾ ਪੂੜੇ। ਅਸੀਂ ਸਿਆਣੇ ਵੀ ਹੋ ਗਏ ਹਾਂ, ਸਮਝਦਾਰ ਵੀ ਹੋ ਗਏ ਹਾਂ, ਧਨਵਾਨ ਵੀ ਹੋ ਗਏ ਹਾਂ, ਪਰ ਇਕੱਲੇ ਵੀ ਹੋ ਗਏ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਪੈਰ ਪਸਾਰ ਲਏ ਹਨ, ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਖਬਰ ਰੱਖਦੇ ਹਾਂ, ਪਰ ਆਪਣੇ ਹੀ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਇਕੱਲੇ ਜੀ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਸਾਉਣ ਮਹੀਨੇ ਨੂੰ ਪਿੱਪਲਾਂ ਥੱਲੇ ਨਹੀਂ, ਹਾਲਾਂ ਵਿਚ ਮਨਾ ਕੇ ਇਕ ਰਸਮ ਜਿਹੀ ਪੂਰੀ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ। ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਇਕ ਦਿਨ ਇਹ ਰਸਮ ਵੀ ਮੁੱਕ ਜਾਵੇਗੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਡੀ ਅਗਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੁਲਕਾਂ ਦੀ ਹੀ ਬਣ ਚੁਕੀ ਹੈ।
ਸਾਉਣ ਮਹੀਨਾ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਆਇਆ ਕਰੇਗਾ, ਪਰ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਦੀ ਵੀ ਨਾ ਹੋਣਗੀਆਂ, ਸਾਉਣ ਦੀਆਂ ਰੋਣਕਾਂ ਨੂੰ ਸਾਇਦ ਸਾਉਣ ਵੀ ਕਦੀ ਕਦੀ ਯਾਦ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਿਆ ਕਰੇਗਾ। ਖੈਰ! ਬਦਲਾਓ ਤਾਂ ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਨਿਯਮ ਹੈ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਕੁਝ ਲੋੜ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੀ ਬਦਲ ਗਏ ਹਾਂ; ਸੱਚਾਈ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿਖਾਵੇ ਨਾਲ ਸਾਡਾ ਨਾਤਾ ਜੁੜ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਆਓ, ਅੱਜ ਗੱਲ ਸਾਉਣ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਹੀ ਕਰੀਏ। ਜਦ ਭਿੰਨੀ ਰੈਣਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਨਿੱਕੀ ਨਿੱਕੀ ਕਣੀ ਦਾ ਮੀਂਹ ਵਸਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ,
ਬਾਬੀਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਬੋਲਿਆ
ਤਾਂ ਦਰਿ ਸੁਣੀ ਪੁਕਾਰ।
ਮੇਘੋ ਨੋ ਫਰਮਾਨ ਹੋਆ
ਵਰਸਹੁ ਕਿਰਪਾ ਧਾਰਿ।
ਬਾਣੀ ਦੇ ਬੋਹਿਥ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਵੀ ਬਾਰਾਂ ਮਾਂਹ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸਾਉਣ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰਦਿਆਂ ਆਖਦੇ ਹਨ,

ਸਾਵਣਿ ਸਰਸੀ ਕਾਮਣੀ
ਚਰਨ ਕਮਲ ਸਿਉ ਪਿਆਰੁ॥
ਮਨੁ ਤਨੁ ਰਤਾ ਸਚ ਰੰਗਿ
ਇੱਕੋ ਨਾਮੁ ਅਧਾਰੁ॥
ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਤਾਂ ਆਖਦੇ ਹਨ,
ਬਰਸਨਾ ਤ ਬਰਸੁ ਘਨਾ
ਬਹੁਤਿ ਬਰਸਹਿ ਕਾਹਿ॥
ਹੋ ਮੇਘਤੇ! ਨਿੱਕਾ ਨਿੱਕਾ ਨਹੀਂ, ਜਰਾ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਵਰਸ ਤਾਂ ਕਿ ਇਸ ਧਰਤੀ ਦੀ ਤਪਸ਼ ਵੀ ਅਤੇ ਪਿਆਸ ਵੀ ਮੁੱਕ ਜਾਵੇ; ਜੇ ਵੱਸਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋਰ ਨਾਲ ਵੱਸ, ਫੇਰ ਤੂੰ ਕਦੋਂ ਵੱਸੇਂਗਾ! ਹੁਣ ਸਾਉਣ ਦਾ ਮਹੀਨਾ ਹੈ, ਖੁੱਲ ਕੇ ਵੱਸ।
ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਸ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਠੰਢੇ ਅਤੇ ਸੁਹਾਵਣੇ ਮੌਸਮ ਦਾ ਜੋ ਵਾਰ ਵਾਰ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਨਾਲ ਸਾਨੂੰ ਦੁਨਿਆਵੀ ਝੰਜਟਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੋ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਲਈ ਸੁਨੇਹਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹੋ ਜੀਵ ਇਸ ਸੋਹਣੇ ਸੁਹਾਵਣੇ ਮੌਸਮ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰ, ਉਸ ਦੇ ਸੁਕਰਾਨੇ ਕਰ, ਜਿਸ ਨੇ ਤੈਨੂੰ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਦੇ ਕੇ ਇਹ ਸਮਾਂ ਤੇਰੀ ਝੋਲੀ ਵਿਚ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਸਾਉਣ ਦਾ ਸੋਹਣਾ ਮਹੀਨਾ ਮਾਣਦਿਆਂ ਜਿਥੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸੁਕਰਾਨੇ ਕਰੀਏ, ਉਥੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਵੀ ਸੰਭਾਲੀਏ ਅਤੇ ਇਸ ਸਰਪਟ ਦੌੜ ਰਹੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਰਫਤਾਰ ਨੂੰ ਵੀ ਥੋੜ੍ਹਾ ਘੱਟ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੀਏ; ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਆਪਣੇ ਲਈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਵੀ ਬਚਾਈਏ ਤਾਂ ਕਿ ਘਰ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਦੂਰ ਤੁਰ ਗਈਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਵਾਪਸ ਘਰਾਂ ਵੱਲ ਕਿਤੇ ਪਰਤ ਸਕਣ। ਆਉ, ਆਪਣੀ ਹਉਮੈ ਅਤੇ ਹੰਕਾਰ ਤੋਂ ਉਧਰ ਉਠ ਕੇ ਸਮੁੱਚੀ ਮਾਨਵਤਾ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰੀਏ, ਸਰਬਤ ਦਾ ਭਲਾ ਮੰਗੀਏ ਵੀ ਅਤੇ ਭਲਾ ਕਰੀਏ ਵੀ, ਤਾਂ ਹੀ ਤਾਂ ਇਹ ਮੌਸਮ, ਇਹ ਰੁਤਾਂ ਸੁਹਾਵਣੀਆਂ ਲੱਗਣਗੀਆਂ।
ਫਿਰ ਦੇਖਣਾ ਜਦ ਅੰਦਰ ਬਦਲਾਓ ਆਇਆ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਜੀਵਨ ਹੀ ਬਦਲ ਜਾਵੇਗਾ, ਪਰ ਇਹ ਬਦਲੇਗਾ ਉਦੋਂ, ਜਦ ਅਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬਦਲਾਂਗੇ। ਇਸ ਬਦਲਾਉ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਜੁੜਨਾ ਪਵੇਗਾ, ਸੋ ਆਉ ਅਸੀਂ ਭਲਾ ਕਿਥੇ ਹਾਂ, ਸਾਉਣ ਵਿਚ, ਸਾਉਣ ਦਾ ਮਹੀਨਾ ਹੈ, ਕਾਲੇ ਬੱਦਲ ਗਰਜ ਰਹੇ ਹਨ, ਹੁਣੇ ਮੀਂਹ ਪਵੇਗਾ, ਠੰਢੀ ਹਵਾ ਵਗੇਗੀ, ਮੋਰ ਪੈਲਾਂ ਪਾਉਣਗੇ, ਕੋਇਲਾਂ ਗੀਤ ਗਾਉਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਸੁਣੀਏ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਆਖ ਰਹੇ ਨੇ, "ਮੋਰੀ ਰੁਣ ਝੁਣ ਲਾਇਆ ਭੈਣੇ ਸਾਵਣੁ ਆਇਆ॥"

ਸਾਉਣ ਦਿਆ ਬੱਦਲਾ ਵੇ...

ਸਾਉਣ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਹੱਤਵ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਮਹੀਨੇ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਬੜਾ ਨੇੜਲਾ ਸਬੰਧ ਹੈ। ਲੋਕ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਇਹ ਮਹੀਨਾ ਖੁਸ਼ੀਆਂ, ਖੇਡਿਆਂ, ਨੱਚਣ-ਟੱਪਣ, ਗਿੱਧੇ, ਭੰਗੜੇ, ਕਿੱਕਲੀ ਆਦਿ ਪਾਉਣ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਲੋਕ ਸਾਉਣ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਦੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਧੁਰ ਅੰਦਰ ਤੱਕ ਵਸਾ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇੰਜ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਸਾਉਣ ਮਹੀਨਾ ਵੀ ਲੋਕਾਂ ਸੰਗ ਰਲ-ਮਿਲ ਕੇ ਨੱਚਦਾ, ਖੇਡਦਾ, ਗਾਉਂਦਾ, ਹੱਸਦਾ, ਮੌਜ-ਮਸਤੀ ਮਨਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ। ਅਕਸਰ ਲੋਕੀਂ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਇਸ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਆਮਦ

ਡਾ. ਪ੍ਰਿਤਪਾਲ ਸਿੰਘ ਮਹਿਰੋਕ
ਫੋਨ: 91-98885-10185

'ਤੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਮਨਾਉਂਦੇ ਹਨ।
ਸਾਉਣ ਮਹੀਨੇ ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਦੇ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਝੂਮ ਉਠਣ ਦਾ ਅਸਲ ਕਾਰਨ ਇਹ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੀਂਹ ਪੈਣ ਨਾਲ ਮੌਸਮ ਖੁਸ਼ਗਵਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੇਠ-ਹਾੜ੍ਹ ਦੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੀ ਕਹਿਰਾਂ ਦੀ ਤਪਸ਼, ਲੂਅ ਤੇ ਗਰਮੀ ਤੋਂ ਸਤਾਏ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ, ਧਰਤੀ ਨੂੰ, ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ, ਬਨਸਪਤੀ ਆਦਿ ਨੂੰ ਗਰਮੀ ਤੋਂ ਰਾਹਤ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਜੇਠ-ਹਾੜ੍ਹ ਦੀ ਗਰਮੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਲੂਹ ਸੁੱਟਦੀ ਹੈ। ਲੋਕ ਸਵੇਰੇ-ਸ਼ਾਮ ਅੰਬਰੀ ਬਦਲੋਟੀਆਂ ਨੂੰ ਲਲਚਾਈਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਨਾਲ ਭਾਲਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ। ਜਦ ਸਾਉਣ ਦੀਆਂ ਫੁਹਾਰਾਂ ਠੰਢਕ ਤੇ ਨਮੀ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਧਰਤੀ ਦੀ ਚਿਰੋਕਣੀ ਪਿਆਸ ਬੁਝਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਪਾਸਾਰ ਹੋਣਾ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ,
ਸਾਉਣ ਮਹੀਨੇ ਦਿਨ ਗਿੱਧੇ ਦੇ ਕੁੜੀਆਂ ਰਲ ਕੇ ਆਈਆਂ

ਨੱਚਣ, ਕੁੱਦਣ, ਝੁਟਣ ਪੀਂਘਾਂ ਵੱਡਿਆਂ ਘਰਾਂ ਦੀਆਂ ਜਾਈਆਂ ਗਿੱਧਾ ਪਾ ਰਹੀਆਂ ਨਣਦਾਂ ਤੇ ਭਰਜਾਈਆਂ।
ਸਾਉਣ ਮਹੀਨਾ ਆਪਣਾ ਰੰਗ ਵਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਜੰਮ ਕੇ ਮੀਂਹ ਪੈਣ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਲਗਾਤਾਰ ਵਰ੍ਹਨ ਵਾਲਾ ਮੀਂਹ ਵਾਰੇ ਨਿਆਰੇ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਮੀਂਹ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਮਹੀਨੇ ਦਾ ਰੂਪ ਨਿਖਰਨ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਗਿੱਧੇ, ਭੰਗੜੇ, ਤੀਆਂ, ਕਿੱਕਲੀ ਆਦਿ ਦੇ ਪਿੜਾਂ ਵਿਚ ਰੋਣਕ ਵਧਣ ਲੱਗਦੀ ਹੈ। ਅੱਲ੍ਹੜ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਕਾਲੀਆਂ ਘਟਾਵਾਂ ਵੇਖ ਕੇ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਫੁੱਲੀਆਂ ਨਹੀਂ ਸਮਾਉਂਦੀਆਂ, ਨੱਚਣ ਲਈ ਉਤਾਵਲੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਦੀ ਅੱਡੀ ਟੱਪਣ ਲੱਗਦੀ ਹੈ ਤੇ ਸਾਉਣ ਦੇ ਸਵਾਗਤ ਵਿਚ ਉਚਾਰੇ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਦੇ ਬੋਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਆਪ ਮੁਹਾਰੇ ਆਉਣ ਲੱਗਦੇ ਹਨ। ਸਾਉਣ ਦਾ ਮੀਂਹ, ਪੀਂਘਾਂ ਦੇ ਹੁਲਾਰੇ ਤੇ ਸਹੇਲੀਆਂ ਦਾ ਸਾਥ ਆਦਿ ਗਿੱਧੇ ਦੇ ਬੋਲਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਬਲ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਚਲੇ ਪਾਸੇ ਮੀਂਹ ਵਰਸੇਂਦਾ ਪਰਲੇ ਪਾਸੇ 'ਨੂੰਰੀ ਸਾਉਣ ਦਿਆ ਬੱਦਲਾ ਵੇ ਮੁੜ ਕੇ ਹੋ ਜਾ ਵੇਰੀ।
ਸਾਉਣ ਮਹੀਨੇ ਘਾਹ ਹੋ ਗਿਆ ਰੱਜੀਆਂ ਮੱਝੀਆਂ ਗਾਈਂ ਗਿੱਧਿਆ ਪਿੰਡ ਵੜ ਵੇ ਲਾਂਭ-ਲਾਂਭ ਨਾ ਜਾਈ।
ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਲੈ ਕੇ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਾਉਣ ਮਹੀਨੇ ਦੀਆਂ ਠੰਢੀਆਂ ਫੁਹਾਰਾਂ ਗਰਮੀ ਨਾਲ ਝੁਲਸੀ ਤੇ ਮੁਰਝਾਈ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਨਵੀਂ ਤਾਜ਼ਗੀ, ਨਵੀਂ ਰੂਹ, ਨਵੀਂ ਉਮੰਗ, ਨਵਾਂ ਉਤਸ਼ਾਹ ਆਦਿ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਹਰ ਪ੍ਰਾਣੀ ਤੇ ਜੀਵ ਜੰਤੂ ਸਾਉਣ ਦੀ ਰਿਮਝਿਮ ਨੂੰ

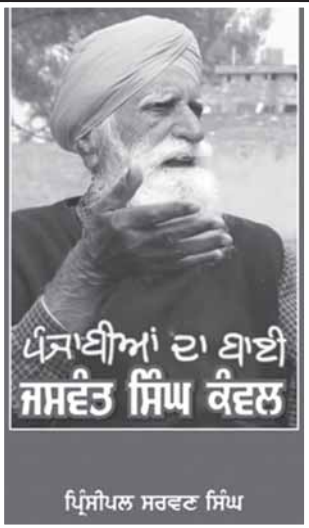
ਆਪਣੀ ਝੋਲੀ ਵਿਚ ਭਰ ਲੈਣ ਲਈ ਉਤਾਵਲਾ ਤੇ ਉਤਸੁਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਿੰਡ-ਸ਼ਹਿਰ ਮੇਲੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ, ਤੀਆਂ ਲੱਗਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਵਿਲੱਖਣ ਤੇ ਅਨੂਠੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਧੀਨ ਮਨ-ਤਰੰਗਾਂ ਚੰਚਲ ਹੋ ਉਠਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਵੰਨ ਸੁਵੰਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਦੀ ਛਹਿਬਰ ਲੱਗਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ,
ਮੇਰੇ ਭਿੰਜ ਗਏ ਵਰੀ ਦੇ ਲੀੜੇ
ਪੱਛੋਂ ਦੀਆਂ ਪੈਣ ਕਣੀਆਂ।
ਸਾਉਣ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਸੁੱਤੀਆਂ ਮਸਤੀਆਂ ਜਾਗ ਉਠਦੀਆਂ ਹਨ। ਭਰਪੂਰ ਮੀਂਹ ਵਰ੍ਹਾਉਂਦੇ ਮੇਘਲੇ ਧਰਤੀ ਦੇ ਸੀਨੇ 'ਤੇ ਹਰੇ ਭਰੇ ਘਾਹ ਦੀ ਚਾਦਰ ਵਿਛਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਲੋਹੜੇ ਦਾ ਨਿਖਾਰ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੁਗੰਧੀਆਂ ਲਿਪਟੀਆਂ ਹਵਾਵਾਂ ਵਾਤਾਵਰਣ ਨੂੰ ਮਹਿਕਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਬਨਸਪਤੀ ਫਲਦੀ-ਫੁੱਲਦੀ ਹੈ ਤੇ ਮਹਿਕਾਂ ਵੰਡਣ ਲੱਗਦੀ ਹੈ। ਨਦੀਆਂ ਦੇ ਕੰਢਿਆਂ 'ਤੇ ਉਗੀ ਬਨਸਪਤੀ ਹਵਾਵਾਂ ਨਾਲ ਝੁਮਦੀ ਤੇ ਨੱਚਦੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਬੱਦਲ ਗਰਜਦੇ ਹਨ, ਮੋਰ ਪੈਲਾਂ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰੇਮਿਕਾ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਨੂੰ ਮੁਖਾਤਿਬ ਹੁੰਦਿਆਂ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ,
ਗੱਜੇ ਬੱਦਲ ਚਮਕੇ ਬਿਜਲੀ
ਮੋਰਾਂ ਪੈਲਾਂ ਪਾਈਆਂ
ਹੀਰ ਨੇ ਰਾਂਝੇ ਨੂੰ
ਦਿਲ ਦੀਆਂ ਖੋਲ੍ਹ ਸੁਣਾਈਆਂ।
ਸਾਉਣ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਘੇਰਿਆਂ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਿਸਮ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਅਭਿਆਸ ਕਰ ਰਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕਿਸੇ ਨਹਿਰ, ਛੱਪੜ, ਟੋਭੇ ਆਦਿ ਦੇ ਕੰਢੇ 'ਤੇ ਸੰਘਣੇ ਬਿਰਖਾਂ ਦੀ ਛਾਂ ਹੇਠ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਜੁੜਦੀਆਂ ਹਨ, ਨੱਚਦੀਆਂ ਹਨ, ਕਿੱਕਲੀ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਪੀਂਘਾਂ ਝੂਟਦੀਆਂ ਹਨ, ਨੱਚ ਲਓ ਕੁੜੀਓ ਨੀ

ਸਾਉਣ ਨੇ ਕਦ-ਕਦ ਆਉਣਾ।
ਆਓ ਨੀ ਕੁੜੀਓ ਹੱਸੀਏ ਖੇਡੀਏ
ਬਾਗੀਂ ਪੀਂਘਾਂ ਪਾਈਏ
ਵਿਚ ਗਿੱਧੇ ਦੇ ਪਾਈਏ ਬੋਲੀਆਂ
ਝਾਂਜਰ ਨੂੰ ਛਣਕਾਈਏ
ਸਾਉਣ ਮਹੀਨਾ ਕਦ ਕਦ ਆਉਣੈਂ
ਰੱਜ ਰੱਜ ਸ਼ਗਨ ਮਨਾਈਏ
ਨੀ, ਨੱਚ ਲੈ ਮੋਰਨੀਏ
ਐਵੇਂ ਨਾ ਸ਼ਰਮਾਈਏ।
ਖੱਟਾ ਡੋਰੀਆ ਉਡ ਉਡ ਜਾਂਦਾ
ਜਦ ਮੈਂ ਪੀਂਘ ਚੜ੍ਹਾੜ੍ਹਾਂ
ਸਾਉਣ ਦਿਆ ਬੱਦਲਾ ਵੇ
ਤੇਰਾ ਜੱਸ ਗਿੱਧਿਆਂ ਵਿਚ ਗਾਵਾਂ।
ਸਾਉਣ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ ਮਨ ਦੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਅਤੇ ਦਿਲ ਪਰਚਾਵਿਆਂ ਦੀਆਂ ਪੀਂਘਾਂ ਆਸਮਾਨ ਛੂੰਹਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਾਉਣ ਦੀ ਰੰਗਲੀ ਤੇ ਸੁਹਾਵਣੀ ਰੁੱਤ ਵਿਚ ਜੇ ਕਿਸੇ ਵਿਆਹੀ-ਵਰੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀ ਯਾਦ ਸਤਾਉਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੀ ਕਲਪਨਾ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਗਵਾਚੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਪੀਂਘ ਝੂਟਦਿਆਂ ਵੀ ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਹੋਰਥੇ ਉਡਾਰੀਆਂ ਮਾਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਮਾਹੀ ਦੇ ਆਉਣ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਮਿਲਣ 'ਤੇ ਉਹ ਬਾਗੋ-ਬਾਗ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ,
ਪਹਿਨ ਪਚਰ ਕੇ ਚੜ੍ਹ ਗਈ ਪੀਂਘ 'ਤੇ
ਡਿੱਗ ਪਈ ਹੁਲਾਰਾ ਖਾ ਕੇ
ਪੈਣ ਫੁਹਾਰਾਂ, ਚਮਕੇ ਬਿਜਲੀ
ਮੈਨੂੰ ਵੇਖ ਲੈ ਰਾਂਝਿਆ ਆ ਕੇ
ਬੱਦਲਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਰਹੀ
ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਸੁਨੇਹਾ ਪਾ ਕੇ।
ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਹਰੀਆਂ-ਭਰੀਆਂ,
ਲਹਿਰਾਉਂਦੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਵੇਖ ਕੇ ਕਿਸਾਨ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਫੁੱਲੇ ਨਹੀਂ ਸਮਾਉਂਦੇ। ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਖੇਡਦੇ,

ਅਠਖੇਲੀਆਂ ਕਰਦੇ, ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਮਨਾਉਂਦੇ ਨੰਗ-ਧੜੰਗੇ ਬੱਚੇ ਉਛਲਦੇ ਕੁੱਦਦੇ ਹਨ, ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਮਾਣਦੇ ਹਨ,
ਕਾਲੀਆਂ ਇੱਟਾਂ ਕਾਲੇ ਰੋੜ
ਮੀਂਹ ਵਸਾ ਦੇ ਜੋਰੇ ਜੋਰ।
ਰੱਬਾ ਰੱਬਾ ਮੀਂਹ ਵਸਾ
ਸਾਡੀ ਕੋਠੀ ਦਾਣੇ ਪਾ।
ਸਾਰੀਆਂ ਰੁੱਤਾਂ ਦਾ ਸਿਰਤਾਜ, ਸਭ ਦੇ ਕਲੇਜੇ ਠੰਢ ਪਾਉਣ ਵਾਲਾ ਸਾਉਣ ਦਾ ਮਹੀਨਾ ਸਵਾਦਲੇ, ਵੰਨ ਸੁਵੰਨੇ ਪਕਵਾਨ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਵੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਹੱਤਵ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਮਾਲੂ ਪੂੜੇ, ਖੀਰਾਂ, ਪਕੌੜੇ, ਹਲਵੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਭਾਂਤ ਸੁਭਾਤੇ ਪਕਵਾਨ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਤੇ ਚਾਵਾਂ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਰੰਗ ਹੀ ਨਿਰਾਲੇ ਹਨ।
ਆਲਮੀ ਤਪਸ਼ ਨੇ, ਧਰਤੀ ਦੇ ਵਧਦੇ ਤਪਮਾਨ ਨੇ, ਰੁੱਖਾਂ ਦੀ ਬੋਤਹਾਸਾ ਤੇ ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਕਟਾਈ ਨੇ ਮੌਸਮਾਂ ਅਤੇ ਰੁੱਤਾਂ ਦੇ ਮਿਜਾਜ਼ ਹੀ ਬਦਲ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਕਈ ਵਾਰ ਜੂਨ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ ਹੀ ਭਰਪੂਰ ਮੀਂਹ ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸਾਉਣ ਮਹੀਨਾ ਸੁੱਕਾ ਲੰਘ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰ ਸਤੰਬਰ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ ਪੈਣ ਵਾਲੇ ਮੀਂਹ ਕਾਰਨ ਹੜ੍ਹਾਂ ਵਾਲੀ ਸਥਿਤੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਾਉਣ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ ਕਈ ਵਾਰ ਪਿਆਸੀ ਧਰਤੀ ਮੀਂਹ ਲਈ ਤਰਸਦੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕੱਚੇ ਕੋਠਿਆਂ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਕਈ ਵਾਰ ਸਾਉਣ ਦਾ ਮਹੀਨਾ ਮੁਸੀਬਤ ਬਣ ਕੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਥਾਈਂ ਆ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਹੜ੍ਹ ਇਸ ਮਹੀਨੇ ਦਾ ਮਜ਼ਾ ਕਿਰਕਿਰਾ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਵੀ ਸਾਉਣ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਆਉਣ ਦੀ ਉਡੀਕ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਆਮ ਵਿਅਕਤੀ, ਵਿਆਹੀਆਂ-ਅਣਵਿਆਹੀਆਂ ਸਖੀਆਂ-ਸਹੇਲੀਆਂ, ਕਿਸਾਨ, ਬਨਸਪਤੀ, ਪਸ਼ੂ-ਪੰਛੀ ਆਦਿ ਵੀ ਮੀਂਹ ਪੈਣ ਵਾਲੇ ਇਸ ਸਮੇਂ (ਮਹੀਨੇ) ਦੀ ਬੜੀ ਬੇਸਬਰੀ ਤੇ ਉਤਸੁਕਤਾ ਨਾਲ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਮੌਸਮ ਦੀਆਂ ਹਾਲਤਾਂ ਬਦਲ ਜਾਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਸਾਉਣ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਦਾ ਮਹੱਤਵ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਬਣਿਆ ਚਲਿਆ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰਿ. ਸਰਵਣ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦਾ ਬਾਈ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਕੰਵਲ' ਦਾ ਇਕ ਕਾਂਡ

ਕਿਸਤ ਦੂਜੀ

(ਲੜੀ ਜੋੜਨ ਲਈ ਪਿਛਲਾ ਅੰਕ ਵੇਖੋ) ਮੇਲੇ ਮੁਸਾਹਬੇ ਜਾਂਦਿਆਂ ਬੋਤੇ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਦਾ ਟੌਹਰ:

ਰੂਪ ਨੇ ਬੀਗ ਵਿਚ ਬੋਤਾ ਕੱਢਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ 'ਇੱਛ ਇੱਛ' ਆਖ ਬਗਾਇਆ। ਪਾਟੇ ਦੋਤੇ ਨਾਲ ਉਸ ਨੇ ਸਾਰੇ ਨੂੰ ਝਾੜਿਆ ਅਤੇ ਫਿਰ ਪਤਲਾ ਛੀਟ ਦਾ ਝੁੱਲ ਸੁੱਟਿਆ। ਛੀਟ ਦੇ ਹਰੇ ਨੀਲੇ ਝੁੱਲ 'ਤੇ ਲਾਲ ਗੱਦੀਆਂ ਫੱਝ ਗਈਆਂ। ਸੁੰਡਕੇ ਵਿਚ ਅੜੀਆਂ ਗੱਦੀਆਂ ਨੂੰ ਫਰਾਕੀ ਨੇ ਕੱਸ ਦਿੱਤਾ। ਨਵੀਂ ਮੁਹਾਰ ਅਤੇ ਗਲ ਬਾਰੀਕ ਘੰਗਰੂਆਂ ਦੀ ਕੈਂਠੀ ਨੇ ਬੋਤੇ ਦੀ ਜਵਾਨੀ ਨੂੰ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਰੂਪ ਨੇ ਨੀਵੀਂ ਕਮੀਜ਼ ਨਾਲ ਸੂਫ ਦਾ ਚਾਦਰਾ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਜੋ ਤੁਰਦਿਆਂ ਜਵਾਨੀ ਦਾ ਸ਼ੋਰ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਅੰਗੂਰੀ ਰੰਗ ਦੀ ਉਸ ਦੀ ਟੋਢੀ ਪੱਗ ਬਹਾਰ ਦੇ ਸੱਜਰੇ ਸੁਨੇਹੇ ਵਿਚ ਹੱਸ ਰਹੀ ਸੀ। ਜਗੀਰ ਦਾ ਲਾਜਵਰੀ ਪੁੰਝਾ ਰੋਕ ਰੋਕ ਰੱਖਿਆਂ ਵੀ ਡਿੱਗ ਡਿੱਗ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਬੋਤੇ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਨ ਲਈ ਚਾਦਰਿਆਂ ਦੇ ਲਾਂਗੜ ਮਾਰ ਲਏ। ਪੱਟਾਂ ਕੋਲੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਾਦਰਿਆਂ ਵਿਚ ਲਹਿਰਾਂ ਜਿਹੀਆਂ ਬਣ ਗਈਆਂ, ਜਿਵੇਂ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਮਚਲਦੇ ਅਰਮਾਨ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਗਲ ਬਾਹਾਂ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਜਵਾਨੀ ਦੇ ਨਾਜ਼ ਅੱਜੀ-ਪੱਜੀ ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਹਿੱਕ ਵਿਚ ਕੁਤ-ਕਤਾਰੀਆਂ ਕੱਢ ਰਹੇ ਸਨ...

ਬੋਤਾ ਪਿੰਡ ਦੀ ਫਿਰਨੀ ਪੈ ਗਿਆ। ਨਿਆਈਂ ਵਾਲੇ ਖੂਹ ਤੋਂ ਮੋੜ ਮੁੜਦਿਆਂ ਰੂਪ ਨੇ ਬਚਨੇ ਨੂੰ ਵਾਤੇ ਵਿਚ ਖੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਤੱਕਿਆ। ਜਗੀਰ ਨੇ ਰੂਪ ਦੀ ਵੱਖੀ ਵਿਚ ਚੁੰਢੀ ਭਰੀ। ਓਧਰ ਬਚਨੇ ਸੈਨਤ ਵਿਚ ਦੀ ਆਪਣੇ ਗੁੱਟ ਨੂੰ ਹੱਥ ਲਾ ਗਈ, ਜਾਵੀਂ ਮੇਲੇ 'ਤੇ ਲਿਆ ਦੀ ਪਹੁੰਚੀ, ਲੈ ਜਾ ਮੇਰਾ ਗੁੱਟ ਮਿਣ ਕੇ।

ਕੰਵਲ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਦਾ ਮੁੱਖ ਧੁਰਾ ਪਿਆਰ ਹੈ। ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਵਿਚ ਪਿਆਰ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ:

“ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ ਵਾਤਾਂ ਵਿਚ ਡੱਕਿਆਂ ਵੀ ਚੁਫੇਰੇ ਖਿਲਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਦਿਆਲੇ ਤੇ ਸ਼ਾਮੇ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵੀ ਮਸਾਲੇ ਲਾ ਲਾ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ਲੱਗੀਆਂ। ਜਵਾਨੀ ਦੇ ਕੌਮਲ ਹੁਸਨ ਨੂੰ ਬਦਨਾਮੀ ਦਾ ਸੇਕ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਝੁਲਸ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪ ਲੋਹੜੇ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦੇ ਭੁੱਖੇ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਪਿਆਰ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਸਾਡੀਆਂ ਰੁਚੀਆਂ ਸਖਤ, ਤਲਖ-ਤੁਰਸ਼ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਦੇ ਮੌਕੇ ਸਾਨੂੰ ਘੱਟ ਮਿਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਦੂਜੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਰਵਾਨ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਹਰ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਜੋੜੇ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਸਾਡੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਬਦਲਾ-ਲਊ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਵਾਨੀ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਕੁਦਰਤੀ ਪਿਆਰ-ਭੁੱਖ ਜਾਗਦੀ ਹੈ। ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਜਿੰਦਗੀਆਂ ਕਦੇ ਸਾਡਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀਆਂ, ਸਗੋਂ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਨੂੰ ਅਸ਼ੀਰਵਾਦ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਰ ਸੱਖਣੇ ਤੇ ਅਧੂਰੇ ਹਿਰਦੇ ਨਿੰਦਿਆ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਕੰਡੇ ਖਿਲਾਰਦੇ ਹਨ।”

ਮੇਲੇ ਵਿਚ ਗਾਉਣ ਦੇ ਅਖਾੜੇ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼:

“ਢੰਡ ਸਾਰੰਗੀ ਵਾਲੀ ਤਿੱਖੜੀ ਨੇ ਮੇਲੇ ਦੇ

ਕੰਵਲ ਦਾ ਸ਼ਾਹਕਾਰ ਨਾਵਲ 'ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ'

ਮੁੰਡਾ ਸੁੱਕ ਗਿਆ ਚੰਨਣ ਦਾ ਬੂਟਾ...

ਇਕ ਪਾਸੇ, ਵਿਚਕਾਰ ਖਾਲੀ ਥਾਂ ਰੱਖ ਕੇ ਗੋਲ ਦਾਇਰਾ ਬਣਾ ਲਿਆ। ਗਾਉਣ ਲੱਗਦਾ ਵੇਖ ਕੇ ਸਾਰਾ ਮੇਲਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲ ਨੂੰ ਉਲਰ ਪਿਆ ਅਤੇ ਗਾਉਣ ਵੱਲ ਜਾਂਦੇ ਮੇਲੇ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਦੁਕਾਨਦਾਰਾਂ ਦੇ ਮੱਥਿਆਂ ਵਿਚ ਤਿੱਖੜੀਆਂ ਪੈ ਗਈਆਂ। ਸਾਰੰਗੀ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਸੁਰ ਕਰਦਿਆਂ ਬੋਤੀ ਦੇਰ ਲੱਗੀ, ਪਰ ਸੁਰ ਹੋਣ ਦੀ ਹੀ ਢਿੱਲ ਸੀ ਕਿ ਢੱਡਾਂ ਬੁੜਕ ਪਈਆਂ ਅਤੇ ਸਰੋਤਿਆਂ ਦੇ ਸੁਆਦ ਵਿਚ ਦਿਲ ਵੀ ਉਛਲੇ। ਪਹਿਲਾਂ ਗਵੰਤਰੀਆਂ ਨੇ ਵਰਾਂ ਦੀ ਦਾੜੀ ਸ਼ਾਰਦਾ ਮਾਤਾ ਦੀ ਬੰਦਨਾ ਗਾਈ ਅਤੇ ਪਿੱਛੋਂ ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਪੀਰ ਅਵਤਾਰ ਗਿਣ ਮਾਰੇ, ਜਿਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਭ 'ਤੇ ਹੀ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸੀ। ਫਿਰ ਪਾਛੂ ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਚਾਦਰੇ ਵਿਚੋਂ ਸੱਜੀ ਲੱਤ ਅਗਾਂਹ ਕੱਢਦਿਆਂ ਬਾਂਹ ਉੱਚੀ ਕਰ ਕੇ ਦੋਹਰਾ ਲਾਇਆ,

ਫੁੱਲ ਦਾ ਲੋਭੀ ਭੋਰ ਹੈ,
ਧਨ ਦਾ ਲੋਭੀ ਚੋਰ!
ਮੈਂ ਲੋਭਣ ਇਕ ਦਰਦ ਦੀ,
ਕੁਝ ਨਾ ਮੰਗਦੀ ਹੋਰ।
ਵਜੰਤਰੀ ਨੇ ਸਾਰੰਗੀ ਨਾਲ ਝੁਮਦਿਆਂ ਤਾਨ ਬਦਲੀ ਅਤੇ ਗਾਉਣ ਦੇ ਮੋਹਰੀ ਨੇ ਕੰਨ ਉਤੇ ਹੱਥ ਰੱਖ ਕੇ ਹੀਰ ਦੀ ਕਲੀ ਛੇੜ ਦਿੱਤੀ,
ਚੁਰੀ ਕੱਢ ਵਿਚ ਦੇ ਕੇ
ਹੀਰ ਤੁਰ ਪਈ ਬੋਲੇ ਨੂੰ,
ਪੰਜਾਂ ਪੀਰਾਂ ਤਾਈਂ
ਮਨ ਵਿਚ ਜਾਇ ਧਿਆਉਂਦੀ।
ਮਾਂ ਦੇ ਭਾਣੇ ਰਾਇਆ
ਮੈਂ ਤਿੱਜਣ ਵਿਚ ਕੱਤਦੀ ਆਂ,
ਬਾਹਾਂ ਚੁੱਕ ਚੁੱਕ ਸਾਉਆ
ਵੇ ਤੱਕਲੇ ਤੰਦ ਪਾਉਂਦੀ...।

ਦੀਆਂ ਗੰਦਲਾਂ ਦੇ ਘਿਉ ਪਾ ਪਾ ਖਾਧੇ ਸਾਗ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਲਹੂ ਸ਼ਰਾਬ ਦੀ ਪੁੱਠ ਨਾਲ ਉਬਲ ਪਿਆ। ਜਵਾਨੀ ਵਿਚ ਕਿਹੜਾ ਸ਼ਰਾਬੀ ਸਰੋਤਾ ਆਪਣੀ ਮੋੜੀ ਗੱਲ ਸਹਾਰ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਸਾਰੇ ਖਾਤੇ ਵਿਚ ਰੋਲਾ ਪੈ ਗਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗਾਲ੍ਹ-ਗਾਲ੍ਹੀ ਹੋਣ ਨਾਲ ਹੀ ਖਾੜਾ ਪੁੱਟਿਆ ਗਿਆ। ਉਸ ਪਿੱਛੋਂ ਡਾਂਗ ਚੱਲ ਪਈ। ਗਵੰਤਰੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਾਜ਼ ਕੱਢਾਂ ਵਿਚ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਵੱਡਿਆਂ ਦੇ ਹੋਠਾਂ ਦੀ ਨਿਉਂ ਕੇ ਖਿਸਕ ਗਏ। ਅਕਲ ਅਕਲ 'ਤੇ ਅਸਰ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਮੂਰਖ ਅੱਗੇ ਅਫਲਾਤੂਨ ਨੇ ਵੀ ਹੱਥ ਬੰਨ੍ਹੇ ਸਨ।”

ਕੁੜੀ ਦੇ ਵਿਆਹ ਵੇਲੇ ਜੰਜ ਆਉਣ ਦੀ ਝਾਕੀ:

“ਸ਼ਾਮੇ ਦੀ ਜੰਜ ਘੋੜੀਆਂ, ਬੋਤਿਆਂ ਅਤੇ ਰੱਬਾਂ ਉਤੇ ਸ਼ਿੰਗਾਰੀ ਆ ਗਈ। ਵਾਜੇ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਬੇਸੁਰਾ ਸ਼ੋਰ ਪਿੰਡ ਦੇ ਸੁੱਤੇ ਮਾਹੌਲ ਨੂੰ ਹਲੂਣ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਗੱਭਰੂ ਜਾਨੀਆਂ ਨੇ, ਜੋ ਤਿੱਖੀਆਂ ਤੇ ਚੁਸਤ ਘੋੜੀਆਂ ਉਤੇ ਸਵਾਰ ਸਨ, ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਵਲਿਆ। ਘੋੜੀਆਂ ਦੇ ਗੋਡਿਆਂ ਨਾਲ ਬੱਧੀਆਂ ਝਾਂਜਰਾਂ ਦੀ ਛਣਕਾਰ ਹਿਰਦੇ ਦੇ ਅਰਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਤਤਫਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਨੱਚਦੀਆਂ ਘੋੜੀਆਂ ਮੁੜ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਅੱਗੇ ਆ ਰੁਕੀਆਂ, ਜਿਥੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਪੰਚਾਇਤ ਵੀ ਜੁੜੀ ਖਲੋਤੀ ਸੀ। ਲਾਗੀਆਂ ਨੇ ਮੰਜੇ ਡਾਹੁਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਕਾਮਿਆਂ ਨੇ ਸਵਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸਾਂਭ ਲਿਆ।

ਜੰਜ ਦੀ ਰੋਟੀ ਪਰੋਸਦਿਆਂ ਹੀ ਇਕ ਕੁੜੀ ਨੇ ਜੰਜ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤੀ। ਇਕ ਗੱਭਰੂ ਬਾਲੀ ਹੱਥ 'ਤੇ ਰੱਖ ਕੇ ਜੰਜ ਛਡਾਉਣ ਲਈ ਉਠਿਆ।

‘ਬੱਸ ਸਰਦਾਰ ਜੀ ਬਹਿ ਜਾਵੋ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦੇ

ਸੀ। ਜਿੰਦਗੀ, ਸੁੱਕੇ ਬੁੱਲ੍ਹ, ਉਦਾਸੀ, ਨੌਚਿਆ ਚਿਹਰਾ ਅਤੇ ਵੀਰਾਨ ਖੁਸ਼ਕੀ ਵਿਚ ਉਜੜੀ ਉਜੜੀ ਜਾਪ ਰਹੀ ਸੀ। ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਹਰਿਆਵਲ ਦਾ ਦੂਰ ਤਕ ਨਿਸ਼ਾਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੱਭਦਾ। ਵੱਟਾਂ ਦਾ ਖੱਬਲ ਵੀ ਸੁੱਕ ਸੜ ਗਿਆ ਸੀ। ਲੋਹੜੇ ਦੀ ਗਰਮੀ ਨੇ ਛੱਪੜਾਂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਚੂਸ ਲਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਲੇ ਸੁੰਗੜ ਕੇ ਤਰੇੜਾਂ ਛੱਡ ਗਏ ਸਨ। ਅੰਬਰ ਦੀ ਅੱਖੋਂ ਇਕ ਕਣੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਡਿੱਗੀ ਅਤੇ ਸਮੁੱਚਾ ਮਾਹੌਲ ਹਿਜ਼ਰ ਵਿਚ ਆਏ ਆਸਕਾਂ ਦੀ ਹਿੱਕ ਵਾਂਗ ਸੜ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸਮਾਜ ਦੀ ਨਿਰਦੈਤਾ ਨਾਲ ਰੱਬ ਦਾ ਕਹਿਰ ਵੀ ਵਧਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਪੰਛੀਆਂ ਦੀਆਂ ਡਾਰਾਂ ਪਾਣੀ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿਚ ਭਟਕ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਇਹ ਕਹਿਰ ਜਿੰਦਗੀ ਦੇ ਰਾਣੇ ਮਨੁੱਖ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਪਸ਼ੂ, ਪੰਛੀਆਂ ਅਤੇ ਬ੍ਰਿਛ-ਬੂਟਿਆਂ ਉਤੇ ਸਾਰੇ ਛਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।”

ਵਿਆਹ 'ਚ ਜਾਗੇ ਕੱਢਣ ਦੀ ਝਾਕੀ:

ਜਾਗੇ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਮੁਕੰਮਲ ਹੋ ਜਾਣ 'ਤੇ ਸ਼ੌਕੀਨ ਮੇਲਣਾਂ ਨੇ ਘੱਗਰੇ ਪਾਏ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੋਲ ਇਕੋ ਜਿਹੇ ਮਿਲਦੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਜੋਟੀਆਂ ਬੰਨ੍ਹ ਲਈਆਂ। ਇਕ ਚੱਠ ਵਰਗੀ ਨਰੋਈ ਮੁਟਿਆਰ ਨੇ ਜਾਗੇ ਸਿਰ ਉਤੇ ਟਿਕਾ ਲਈ ਅਤੇ ਕੁੜੀਆਂ ਤੇ ਬੁੜੀਆਂ ਦਾ ਤਕੜਾ ਵਹਿਰ ਉਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਹੋ ਤੁਰਿਆ। ਘਰ ਦੇ ਬਾਰੋਂ ਨਿਕਲਦਿਆਂ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੀਤ ਛੋਹ ਦਿੱਤਾ, ‘ਚੌਕੀ ਹਾਕਮਾਂ ਦੀ ਆਈ ਖਬਰਦਾਰ ਰਹਿਣਾ ਜੀ...।’

ਜਾਗੇ ਦੇ ਚਾਨਣ ਨਾਲ ਗਲੀ ਦੂਰ ਤਕ ਰੋਸ਼ਨ ਹੋ ਗਈ। ਮੁਟਿਆਰ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਗੀਤਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋ ਕੇ ਗੱਭਰੂ ਮੁੰਡਿਆਂ ਦਾ ਰੋਲਾ ਜਾਗੇ ਦੇ ਚਾਨਣ ਨੂੰ ਧੱਕੇ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

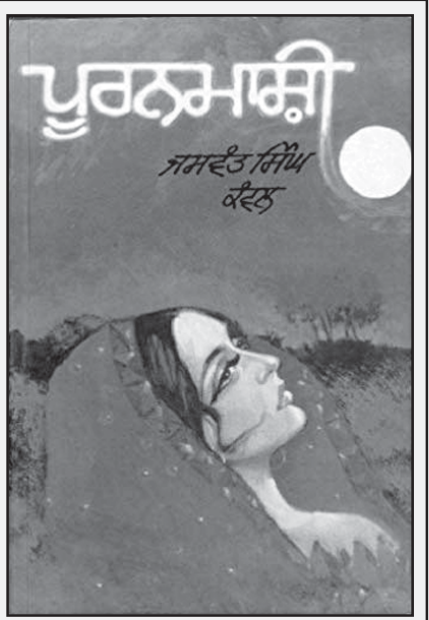
ਤੈਨੂੰ ਧੁੱਪ ਲੱਗਦੀ,
ਸੜੇ ਕਾਲਜਾ ਮੇਰਾ,
ਤੈਨੂੰ ਧੁੱਪ ਲੱਗਦੀ...।

ਸੱਚੀ ਮੁੱਚੀ ਗਿੱਧਾ ਵੇਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਬਨੇਰੇ ਭਰੇ ਪਏ ਸਨ। ਗਿੱਧੇ ਦੀਆਂ ਤਾੜੀਆਂ ਅਤੇ ਗੀਤਾਂ ਦੀਆਂ ਰੰਗਲੀਆਂ ਹੋਕਾਂ ਨੇ ਨੇੜ ਤੇੜ ਦੇ ਗੱਭਰੂਆਂ ਦੀ ਨੀਂਦ ਉਚਾਟ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਉਹ ਗਿੱਧਾ ਵੇਖਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹੋ ਗਏ। ਕਈ ਇਕ ਪੁੱਤੀ ਤੋਂ ਦੀ ਤਿਲੁਕਦੇ ਥੱਲੇ ਖੁਰਲੀਆਂ 'ਤੇ ਆ ਬੈਠੇ। ਜਾਗੇ ਚੁੱਕਣ ਵਾਲੀ ਕੁੜੀ ਨੇ ਕਮਾਲ ਈ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਫਿਜ਼ਾ ਵਿਚ ਖੁੱਲ੍ਹੀਆਂ ਅਤੇ ਵਲ ਖਾ ਖਾ ਮੁੜਦੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਜਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਕਲਾਵੇ ਵਿਚ ਮਦਹੋਸ਼ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਰੁੱ ਪਿੰਜਦੀਆਂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਆਏ ਪੱਲੇ ਇਉਂ ਉਡ ਰਹੇ ਸਨ, ਜਿਵੇਂ ਤੇਲੀ ਦੇ ਵਾਤੇ ਵਿਚ ਰੁੱ। ਸ਼ਾਮੇ ਨੂੰ ਟੋਕ ਮਾਰਨ ਲਈ ਕੁੜੀ ਨੇ ਬੋਲੀ ਦਾ ਮੋੜ ਦਿੱਤਾ,
ਬੱਗੀ ਬੱਗੀ ਕਣਕ ਦੇ
ਮੰਡੇ ਪਕਾਉਣੀ ਆਂ,
ਛਾਂਵੇਂ ਬਹਿ ਕੇ ਖਾਵਾਂਗੇ,
ਚਿੱਤ ਕਰ ਮੁਕਲਾਵੇ ਜਾਵਾਂਗੇ।

ਮੇਲਣਾਂ ਨੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਕਾਨੀਆਂ ਮਾਰੀਆਂ, ‘ਏਥੇ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਝੁੱਡੂ ਹੀ ਹਨ।’ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਗੁੱਸਾ ਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਸਮਝਿਆ, ਹੁਣ ਤਾਂ ਵਾਰੀ ਲੈਣੀ ਹੀ ਪਵੇਗੀ। ਮਾਲ ਚਾਰਨ ਵਾਲੇ ਇਕ ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਜਿਗਰਾ ਕਰ ਕੇ ਪਟਵਾਰਨ ਦੀ ਬੋਲੀ ਪਾਈ, ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਉਸ 'ਤੇ ਆਸ਼ਕ ਸੀ, ਅੱਖ ਪਟਵਾਰਨ ਦੀ, ਇੱਲ ਦੇ ਆਲ੍ਹਣੇ ਆਂਡਾ। ਬੋਲੀ ਦੀ ਹੋਕ ਟੁੱਟਣ 'ਤੇ ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਬੋਲੀ

ਕੰਵਲ ਨੇ ਇਹ ਨਾਵਲ ਤੀਹਵੇਂ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਸੀ। ਤਦ ਤਕ ਦਸਵੀਂ ਜਮਾਤ ਤੱਕ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ, ਮੇਲਿਆਂ 'ਚੋਂ ਖਰੀਦੇ ਕਿੱਸੇ, ਵਾਰਸ ਦੀ ਹੀਰ ਪੜ੍ਹਨੀ ਤੇ ਗਾਉਣੀ, ਲੋਕ ਗੀਤ, ਮਲਾਇਆ ਵਿਚ ਜਾਗੇ ਦੀ ਨੌਕਰੀ, ਚੀਨਣ ਤੇ ਮਲਾਇਣ ਨਾਲ ਇਸ਼ਕ, ਪਿੰਡ ਪਰਤ ਕੇ ਖੇਤੀ ਵਾਹੀ, ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸਾਹਿਤਕ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ, ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਕਲਰਕੀ, 1947 ਦਾ ਉਜਾੜਾ, ਵੇਦਾਂਤ ਤੇ ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਦੇ ਸਬਕ; ‘ਜੀਵਨ ਕਣੀਆਂ’, ‘ਸੱਚ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ’ ਤੇ ‘ਪਾਲੀ’ ਪੁਸਤਕਾਂ ਲਿਖਣਾ ਉਹਦਾ ਪਿਛੋਕੜ ਤੇ ਤਜਰਬਾ ਸੀ। ਉਹ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਬਣਨ ਦੇ ਰਾਹ ਪੈ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬਣਿਆ। ਬਾਬਾ ਰੂੜ ਸਿੰਘ ਚੂੜਚੱਕ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰਕੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਹਮਦਰਦ ਜ਼ਰੂਰ ਬਣ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਹੋ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਮਾਲਵੇ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਵਾਲੇ ਨਾਵਲ ਵਿਚ ਉਸ ਤੋਂ ਧਰਮ ਤੇ ਸਾਇੰਸ ਦਾ ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ ਅਤੇ ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਦਾ ਲੋਕ-ਇਨਕਲਾਬ ਮੱਲੋ-ਮੱਲੀ ਘੁਸੜ ਗਿਆ ਸੀ।

‘ਵਾਹ ਓਏ ਗਮੰਤਰੀਆ, ਤਾਰ 'ਤੇ ਚਿੱਠੇ! ਆਹ ਫੜੀਂ ਰੁਪਈਆ।’ ਪਾਛੂ ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਫਿਰ ਦੋਹਰਾ ਲਾਇਆ, ਬਾਗਾ ਤੇਰੀ ਜੜ੍ਹ ਵਧੇ, ਭੋਰਿਆ ਜੁਗ ਜੁਗ ਜੀ। ਉਜੜ ਖੇੜਾ ਮੁੜ ਵਸੇ, ਮੁਰਖ ਜਾਣੇ ਕੀ...। ਗੱਲਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਠੱਗ ਲਿਆ ਹੀਰ ਨੇ, ਮੈਂ ਵੀ ਹੁਣ ਪਛਤਾਵਾਂ ਛੱਡ ਕੇ ਤਖਤ ਹਜ਼ਾਰਾ। ਮੈਨੂੰ ਚੁਰੀ ਖੁਆ ਕੇ ਤੂੰ ਪਰਚਾਵੇਂ ਬੋਲੇ ਵਿਚ, ਜੱਗ ਤੋਂ ਨਿਆਰਾ ਕੀਤਾ ਪਿਉ ਤੇਰੇ ਨੇ ਕਾਰਾ। ਤੇਰਾ ਸ਼ਗਨ ਤੋਰਿਆ ਹੀਰੇ ਸੈਦੇ ਖੇੜੇ ਨੂੰ, ਬੋਲੇ ਫਿਰੇ ਦੁਹਾਈ ਦੇਂਦਾ ਚਾਕ ਵਿਚਾਰਾ...। ਗਵੰਤਰੀਆਂ ਦੇ ਗਾਉਣ ਤੋਂ ਹਟਦਿਆਂ ਹੀ ਇਕ ਸ਼ਰਾਬੀ ਨੇ ਮੁੜ ਹੀਰ ਸੁਣਨ ਲਈ ਜਿੰਦ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਨੇ ਮਿਰਜ਼ਾ ਸੁਣਨ ਦੀ। ਦੋਵੇਂ ਢਾਣੀਆਂ ਦੇ ਚੋਬਰ ਸ਼ਰਾਬੀ ਸਨ। ਪੱਧ ਮਾਘ

ਛਕੋ।’ ਇਕ ਵਰਤਾਵੇ ਨੇ ਆਖਿਆ। ਬਰਾਤ ਰੋਟੀ ਖਾਣ ਲੱਗੀ ਅਤੇ ਜੰਜ-ਛੁਡਾਵੇ ਦੇ ਬਹਿ ਜਾਣ 'ਤੇ ਕੁੜੀਆਂ ਨੇ ਗੀਤ ਛੋਹ ਦਿੱਤਾ, ਤੈਨੂੰ ਜੰਜ ਛੁਡਾਉਣੀ ਨਾ ਆਈ, ਕੱਚਾ ਹੋ ਕੇ ਬਹਿ ਵੇ ਗਿਆ। ਤੈਨੂੰ ਭੈਣ ਦੇਣੀ ਨਾ ਆਈ, ਬੱਧੀ ਰੋਟੀ ਖਾ ਵੇ ਗਿਆ...। ਜੇ ਲਾਤਿਆ ਤੇਰਾ ਹੋਵੇ ਕਬੀਲਾ, ਬੱਧੀ ਜੰਜ ਛੁਡਾਵੇ, ਜੰਜ ਕੌਣ ਛੁਡਾਵੇ। ਲਾਗੀ ਦੱਬੇ ਆਏ, ਜੰਜ ਕੌਣ ਛੁਡਾਵੇ...। ਉਨ ਖੜ੍ਹੇ ਸੱਜਣੇ, ਉਨ ਖੜ੍ਹੇ ਉਤੋਂ ਚੜ੍ਹ ਪਈ ਧੁੱਪ। ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਰੋਟੀ ਖਾ ਹਟੇ ਸਾਡੇ ਵੀਰਾਂ ਨੂੰ ਲੱਗੀ ਭੁੱਖ।...“ ਜੇਠ ਹਾੜ ਦੀ ਗਰਮੀ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼: ਹਾੜ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਪੱਖ ਸੀ। ਰੁੱਖੇ ਵਾਹਣਾਂ ਵਿਚ ਵਾਵਰੋਲੇ ਘੁੰਮਰੀਆਂ ਪਾ ਪਾ ਉਡ ਰਹੇ ਸਨ। ਗਲੀਆਂ ਵਿਚ ਧੁੱਪ ਦੇ ਸੇਕ ਨਾਲ ਸਾੜ ਉਭਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਰਾਤ ਨੂੰ ਵੱਟ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂ ਹਨੇਰੀ ਆਉਂਦੀ। ਕੋਠਿਆਂ ਅਤੇ ਚੁਬਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਵੀ ਉਚੀ ਉਠੀ ਗਰਦ ਨੇ ਚਾਨਣੀ ਦਾ ਮੂੰਹ ਧੁੜਿਆ ਹੋਇਆ

ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਦੇ ਕੋਲੋਂ ਲੰਘਦੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਨੇ ਪ੍ਰਾਹੁਣੇ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ ਗਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਕਰਮਿਆਂ ਭੈਣਾਂ ਜਗਾ ਲੈ ਵੇ, ਜਾਗੇ ਆਈ ਆ। ਚੁੱਪ ਕਰ ਬੀਬੀ ਮਸਾਂ ਸਮਾਈ ਐ, ਲੋਰੀ ਦੇ ਕੇ ਪਾਈ ਐ, ਅੜੀ ਕਰੂਗੀ...। ਪਿੰਡ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਚੱਕਰ ਲਾ ਕੇ ਅਤੇ ਕਈ ਨਿਕਟ ਸਨੇਹੀਆਂ ਦੇ ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਜਾਗੇ ਮੁੜ ਵਿਆਹ ਵਾਲੇ ਘਰ ਦੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਆ ਗਈ। ਮੁਟਿਆਰ ਕੁੜੀਆਂ ਅਤੇ ਵਹੁਟੀਆਂ ਨੇ ਗਿੱਧਾ ਪਾਉਣ ਲਈ ਘੇਰਾ ਘੱਤ ਲਿਆ। ਕੁਝ ਇਕ ਜਿੰਦਾਦਿਲ ਅਧਖਤ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਜਜ਼ਬਾਤ ਵੀ ਉਬਾਲ ਖਾ ਗਏ ਅਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਧੌਲਿਆਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਭੁਲਾ ਕੇ ਗਿੱਧੇ ਵਿਚ ਆ ਜੁੜੀਆਂ। ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਡੀਆਂ ਅਤੇ ਪੱਬੀਆਂ ਨਾਲ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਧਮਕਾਂ ਪੈਣ ਲੱਗੀਆਂ। ਇਕ ਕੁੜੀ ਨੇ ਪਹਿਲ ਕਰਦਿਆਂ ਬੋਲੀ ਪਾਈ, ਗਿੱਧਾ ਗਿੱਧਾ ਕਰੋ ਮੇਲਣੇ, ਗਿੱਧਾ ਪਉ ਬਬੇਰਾ, ਲੋਕ ਘਰਾਂ ਤੋਂ ਜੁੜ ਕੇ ਆਂਗੇ, ਲਾ ਬੁਝੜਾ ਲਾ ਠੇਰਾ, ਝਾੜੀ ਮਾਰ ਕੇ ਵੇਖ ਉਤਾਂਹ ਨੂੰ, ਭਰਿਆ ਪਿਆ ਬਨੇਰਾ,

ਫਿਰ ਚੁੱਕ ਲਈ, ਨਵੀਂ ਬਹੂ ਮੁਕਲਾਵੇ ਆਈ, ਸੱਸ ਧਰਤੀ ਪੈਰ ਨਾ ਲਾਵੇ। ਲੈ ਨੀ ਨੂੰ ਹੋ ਰੋਟੀ ਖਾ ਲੈ, ਨੂੰਹ ਸੰਗਦੀ ਨਾ ਖਾਵੇ। ਪਿਛਲੇ ਯਾਰ ਦਾ ਕਰਦੀ ਹੋਰਵਾ, ਕਿਹਨੂੰ ਆਖ ਸੁਣਾਵੇ। ਰੋਂਦੀ ਭਾਬੇ ਦੇ ਨਣਦ ਬੁਰਕੀਆਂ ਪਾਵੇ, ਰੋਂਦੀ ਭਾਬੇ ਦੇ...। ਸ਼ਾਮੇ ਨੂੰ ਬੋਲੀ ਕਾਟ ਕਰ ਗਈ। ਉਸ ਆਪਣੇ ਤਲਖ ਉਭਰਦੇ ਅੰਦਰ ਨੂੰ ਠਾਰਨ ਲਈ ਵਾਰੀ ਲਈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੁੰਡਿਆਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਕੂਹਣੀਆਂ ਮਾਰਦਿਆਂ ਸੁਣਿਆ, ਇਸ਼ਕ ਤੰਦੂਰ ਹੱਡਾਂ ਦਾ ਬਾਲਣ, ਦੋਜ਼ਖਾਂ ਨਾਲ ਤਪਾਵਾਂ। ਕੱਢ ਕਲੇਜਾ ਕਰ ਲਾਂ ਪੇਤੇ, ਹੁਸਨ ਪਲੇਬਣ ਲਾਵਾਂ। ਮਿੱਤਰਾ ਮੁੜ ਪਏ ਵੇ, ਰੋਜ਼ ਅੱਸੀਆਂ ਪਾਵਾਂ, ਮਿੱਤਰਾ ਮੁੜ ਪਏ ਵੇ...। ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਤਕ ਗਿੱਧੇ ਦੀ ਧਮਕਾਰ ਪੈਂਦੀ ਰਹੀ। ਜਿੰਦਗੀ ਦੇ ਵਗਦੇ ਦਰਿਆ ਉਤੋਂ ਦੀ ਲੋਕ (ਬਾਕੀ ਅਗਲੇ ਸਫੇ 'ਤੇ)

ਗੀਤਾਂ ਦੇ ਰੁਮਾਂਚ-ਪੁਲ ਬੱਝਦੇ ਰਹੇ। ਰੂੰ ਦੇ ਗੋਰੜੇ ਉਡਦੇ ਰਹੇ, ਲੱਕ ਲਚਕਾਰੇ ਖਾਂਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਅਰਮਾਨ ਧੜਕਦੇ ਰਹੇ। ਨਾਨਕੇ ਮੇਲ ਨੇ ਕੋਠੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਛੱਜ ਕੱਟਿਆ ਅਤੇ ਮੁੜ ਸਾਰੀਆਂ ਮੇਲਣਾਂ ਥਾਂ ਪੁਰ ਥਾਂ ਮੰਜਿਆ 'ਤੇ ਪੈ ਗਈਆਂ।'

ਘੋਲੀਏ ਮਾਰੇ ਡਾਕੇ ਦਾ ਵਰਣਨ:

ਘੋਲੀਏ ਤੋਂ ਇਕ ਮੀਲ 'ਤੇ ਨਹਿਰ ਸਰਹਿੰਦ ਵਗਦੀ ਸੀ। ਨਹਿਰ ਦੇ ਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਲੁਕ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਪਹਿਰਾ ਲੰਘਾਇਆ। ਡਾਕਾ ਮਾਰਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਬਣ ਦਾ ਚੰਗਾ ਸਮਝਿਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਅੱਗੇ ਰਾਤ ਪੈ ਜਾਣ ਨਾਲ ਦੂਰ ਨੇੜੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਹੁਤੀ ਦੂਰ ਤਕ ਪਿੱਛਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਨਹਿਰ ਦੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਤਕੜਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਮਨੁੱਖ ਜਦ ਕੋਈ ਗੁਨਾਹ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਦ ਜ਼ਮੀਰ ਅੰਦਰੋਂ ਕੁਰਲਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਜ਼ਮੀਰ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਲਈ ਉਹ ਨਸ਼ੇ ਵਰਤਦਾ ਹੈ। ਸਹੀ ਹੋਸ਼ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਤੋਂ ਅਵੱਗਿਆ ਹੋਣੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਕਈ ਵਾਰ ਅਸੰਭਵ ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਦ ਪਾਲੀਆ ਪਸੁ ਡੰਗਰ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਛੇੜ ਦਿੱਤੇ, ਤਦ ਉਹ ਚਾਰੇ ਪਿੰਡ ਵੱਲ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਸਰਕਦੇ ਗਏ। ਇਕ ਦੁਨਾਲੀ ਅਰਜਨ ਦੇ ਮੋਢੇ ਪਾਈ ਹੋਈ ਸੀ ਅਤੇ ਪਠਾਣੀ ਦਿਆਲੇ ਦੀ ਕੱਛ ਵਿਚ ਘੁੱਟੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਅਰਜਨ ਨੇ ਕਰਾਰੇ ਬੋਲ ਨਾਲ ਦਿਆਲੇ ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ, 'ਕਿਉਂ ਬਈ! ਛੱਤ ਸਾਂਭਣੀ ਏ ਜਾਂ ਵਿਹੜਾ?'

'ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਜਿਹੜਾ ਸੂਤ ਲੱਗਾ।' ਦਿਆਲੇ ਨੇ ਪੱਥਰ ਚੁੱਪ ਤੋੜਦਿਆਂ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ।

ਸ਼ਾਮੇ ਦੇ ਸਹੁਰਿਆਂ ਦਾ ਘਰ ਨਾ ਪਿੰਡ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਬਾਹਰ। ਨੂਰਾ ਭੇਤੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸਭ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰ ਚਿਹਾ ਸੀ। ਘਰ ਨੂੰ ਮੁੜਦੀ ਗਲੀ ਤੋਂ ਉਹ ਇਕੱਠੇ ਹੀ ਭੱਜ ਪਏ। ਘਰ ਵੜਦਿਆਂ ਹੀ ਸ਼ਾਮੇ ਦੀ ਸੱਸ ਕਿਸੇ ਗੁਆਂਢੀ ਘਰੋਂ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਲੈਣ ਜਾਂਦੀ ਮਿਲ ਗਈ। ਉਸ ਝੱਟ ਸਮਝ ਲਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਡਾਕੂ ਆ ਗਏ ਹਨ। ਨੂਰੇ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬਾਹਰੋਂ ਫੜ ਕੇ ਅੰਦਰ ਨੂੰ ਖਿੱਚਿਆ। ਉਸ ਬੂ ਪਾਹਰਿਆਂ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ, 'ਨਾ ਵੇ ਭਾਈ ਮੈਂ ਤਾਂ ਗੁਆਂਢਣ ਆਂ।'

'ਚਲ ਛੱਤ ਪਰ੍ਹਾਂ ਕਲਮੂੰਹੀਂ ਨੂੰ।' ਅਰਜਨ ਨੇ ਵਿਹੜੇ ਵੱਲ ਵਧਦਿਆਂ ਕਿਹਾ।

ਸ਼ਾਮੇ ਦੀ ਸੱਸ ਦੇ ਕਾਹਲੇ ਅਤੇ ਲੋਲਤੀਆਂ ਕੱਢਦੇ ਬੋਲ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਸਹੁਰੇ ਨੇ ਅਚਾਨਕ ਸੁਣਿਆ। ਮੂੰਹ ਬੰਨ੍ਹ ਮਨੁੱਖਾਂ ਕੋਲ ਬੰਦੂਕਾਂ ਦੇਖ ਕੇ ਉਹ ਵੀ ਸਮਝ ਗਿਆ ਕਿ ਕਾਰਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਹ ਪੱਕੀਆਂ ਪੌੜੀਆਂ ਵੱਲ ਨੂੰ ਭੱਜ ਕੇ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ, ਉਦੋਂ ਹੀ ਅਰਜਨ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਖਲ੍ਹਾਰਨ ਲਈ ਇਕ ਹਵਾਈ ਫਾਇਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਪਰ ਉਹ ਇਕ ਪਲ ਵੀ ਅਟਕਣ ਬਗੈਰ ਗੁਆਂਢੀਆਂ ਦੇ ਘਰ ਛਾਲ ਮਾਰ ਗਿਆ।

ਸ਼ਾਮੇ ਰਸੋਈ ਵਿਚ ਆਟਾ ਗੁੰਨ ਰਹੀ ਸੀ। ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਡਾਕੂ ਦੇਖ ਕੇ ਉਹ ਵੀ ਘਬਰਾ ਗਈ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਘਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਨੂਰੇ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤਾਰਾ ਸਾਹਮਣੇ ਅੰਦਰ ਵੜਿਆ। ਅਰਜਨ ਦੀ ਸ਼ਾਮੇ ਵੱਲ ਪਿੱਠ ਸੀ। ਉਹ ਮੌਕਾ ਤਾੜ ਕੇ ਇਕ ਦਮ ਰਸੋਈ 'ਚੋਂ ਨਿਕਲੀ ਤੇ ਚੁਬਾਰੇ ਦੀਆਂ ਪੌੜੀਆਂ ਚੜ੍ਹਨ ਲੱਗੀ। ਪੌੜੀ ਚੜ੍ਹਦਿਆਂ ਉਸ ਨੂੰ ਦਿਆਲੇ ਨੇ ਦੇਖ ਲਿਆ। ਉਹ ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਸਿਰਤੋੜ ਭੱਜ ਕੇ ਚੜ੍ਹਿਆ। ਪਰ ਸ਼ਾਮੇ ਨੇ ਦਿਆਲੇ

ਦੇ ਪੁੱਜਣ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਹੀ ਚੁਬਾਰੇ ਦੇ ਬਾਰ ਨੂੰ ਧੱਕਾ ਮਾਰਿਆ, ਤਖਤੋ ਪਿੱਛੇ ਹਟ ਕੇ ਮੁੜ ਆਪਣੀ ਪਹਿਲੀ ਅਸਲੀ ਥਾਂ ਆ ਗਏ। ਬਾਰ ਵਲੋਂ ਭਉਂ ਕੇ ਉਹ ਬਾਰੀ ਅੱਗੇ ਆ ਖਲੋਤਾ। ਸ਼ਾਮੇ ਕੰਬਦੀ ਕੋਈ ਅੰਦਰੋਂ ਤਖਤੋ ਧੱਕੀ ਖਲੋਤੀ ਸੀ। ਦਿਆਲੇ ਨੇ ਖੁੱਲ੍ਹ ਬਾਰੀ ਵਿਚ ਬੰਦੂਕ ਦੀ ਨਾਲੀ ਟਿਕਾਉਂਦਿਆਂ ਆਪਣੇ ਮੂੰਹ ਦਾ ਪੱਲਾ ਲਾਹ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਕਾਹਲੇ ਸਾਹ ਸ਼ਾਮੇ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, 'ਹੁਣ ਸਿੰਧੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੁਬਾਰੇ ਦਾ ਬਾਰ ਖੋਲ੍ਹ ਤੇ ਪਤੰਦਰ ਨਾਲ ਤੁਰ।'

ਡਰ ਨਾਲ ਸ਼ਾਮੇ ਦਾ ਅੰਦਰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕੰਬ ਚਿਹਾ ਸੀ, ਦਿਆਲੇ ਨੂੰ ਬੰਦੂਕ ਚੁੱਕੀ ਖਲੋਤਾ ਵੇਖ ਕੇ ਉਹ ਬੱਗੀ ਪੀਲੀ ਪੈ ਗਈ। ਉਹ ਸਾਹ-ਸਤ ਬਿਨਾ ਕੱਖ-ਫੁਸ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿ ਗਈ। ਦਿਆਲਾ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਚੁੱਕਣ ਆਇਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਕੀ ਕਰਾਂ? ਏਦੂੰ ਤਾਂ ਮਰ ਈ ਜਾਵਾਂ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਉਸ ਵਿਚ ਕਿਹੜੀ ਸ਼ਕਤੀ ਆ ਗਈ। ਉਸ ਮਣ ਮਣ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਨੂੰ ਖਿੱਚਦਿਆਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬੰਦੂਕ ਦੀ ਨਾਲੀ ਅੱਗੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਡੰਡ ਡੰਡੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਹੰਝੂ ਅਟਕੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਉਹ ਇਕ ਟੱਕ ਦਿਆਲੇ ਵੱਲ ਦੇਖ ਰਹੀ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਕਹਿ ਰਹੀ ਹੋਵੇ, ਮੈਨੂੰ ਤੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਇਹ ਆਸ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਤੂੰ ਐਨਾ ਚੰਦਰਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਇਉਂ ਕਰੇਗਾ? ਡਰਾਕਲ ਅਤੇ ਸ਼ੋਖ ਸ਼ਾਮੇ ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਦਿਆਲੇ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਹਿਮਿਆ ਪਹਿਲਾਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦੇਖਿਆ। ਬੰਦੂਕ ਫੜੀ ਦਿਆਲੇ ਦੇ ਹੱਥ ਕੰਬੀ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅੱਗੇ ਹਨੇਰਾ ਆ ਗਿਆ। ਉਸ ਇਕ ਪਲ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਝਾਤੀ ਮਾਰੀ, ਸ਼ਾਮੇ ਦਾ ਪਿਆਰ ਉਸ ਨੂੰ ਲਾਹਨਤਾਂ ਪਾ ਚਿਹਾ ਸੀ। ਸ਼ਾਮੇ ਦੇ ਖੁਸ਼ਕ ਗਲੇ ਵਿਚੋਂ ਬੋਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਨਿਕਲਦਾ। ਉਸ ਹਉਕੇ ਦੀ ਘੁੱਟ ਭਰ ਕੇ ਗਲ ਨੂੰ ਤਰ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਮਸਾਂ ਏਨਾ ਹੀ ਕਹਿ ਸਕੀ, 'ਗੋ..ਅ..ਲੀ।'

ਦਿਆਲੇ ਨੇ ਨਰਮ ਪੈਂਦਿਆਂ ਆਖਿਆ, 'ਸ਼ਾਮੇ ਆ ਚੱਲੀਏ, ਅੱਜ ਵੇਲਾ ਏ।'

ਸ਼ਾਮੇ ਨੇ ਆਪਣੀ ਚੁੰਨੀ ਨਾਲ ਹੰਝੂ ਪੂੰਝੇ ਅਤੇ ਭਰੇ ਗਲੇ ਵਿਚੋਂ ਤਕੜੀ ਹੁੰਦਿਆਂ ਬੋਲੀ, 'ਦਿਆਲਿਆ! ਮੈਂ ਹੱਥ ਜੋੜਦੀ ਆਂ, ਤੂੰ ਜਾਹ ਤੇ ਛੇੜੀ ਮੁੜ ਜਾ।' ਸ਼ਾਮੇ ਨੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਵਾਂਗ ਹੱਥ ਜੋੜੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਦਿਆਲੇ ਦੇ ਲੋਹੇ ਵਰਗੇ ਕਰੜੇ ਇਰਾਦੇ, ਸ਼ਾਮੇ ਦੀ ਮਾਸੂਮ ਬੇਬਸੀ ਅੱਗੇ ਢਲ ਕੇ ਪਾਣੀ ਹੋ ਗਏ। ਉਸ ਬੰਦੂਕ ਬਾਰੀ ਵਿਚੋਂ ਖਿੱਚ ਲਈ।

'ਤੇਰੀ ਮਰਜ਼ੀ!' ਦਿਆਲੇ ਨੇ ਲੰਮਾ ਹਉਕਾ ਲਿਆ, ਜਿਵੇਂ ਗੋਲੀ ਉਸ ਨੂੰ ਆ ਵੱਜੀ ਸੀ। ਉਹ ਪੌੜੀਆਂ ਉੱਤਰ ਆਇਆ। ਦਿਆਲੇ ਤੇ ਸ਼ਾਮੇ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਇਹ ਦੁਖਦਾਈ ਅੰਤ ਸੀ।

ਉਸ ਆਉਂਦਿਆਂ ਕਿਹਾ, 'ਆਓ ਚੱਲੀਏ।' 'ਕਿਉਂ?' ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਸੱਪ ਵਾਂਗੂੰ ਮੇਹਲਦੇ ਅਰਜਨ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

'ਬਸ ਆਓ ਨਿਕਲ ਚੱਲੀਏ, ਬਾਕੀ ਬਾਹਰ ਦੱਸਾਂਗਾ।' ਉਸ ਬਾਹਰ ਨੂੰ ਤੁਰਦਿਆਂ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਹਵਾ ਦੇ ਬੁੱਲੇ ਵਾਂਗ ਆਏ ਅਤੇ ਫੱਰਾਟੇ ਵਾਂਗ ਪਰਤ ਗਏ।'

ਨਾਵਲ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਨਾਟਕੀ ਝਾਕੀ ਸ਼ਾਮੇ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਵਾਲੇ ਦਾ ਦਿਆਲੇ ਦੇ ਟਾਂਗੇ ਵਿਚ ਸਵਾਰ ਹੋਣਾ ਹੈ:

ਲੋਕ ਉਸ ਨੂੰ ਦਿਆਲੇ ਤੋਂ ਤਾਂਗੇ ਵਾਲਾ ਅਮਲੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਇਕ ਦਿਨ ਉਹ ਮੋਗੇ

ਤਾਂਗਿਆਂ ਦੇ ਅੱਡੇ ਨਿੱਤ ਵਾਂਗ 'ਮਹਿਣੇ ਚੱਲਣਾ ਬਈ ਕਿਸੇ ਮਹਿਣੇ' ਬੋਲ ਕੇ ਸਵਾਰੀਆਂ ਲੱਭ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕੋਟ ਪੈਂਟ ਪਾਈ ਇਕ ਗੱਭਰੂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ, 'ਮਹਿਣੇ ਦਾ ਸਾਲਮ ਤਾਂਗਾ ਚਾਹੀਦਾ ਏ।'

ਦਿਆਲੇ ਨੇ ਪੜ੍ਹੇ-ਲਿਖੇ ਸਰਦਾਰ ਵੱਲ ਵੇਖ ਕੇ ਮਨ ਵਿਚ ਕਿਹਾ, 'ਕਿਤੇ ਵੇਖਿਆ ਏ।' ਫਿਰ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ, 'ਸਾਲਮ ਈ ਚਲਦੇ ਰਹਾਂਗੇ ਸਰਦਾਰ ਜੀ।'

'ਦੋ ਸਵਾਰੀਆਂ ਹਾਂ।'

'ਲੈ ਆਓ ਦੂਜੀ ਸਵਾਰੀ ਵੀ।'

'ਹੱਛਾ।' ਸਰਦਾਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਾਲਾ ਚਮੜੇ ਦਾ ਸੂਟਕੇਸ ਤਾਂਗੇ ਵਿਚ ਰੱਖਦਿਆਂ ਪੁੱਛਿਆ, 'ਅੱਗੇ ਕੱਚੇ ਨਹੀਂ ਜਾਵੇਗਾ?'

'ਕਿਥੇ ਜੀ।'

'ਕਪੂਰੀ।'

'ਓਥੇ ਵੀ ਚਲਦਾ ਰਹਾਂਗਾ।' ਦਿਆਲੇ ਨੇ ਰੁਪਈਆ ਹੋਰ ਬਣ ਜਾਣ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਆਖਿਆ।

ਸਰਦਾਰ ਸਵਾਰੀ ਲੈਣ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਦਿਆਲੇ ਨੇ ਠੋਕੇਦਾਰ ਨੂੰ ਅੱਡੇ ਦਾ ਟੈਕਸ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਲਾਗਲੇ ਪੰਪ ਤੋਂ ਪਾਣੀ ਦੀ ਬਾਲਟੀ ਭਰ ਲਿਆਇਆ। ਘੋੜੇ ਨੇ ਪਾਣੀ ਪੀਤਾ। ਉਸ ਅੱਧੀ ਬਾਲਟੀ ਟਾਂਗੇ ਦੇ ਤਿੜਕਦੇ ਪਹੀਆਂ ਉਤੇ ਪਾ ਦਿੱਤੀ। ਜਿਉਂ ਹੀ ਬਾਲਟੀ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ ਟੰਗਦਿਆਂ ਉਸ ਜਨਾਨੀ ਸਵਾਰੀ ਨੂੰ ਤੱਕਿਆ, ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਸ਼ਾਮੇ ਕਿਥੋਂ ਆ ਗਈ? ਹੈਰਾਨੀ 'ਚ ਚੌੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਭੁਲੇਖੇ ਅਤੇ ਹਕੀਕਤ ਵਿਚਕਾਰ ਡੌਰ ਡੌਰ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਉਸ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵੇਖ ਕੇ ਸ਼ਾਮੇ ਅੰਦਰੋਂ ਅੰਦਰ ਰੋ ਪਈ। ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਵੀ ਕਦੇ ਖਿਆਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਇਆ ਕਿ ਦਿਆਲੇ ਨੂੰ ਮੈਂ ਅਜਿਹੀ ਦੁਰਦਸਾ ਵਿਚ ਦੇਖਾਂਗੀ।

'ਮੈਂ ਘਰ ਲਈ ਕੁਝ ਫਲ ਲੈ ਆਵਾਂ।' ਸ਼ਾਮੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਰਦਾਰ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਸੁਣੀ। ਉਹ ਸੜਕੋਂ ਪਾਰ ਜਾ ਚੁਕਾ ਸੀ।

ਸ਼ਾਮੇ ਦਿਆਲੇ ਨਾਲ ਲੱਖ ਗੁੱਸੇ ਸੀ, ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਕੰਗਲੀ ਹਾਲਤ ਵੇਖ ਕੇ ਪਸੀਜ ਗਈ ਅਤੇ ਹਮਦਰਦੀ ਨਾਲ ਪੁੱਛਿਆ, 'ਦਿਆਲਿਆ! ਇਹ ਕੀ ਹਾਲਤ ਬਣਾਈ ਏ?'

'ਭਾਈ ਦਾ ਚੱਕਰ ਏ।' ਦਿਆਲਾ ਸ਼ਾਮੇ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਵਾਂਗ ਲਜਿਤ ਖਲੋਤਾ ਸੀ, ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਵਿਚ ਧੜਕਦਾ ਦਿਲ ਕਹਿ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ, 'ਇਹ ਮੇਰੀ ਹਾਲਤ ਤੂੰ ਬਣਾਈ ਐ ਵੈਰਨੇ।' ਪਰ ਉਹ ਮੁੜ ਮੁੜ ਸ਼ਾਮੇ ਨੂੰ ਤਕ ਕੇ ਨੀਵੀਂ ਪਾ ਲੈਂਦਾ।

'ਬੌੜਾ ਬਹੁਤ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦਾ ਖਿਆਲ ਰੱਖ। ਤੂੰ ਤਾਂ ਸਿਆਣਿਆ ਵੀ ਨੂੰ ਜਾਂਦਾ।'

'ਖਿਆਲ ਰੱਖ ਕੇ ਹੁਣ ਕੀ ਕਰਨਾ ਏ।'

'ਤੂੰ ਉੱਜ ਤਕੜਾ ਏ?'' ਸ਼ਾਮੇ ਆਪਣੇ ਸੰਧੂਰੀ ਪੰਗ ਵਾਲੇ ਯਾਰ ਦੇ ਗਲ ਲੀਰਾਂ ਲਮਕਦੀਆਂ ਵੇਖ ਕੇ ਐਨੀ ਦੁਖੀ ਹੋਈ ਕਿ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ।

'ਤਕੜਾ ਹੋ ਕੇ ਕੀ ਕਰਾਂਗਾ, ਤੂੰ ਮੌਜਾਂ ਮਾਣ।'

ਪਿਛਲੀ ਗੱਲ ਸ਼ਾਮੇ ਦੀ ਹਿੱਕ ਵਿਚ ਸੇਲੇ ਦੀ ਨੌਕ ਵਾਂਗ ਬਹਿ ਗਈ। ਉਹ ਹਉਕਾ ਲੈ ਕੇ ਖਾਮੋਸ਼ ਹੋ ਗਈ। ਦੋ ਹੰਝੂ ਉਸ ਦੇ ਕੋਇਆਂ 'ਤੇ ਕੰਬ ਰਹੇ ਸਨ। ਬੇਬਸ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਫਰਜ਼ ਅਤੇ

ਪਿਆਰ ਦੀ ਰੱਸੀ ਨਾਲ ਫਾਹਾ ਲੈ ਰਹੀ ਜਾਪਦੀ ਸੀ। ਐਨੇ ਨੂੰ ਸਰਦਾਰ ਫਲਾਂ ਦੀ ਟੋਕਰੀ ਲੈ ਕੇ ਆ ਗਿਆ। ਉਸ ਅੱਗੇ ਬਹਿੰਦਿਆਂ ਆਖਿਆ, 'ਚਲ ਬਈ ਅਮਲੀਆ, ਹੁਣ ਫਟਾ ਫਟ।'

'ਲਓ ਜੀ, ਬੋਡੀ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਵਿਚ ਹੀ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ ਮੈਂ ਤਾਂ।' ਦਿਆਲਾ ਘੋੜੇ ਨੂੰ ਤੋਰ ਕੇ ਸੱਜੇ ਬਾਸ 'ਤੇ ਬਹਿ ਗਿਆ। ਤਹਿਸੀਲ ਲੰਘ ਕੇ ਸਰਦਾਰ ਅਮਲੀ ਨਾਲ ਫਿਰ ਗੱਲੀ ਜੁਟ ਗਿਆ, 'ਘੋੜਾ ਤਾਂ ਅਮਲੀਆ ਬੜਾ ਤਿੱਖਾ ਈ ਤੇਰਾ।'

'ਹੁਠਾਂ ਜੀ।'

'ਕੁਝ ਕਮਾ ਵੀ ਲੈਨਾ ਏ।'

'ਕਮਾ ਕੇ ਆਪਾਂ ਕਿਹਨੂੰ ਦੇਣਾ ਏ।'

'ਬਸ 'ਕੱਲਾ ਈ ਏ, ਵਹੁਟੀ?'

ਦਿਆਲੇ ਨੇ ਪਿਛਾਹ ਪਰਤ ਕੇ ਤੱਕਿਆ, ਸ਼ਾਮੇ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਨੀਵੀਂ ਪਾ ਲਈ।

'ਵਹੁਟੀ ਨਿਕਲ ਗਈ ਸੀ ਜੀ।' ਦਿਆਲੇ ਨੇ ਜਾਣ ਕੇ ਸ਼ਾਮੇ ਨੂੰ ਸੁਣਾਉਣ ਲਈ ਝੂਠਾ ਜਵਾਬ ਦੇ ਮਾਰਿਆ।

'ਹੱਛਾ! ਕਿਉਂ ਕਮਾ ਕੇ ਨਹੀਂ ਖਵਾਉਂਦਾ ਹੋਵੇਗਾ?'' ਸਰਦਾਰ ਨੇ ਹਮਦਰਦੀ, ਹੈਰਾਨੀ ਅਤੇ ਸਾਂਝੇ ਗਿਲੇ ਵਿਚ ਕਿਹਾ।

'ਆਹੋ ਜੀ, ਨਹੀਂ, ਜ਼ੋਰਾਵਰ ਖੋਹ ਕੇ ਲੈ ਗਏ।'

ਸ਼ਾਮੇ ਦਾ ਦਿਲ ਪੱਛਿਆ ਜਾ ਚਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਰਦਾਰ 'ਤੇ ਕੁੜ੍ਹ ਰਹੀ ਸੀ। ਤੈਨੂੰ ਮਝੋਰੂਆ, ਏਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ ਕੀ ਪਈ? ਪੜ੍ਹਿਆ ਲਿਖਿਆ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਬੁੱਧੂ ਸਮਝਦੀ ਸੀ। ਇਹ ਦਿਆਲੇ ਦੀ ਸ਼ਾਮੇ ਨਾਲ ਆਖਰੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਸੀ। ਉਹ ਉਬਲ ਉਬਲ ਪੈਂਦੇ ਜਜ਼ਬਾਤ ਨੂੰ ਦਬਾਉਂਦਾ ਤਾਂਗਾ ਹੱਕਦਾ ਰਿਹਾ। ਭੋਲਾ ਸਰਦਾਰ ਸਾਰੇ ਰਾਹ ਉਸ ਨੂੰ ਚੁਆੜੀਆਂ ਲਾਉਂਦਾ ਆਇਆ। ਦਿਆਲਾ ਸਮਝਦਾ ਸੀ, ਮੇਰੀ ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗਾਨੀ 'ਤੇ ਕਹਿ ਰਹਿਆ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਜਵਾਨੀ, ਘਰ ਘਾਟ, ਜਮੀਨ ਤੇ ਆਪਣਾ ਆਪ ਸਭ ਕੁਝ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਿਆਰ ਦੀ ਭੋਟਾ ਚੜ੍ਹ ਗਏ। ਤਿੱਲੇ ਵਾਲੀਆਂ ਜੁੱਤੀਆਂ ਅਤੇ ਲੱਠੇ ਦੇ ਚਾਦਰੇ ਹੰਢਾਉਣ ਵਾਲਾ ਭਰਿਆ ਭਰਿਆ ਦਿਆਲਾ ਅੱਜ ਤਾਂਗੇ ਵਾਲਾ ਮਾੜੂਆ ਜਿਹਾ ਅਮਲੀ ਰਹਿ ਗਿਆ ਏ।

ਇਸ ਅਧਿਆਏ ਦਾ ਅੰਤ ਕੰਵਲ ਨੇ ਇਸ ਲੋਕ ਗੀਤ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਸੀ:

ਮੁੰਡਾ ਸੁੱਕ ਗਿਆ ਚੰਨਣ ਦਾ ਬੂਟਾ, ਤੇਰੇ ਪਿੱਛੇ ਗੋਰੀਏ ਰੰਨੇ।

'ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ' ਨਾਵਲ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਕੰਵਲ ਨੇ ਉਸ ਤੋਂ ਸਾਲ ਕੁ ਪਹਿਲਾਂ 1947 ਵਾਲਾ ਘੱਲੂਘਾਰਾ ਅੱਖੀਂ ਵੇਖਿਆ ਸੀ। ਸਾਧਾਂ ਸੰਤਾਂ ਤੋਂ ਵੇਦਾਂਤ ਪੜ੍ਹਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਤੋਂ ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਦੀ ਸਕੂਲਿੰਗ ਲਈ ਸੀ। ਚੂੜਤੱਚਕ ਦਾ ਬਾਬਾ ਰੂੜ ਸਿੰਘ ਉਸ ਦਾ ਸਿਆਸੀ ਗੁਰੂ ਸੀ। ਵੇਦਾਂਤ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਲਈ ਉਸ ਨੇ ਨਾਵਲ 'ਪਾਲੀ' ਵਿਚ ਆਦਰਸ਼ਕ ਪਾਤਰ ਗੁਰਦੇਵ ਨੂੰ ਲਿਆਂਦਾ ਸੀ। ਪਾਠਕਾਂ ਨੇ ਗੁਰਦੇਵ ਦੇ ਬਚਨ ਆਪਣੀਆਂ ਨੋਟ ਬੁੱਕਾਂ ਵਿਚ ਨੋਟ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਨਾਵਲ 'ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ' ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਪਾਤਰ ਗਿਆਨੀ ਪਾਇਆ ਗਿਆ, ਜੋ ਕੰਵਲ ਆਪ ਹੈ। ਨਾਵਲ ਦਾ ਪੱਚੀਵਾਂ ਕਾਂਡ ਨਿਰਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਹੈ, ਜੋ ਕਲਾਤਮਿਕ ਪੱਖੋਂ ਰੜਕਦਾ ਹੈ। ਵੰਨਗੀਆਂ ਵੇਖੋ:

'ਰੱਬ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਦੂਜਾ ਨਾਂ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਾਇੰਸਦਾਨ ਰੱਬ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ

ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਮੰਨਦੇ ਵੀ ਹਨ। ਜੇ ਰੱਬ ਦਾ ਕੋਈ ਰੂਪ ਹੈ, ਤਦ ਉਹ ਮਾਦਾ ਬਣ ਜਾਵੇਗਾ। ਸਾਡੇ ਮੰਨਣ-ਢੰਗ ਵਿਚੋਂ ਰੱਬ ਦੇ ਰੂਪ-ਰਹਿਤ ਹੋਣ ਨਾਲ ਵੀ ਮੂਰਤੀ ਅਹਿਸਾਸ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ। ਇਸ ਸਵਾਲ ਨੂੰ ਬਹੁਤੀ ਮਹੱਤਤਾ ਨਹੀਂ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਜਿੰਨਾ ਇਸ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਭੇਦ ਨੂੰ ਸਾਇੰਸ ਨੇ ਜਾਣਿਆ ਹੈ, ਓਨਾ ਕਿਸੇ ਅਵਤਾਰ ਜਾਂ ਪੈਗੰਬਰ ਨੇ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ। ਰੱਬ ਦੀ ਲੋੜ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਵਰਤਣ ਵਾਲੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤੀ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਜਿਹਨ ਬੋੜ੍ਹਾ ਅਨੁਭਵ ਕਰੇ ਵੀ ਤਾਂ ਰੱਬ ਮਾਲਾ ਦੇ ਮਣਕਿਆਂ ਜਾਂ ਪਾਠਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਸਾਇੰਸ ਦੀ ਕਿਸੇ ਲੈਬਾਰਟਰੀ ਵਿਚੋਂ ਮਿਲੇਗਾ। ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਮਾਦੇ ਵਿਚ ਹਰਕਤ ਕਰਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਹੀ ਰੱਬ ਮੰਨਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਹਰਕਤ-ਸ਼ਕਤੀ ਮਾਦੇ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੱਖ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ।'

'ਗਿਆਨ ਦੀ ਤੱਤ-ਸ਼੍ਰੇਣਤਾ ਇਸ ਵਿਚ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਤੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਉੱਚਾ ਅਤੇ ਸੁੱਚਾ ਨਹੀਂ। ਧਰਮ, ਸਾਇੰਸ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੇ ਜਨਮੇ ਹਨ। ਜਿਹੜਾ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਕੁਦਰਤੀ ਸੇਵਕ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ਅਤੇ ਹੁਕਮਰਾਨੀ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਅਖਤਿਆਰ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਨਿਕੰਮਾ ਹੋ ਕੇ ਇਕ ਦਿਨ ਸੁੱਕ ਸੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਅਮਰ ਹੈ ਅਤੇ ਲੋਕਤਾ ਅਧਾਰ ਸ਼ਕਤੀ।'

'ਨੇੜਲੇ ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਕਾਮਿਆਂ ਅਤੇ ਕਿਰਤੀਆਂ ਦੀ ਜਿੱਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਰਵਾਦ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਲੋਕ-ਇਨਕਲਾਬ ਦੇ ਹੜ੍ਹ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਗੰਦ ਹੁੰਝੇ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜੱਟਾਂ ਦੀਆਂ ਸਿਹਤਾਂ ਤੇ ਉਮਰਾਂ ਦੁਗਣੀਆਂ ਹੋ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਹਮਦਰਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਮੂੰਹ ਚੁੰਮਣਗੀਆਂ।'

ਕੰਵਲ ਨੇ ਇਹ ਨਾਵਲ ਤੀਹਵੇਂ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਸੀ। ਤਦ ਤਕ ਦਸਵੀਂ ਜਮਾਤ ਤੱਕ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ, ਮੇਲਿਆਂ 'ਚੋਂ ਖਰੀਦੇ ਕਿੱਸੇ, ਵਾਰਸ ਦੀ ਹੀਰ ਪੜ੍ਹਨੀ ਤੇ ਗਾਉਣੀ, ਲੋਕ ਗੀਤ, ਮਲਾਇਆ ਵਿਚ ਜਾਗੇ ਦੀ ਨੌਕਰੀ, ਚੀਨਣ ਤੇ ਮਲਾਇਣ ਨਾਲ ਇਸ਼ਕ, ਪਿੰਡ ਪਰਤ ਕੇ ਖੇਤੀ ਵਾਰੀ, ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸਾਹਿਤਕ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ, ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਕਲਰਕੀ, 1947 ਦਾ ਉਜਾੜ, ਵੇਦਾਂਤ ਤੇ ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਦੇ ਸਬਕ; 'ਜੀਵਨ ਕੋਈਆਂ', 'ਸੱਚ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ' ਤੇ 'ਪਾਲੀ' ਪੁਸਤਕਾਂ ਲਿਖਣਾ ਉਹਦਾ ਪਿਛੋਕੜ ਤੇ ਤਜਰਬਾ ਸੀ। ਉਹ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬਣਿਆ। ਬਾਬਾ ਰੂੜ ਸਿੰਘ ਚੂੜਤੱਚਕ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰਕੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਹਮਦਰਦ ਜ਼ਰੂਰ ਬਣ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਹੋ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਮਾਲਵੇ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਵਾਲੇ ਨਾਵਲ ਵਿਚ ਉਸ ਤੋਂ ਧਰਮ ਤੇ ਸਾਇੰਸ ਦਾ ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ ਅਤੇ ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਦਾ ਲੋਕ-ਇਨਕਲਾਬ ਮੱਲੋ-ਮੱਲੀ ਘੁਸੜ ਗਿਆ ਸੀ।

ਨਿੱਕੇ-ਮੋਟੇ ਨੁਕਸਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ 'ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ' ਫਿਰ ਵੀ ਉਹਦਾ ਸ਼ਾਹਕਾਰ ਨਾਵਲ ਗਿਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਨਾਵਲ ਵਿਚ ਏਨਾ ਰਸ ਹੈ ਕਿ ਪਾਠਕ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਨਾਵਲ ਕਦੇ ਮੁੱਕੇ ਨਾ। ਨਾਵਲ ਮੁੱਕਣ 'ਤੇ ਪਾਠਕ ਝੂਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਏਨੀ ਛੇੜੀ ਮੁੱਕ ਕਿਉਂ ਗਿਆ? ਇਸ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਪੇਂਡੂ ਜੀਵਨ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਭਰਵੇਂ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਜੋ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਹੋਰਨਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਲੇਖਕਾਂ ਦਾ ਗਾਡੀਰਾਹ ਬਣ ਗਿਆ।

(ਸਮਾਪਤ)

ਰਿਪੋਰਟ ਕਾਰਡ

ਮੈਂ ਇਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਲੜਕੀ ਅਬੀਦਾ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਜਿਸ ਦੀ ਹਾਲਤ ਬਹੁਤ ਤਰਸਯੋਗ ਹੈ। ਉਹਨੂੰ ਯਕੀਨ ਦੁਆਉਣ ਲਈ ਕਿ ਮੈਂ ਸੱਚਮੁੱਚ ਉਸ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਅੱਜ ਕਾਜ਼ੀ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ ਉਸ ਨਾਲ ਸ਼ਾਦੀ ਕਰਾ ਚਿਹਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਰਿਸ਼ਤਾ ਪ੍ਰਵਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰੋਗੇ, ਸੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੱਸੇ ਬਿਨਾ, ਘਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕਲੋਸ਼ ਜਾਂ ਤਮਾਸ਼ਾ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾ ਮੈਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਘਰ ਛੱਡ ਚਿਹਾ ਹਾਂ।

ਮੈਂ ਅਬੀਦਾ ਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਮਿਲਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਤਦ ਦੇਰ ਹੋ ਚੁਕੀ ਸੀ। ਅਬੀਦਾ ਮੇਰੇ ਬੱਚੇ ਦੀ ਮਾਂ ਬਣਨ ਵਾਲੀ ਸੀ। ਤੁਹਾਥੋਂ ਇਹ ਗੱਲ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਣੀ, ਸੋ ਮੇਰੀ ਹਿੰਮਤ ਬਿਲਕੁਲ ਟੁੱਟ ਗਈ।

ਅਬੀਦਾ ਦੇ ਮਾਪੇ ਬਹੁਤ ਚੰਗੇ ਹਨ, ਪਰ ਗਰੀਬ ਹਨ। ਉਸ ਦਾ ਡੈਡੀ ਬਹੁਤ ਮਿਹਨਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਮਾੜੀ ਕਿਸਮਤ ਕਰਕੇ ਹਰ ਵਾਰ ਜੂਏ ਵਿਚ ਹਾਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਘਰ ਜਵਾਈ

ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਰਾਜ਼ੀ ਹਨ। ਮੇਰੀ ਕਮਾਈ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਚਲ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਅਬੀਦਾ ਨੂੰ ਦਿਲ ਦਾ ਰੋਗ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਡਾਕਟਰ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਇਕ ਪੈਗ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸ਼ਰਾਬ ਦਾ ਪੀਣ ਤੋਂ ਮਨ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਕਦੇ ਕਦੇ ਮੈਂ ਵੀ ਉਹਦਾ ਸਾਥ ਦੇ ਦਿੰਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਆਦਮੀ ਜਦ ਪੀਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਇਕ ਪੈਗ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ। ਸੋ, ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਆਦਤ ਵਧਦੀ ਗਈ। ਇਕ ਦਿਨ ਅਬੀਦਾ ਨੇ ਮੇਰੀ ਸ਼ਰਾਬ ਵਿਚ ਭੰਗ ਮਿਲਾ ਦਿਤੀ। ਉਸੇ ਦਿਨ ਹੀ ਉਹ ਪ੍ਰੈਗਨੈਂਟ ਹੋ ਗਈ।

ਡਾਕਟਰਾਂ ਨੇ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਬੀਦਾ ਨੂੰ ਏਡਜ਼ ਦੀਆਂ ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਬਿਮਾਰੀ ਜ਼ਰੂਰ ਉਹਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਹਿਲੇ ਬੁਆਏ ਫਰੈਂਡ ਤੋਂ ਲੱਗੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਮੇਰੀ ਸਿਹਤ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਠੀਕ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰਨਾ।

ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਕੁਝ ਗੱਲਾਂ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਨਾਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਅਗਲੇ ਸਫੇ 'ਤੇ ਲਿਖ

ਚਿਹਾਂ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਮਾਂ-ਪੁੱਤ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹੋਗੇ।'

ਕਰਮ ਚੰਦ ਨੇ ਮੱਥੇ 'ਤੇ ਹੱਥ ਮਾਰਿਆ, ਤੇ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਅਵਾਜ਼ ਮਾਰੀ, 'ਆਹ ਦੇਖ ਲਾ, ਆਪਣੇ ਪੁੱਤ ਦੇ ਲੱਛਣ! ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਇਹਨੂੰ ਕਾਲਜ ਹੀ ਨਾ ਭੇਜਦਾ। ਅਨਪੜ੍ਹ ਰਹਿੰਦਾ।'

ਉਹਨੇ ਕਾਗਜ਼ ਦਾ ਪੰਨਾ ਪਰਤਿਆ ਤੇ ਬਿਨਾ ਪੜ੍ਹੇ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਦੇ ਹੱਥ ਪਕੜ ਦਿੱਤਾ। ਮਾਂ ਨੇ ਕੰਬਦੇ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਕਾਗਜ਼ ਫੜਿਆ ਤੇ ਕਮਰੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆ ਗਈ।

'ਮਾਂ ਜੀ, ਰਸੋਈ ਵਿਚ ਮੈਂ ਇਕ ਲਿਫਾਫਾ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਉਸ ਵਿਚ ਕਾਲਜ ਤੋਂ ਮਿਲਿਆ ਇਕ ਰਿਪੋਰਟ ਕਾਰਡ ਹੈ, ਤੇ ਨਾਲ ਦੋ ਕਾਗਜ਼ 'ਤੇ ਮੇਰਾ ਮੁਆਫੀਨਾਮਾ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਡੈਡੀ ਨੂੰ ਕਾਰਡ ਦੇ ਦੇਣਾ। ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਰਡ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਗੁੱਸਾ ਆਇਆ, ਤਾਂ ਇਹ ਮੁਆਫੀਨਾਮਾ ਵੀ ਦੇ ਦੇਣਾ। ਗੁੱਸਾ ਠੰਡਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।'

ਮਾਂ ਨੇ ਉਦੋਂ ਹੀ ਕੀਤਾ। ਰਸੋਈ ਵਿਚ ਗਈ। ਲਿਫਾਫਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ। ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਕਾਲਜ ਵਲੋਂ ਮਿਲਿਆ ਰਿਪੋਰਟ ਕਾਰਡ ਕੱਢਿਆ। 'ਆਹ ਲਓ ਉਸ ਦਾ ਰਿਪੋਰਟ ਕਾਰਡ,' ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਕਰਮ ਚੰਦ ਨੂੰ ਫੜਾਇਆ।

ਮਿਨੀ ਕਹਾਣੀ

'ਅੱਗ ਲਾ ਇਸ ਰਿਪੋਰਟ ਕਾਰਡ ਨੂੰ। ਮੈਂ ਇਹਨੂੰ ਕਾਲਜ ਭੇਜ ਕੇ ਈ ਸ਼ਰਮਾ ਚਿਹਾਂ। ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਵਾਂਗ ਫੇਲ੍ਹ ਹੀ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਦੀ ਕੋਈ ਚਿੰਤਾ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਜੇ ਉਹਨੇ ਅੱਜ ਕਾਰਾ ਕਰ ਕੇ ਦਿਖਾਇਆ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਜਿਉਣ ਜੋਗਾ ਨਹੀਂ ਛੱਡਿਆ।' ਕਰਮ ਚੰਦ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਬੋਲੀ ਗਿਆ। ਆਪਣੀ ਕਿਸਮਤ ਨੂੰ ਕੋਸਦਾ ਚਿਹਾ।

ਤਦੋਂ ਮਾਂ ਨੇ ਨਾਲ ਵਾਲਾ ਕਾਗਜ਼ ਵੀ ਫੜਾ ਦਿੱਤਾ।

'ਮੁਆਫ ਕਰਨਾ ਪਿਤਾ ਜੀ, ਮੈਂ ਜੋ ਕੁਝ ਪਹਿਲੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਸਭ ਝੂਠ ਹੈ। ਰੱਬ ਕਰੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਸਦਮਾ ਮੈਂ ਕਦੇ ਵੀ ਨਾ ਦਿਆਂ। ਹਾਂ, ਫੇਲ੍ਹ ਹੋਣ 'ਤੇ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਹਾਂ।'

ਕਰਮ ਚੰਦ ਨੇ ਸੁੱਖ ਦਾ ਡੂੰਘਾ ਸਾਹ ਲਿਆ। ਸਿਰ ਹਿਲਾਉਂਦਿਆਂ ਮੁਸਕਰਾ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, 'ਦਸ ਵਾਰ ਫੇਲ੍ਹ ਹੋ ਮੇਰੇ ਲਾਡਲੇ, ਪਰ ਅਜਿਹਾ ਖਤ ਕਦੇ ਫਿਰ ਨਾ ਲਿਖੀ।'

ਸਵੇਰੇ ਉਠਦਿਆਂ ਕਰਮ ਚੰਦ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬਿਸਤਰੇ ਨਾਲ ਪਏ ਡੈਸਕ 'ਤੇ ਵੇਖਿਆ। ਅੱਗੇ ਰੋਜ਼ ਇਸ 'ਤੇ ਗਰਮ ਚਾਹ ਦਾ ਕੱਪ ਪਿਆ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਜੋ ਉਸ ਦਾ ਬੇਟਾ ਕਾਲਜ ਜਾਣ ਲੱਗਿਆਂ ਉਸ ਲਈ ਬਣਾ ਕੇ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਅੱਜ ਕੱਪ ਦੀ ਥਾਂ ਇਕ ਬੰਦ ਲਿਫਾਫਾ ਪਿਆ ਸੀ। ਕਰਮ ਚੰਦ ਨੇ ਐਨਕ ਲਾਈ ਤੇ ਲਿਫਾਫਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ। ਇਹ ਉਸ ਦੇ ਬੇਟੇ ਵਲੋਂ

ਜੇ. ਬੀ. ਸਿੰਘ, ਕੈਂਟ
Email: jupneja@gmail.com

ਇਕ

ਵਿਚਾਰ-ਚਰਚਾ

ਸੋ ਕਿਉਂ ਮੰਦਾ ਆਖੀਐ...

ਆਸਾ ਕੀ ਵਾਰ ਦੀ 19ਵੀਂ ਪਉੜੀ ਦੇ ਦੂਸਰੇ ਸ਼ਲੋਕ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ,

ਭੰਡਿ ਜੰਮੀਐ ਭੰਡਿ ਨਿੰਮੀਐ
ਭੰਡਿ ਮੰਗਣ ਵੀਆਹੁ॥
ਭੰਡਹੁ ਹੋਵੈ ਦੋਸਤੀ
ਭੰਡਹੁ ਚਲੈ ਰਾਹੁ॥
ਭੰਡੁ ਮੁਆ ਭੰਡੁ ਭਾਲੀਐ
ਭੰਡਿ ਹੋਵੈ ਬੰਧਾਨੁ॥

ਸੇਵਕ ਸਿੰਘ ਕੋਟਕਪੂਰਾ
ਫੋਨ: 661-444-3657

ਸੋ ਕਿਉਂ ਮੰਦਾ ਆਖੀਐ
ਜਿਤੁ ਜੰਮਹਿ ਰਾਜਾਨ॥
ਭੰਡਹੁ ਹੀ ਭੰਡੁ ਉਪਜੈ
ਭੰਡੈ ਬਾਝੁ ਨ ਕੋਇ॥
ਨਾਨਕ ਭੰਡੈ ਬਾਹਰਾ
ਏਕੋ ਸਚਾ ਸੋਇ॥
ਜਿਤੁ ਮੁਖਿ ਸਦਾ ਸਾਲਾਹੀਐ
ਭਾਗਾ ਰਤੀ ਚਾਰਿ॥
ਨਾਨਕ ਤੇ ਮੁਖ ਉਜਲੇ
ਤਿਤੁ ਸਚੇ ਦਰਬਾਰਿ॥2॥

ਔਰਤ ਜਾਤ ਬਾਰੇ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮੰਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ ਹਨ, ਤੇ ਹੁਣ ਵੀ ਵਰਤ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਿੱਖ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਵੀ ਇਸ ਦਾ ਦਰਜਾ ਕੋਈ ਬਹੁਤ ਉਤਮ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮਰਦ ਜਾਂ ਪਿਤਰੀ ਸੱਤਾ ਅਜੇ ਵੀ ਭਾਰੂ ਹੈ। ਔਰਤ ਨੂੰ ਅਜੇ ਵੀ ਪੈਰ ਪੈਰ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਇੱਜਤ-ਆਬਰੂ ਅਤੇ ਸਵੈਮਾਣ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਨਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮਾਦਾ ਭਰੂਣ ਹੱਤਿਆ ਆਮ ਹੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਆਮ ਵਰਤਿਆ ਸ਼ਬਦ ਭੰਡ ਭਾਵ ਨਿੰਦਣ ਯੋਗ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ

ਨੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਇਹ ਸਮਝਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਔਰਤ ਤੋਂ ਹੀ ਮਰਦ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਦੁੱਧ ਚੁੰਘ ਕੇ ਹੀ ਮਰਦ ਵੱਡਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਔਰਤ ਨਾਲ ਹੀ ਰਿਸ਼ਤਾ ਅਤੇ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਔਰਤ ਨਾਲ ਹੀ ਦੋਸਤੀ ਭਾਵ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਰਾਜ ਸਾਂਝੇ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਹੀ ਅੱਗੇ ਪੀੜ੍ਹੀ ਚਲਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਇੱਕ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਦੂਜੀ ਲੈ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਔਰਤ ਨਾਲ ਹੀ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਲਗਾਓ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਵੀ ਉਹ ਔਰਤ ਦੀ ਵਾਰ ਵਾਰ ਨਿੰਦਾ ਕਿਉਂ ਕਰਦਾ ਹੈ? ਜਦੋਂ ਕਿ ਹਰ ਇੱਕ ਉਤਮ ਮਰਦ ਵੀ ਔਰਤ ਦੀ ਕੁੱਖੋਂ ਜਨਮ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਔਰਤ ਤੋਂ ਹੀ ਔਰਤ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਔਰਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਉਤਪਤੀ ਦਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ ਸਾਧਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਿਰਫ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਉਤਪੰਨ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤ ਸਾਲਾਹ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਵੱਡੇ ਭਾਗ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਸ 'ਤੇ ਹੀ ਇਹ ਕਿਰਪਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ ਹੀ ਉਜਲਾ ਮੁੱਖ ਲੈ ਕੇ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸੱਚੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਔਰਤ ਦੀ ਉਤਮਤਾ ਦਰਸਾਈ ਹੈ।

'ਪੰਜਾਬ ਟਾਈਮਜ਼' ਦੇ 13 ਜੁਲਾਈ ਦੇ ਅੰਕ ਵਿਚ ਸਰਵਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸੈਕਰਾਮੈਂਟੋ ਦੀ ਅਜੀਬ ਜਿਹੀ ਟਿੱਪਣੀ ਆਈ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਔਰਤ ਦੇ ਸਤਿਕਾਰ ਬਾਰੇ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਫਿਕਰਮੰਦ ਹੈ ਪਰ ਆਪ ਹੀ ਔਰਤ ਦਾ ਅਪਮਾਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਿਰਫ ਦੋ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਕਰਕੇ ਹੀ ਨਿੰਦਨਯੋਗ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਇਹ ਕਿਉਂ ਭੁੱਲ ਗਿਆ ਕਿ ਉਸੇ ਹੀ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਪ੍ਰਥਮ ਔਰਤ ਆਦਿ

ਸ਼ਕਤੀ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਔਰਤ ਰੂਪ ਭਗਾਉਤੀ ਦੀ ਪੰਜ ਵਾਰ ਕਥਾ ਕੀਤੀ ਹੈ!

ਮੇਰੇ ਇਸ ਲੇਖ ਨੂੰ ਪਿਛਲੇ ਲੇਖ 'ਪ੍ਰਥਮ ਭਗਾਉਤੀ ਸਿਮਰ ਕੈ' ਦੀ ਨਿਰੰਤਰਤਾ ਵਿਚ ਹੀ ਦੇਖਿਆ ਜਾਵੇ। ਉਹ ਤਰਕ ਫਿਰ ਦਰਗਾਉਣ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਮਾਤਾ, ਭੈਣ, ਪਤਨੀ ਅਤੇ ਬੇਟੀ ਦੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਹਰ ਵੇਲੇ ਤਿਆਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਹਰ ਕੁਰਬਾਨੀ ਕਰਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਕੀ ਆਦਿ ਸ਼ਕਤੀ ਭਗਵਤੀ ਇੰਨੀ ਹੀ ਨਖਿਧ ਹੋ ਗਈ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨ ਨਾਲ ਹੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਨਖਿਧ ਤੇ ਝੂਠਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕਿਤੇ ਵੀ ਭਗਾਉਤੀ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਇਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ। ਉਸ ਦਾ ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਤਿਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ ਬੜੇ ਬੜੇ ਬਲਸ਼ਾਲੀ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਦੇਵਤੇ ਹਾਰ ਮੰਨ ਕੇ ਆ ਗਏ, ਉਥੇ ਇਕ ਅਬਲਾ ਕਹੀ ਜਾਂਦੀ ਔਰਤ ਨੇ ਫਤਿਹ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ।

ਇਸ ਕਥਾ ਦਾ ਮਹੱਤਵ ਉਸ ਸਮੇਂ ਹੋਰ ਵੀ ਵੱਧ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਲਗਾਤਾਰ ਕਈ ਸੌ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ ਅਤੇ ਨਮੋਸ਼ੀ ਭੋਗ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੋਈ ਉਜਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਿਹਾ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਉਸ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਇਹ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਵਾ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇੰਨੇ ਨਿਤਾਣੇ ਅਤੇ ਹਾਰ ਮੰਨੀ ਬੈਠੇ ਹੋ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਵੀ ਇੰਨੀਆਂ ਬਲਸ਼ਾਲੀ ਹਨ/ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਤਨੇ ਭਿਆਨਕ ਰਾਖਸ਼ਾਂ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਇੰਨੇ ਬੁਜ਼ਦਿਲ ਕਿਉਂ ਬਣੇ ਬੈਠੇ ਹੋ? ਉਠੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲੋ ਅਤੇ ਨਮੋਸ਼ੀ ਤੇ ਗੁਲਾਮੀ ਤੋਂ

ਮੁਕਤ ਹੋਵੋ। ਇਸ ਦਾ ਅਸਰ ਹੋਇਆ ਵੀ, ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਲਹਿਰ ਉਠੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਮੁਗਲ ਸਾਮਰਾਜ ਦੀ ਸਫ ਲਪੇਟ ਦਿੱਤੀ।

ਜੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਪਤਨੀ ਹੋਣ ਨਾਲ ਹੀ ਕਿਸੇ ਔਰਤ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਬਰੀਸਾ ਮੇ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਕੀ ਬਣੇਗਾ? ਕੱਲ ਨੂੰ ਜੇ ਹਿਲੇਰੀ ਕਲਿੰਟਨ ਜਾਂ ਕਮਲਾ ਹੈਰਿਸ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰ ਮੁਖੀ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਟਰੰਪ ਤੋਂ ਘੱਟ ਹੋਣਗੇ?

ਮਹਾਂਦੇਵ ਅਤੇ ਚੰਡਿਕਾ ਮੌਤ ਦੇ ਦਫਤਰ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹਨ। ਕੀ ਸਰਵਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮੌਤ ਤੋਂ ਪਰੇ ਅਤੇ ਬਰੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਇਸ ਦਫਤਰ ਪਹੁੰਚਿਆ ਤਾਂ ਕੀ ਜਵਾਬ ਦੇਵੇਗਾ? ਇਸ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਹੁਣ ਤੋਂ ਹੀ ਕਰ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਮੌਤ ਅਟੱਲ ਸੱਚਾਈ ਹੈ, ਇਹ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।

ਜੇ ਉਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀਆਂ ਪੰਗਤੀਆਂ ਨਾਲ ਸਮਾਗਮ ਦਾ ਅਰੰਭ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਕੀ ਭੁਚਾਲ ਆ ਗਿਆ। ਪੰਗਤੀਆਂ ਵੀ ਉਸੇ ਆਦਿ ਸ਼ਕਤੀ ਭਗਵਤੀ ਦੀ ਉਸਤਤਿ ਵਿਚ ਹੀ ਸਨ, ਜੋ ਪ੍ਰਥਮ ਔਰਤ ਹੈ। ਔਰਤਾਂ ਸਬੰਧੀ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਪ੍ਰਥਮ ਔਰਤ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਕੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਫਲਸਫੇ ਦਾ ਅਪਮਾਨ ਹੈ? ਜੇ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿਵੇਂ ਹੈ? ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਈ।

ਦੂਜੀ ਗੱਲ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀਆਂ ਪੰਜ ਬਾਣੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਤਿੰਨ ਬਾਣੀਆਂ ਉਸੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚੋਂ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਿੱਖ ਜਾਂ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਬਾਣੀਆਂ ਬਦਲ ਸਕੇ, ਜਾਂ

ਤਰਤੀਬ ਹੀ ਬਦਲ ਸਕੇ। ਹੈ ਕੋਈ ਮਰਦ ਤਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆਵੇ! ਐਵੇਂ ਸਿਰਫ ਪ੍ਰਚਾਰ, ਦਿਮਾਗੀ ਅੱਯਾਸ਼ੀ ਅਤੇ ਪਖੰਡ ਕਰਨ ਲਈ ਜੇ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਰੀ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਦਾ ਕੀ ਅਸਰ ਹੈ! ਮੈਂ ਔਰਤ ਲੇਖਕਾਂ ਦੀ ਇਸ ਚੁੱਪ ਤੋਂ ਵੀ ਹੈਰਾਨ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਵੀ ਇਸ ਬੇਹੂਦਗੀ ਬਾਰੇ ਕਿਉਂ ਚੁੱਪ ਹਨ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਅਪਮਾਨ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦਾ? ਉਹ ਹੋਰ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਬਾਰੇ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਫਿਕਰਮੰਦ ਹਨ ਪਰ ਇਸ ਸਿਧਾਂਤਕ ਅਪਮਾਨ ਬਾਰੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਬੋਲਦੀਆਂ? ਕੀ ਆਦਿ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਅਪਮਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਅਪਮਾਨ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ?

ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਮੈਂ ਸਰਵਜੀਤ ਸਿੰਘ ਰਾਹੀਂ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਜਥੇਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਇਹ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 'ਚਰਨ ਚਲਉ ਮਾਰਗਿ ਗੋਬਿੰਦ' ਨਾਂ ਦੀ ਵੀਡੀਓ ਕੈਸਟ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਕੀ ਉਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਬਚਿੱਤਰ ਨਾਟਕ ਝੂਠਾ ਹੈ? ਤੇ ਹੇਮਕੰਟ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਕਿਉਂ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਕਰਵਾਈ ਸੀ?

ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ 'ਪ੍ਰਥਮ ਭਗਉਤੀ ਸਿਮਰ ਕੈ' ਸ਼ਬਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪੜ੍ਹੇ ਜਾਂਦੇ? ਕੀ ਉਸ ਵੇਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਸੀ? ਜੇ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕਿਉਂ? ਤੇ ਹੁਣ ਕਿਉਂ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਉਣ ਵੇਲੇ ਕਿਹੜੀਆਂ ਪੰਜ ਬਾਣੀਆਂ ਦਾ ਪਾਠ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਕੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਜੇ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਹੁਣ ਕਿਉਂ?

ਕੀ ਸੇਵਾ ਮੁਕਤ ਹੋਣ ਪਿੱਛੋਂ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਸਮਾਜ ਪ੍ਰਤੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਿੰਮੇਵਾਰੀ ਤੇ ਜਵਾਬਦੇਹੀ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈ ਹੈ?

ਦੋ ਧੀਆਂ ਦੇ ਮਾਣਮੱਤੇ ਮਾਪੇ

ਹਾਲ ਹੀ ਵਿਚ ਜਨਮੀ ਮੇਰੀ ਭਤੀਜੀ ਦਾ ਨਾ ਨਾਨਕੀ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਜਨਮ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਅਦੁੱਤੀ ਖੁਸ਼ੀ ਮਿਲੀ। ਅਜਿਹਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਾਡੇ ਖਾਨਦਾਨ ਵਿਚ ਪਹਿਲੀ ਬੱਚੀ ਹੈ, ਪਰ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਉਹ ਅਜਿਹੀ ਪਹਿਲੀ ਬੱਚੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਬਿਲਕੁਲ ਉਸੇ ਵਰਗੀ ਇਕ ਵੱਡੀ ਭੈਣ ਵੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਵੀ ਇਸ ਬੱਚੀ ਦੇ ਜਨਮ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਂ ਪਿੱਛੋਂ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮੁੰਡਾ-ਮੁੰਡਾ ਦਾ ਰਾਗ ਅਲਾਪਦੇ ਨਹੀਂ ਸੁਣਿਆ। ਮੇਰੇ ਭਰਾ-ਭਰਜਾਈ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿਚ ਬੱਚੇ ਦੇ ਲਿੰਗ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਕੋਈ ਸਨਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਹ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਚਾਹਤ ਵਿਚ ਤੀਜਾ ਬੱਚਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨਗੇ। ਇਕ ਪੰਜਾਬੀ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਇਹ ਕੋਈ ਮਾਮੂਲੀ ਘਟਨਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਇਕ ਸਰਮਨਾਕ ਅਤੇ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਭਰੇ ਯੁਗ ਵਿਚ ਆ ਰਹੇ ਬਦਲਾਓ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ। ਜੇ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਕਰੋੜਾਂ-ਅਰਬਾਂ ਧੀਆਂ ਦੀ ਜਨਮ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤੇ ਪਿੱਛੋਂ

ਸ਼ਮਿੰਦਰ ਕੌਰ ਲੱਖੇਵਾਲੀ
ਫੋਨ: 91-75268-08047

ਮੌਤ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਿਆ। ਪਹਿਲੀ, ਦੂਜੀ ਜਾਂ ਤੀਜੀ ਬੇਟੀ ਵਾਲੇ ਪਰਿਵਾਰ ਸਾਡੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਹੋਣਗੇ ਜ਼ਰੂਰ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕੀਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਵੀ ਕਿਵੇਂ ਤ੍ਰਿਸਕਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। 'ਓ ਹੋ ਗੁਡੀਆ ਆ ਗਈ!', 'ਚਲੋ ਜਿਵੇਂ ਰੱਬ ਨੂੰ ਨਮਜ਼ੂਰ', 'ਰੱਬ ਜਵਾਕ ਦੇ ਦਿੰਦਾ, ਉਹਦੇ ਘਰ ਕਿਹੜਾ ਘਾਟਾ ਸੀ' ਵਰਗੇ ਅਪਸ਼ਬਦ ਕੁਤੀਆਂ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਲਈ ਮਾਨਸਿਕ ਸੰਤਾਪ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮਾਣ ਨਾਲ ਦੂਜੀ ਬੱਚੀ ਦਾ ਜਨਮ ਹੁੰਦਾ ਸਾਇਦ ਹੀ ਕਿਤੇ ਦੇਖੀਏ। ਬਿਨਾ ਮੁੰਡੇ ਵਾਲੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਲੋਕ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇਖਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਭਿਆਨਕ ਬਿਮਾਰੀ ਲੱਗੀ ਹੋਵੇ, ਤੇ ਇਹ ਬਿਮਾਰੀ ਹੈ, ਵੰਸ਼ ਦਾ ਅੱਗੇ ਨਾ ਚਲ ਸਕਣਾ। ਜੇ ਲੋਕ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਇੰਨੀ ਮਹੱਤਤਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਕੁਝ ਸਵਾਲ ਹਨ, ਵੰਸ਼ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ? ਤੁਹਾਡਾ ਕਿਹੜਾ ਵੰਸ਼ ਹੈ? ਉਹ ਅੱਗੇ ਕਿਵੇਂ ਚਲਦਾ ਹੈ?

ਉਹ ਬੇਟੀ ਨਾਲ ਅੱਗੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਚਲ ਸਕਦਾ?

ਉਸ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਚਲਾਉਣਾ ਕਿਉਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ?

ਨਸਲਕੁਸ਼ੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬੰਦੇ ਲਈ ਇਹ ਸਵਾਲ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਮਾਜਾਂ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਪੁਰਖ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਵੰਸ਼ ਪੁੱਤਰ ਨਾਲ ਅੱਗੇ ਚੱਲੇਗਾ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਇਸਤਰੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਵੰਸ਼ ਧੀ ਨਾਲ ਅੱਗੇ ਚੱਲੇਗਾ। ਵਿਆਹ ਪਿੱਛੋਂ ਧੀ ਹੀ ਘਰ ਛੱਡ ਕੇ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਸੰਪਤੀ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਹੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ, ਇਹ ਕੋਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਰਿਵਾਜ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕਈ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਅਲਗ ਸਥਿਤੀ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।

ਕੋਈ ਵੀ ਮਨੁੱਖ ਜਨਮ ਸਮੇਂ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਸਮਾਜ ਉਸ ਬੱਚੇ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਆਸਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਸਰੀਰਕ ਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਲੋੜਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਖਾਸ ਰਸਮਾਂ ਰਿਵਾਜ, ਵਿਹਾਰ, ਢਾਂਚਾ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਤੇ ਮੁੱਲ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਰਸਮੇਂ ਰਿਵਾਜ ਸਾਡੀ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਹੋਰ ਵਾਧਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਗਮ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨ ਲਈ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਅਕਸਰ ਇਹ ਸਾਨੂੰ ਸਮਾਜ ਵਲੋਂ ਮਿਲੀ ਸਜਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਕੋਈ ਵੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਇਤਿਹਾਸ, ਮਿਥਿਹਾਸ ਤੇ ਮੌਜੂਦਾ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਤੇ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਯਕੀਨਨ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਤੇ ਰਿਵਾਜਾਂ ਦਾ ਟੀਚਾ ਮਨੁੱਖੀ ਭਲਾਈ ਤੇ ਸਰਵਪੱਖੀ ਵਿਕਾਸ ਹੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਸ਼ਬਦ ਦੋ ਸ਼ਬਦਾਂ-ਸੱਭਿਆ ਅਤੇ ਆਚਾਰ ਤੋਂ ਮਿਲ ਕੇ ਬਣਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ, ਅਜਿਹਾ ਵਿਹਾਰ ਕਰਨਾ, ਜੋ ਸੱਭਿਆਕ ਹੈ। ਕੀ ਅਸੀਂ ਕਦੇ ਸੋਚਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਵਾਕਿਆ ਹੀ ਸੱਭਿਆ ਆਚਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ? ਸਾਡੀਆਂ ਜੋ ਸਮਾਜਕ ਮਾਨਤਾਵਾਂ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੇ ਵਿਨਾਸ਼ ਦਾ

ਕਾਰਨ ਬਣ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਆਖਿਰ ਕਿਉਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ? ਰਸਮੇਂ ਰਿਵਾਜ ਸਮਾਜਕ ਢਾਂਚੇ ਨੂੰ ਸੁਚਾਰੂ ਰੂਪ ਨਾਲ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਜੋ ਅਸੀਂ ਲਗਾਤਾਰ ਵਿਕਸਿਤ ਹੁੰਦੇ ਰਹੀਏ। ਜਦ ਉਹੀ ਰਿਵਾਜ ਵਿਗੜ ਕੇ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਬਣ ਜਾਣ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅੰਧਾ-ਧੁੰਦ ਪਾਲਣਾ ਬੰਦ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ? ਗਲਤ ਉਤੇ ਸਹੀ ਦੀ ਮੋਹਰ ਲੱਗ ਜਾਣਾ ਹੋਰ ਵੀ ਵਿਨਾਸ਼ਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਟਕਕਾਰ ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਸਿੰਘ

ਸਟੇਜ 'ਤੇ ਬੋਲਦੇ ਸਨ ਕਿ ਜੇ ਵੀ ਮਾਦਾ ਭਰੂਣ ਹੱਤਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ 'ਤੇ ਧਾਰਾ 302 ਤਹਿਤ ਕਤਲ ਦਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ; ਪਰ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਦੇਖੀਆਂ ਲਈ ਸਖਤ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਦੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣਗੀਆਂ? 2019 ਵਿਚ ਵੀ ਔਰਤਾਂ ਮੌਲਿਕ ਹੱਕਾਂ ਤੋਂ ਵਾਂਝੀਆਂ ਹਨ। ਭਾਰਤੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 14 ਤੋਂ 18 ਅਨੁਸਾਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਭਾਰਤੀ ਨਾਗਰਿਕ ਨਾਲ ਲਿੰਗ, ਧਰਮ, ਜਾਤ ਆਦਿ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਵਿਤਕਰਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਧਾਰਾ 19 ਤੋਂ 22 ਸਭ ਨੂੰ ਇੱਕੋ ਜਿਹੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ, ਧਾਰਾ 21 ਸਭ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਨਿੱਜੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਕਰਦੀ ਹੈ; ਪਰ ਕੀ ਸਭ ਭਾਰਤੀ ਔਰਤਾਂ ਇਹ ਹੱਕ ਮਾਣ ਰਹੀਆਂ ਹਨ?

ਔਰਤ ਕੋਲ ਅੱਜ ਵੀ ਸਿਰਫ ਕਾਗਜ਼ੀ ਬਰਾਬਰੀ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਅਜੇ ਵੀ ਬਰਾਬਰੀ ਦਾ ਹੱਕ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਰੋੜਾਂ ਔਰਤਾਂ

ਹਨ, ਜੋ 18-20 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਵਿਆਹ ਕਰਾ ਕੇ ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਆਈਆਂ, 50-60 ਸਾਲ ਤਨ-ਮਨ ਨਾਲ ਉਸ ਘਰ ਨੂੰ ਸਾਂਭਿਆ-ਸਵਾਰਿਆ, ਨੀਂਦ ਤਿਆਗੀ, ਸਿਹਤ ਗਵਾਈ ਪਰ ਘਰ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਵਿਚੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਇਕ ਉਤਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਅਤੇ ਪੋਤਿਆਂ ਦੇ ਨਾਂ ਜਾਇਦਾਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਮਾਂ ਜਾਂ ਦਾਦੀ ਦੇ ਨਾਂ ਨਹੀਂ। ਕਿਉਂ? ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਔਰਤ ਹੈ! ਇਹੀ ਇਕ ਜਵਾਬ ਹੈ, ਜੋ ਬੜੇ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਅਕਸਰ ਸੁਣਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਔਰਤ ਅਸਲ ਵਿਚ ਹੈ ਕਿਸ ਘਰ ਦੀ? ਇਸ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੇ ਆਰਥਕ ਹੱਕ ਮਾਰੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਨਾ ਹੀ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦਾ ਮੁੱਢਲਾ ਹੱਕ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਔਰਤਾਂ, ਬੱਚੀਆਂ ਕਿੰਨੀਆਂ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹਨ? ਇਹ ਸਭ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਹੈ। ਉਹ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਇਹ ਜਵਾਬ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਖੋਹਣ ਲਈ ਕਾਫੀ ਹੈ।

ਅਕਸਰ ਅਸੀਂ ਧੀ ਨੂੰ ਪੁੱਤ ਕਹਿ ਕੇ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਕਿਉਂ? ਕਿਉਂਕਿ ਅਸੀਂ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਧੀ ਹੋਣਾ ਸਨਮਾਨਜਨਕ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਵਡਿਆਈ ਦੇਣ ਲਈ ਮਰਦ ਦਾ ਸੰਬੋਧਨ ਵਰਤਦੇ ਹਾਂ। ਬਹਾਦਰ ਔਰਤ ਨੂੰ ਵਡਿਆਈ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਮਰਦ ਸਮਾਜ ਉਸ ਨੂੰ ਮਰਦਾਨੀ ਕਹਿ ਕੇ ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਮਰਦ ਨੂੰ ਹੀ ਵਡਿਆ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਸਾਡੇ ਇਤਿਹਾਸ, ਮਿਥਿਹਾਸ ਅਤੇ ਲੋਕ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਭਰੀ ਪਈ ਹੈ। ਬੜੀ ਮਿਹਨਤ ਅਤੇ ਚਾਅ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਦਾਦੀ ਤੋਂ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਗੀਤ ਮੈਂ ਅੱਗੇ ਸਾਂਝੇ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗੀ, ਸਗੋਂ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦੇਵਾਂਗੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਵੀ ਮਰਦ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਔਰਤ ਨੂੰ ਹੀਣ ਨਜ਼ਰੀਏ ਨਾਲ ਦੇਖਦੇ ਹਨ।

ਔਰਤ ਕਿਸੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰੇ ਤਾਂ ਅਸੀਸ ਉਸ ਦੇ ਭਾਈ ਜਾਂ ਪਤੀ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕਿਉਂ? ਕਿਉਂਕਿ ਪੁਰਾਤਨ ਭਾਰਤੀ ਰੂੜੀਵਾਦੀ ਸਮਾਜ ਅਨੁਸਾਰ ਮਰਦ ਦੀ ਛਤਰ-ਛਾਇਆ ਵਿਚ ਹੀ ਔਰਤ ਦਾ ਸਵਰਗ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਆਸੇ-ਪਾਸੇ

ਦੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚੋਂ ਮੈਂ ਸਿਰਫ ਪੰਜ ਪਰਿਵਾਰ ਅਜਿਹੇ ਦੇਖੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੋ ਬੇਟੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੇਟੇ ਲਈ ਧੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਾਰਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ 'ਚੋਂ ਦੋ ਪਰਿਵਾਰ ਕੁਝ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਕੈਨੇਡਾ ਜਾ ਵਸੇ ਸਨ। ਤਿੰਨ ਪਰਿਵਾਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹੀ ਹਨ। ਕੈਨੇਡਾ ਵਾਲੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਬੇਟਾ ਨਾ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਓਨਾ ਨਹੀਂ ਸੁਣਨਾ ਪੈਂਦਾ, ਜਿੰਨਾ ਪੰਜਾਬ ਰਹਿੰਦੇ ਜੋੜਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਣਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਬੇਟਾ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਲੋਕ ਬੱਚੀਆਂ ਤੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦਾ ਮਾਨਸਿਕ ਸੋਸ਼ਣ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਸੋਚਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਪੁੱਤਰ ਹੋਣਾ ਏਨਾ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ?

ਇਕ ਜੋੜਾ ਅਜਿਹਾ ਹੈ, ਜੋ ਆਪਣੀਆਂ ਦੋਹਾਂ ਬੇਟੀਆਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ-ਖੁਸ਼ੀ ਪਾਲਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਲੋਕ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਇਕ ਹੋਰ ਬੱਚਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਦਬਾਓ ਬਣਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਜੋੜੇ ਵੀ ਹਨ, ਜੋ ਸਮਾਜ ਦੀ ਭੇਡ-ਚਾਲ ਪੁੱਤਰ ਦਾ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਇਹ ਸੋਚਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਖੁਦ ਕੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ? ਇਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਇਕ ਇੱਕੀ ਬੇਟੀ ਹੈ, ਜਦ ਮੈਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਜਾਣਨ ਲਈ ਕਾਲ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਬੱਚੀ ਦੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਜਵਾਬ ਨਾ ਅਹੁਤਿਆ, ਉਸ ਨੇ ਝੱਟ ਫੋਨ ਕਟ ਦਿੱਤਾ। ਯਕੀਨਨ ਉਹ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪੰਜਾਬੀ ਜਾਂ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪੰਜਾਬੀ-ਦੋਹਾਂ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਦੋ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਚੰਗੀ ਖਬਰ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਕੈਨੇਡਾ ਵਾਲੇ ਵੀ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਉਹ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਭਰੂਣ ਹੱਤਿਆ ਕਰਨ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਫੇਰੀ ਪਾਉਂਦੇ ਰਹੇ ਹਨ।

ਇਹ ਸਾਰਾ ਜੰਜਾਲ, ਜੋ ਮਨੁੱਖੀ ਨਸਲਕੁਸ਼ੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੈ, ਇਸ ਪਿੱਛੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਤੱਤ ਛੋਟੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਹੈ। ਬੁਢਾਪੇ ਵਿਚ ਸੁੱਖ ਦੀ ਗਾਰੰਟੀ ਨਾ ਧੀ ਦੇ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਨਾ ਪੁੱਤ। ਉਂਜ ਇਹ ਸਭ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਧੀਆਂ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਦਾ ਵੱਧ ਖਿਆਲ ਰੱਖਦੀਆਂ ਹਨ।

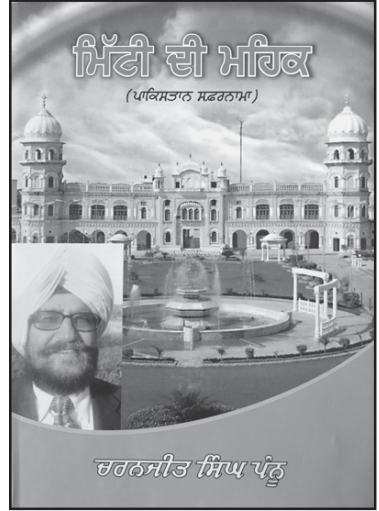
15 ਅਗਸਤ 2014 ਤੋਂ ਰਾਜਸਥਾਨ ਸਰਕਾਰ (ਵਸੁੰਧਰਾ ਰਾਜੇ) ਨੇ ਭਾਮਾਸ਼ਾਹ ਯੋਜਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਕੇ ਔਰਤ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਸੁਧਾਰਨ ਵਿਚ ਵੱਡਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਦੀ ਬਹੁਤ ਲੋੜ ਹੈ।

ਦੋ ਜਾਂ ਚਾਰ ਧੀਆਂ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦੇਣਾ ਹੀ ਕਾਫੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਹਿਮ ਹੈ ਉਸ ਸਮਾਜ ਦੀ ਉਸਾਰੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਹ ਆਜ਼ਾਦੀ, ਬਰਾਬਰੀ ਤੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਭਰਿਆ ਜੀਵਨ ਜਿਉਂ ਸਕਣ। ਆਪਣੀ ਸਮਰਥਾ ਨਾਲ ਖੁਦ ਦੀ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਪਾ ਸਕਣ।

ਵਾਹਗਾ ਗੇਟ

ਭਾਰਤ ਦੀ ਪੱਛਮੀ ਸਰਹੱਦ 'ਤੇ ਇੱਕ ਬੁਲੰਦ ਗੇਟ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ 'ਗੇਟ ਵੇ ਆਫ ਇੰਡੀਆ' ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਇਸ ਗੇਟ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹੇ ਮੁਸਕਰਾ ਰਹੇ ਹਨ। 1947 ਦੀ ਭਾਰਤ-ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵੰਡ ਸਮੇਂ ਅਟਾਰੀ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਪਿੰਡ ਵਾਹਗਾ ਲਾਗੇ ਇਹ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਹੱਦ ਨਿਯਤ ਹੋਈ ਸੀ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਦੋ ਟੁਕੜੇ ਹੋ ਗਏ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ ਲਾਹੌਰ ਜਾਂਦੀ ਰੇਲਵੇ ਲਾਈਨ ਤੇ ਜੀ. ਟੀ. ਰੋਡ ਵਾਹਗੇ ਆ ਕੇ ਕੱਟੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਉਸ ਪਾਰ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਪੰਜਾਬ ਬਣ ਗਿਆ ਤੇ ਇੱਧਰਲਾ ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ। ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਇਕੱਠੇ ਰਹਿੰਦੇ-ਰਸਦੇ ਹਿੰਦੂ, ਮੁਸਲਿਮ, ਸਿੱਖ, ਇਸਾਈ ਸਾਰੇ ਦੋ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚਾਲੇ ਵੰਡੇ

ਚਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਪੰਨੂ
ਫੋਨ: 408-608-4961

ਗਏ।

ਹੁਣ 'ਪੰਜਾਬ ਸਿੰਘ' ਜਦ ਕਦੇ ਇਸ ਗੇਟ ਦੇ ਮੁੱਢ ਬੈਠ ਕੇ ਆਪਣੀ ਕਹਾਣੀ ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸੁਣਨ ਵਾਲਾ ਤੇ ਸੁਣਾਉਣ ਵਾਲਾ-ਦੋਵੇਂ ਭੁੱਬਾਂ ਮਾਰਨ ਲੱਗਦੇ ਹਨ। ਕੀ ਸੋਚਿਆ ਸੀ! ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ! ਇਹ ਵਿਸ਼ਾਲ ਪੰਜਾਬ, ਜੋ ਰਿਗੁ ਵੇਦ ਸਮੇਂ 'ਸਪਤ ਸਿੰਧੂ' ਸਤ ਨਦੀਆਂ-ਯਮੁਨਾ, ਸਤਲੁਜ, ਬਿਆਸ, ਰਾਵੀ, ਝਨਾਂ, ਜਿਹਲਮ ਤੇ ਸਿੰਧ ਦਾ ਦੇਸ਼ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ; ਚੰਦਰ ਗੁਪਤ ਮੌਰੀਆ ਦੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਤੱਕ ਪੰਚ ਨਦ ਯਾਨਿ ਸਤਲੁਜ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹਿੰਦੂਕੁਸ਼ ਤੱਕ ਨਦੀਆਂ ਵਿਚਾਲੇ ਸੁੰਗਤ ਗਿਆ। ਮੁਗਲਾਂ ਵੇਲੇ ਪੰਜ-ਆਬ ਭਾਵ ਸਤਲੁਜ, ਬਿਆਸ, ਰਾਵੀ, ਝਨਾਂ ਤੇ ਜਿਹਲਮ ਦੀ ਧਰਤੀ ਪੰਜਾਬ ਬਣ ਗਈ।

ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਸਮੇਂ ਦਾ ਪੰਜਾਬ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਪੰਜਾਬ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਛੇ ਸੂਬੇ ਸਨ-ਮੁਲਤਾਨ, ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ, ਪੇਸ਼ਾਵਰ, ਕਸ਼ਮੀਰ, ਲਾਹੌਰ ਤੇ ਸੂਬਾ ਸਰਹਿੰਦ। ਉਸ ਪਿੱਛੋਂ ਬਹੁਤ ਵਾਰ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਕਾਟ ਛਾਂਟ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ। 1849 ਵਿਚ ਇਸ ਨਾਲੋਂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਟੁੱਟ ਗਿਆ। 1901 ਵਿਚ ਉਤਰ ਪੱਛਮੀ ਸਰਹੱਦ ਦਾ ਸੂਬਾ ਵੱਖ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ 1911 ਵਿਚ ਦਿੱਲੀ ਕੱਟ ਕੇ ਪਾਸੇ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। 1947 ਵਿਚ ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਤੇ ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਆ ਗਿਆ।

ਇੱਥੇ ਹੀ ਬੱਸ ਨਹੀਂ, 1947 ਪਿੱਛੋਂ ਪਹਾੜੀ ਰਿਆਸਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਕੈਰੋਂ ਇਸ ਸੁੰਦਰ ਸੁਹਣੇ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਮਥੂਰਾ, ਗਵਾਲੀਅਰ ਤੱਕ ਮਹਾਂ ਪੰਜਾਬ ਬਣਾਉਣਾ ਲੋਚਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਅਕਾਲੀਆਂ ਦੇ ਮੋਰਚਿਆਂ ਨੇ 1966 ਵਿਚ ਇਸ ਦੇ ਚਾਰ ਟੁਕੜੇ ਕਰਾ ਦਿੱਤੇ। ਹਰਿਆਣਾ, ਹਿਮਾਚਲ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਕੇਂਦਰ ਕੱਢ ਕੇ ਚੌਥਾ ਕੇਵਲ ਦੋ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੇ ਦੋਆਬ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਹੁਣ ਉਪਰਲੇ ਡਾਢਿਆਂ ਦੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪਾਣੀਆਂ 'ਤੇ ਵੀ ਅੱਖ ਹੈ। ਐ ਪੰਜਾਬ! ਕਰਾਂ ਕੀ ਸਿਫਤ ਤੇਰੀ। ਇਕ ਭਰਾ ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ ਤਾਂ ਅੱਡ ਹੋ ਕੇ ਸਦੀਵੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਗੁਆਂਢੀ ਵਾਂਗ ਵਿਚਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਇਧਰਲੇ ਦੇ ਅੱਗੇ ਹੋਰ ਵੱਖਰੀਆਂ ਰਿਆਸਤਾਂ ਬਣ ਕੇ ਕਰੀਬੀ ਸਰੀਕ ਫਰੀਕ ਬਣ ਗਏ।

14-15 ਅਗਸਤ 1947 ਦੀ ਭਿਆਨਕ ਰਾਤ 48 ਘੰਟਿਆਂ ਦੇ ਲੰਮੇ ਕਹਿਰ ਨੇ ਡੇਢ ਕਰੋੜ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹਿੰਦੂ, ਸਿੱਖ, ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਵੱਸਦੇ ਰਸਦੇ ਘਰ ਘਾਟ ਛੱਡ ਕੇ ਦੂਜੇ ਨਵਜੰਮੇ ਦੇਸ਼ ਵੱਲ ਕੂਚ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਬੇਗੁਨਾਹ ਨੌਜੁਆਨ, ਬੱਚੇ, ਬੁੱਢੇ, ਮਰਦ, ਔਰਤਾਂ ਇਸ ਵੰਡ ਦੀ ਭੇਟ ਚੜ੍ਹੇ। ਇਸ ਵੰਡ ਸਮੇਂ ਕੁਝ ਸਿਆਸੀ ਚੌਧਰੀਆਂ ਦੀ ਹਉਮੈ ਖਾਤਰ ਕੋਈ ਢਾਈ ਲੱਖ ਲੋਕਾਂ ਨੇ

ਜਾਨਾਂ ਗਵਾਈਆਂ। ਆਮ ਨਾਗਰਿਕ ਦੋਹਾਂ ਪੁੜਾਂ ਥੱਲੇ ਘੁਣ ਵਾਂਗ ਪਿਸ ਗਿਆ। ਕੋਈ ਇਕ ਕਰੋੜ ਸਾਢੇ ਤਿੰਨ ਲੱਖ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜਮੀਨ ਜਾਇਦਾਦ ਦਾ ਵਿਨਾਸ਼ ਹੋਇਆ। ਕੋਈ ਇਕ ਕਰੋੜ 32 ਹਜ਼ਾਰ ਔਰਤਾਂ ਨਾਲ ਬੇਹੁਰਮਤੀ, ਬਲਾਤਕਾਰ ਹੋਏ।

1947 ਪਿੱਛੋਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚਾਲੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਕਈ ਜੰਗਾਂ ਹੋਈਆਂ। ਅੱਸੀ ਹਜ਼ਾਰ ਤੋਂ ਵੱਧ ਫੌਜੀ ਜਵਾਨ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ ਤੇ ਇਕ ਲੱਖ 8 ਹਜ਼ਾਰ ਫੌਜੀ ਜੰਗੀ ਕੈਦੀ ਹੋਏ। ਵਾਹਗਾ ਸਰਹੱਦ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਪਾਸੇ ਹੈਵਾਨੀਅਤ ਦਾ ਨੰਗਾ ਨਾਚ ਹੋਇਆ। ਸੈਂਕੜੇ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਇਕੱਠੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਿੰਦੂ, ਮੁਸਲਮਾਨ ਤੇ ਸਿੱਖ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਜਾਨੀ ਦੁਸ਼ਮਣ ਬਣ ਗਏ। ਔਰਤਾਂ ਦੀਆਂ ਪੱਤਾਂ ਰੋਲੀਆਂ ਗਈਆਂ; ਜਵਾਨ, ਬਜ਼ੁਰਗ, ਬੱਚੇ ਅਤੇ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਮੂਲੀਆਂ-ਗਾਜਰਾਂ ਵਾਂਗ ਕੱਟਿਆ ਗਿਆ। ਗੁਰੂਆਂ, ਪੀਰਾਂ ਤੇ ਵਾਰਸ ਸ਼ਾਹ, ਬੁੱਲੇ ਸ਼ਾਹ ਵਰਗੇ ਫੱਕਰਾਂ ਦੀ ਧਰਤੀ ਬੇਦੋਸ਼ੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਖੂਨ ਨਾਲ ਰੰਗੀ ਗਈ। ਆਪਣੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਘਰ, ਮਹਿਲ ਮੁਨਾਰੇ ਪਾ ਕੇ ਬੈਠੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੂ, ਸਿੱਖ ਜਿਮੀਂਦਾਰ, ਅਮੀਰ ਵਜੀਰ ਆਪਣੇ ਤੰਗਤ ਤੱਪਤ ਸਮੇਤ ਵਾਹਗਾ ਤੋਂ ਆਰ-ਪਾਰ ਹੋ ਗਏ।

ਇਹ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਸਰਹੱਦ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਤੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਰਸਮੇ ਰਿਵਾਜ, ਰਹਿਣੀ-ਬਹਿਣੀ, ਸਭਿਆਚਾਰ ਤੇ ਆਪਸੀ ਪ੍ਰੇਮ ਪਿਆਰ ਨਾ ਵੰਡ ਸਕੀ। ਕੁਝ ਦੇਰ ਪਿੱਛੋਂ ਜਦ 1947 ਦੀ ਵੱਖ ਟੁੱਕ ਦੇ ਜ਼ਖਮਾਂ 'ਤੇ ਕੁਝ ਅੰਗੂਰ ਆਇਆ ਤਾਂ ਸਰਹੱਦ 'ਤੇ 'ਕੇਰਾਂ ਫਿਰ ਧੂੜ ਧਮੱਕੇ ਦੇ ਬੱਦਲ ਛਾ ਗਏ। ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਇਕ ਭਰਾ ਨਾ ਰਹਿ ਕੇ ਇਕ ਦੁਸ਼ਮਣ ਬਣ ਗਿਆ। 1971 ਵਿਚ ਢਾਕਾ, ਬੰਗਲਾ ਦੇਸ਼ ਉਸ ਤੋਂ ਅੱਡ ਹੋ ਗਿਆ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਜੋ ਪਿਛਲੇ 70 ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਾਂ ਜੰਮੂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿਚ ਅੱਜ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਹ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਉਹੀ ਕਿੱਤ ਕੱਢਣ ਦਾ ਇਕ ਹਿੱਸਾ ਹਨ। ਮਾੜਾ ਗੁਆਂਢੀ ਰੱਜੇ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਈਰਖਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਨਾ ਖਾਣਾ, ਨਾ ਖਾਣ ਦੇਣਾ; ਨਾ ਨੱਚਣਾ, ਨਾ ਨੱਚਣ ਦੇਣਾ। ਇਸ ਲਈ ਭਾਰਤ ਦੀ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਰੋੜਾ ਬਣ ਕੇ ਰੜਕੀ ਤੇ ਭਾਰਤ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਉਹ ਹਰ ਸਿੱਧਾ-ਅਸਿੱਧਾ ਹਰਬਾ ਵਰਤਣ ਲੱਗਾ।

1965 ਤੇ 1971 ਦੀਆਂ ਲੜਾਈਆਂ ਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਭਖਦੇ ਮੁੱਦੇ ਨੇ ਸਾਬਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇਹ ਰਿਸ਼ਤੇ ਤੇ ਸਾਂਝਾ ਹੁਣ ਕਦੇ ਵੀ ਮੁੜ ਨਹੀਂ ਜੁੜਨ ਲੱਗੀਆਂ। ਦੋਹਾਂ ਲੜਾਈਆਂ ਵਿਚ ਭਾਰਤੀ ਫੌਜਾਂ ਇਸੇ ਰਸਤੇ ਹੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋਈਆਂ ਸਨ ਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਫੌਜ ਨੂੰ ਪਿੱਛੇ ਲਾਹੌਰ ਲਾਗੇ ਇੰਫੋਗਿਲ ਕੈਨਾਲ ਤੱਕ ਧੱਕ ਕੇ ਲੈ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਇਕ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਕਸਬਾ ਡੋਗਰਾਈ ਵਾਹਗੇ ਦੀ ਸਰਹੱਦ ਤੋਂ ਕੋਈ 10-12 ਕਿੱਲੋਮੀਟਰ ਹੈ, ਮੈਂ ਖੁਦ ਜਾ ਕੇ ਦੇਖਿਆ ਸੀ। ਇੱਥੇ ਭਾਰਤੀ ਫੌਜੀ, ਟੈਂਕਾਂ ਜਾਂ ਗੱਡੀਆਂ ਜਾਂ ਗੋਲੀਆਂ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੋਰ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿਸ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਗੇਟ ਦਾ ਜ਼ਿਹਨ ਬਹੁਤ ਸਬਰ ਵਾਲਾ ਹੈ। 'ਅੰਨ੍ਹਾ ਮਾਰੇ ਅੰਨ੍ਹੀ ਨੂੰ, ਘਸ਼ੁੰਨ ਵਜੇ ਬੰਮੀ ਨੂੰ' ਵਾਂਗ ਇਸ ਨੂੰ ਦੋਹਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਕੋਲੋਂ ਹੁੱਝਾਂ ਪੈਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਦੋਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ, ਗੋਲੇ ਇਸ ਦਾ ਸਰੀਰ ਛਲਣੀ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ।

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਸੰਤਾਪ ਤੋਂ ਕੁਝ ਫੁਰਸਤ ਪਾ ਕੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਖਾਸ ਕਰ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ, ਲੇਖਕਾਂ ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ ਤੇ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਨੇ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਾਗਰੂਕ ਕਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰਲੀ ਪੰਜਾਬੀਅਤ ਨੂੰ ਹਲੂਣ ਕੇ, ਆਪਣੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਸਾਂਝ ਦਾ ਵਾਸਤਾ ਦੇ ਕੇ ਦੋਹਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਵਿਚਲਾ ਕਲੋਸ਼ ਮਿਟਾ ਕੇ ਸਾਂਝੀ ਦਾ ਮਾਹੌਲ ਸਿਰਜਿਆ ਜਾਵੇ। ਸੈਂਕੜਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀਅਤ ਦੇ ਲੰਬਤਦਾਰ ਤੇ ਮੰਨੇ-ਪ੍ਰਮਾਣੇ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਸਰਹੱਦ 'ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਉਧਰ ਰਹਿੰਦੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਮਾਰਨ ਦੀ ਰਿਹਰਸਲ ਕਰਨ ਲੱਗੇ।

'ਵੀਰੋ ਆ ਜਾਓ! ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਆਓ, ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਰਹੋ, ਅਸੀਂ ਇਕ ਹਾਂ, ਆਓ ਰਲ ਕੇ ਰਹੀਓ।' ਜੇ ਮਾੜਾ ਮੋਟਾ ਗੁੰਗਾਰਾ ਉਧਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਭਰਿਆ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੂੰਹ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਧਰਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ

ਮੁੜ ਹੇਜ ਚੜ੍ਹਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੋਮਬਤੀਆਂ ਬਾਲ ਕੇ ਬਾਰਡਰ ਵੱਲ ਮਾਰਚ ਕੀਤਾ। ਰੇਡੀਓ ਤੇ ਮੀਡੀਏ ਵਿਚ ਕੁਝ ਦੇਰ ਚਰਚਾ ਹੋਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਮੋਮਬਤੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦਾ ਦਿਲ ਰੌਸ਼ਨ ਨਾ ਕਰ ਸਕੀਆਂ। ਉਧਰਲੇ ਅਦੀਬ ਵੀ ਨਿਰਾਸ਼ ਪਰਤ ਗਏ।

ਇਹ ਗੇਟ ਪੰਜਾਬ ਨਾਲ ਹੁੰਦੇ ਤ੍ਰਾਸਦਿਕ ਵਰਤਾਰੇ ਦੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਭਰਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਇਕ ਲਹਿਰ ਚੱਲੀ ਸੀ, ਇਸ ਗੇਟ 'ਤੇ ਭਾਰਤ-ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੋਸਤੀ ਦੀ ਸਾਂਝ ਦੇ ਫੁੱਲ ਬੂਟੇ ਲਾਉਣ ਦੀ। ਗੇਟ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪੌਦੇ ਲਾਉਣੇ ਸਨ। ਮੇਲਾ ਲੱਗਾ, ਕਈ ਦਰਬਾਰ ਹੋਇਆ, ਦੋਹਾਂ ਪੰਜਾਬਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝ ਦੇ ਗੀਤ ਗਾਏ ਗਏ। 'ਇਸ ਕੰਡਿਆਲੀ ਤਾਰ ਨੇ ਇਕ ਦਿਨ ਫੁੱਲ ਬਣਨਾ' ਜਾਂ 'ਕਦੇ ਚੰਦ ਅਸਮਾਨ ਤੋਂ ਆ ਕੇ ਖੜ੍ਹ ਸਾਡੇ ਬਾਲਾਂ ਨਾਲ' ਵਾਂਗ ਇਕ ਸੁਪਨਾ ਸੀ, ਜੋ ਇਕ-ਪਾਸੜ ਹੀ ਪਲਮਦਾ ਰਿਹਾ। ਲਹਿੰਦੇ ਪਾਸਿਓਂ ਕੋਈ ਗੁੰਗਾਰਾ ਨਾ ਆਇਆ। ਇਧਰਲੇ ਸ਼ੌਕੀਨਾਂ ਦੇ ਲਾਏ ਤੰਬੂ ਕਾਨਾੜਾ ਝੱਖੜ ਉਡਾ ਕੇ ਲੈ ਗਿਆ। ਕੁੱਝ ਲੇਖਕਾਂ ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਦੀਆਂ ਡਾਂਗਾਂ ਖਾਣੀਆਂ ਪਈਆਂ, ਪਰ ਹੱਥ ਪੱਲੇ ਕੁਝ ਨਾ ਪਿਆ।

ਇੰਗਲੈਂਡ ਤੋਂ ਆਇਆ ਨਾਵਲਕਾਰ ਹਰਜੀਤ ਅਟਵਾਲ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ ਤਲਵਿੰਦਰ, ਡਾ. ਜੋਗਿੰਦਰ ਕੈਰੋਂ, ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਹੁੰਦਲ, ਚਰਨਜੀਤ ਪੰਨੂ, ਜਲੰਧਰ ਤੋਂ ਜਿੰਦਰ, ਭਗਵੰਤ ਰਸੂਲਪੁਰੀ, ਦੇਸ ਰਾਜ ਕਾਲੀ, ਤੇ ਕਈ ਹੋਰ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਸੱਜਣ ਪੱਕੀ ਸੜਕ 'ਤੇ ਹੀ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੀ ਲਾਟ ਨੇੜੇ ਮਿੱਟੀ ਦੀਆਂ ਚਾਰ ਮੁੱਠਾਂ ਰੱਖ ਕੇ ਤੀਲੀਆਂ ਵਾਂਗ ਕੁਝ ਬੂਟੇ ਗੱਡ ਆਏ। ਗੇਟ ਤੋਂ ਪਾਰਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਰੋਜ਼ਰਾਂ ਨੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਡਾਂਗਾਂ ਵਰ੍ਹਾ ਕੇ ਲੰਛੇ ਲੁੰਜੇ ਕਰ ਕੇ ਵਾਪਸ ਮੋੜਿਆ, ਉਹ ਵੀ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਅਖਬਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸੁਰਖੀਆਂ ਵਿਚ ਸੀ। ਫਿਰ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਉਧਰ ਮੂੰਹ ਕਰਨ ਦੀ ਜੁਰਅਤ ਨਾ ਕੀਤੀ। ਨਾ

ਹੀ ਕੰਡਿਆਲੀ ਤਾਰ ਫੁਲ ਬਣੀ ਤੇ ਨਾ ਉਸ ਨੇ ਕਦੇ ਬਣਨਾ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਇਕਪਾਸੜ ਉਪਰਾਲੇ ਕਦੇ ਵੀ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸਵਾਰਦੇ। ਉਸ ਦਿਨ ਭਾਰਤੀ ਰਾਖੀਆਂ ਨੇ ਅੰਦਰਲੇ ਗੇਟ ਦੀਆਂ ਸੀਖਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣ ਬੁਝ ਕੇ ਤਾੜਾ ਕਾਲਾ ਰੰਗ ਲਾ ਰੱਖਿਆ ਸੀ, ਸ਼ਾਇਦ ਭੀੜ ਰੋਕਣ ਲਈ। ਮੇਰੇ ਚਿੱਟੇ ਕਮੀਜ਼ ਦੀ ਜੇਬ ਨੂੰ ਲੱਗਾ ਇਹ ਰੰਗ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਇਸ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਤਾੜਾ ਰੱਖਦਾ ਰਿਹਾ।

ਹੁਣ ਵੀ 14-15 ਅਗਸਤ ਨੂੰ ਹਰ ਸਾਲ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਜਸ਼ਨ ਮਨਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਆਪਸੀ ਪ੍ਰੇਮ ਪਿਆਰ ਦੀ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤੀ ਵਾਸਤੇ ਬੜੀ ਸ਼ਿੱਦਤ ਨਾਲ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਦਿੱਲੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਥਾਵਾਂ ਤੋਂ ਹਰ ਸਾਲ ਅਮਨ ਸ਼ਾਂਤੀ ਮਾਰਚ ਵਾਹਗਾ ਬਾਰਡਰ ਤੱਕ ਕੱਢੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਵਾਹਗਾ ਸਰਹੱਦ ਗੇਟ ਅਤੇ ਡੋਰਾ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਵਿਖੇ ਦੋਹਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚਾਲੇ ਮੇਲ ਮਿਲਾਪ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਮੇਲਿਆਂ ਵਿਚ ਸਤਨਾਮ ਮਾਣਕ, ਰਮੇਸ਼ ਯਾਦਵ, ਕੁਲਦੀਪ ਨਈਅਰ, ਡਾ. ਜਗੀਰ ਸਿੰਘ ਨੂਰ, ਡਾ. ਕੈਰੋਂ, ਹਰਭਜਨ ਹੁੰਦਲ, ਸੁਰਜੀਤ ਪਾਤਰ, ਕੁਲਦੀਪ ਸਿੰਘ ਵਡਾਲਾ, ਪ੍ਰੋ. ਬਲਵਿੰਦਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਆਦਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ ਤੇ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਰਲ ਕੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਯੋਗਤਾ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣੀ ਕਲਮ ਅਜ਼ਮਾਉਂਦੇ ਰਹੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਰਹੱਦਾਂ 'ਤੇ ਪਿਆਰ

ਦੇ ਗੁਲਦਸਤੇ ਵੰਡੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਵੀ ਗੁੰਗਾਰਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕ ਵੀ ਸਦਭਾਵਨਾ ਗੁਲਦਸਤੇ ਲੈ ਕੇ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਸਰਹੱਦ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਮੁੜ ਮਿਲਣ ਦੀ ਸਿੱਕ ਪੁਗਟਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਮਾਸ਼ਾ ਅੱਲਾ! ਕਿਸੇ ਭਲੇ ਵੇਲੇ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਅੱਲਾ ਤਾਲਾ, ਰੱਬ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਮਨਜ਼ੂਰ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤੇ ਇਹ ਸਰਹੱਦ ਆਮ ਆਵਾਮ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਦੀਆਂ ਦੂਰੀਆਂ ਮਿਟਾ ਦੇਵੇ।

ਅੰਦਰਲੇ ਗੇਟ ਤੋਂ ਮੇਰਾ ਮਤਲਬ ਜੀਰੇ ਲਾਈਨ ਤੇ ਉਹ ਗੇਟ ਹੈ, ਜੋ 'ਨੋ ਮੈਨ ਲੈਂਡ' 'ਤੇ ਸਥਿਤ ਹੈ। ਉਧਰਲੇ ਪਾਸੇ 'ਨੋ ਮੈਨ ਲੈਂਡ' ਤੋਂ ਪਾਰ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਇਕ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਸੀਖਾਂ ਵਾਲਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦਰਵਾਜ਼ਿਆਂ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਝੰਡੇ ਝੁਲਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਹਰ ਰੋਜ਼ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਸੂਰਜ ਛਿਪਣ ਸਮੇਂ ਝੰਡਾ ਉਤਾਰਨ ਦੀ ਰੋਮਾਂਚਕ ਰਸਮ ਦੋਹਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸਿਪਾਹੀ ਦੋਸਤ ਸ਼ਰੀਕਾਂ ਵਾਂਗ ਰਲ ਕੇ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਬੜਾ ਸੁੰਦਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਰਵਾਜ਼ਿਆਂ ਸਾਹਮਣੇ ਦੋਹਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਦਰਸ਼ਨੀ ਕੱਦ ਵਾਲੇ ਜੁਆਨ ਮਰਦ ਔਰਤਾਂ ਪਰੇਡ ਕਰਦੇ ਬੂਟਾਂ ਦੀ ਧਮਕ ਨਾਲ ਧਰਤੀ ਹਿਲਾ ਛੱਡਦੇ ਹਨ। ਵਾਰੀ ਵਾਰੀ ਦੋਹਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਜਵਾਨ ਅੱਗੇ ਵਧਦੇ ਹਨ ਤੇ 'ਨੋ ਮੈਨ ਲੈਂਡ' 'ਤੇ ਸਲਾਮੀ ਦੇ ਕੇ ਵਾਪਸ ਮੁੜਦੇ ਹਨ। ਦਰਸ਼ਕ ਤਾੜੀਆਂ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੁਆਗਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਦੇਖਣ ਲਈ ਦੋਹਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਵਾਸੀ ਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਸੈਲਾਨੀ ਵੀ ਬੜੀ ਦੂਰ-ਦੂਰ ਤੋਂ ਆਉਂਦੇ ਹਨ।

ਐਨ ਸੂਰਜ ਛਿਪਣ ਸਮੇਂ ਦੋਹਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਬਿਗਲ ਦੀ ਧੁਨ ਉਭਰਦੀ ਹੈ। ਇਕ-ਇਕ ਜੁਆਨ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਝੰਡੇ ਦੀ ਡੋਰ ਬਿਗਲ ਦੀ ਧੁਨੀ 'ਤੇ ਥੱਲੇ ਨੂੰ ਖਿਸਕਾਉਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਠੀਕ ਸੂਰਜ ਦੀ ਆਖਰੀ ਕਿਰਨ ਨਾਲ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਝੰਡੇ ਬੜੇ ਆਦਰ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਉਤਾਰ ਕੇ ਪਿੱਛੇ ਤਹਿਖਾਨੇ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਝੰਡਾ ਉਤਾਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੋਵੇਂ ਗੇਟ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਬਾਹਰ ਖੜ੍ਹੀ ਭੀੜ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚੋਣਵੇਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ੀ ਬੰਦੇ ਗੇਟ ਦੇ ਨਾਲ ਜਾ ਕੇ ਉਧਰਲੀ ਭੀੜ ਨੂੰ ਟਾਟਾ

ਦੋਹਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਮਿਲਦੇ ਰਹਿਣਗੇ, ਵਿਦੇਸ਼ ਮੰਤਰੀ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਮਿਲਦੇ ਰਹਿਣਗੇ। ਹਥਿਆਰ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਮਿਲਦੇ ਰਹਿਣਗੇ; ਤੋਪਾਂ ਚੱਲਦੀਆਂ ਹਨ, ਚੱਲਦੀਆਂ ਰਹਿਣਗੀਆਂ; ਮਨੁੱਖੀ ਜਾਨਾਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਾਂਦੀਆਂ ਰਹਿਣਗੀਆਂ। ਨਾ ਇਹ ਕੰਧਾਂ ਢਹਿਣਗੀਆਂ, ਨਾ ਇਹ ਤਾਰਾਂ ਲਹਿਣਗੀਆਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸਿਆਸਤ ਦਾ ਖੇਲੂ ਹੈ ਪਿਆਰੇ! ਸਰਹੱਦ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਧਰਲੇ ਜਾਂ ਉਪਰਲੇ ਬਾਸ਼ਿੰਦਿਆਂ ਦਾ, ਕਿਸਾਨਾਂ ਦਾ ਕੀ ਹਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਉਹ ਹੀ ਜਾਣਦੇ ਹਨ। ਜਦ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਧਿਰ ਵੱਲੋਂ ਵੀ ਕੋਈ ਧਮਕੀ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ, ਸਾਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੀ ਸੁੱਕਦੇ ਹਨ।

ਵੈਸੇ ਜੰਗ ਦੇ ਭੈਅ ਨੇ ਇਸ ਵਾਹਗੇ ਦੀ ਰੋਣਕ 'ਤੇ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ। ਹਰ ਸ਼ਾਮ ਇੱਥੇ ਝੰਡਾ ਉਤਾਰਨ ਦੀ ਰਸਮ ਸਮੇਂ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਦੀ ਭੀੜ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਰਿਹਰਸਲ ਸਮੇਂ ਕਈ ਵੇਰਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸਿਪਾਹੀ ਤਨਜਾਂ ਕੱਸਦੇ, ਆਪੋ ਵਿਚ ਭਿੜ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਵੱਲ ਸੰਗੀਨਾਂ ਤਾਣ ਕੇ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਵਿਚ ਭਾਜਤ ਪਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਲਾਹੌਰ-ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ-ਦਿੱਲੀ ਵਿਚਾਲੇ ਸਮਝੌਤਾ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ ਰੇਲ ਗੱਡੀ ਤੇ ਬੱਸਾਂ ਆਮ ਵਾਂਗ ਚੱਲ ਪਈਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਬਾਰਡਰ 'ਤੇ ਖੜਕਾ-ਦੜਕਾ ਵੀ ਚੱਲਦਾ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਫੇਰ ਇਸ ਗੇਟ ਦੀ ਕਿਸਮਤ ਜਾਗੀ ਹੈ। ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਬੱਸਾਂ, ਟਰੱਕਾਂ, ਗੱਡੀਆਂ ਦੇ ਫਾਫਲੇ ਚੱਲ ਪਏ ਹਨ। ਫੁੱਲਾਂ-ਫਲਾਂ ਮਠਿਆਈਆਂ ਦੀ ਦੇਣ ਲੈਣ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ, ਲਿਖਾਰੀ, ਸਿਆਸਤਦਾਨ, ਸੌਦਾਗਰ ਤੇ ਹੋਰ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੇ ਸੱਜਣ ਉਧਰ ਇੱਧਰ ਆਪੋ-ਆਪਣੇ ਇਸ਼ਕ ਸ਼ੌਕ ਆਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਹਨ। ਕਾਸ਼! ਮੇਰੀ 'ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ' ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਇਹ ਸੁਨੇਹਾ ਦੋਹਾਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਵਾਸਤੇ ਕਾਰਗਰ ਹੋ ਜਾਵੇ:

ਦਿਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਮਾਈਨਾਂ ਹਟਾਓ ਦੋਸਤੋ,
ਪਿਆਰ ਦੀ ਪਨੀਰੀ ਉਗਾਓ ਦੋਸਤੋ।
ਪੁੱਟ ਸੁੱਟੋ ਕੰਡੇ ਵਾਲੀ ਤਾਰ ਬੋਲੀਓ,
ਸੁੱਟ ਦਿਓ ਮਾਰੂ ਹਥਿਆਰ ਬੋਲੀਓ।
ਹਿੰਦ ਪਾਕ ਭਾਈ-ਭਾਈ ਯਾਰ ਬੋਲੀਓ,
ਦੇ ਦਿਓ ਸੁਨੇਹਾ ਹੱਦ ਪਾਰ ਬੋਲੀਓ।
'ਹੇ ਅੱਲਾ... ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ... ਹੇ ਗਾਡ ਸਾਨੂੰ ਵਿਛੜੋ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਮੁੜ ਕੇ ਇਕੱਠੇ ਮਿਲਵਰਤਨ ਦੀ ਬਲ ਬੁੱਧ ਬਖਸ਼ ਦੇਹ।'

('ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਸਫਰਨਾਮਾ-ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਮਹਿਕ' ਵਿਚੋਂ)

ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦਾ ਜਨਰਲ ਯਾਹੀਆ ਖਾਂ ਜੰਗ-ਬੰਦੀ ਦੇ ਅਖੀਰਲੇ ਪਲ ਢਾਕਾ ਹਰਾ ਕੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਰੇਡੀਓ ਤੋਂ ਸਭ ਕੁਝ ਭੁੱਲਣ ਦਾ ਪੈਗਾਮ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਪਰ ਠੀਕ ਉਸ ਵੇਲੇ ਉਸ ਦੇ ਜਹਾਜ਼ਾਂ ਦੀ ਇਕ ਫਲੀਟ ਛੇਹਰਦੇ ਦੇ ਸੰਘਣੇ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿਚ ਗੋਲੀਆਂ ਦਾ ਛੱਰਾਟਾ ਵਰਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਪਿੱਛੇ ਛੇ ਸੱਤ ਸੌ ਲਾਸ਼ਾਂ ਛੇਹਰਦੇ ਦੇ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿਚ ਵਿਛਾ ਕੇ ਕਈ ਵੱਸਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਸੋਗ ਦੇ ਸੁਨੇਹੇ ਸੁੱਟ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਫਿਰੋ ਨੱਥ ਘੜਾਉਣ ਨੂੰ ਉਹ ਫਿਰੋ ਨੱਥ ਵਢਾਉਣ ਨੂੰ। ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੁਹਿਰਦ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਹਾਲ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕੀ ਸੋਚਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਕੀ ਸੋਚਦੇ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਵਾਹਗਾ ਸਰਹੱਦ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹੇ ਕੇ ਢੋਲ ਵਜਾਉਂਦੇ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਲਾਉਂਦੇ ਸਾਂਝ ਦੇ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦੇ ਹਾਂ, 'ਆ ਜਾਓ ਭਰਾਓ ਢੋਲ ਦੇ ਡਗੇ 'ਤੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਨੱਚੀਓ।' ਪਰ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਮਜਬੂਰੀਆਂ ਵਿਚ ਦਫਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਚਾਹੁੰਦਿਆਂ ਵੀ ਸਾਰਥਕ ਗੁੰਗਾਰਾ ਨਹੀਂ ਭਰ ਸਕਦੇ। ਜਦ ਇੱਧਰ ਨਵਾਜ਼ ਸ਼ਰੀਫ ਤੇ ਅਟੱਲ ਬਿਹਾਰੀ ਵਾਜਪਾਈ ਮਠਿਆਈਆਂ ਦੇ ਟੋਕਰੇ ਤੇ ਫੁੱਲਾਂ ਦੇ ਗੁਲਦਸਤੇ ਵਟਾ ਰਹੇ ਸਨ, ਠੀਕ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਫੌਜ ਕਾਰਗਿਲ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨ ਦੀ ਯੁੱਧ ਨੀਤੀ ਅਪਨਾ ਰਹੀ ਸੀ, ਜੋ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਜੰਗ ਜਾਹਰ ਹੋ ਗਈ।

ਮੋਮਬਤੀਆਂ ਮਿਥਿਹਾਸ ਤਾਂ ਸਿਰਜ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਇਤਿਹਾਸ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦੀਆਂ। ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਦੀਵਾ ਦਿਖਾਉਣਾ ਕੋਈ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ! ਅਸੀਂ ਦੋ ਧਮਾਕੇ ਕੀਤੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਚਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਅਸੀਂ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੀ ਬੱਸ ਲਾਹੌਰ ਭੇਜੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਗਿਲ 'ਤੇ ਡੇਰੇ ਜਾ ਲਾਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਡੇ ਫੌਜੀ ਸ਼ਹੀਦ ਕੀਤੇ, ਮਿੰਗ ਡੇਗੇ ਪਰ ਸਾਡਾ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦਾ ਨਾਅਰਾ, 'ਜਾਓ ਵੀਰੋ ਸਾਡੇ ਘਰੋਂ ਸਹੀ ਸਲਾਮਤ ਚਲੇ ਜਾਓ' ਗੂੰਜਦਾ ਰਿਹਾ। ਬਾਬਾ ਸ਼ੇਖ ਫਰੀਦ ਦੇ 'ਜੋ ਤੈ ਮਾਰਨ ਮੁੱਕੀਆਂ ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾ ਮਾਰੇ ਘੁੰਮ...॥' ਵਾਂਗ ਅਸੀਂ ਗਾਂਧੀਵਾਦ ਸਿਧਾਂਤ 'ਤੇ ਚੱਲਦੇ ਰਹੇ। ਅਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਇਸ ਕੰਡਿਆਲੀ ਤਾਰ ਨੂੰ ਫੁੱਲ ਬਣਾਈਏ, ਉਹ ਇਸ ਵਿਚ ਬਿਜਲੀ ਦਾ ਕਰੰਟ ਛੱਡ ਰਹੇ ਨੇ।

ਦੋਹਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਮਿਲਦੇ ਰਹਿਣਗੇ, ਵਿਦੇਸ਼ ਮੰਤਰੀ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਮਿਲਦੇ ਰਹਿਣਗੇ। ਹਥਿਆਰ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਮਿਲਦੇ ਰਹਿਣਗੇ; ਤੋਪਾਂ ਚੱਲਦੀਆਂ ਹਨ, ਚੱਲਦੀਆਂ ਰਹਿਣਗੀਆਂ; ਮਨੁੱਖੀ ਜਾਨਾਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਾਂਦੀਆਂ ਰਹਿਣਗੀਆਂ। ਨਾ ਇਹ ਕੰਧਾਂ ਢਹਿਣਗੀਆਂ, ਨਾ ਇਹ ਤਾਰਾਂ ਲਹਿਣਗੀਆਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸਿਆਸਤ ਦਾ ਖੇਲੂ ਹੈ ਪਿਆਰੇ! ਸਰਹੱਦ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਧਰਲੇ ਜਾਂ ਉਪਰਲੇ ਬਾਸ਼ਿੰਦਿਆਂ ਦਾ, ਕਿਸਾਨਾਂ ਦਾ ਕੀ ਹਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਉਹ ਹੀ ਜਾਣਦੇ ਹਨ। ਜਦ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਧਿਰ ਵੱਲੋਂ ਵੀ ਕੋਈ ਧਮਕੀ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ, ਸਾਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੀ ਸੁੱਕਦੇ ਹਨ।

ਵੈਸੇ ਜੰਗ ਦੇ ਭੈਅ ਨੇ ਇਸ ਵਾਹਗੇ ਦੀ ਰੋਣਕ 'ਤੇ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ। ਹਰ ਸ਼ਾਮ ਇੱਥੇ ਝੰਡਾ ਉਤਾਰਨ ਦੀ ਰਸਮ ਸਮੇਂ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਦੀ ਭੀੜ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਰਿਹਰਸਲ ਸਮੇਂ ਕਈ ਵੇਰਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸਿਪਾਹੀ ਤਨਜਾਂ ਕੱਸਦੇ, ਆਪੋ ਵਿਚ ਭਿੜ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਵੱਲ ਸੰਗੀਨਾਂ ਤਾਣ ਕੇ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਵਿਚ ਭਾਜਤ ਪਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਲਾਹੌਰ-ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ-ਦਿੱਲੀ ਵਿਚਾਲੇ ਸਮਝੌਤਾ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ ਰੇਲ ਗੱਡੀ ਤੇ ਬੱਸਾਂ ਆਮ ਵਾਂਗ ਚੱਲ ਪਈਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਬਾਰਡਰ 'ਤੇ ਖੜਕਾ-ਦੜਕਾ ਵੀ ਚੱਲਦਾ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਫੇਰ ਇਸ ਗੇਟ ਦੀ ਕਿਸਮਤ ਜਾਗੀ ਹੈ। ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਬੱਸਾਂ, ਟਰੱਕਾਂ, ਗੱਡੀਆਂ ਦੇ ਫਾਫਲੇ ਚੱਲ ਪਏ ਹਨ। ਫੁੱਲਾਂ-ਫਲਾਂ ਮਠਿਆਈਆਂ ਦੀ ਦੇਣ ਲੈਣ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ, ਲਿਖਾਰੀ, ਸਿਆਸਤਦਾਨ, ਸੌਦਾਗਰ ਤੇ ਹੋਰ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੇ ਸੱਜਣ ਉਧਰ ਇੱਧਰ ਆਪੋ-ਆਪਣੇ ਇਸ਼ਕ ਸ਼ੌਕ ਆਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਹਨ। ਕਾਸ਼! ਮੇਰੀ 'ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ' ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਇਹ ਸੁਨੇਹਾ ਦੋਹਾਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਵਾਸਤੇ ਕਾਰਗਰ ਹੋ ਜਾਵੇ:

ਦਿਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਮਾਈਨਾਂ ਹਟਾਓ ਦੋਸਤੋ,
ਪਿਆਰ ਦੀ ਪਨੀਰੀ ਉਗਾਓ ਦੋਸਤੋ।
ਪੁੱਟ ਸੁੱਟੋ ਕੰਡੇ ਵਾਲੀ ਤਾਰ ਬੋਲੀਓ,
ਸੁੱਟ ਦਿਓ ਮਾਰੂ ਹਥਿਆਰ ਬੋਲੀਓ।
ਹਿੰਦ ਪਾਕ ਭਾਈ-ਭਾਈ ਯਾਰ ਬੋਲੀਓ,
ਦੇ ਦਿਓ ਸੁਨੇਹਾ ਹੱਦ ਪਾਰ ਬੋਲੀਓ।
'ਹੇ ਅੱਲਾ... ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ... ਹੇ ਗਾਡ ਸਾਨੂੰ ਵਿਛੜੋ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਮੁੜ ਕੇ ਇਕੱਠੇ ਮਿਲਵਰਤਨ ਦੀ ਬਲ ਬੁੱਧ ਬਖਸ਼ ਦੇਹ।'

('ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਸਫਰਨਾਮਾ-ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਮਹਿਕ' ਵਿਚੋਂ)

ਸਮਾਜ ਦੇ ਪਿੰਡੇ ਉਤੇ ਦੇਵਦਾਸੀਆਂ ਦਾ ਦਾਗ

ਭਾਰਤੀ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਮਿਲਦੀਆਂ ਕਈ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਨਾਕਾਰਾਤਮਕ ਮੁੱਲਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਰੂ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਧਰਮ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਇਹ ਇੰਨੀਆਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਬਹੁਤੇ ਅਸਰਅੰਦਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਦੇਵਦਾਸੀ ਪਰੰਪਰਾ ਮੁੱਖ ਹੈ। ਦੇਵਦਾਸੀ ਅਰਥਾਤ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਦਾਸੀ ਹੈ ਜੋ ਪੂਰੀ ਉਮਰ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਗੁਜ਼ਾਰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਟਹਿਲ ਸੇਵਾ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਪ੍ਰਸਿਧ ਲੇਖਕ ਡੂਬਵਾ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ 'ਹਿੰਦੂ ਮੈਨਰਜ਼, ਕਸਟਮਜ਼ ਐਂਡ ਸੈਰੇਮਨੀਜ਼' ਵਿਚ ਲਿਖਦਾ ਹੈ: ਹਰ ਦੇਵਦਾਸੀ ਨੂੰ ਮੰਦਿਰ ਵਿਚ ਨੱਚਣਾ ਤੇ ਗਾਉਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਮੰਦਿਰ ਵਿਚ ਬਾਹਰੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਖਾਸ ਮਹਿਮਾਨਾਂ ਨਾਲ ਸੌਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਇਵਜ਼ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਅਨਾਜ, ਨਕਦੀ ਮਿਹਨਤਾਨਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਮੰਦਿਰਾਂ ਵਿਚ ਦੇਵਦਾਸੀਆਂ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਮਹੀਨਾਵਾਰ ਜਾਂ ਸਾਲ ਭਰ ਦੀ ਤਨਖਾਹ 'ਤੇ ਵੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਦੇਸ਼ ਦੇ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਿਰਫ ਪੈਂਤੀ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਤਕਰੀਬਨ ਡੇਢ ਲੱਖ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਭੇਟ

ਡਾ. ਪਰਮਜੀਤ ਢੀਂਗਰਾ

ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਹਰ ਸਾਲ ਸਾਢੇ ਚਾਰ ਹਜ਼ਾਰ ਔਰਤਾਂ ਦੇਵਦਾਸੀਆਂ ਬਣਾਈਆਂ ਗਈਆਂ। ਪੈਂਤੀ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਬਾਅਦ ਇਹ ਗਿਣਤੀ ਬੜੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਵਧੀ। ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਸੂਬਿਆਂ ਲਈ ਇਹ ਬੜੀ ਗੰਭੀਰ ਸਮੱਸਿਆ ਬਣ ਗਈ ਹੈ।

ਇਸ ਪ੍ਰਥਾ ਦੇ ਸੁਰੂ ਹੋਣ ਪਿੱਛੇ ਬੈਬੀਲੋਨ ਦੀ ਸਭਿਅਤਾ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸਿਧ ਮਿਲਿਟਾ ਦੇਵੀ ਦੀ ਉਦਾਹਰਨ ਵੀ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਦੇਵੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਕ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਲੰਮੀ ਉਮਰ ਭੋਗਣ ਦੀ ਇਛਾ ਰੱਖਦੀ ਸੀ। ਵਰ੍ਹੇ ਵਿਚ ਇਕ ਵਾਰ ਉਸ ਦੇਵੀ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਯਾਤਰਾ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਮੰਦਿਰ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਵੀ ਪੁਰਸ਼ ਜਿਸ ਵੀ ਔਰਤ ਦਾ ਹੱਥ ਫੜ ਲੈਂਦਾ

ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਹੀਲ ਹੁੱਜਤ ਦੇ ਉਸ ਪੁਰਸ਼ ਨਾਲ ਸੌਣਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਕਈ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਤਕ ਇਹ ਪ੍ਰਥਾ ਚਲਦੀ ਰਹੀ। ਪੁਰਸ਼ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਉਸ ਔਰਤ ਨੂੰ ਇਨਾਮ ਦਿੰਦਾ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਮੰਦਿਰ ਦੀ ਦਾਨ-ਪੇਟੀ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿੰਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੁਰਸ਼ ਉਸ ਔਰਤ ਨੂੰ ਦੇਵੀ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਰਖੇਲ ਵਜੋਂ ਵੀ ਰੱਖ ਲੈਂਦਾ ਸੀ।

ਦੇਵਦਾਸੀ ਪ੍ਰਥਾ ਸੁਰੂ ਹੋਣ ਦਾ ਇਕ ਕਾਰਨ ਇਹ ਵੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿਆਹ ਸਮੇਂ ਹਰ ਹਿੰਦੂ ਦੁਲਹਨ ਨੂੰ ਇੰਦਰ ਸਮੇਤ ਪੰਜ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨਾਲ ਵਿਆਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਉਸ ਦਾ ਆਪਣੇ ਵਰ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪੁਰਾਣਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਇਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।

ਦੇਵਦਾਸੀ ਪ੍ਰਥਾ ਔਰਤ ਜਾਤ ਨਾਲ ਸਰਾਸਰ ਜ਼ਿਆਦਤੀ ਹੈ। ਇਹ ਪ੍ਰਥਾ ਧਰਮ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਕੇ ਸੁਰੂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ ਇਹ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਗਲ ਦਾ ਫਾਹਾ ਬਣ ਗਈ। ਡਾ. ਪਰਮਜੀਤ ਢੀਂਗਰਾ ਨੇ ਇਸ ਪ੍ਰਥਾ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਨੁਕਤੇ ਆਪਣੇ ਇਸ ਲੇਖ ਅੰਦਰ ਵਿਚਾਰੇ ਹਨ। -ਸੰਪਾਦਕ

ਮੱਧ ਯੁੱਗ ਵਿਚ ਵੀ ਇਸ ਦੇ ਕਈ ਹਵਾਲੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। 1351 ਵਿਚ ਅਰਬ ਦੇ ਦੋ ਯਾਤਰੀ ਭਾਰਤ ਪਹੁੰਚੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੇਸਵਾਵਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਦੇਵਦਾਸੀ ਪਰੰਪਰਾ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ ਕਿ ਸੰਤਾਨ ਦੀ ਇਛਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਔਰਤ ਦੀ ਮੰਨਤ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਅਤੇ ਸੁੰਦਰ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਉਹ ਬੋਝ ਨਾਂ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਕੋਲ ਲਿਜਾ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਭੇਟ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਔਰਤ ਜਵਾਨ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਿਸੇ ਜਨਤਕ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਥੇ ਆਉਣ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਯਾਤਰੂਆਂ ਤੋਂ ਜਿਸਮਫਰੋਸ਼ੀ ਬਦਲੇ ਲਿਆ ਪੈਸਾ ਉਹ ਮੂਰਤੀ ਦੇ ਪੁਜਾਰੀ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

ਕਰਨਾਟਕ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇਵਦਾਸੀ ਨੂੰ ਸੁੱਲੇ (ਵੇਸਵਾ) ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਉਥੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 'ਭੋਗਿੰਦ' ਅਥਵਾ 'ਅਗੰਦ ਸੁੱਲੇ' ਕਿਹਾ ਜਾਣ ਲੱਗਿਆ। ਅੱਜ ਵੀ ਕੋਈ ਦੇਵਦਾਸੀ ਵਿਧਵਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਦੇਵਤੇ ਨੂੰ ਭੇਟ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਅਮਰ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਪੁਰਾਣੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਦੇਵਦਾਸੀ ਬਣਨ 'ਤੇ ਔਰਤ ਦੀ ਬਾਂਹ 'ਤੇ ਸਬੰਧਿਤ ਮੰਦਿਰ ਦੀ ਮੋਹਰ ਦਾਗਣ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਸੀ। ਇਹ ਦਾਗ ਉਸ ਦੀ ਮੌਤ ਤਕ ਕਾਇਮ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਨਾਲ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਪਛਾਣ ਦੇਵਦਾਸੀ ਵਜੋਂ ਦ੍ਰਿੜ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਉਹ ਚਾਹ ਕੇ ਵੀ ਆਪਣਾ ਘਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਵਸਾ ਸਕਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਦਾਗ ਉਸ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਯਾਦ ਦਿਵਾਉਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਦੇਵਦਾਸੀ ਹੈ।

ਆਂਧਰਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਦੇਵਦਾਸੀ ਪ੍ਰਥਾ ਨੂੰ 'ਜੋਗਿਨੀ' ਨਾਂ ਨਾਲ ਪਛਾਣ ਮਿਲੀ। ਦੰਦਕਥਾ ਹੈ ਕਿ ਸੈਕੜੇ ਵਰ੍ਹੇ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਕੰਨਿਆ ਨਾਲ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਜਬਰ ਜਨਾਹ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਖੁਦ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਉਹ ਦੌੜਨ ਲੱਗੀ। ਦੌੜਦੇ ਦੌੜਦੇ ਉਹ ਕਿਸੇ ਦਲਿਤ ਮੁਟਿਆਰ

ਦੇ ਘਰ ਜਾ ਵੜੀ। ਉਸ ਮੁਟਿਆਰ ਦਾ ਨਾਂ ਚੇਲੰਮਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਮੁਟਿਆਰ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਦਮੀਆਂ ਤੋਂ ਬਚਾ ਲਿਆ। ਉਸ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਚੇਲੰਮਾ ਨੂੰ ਹੀ ਦੇਵੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸਿਧ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਮੰਦਿਰ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਜਿਸ ਵਿਚ ਚੇਲੰਮਾ ਦੇਵੀ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਕ ਮੁਟਿਆਰ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਕਰਕੇ ਲੋਕ ਆਪਣੀਆਂ ਧੀਆਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਧੀਆਂ ਭੇਟ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜੋਗਿਨੀਆਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੋਈ ਵੀ ਅਮੀਰ ਜਾਂ ਧਨੀ ਪੁਰਸ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਘਰੇ ਬੁਲਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਬਣਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਬਦਲੇ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੈਸੇ ਤੇ ਵਸਤਾਂ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਥਾ ਨਾਲ ਇਹ ਦਰਿਸ਼ਤ ਵੀ

ਫੈਲਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਕਿ ਜੇ ਕੋਈ ਘਰ ਦੇਵੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਧੀ ਭੇਟ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਤਾਂ ਦੇਵੀ ਨਾਰਾਜ਼ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ 'ਤੇ ਆਫ਼ਤ ਆ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਕਰਨਾਟਕ ਅਤੇ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀਆਂ ਦੇਵਦਾਸੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਨੱਬੇ ਫੀਸਦੀ ਯੋਲੰਮਾ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਹਨ। ਅਨੇਕਾਂ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਇਸ ਦੇਵੀ ਦੇ ਮੰਦਿਰ ਹਨ ਪਰ ਬੋਲਗਾਮ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਸੌਂਦਤੀ, ਕੋਕਟਨੂਰ ਅਤੇ ਸ਼ਿਮੋਗਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਚੰਦਰਗੁਤੀ ਮੰਦਿਰ ਵਿਚ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ

ਫੈਲਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਕਿ ਜੇ ਕੋਈ ਘਰ ਦੇਵੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਧੀ ਭੇਟ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਤਾਂ ਦੇਵੀ ਨਾਰਾਜ਼ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ 'ਤੇ ਆਫ਼ਤ ਆ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਕਰਨਾਟਕ ਅਤੇ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀਆਂ ਦੇਵਦਾਸੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਨੱਬੇ ਫੀਸਦੀ ਯੋਲੰਮਾ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਹਨ। ਅਨੇਕਾਂ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਇਸ ਦੇਵੀ ਦੇ ਮੰਦਿਰ ਹਨ ਪਰ ਬੋਲਗਾਮ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਸੌਂਦਤੀ, ਕੋਕਟਨੂਰ ਅਤੇ ਸ਼ਿਮੋਗਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਚੰਦਰਗੁਤੀ ਮੰਦਿਰ ਵਿਚ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ

ਮੰਦਿਰਾਂ ਵਿਚ ਦੇਵਦਾਸੀਆਂ ਵਜੋਂ ਸੌਂਪਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

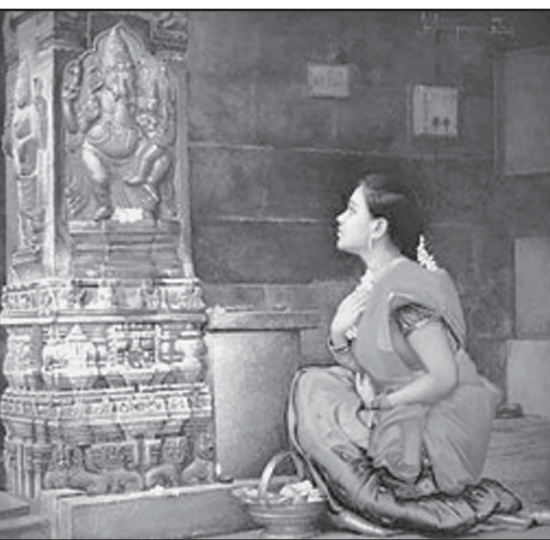
ਯੋਲੰਮਾ ਦੇਵੀ ਬਾਰੇ ਕਈ ਕਥਾਵਾਂ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹਨ। ਉਸ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਰੇਣੂਕਾ ਮਹਾਤਮ ਵਿਚ ਵੀ ਦੱਸੀ ਗਈ ਹੈ। ਰੇਣੂਕਾ ਦਾ ਦੂਜਾ ਨਾਂ ਯੋਲੰਮਾ ਹੈ। ਦੇਵਦਾਸੀ ਪ੍ਰਥਾ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕੇਂਦਰ ਸੌਂਦਤੀ ਵਿਚ ਸਥਿਤ ਯੋਲੰਮਾ ਮੰਦਿਰ ਹੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੁਲਗੋਮਾ ਦੇਵੀ ਦੇ ਮੰਦਿਰ ਵਿਚ ਵੀ ਬੱਚੀਆਂ ਅਰਪਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਸਥਾਨ ਕਰਨਾਟਕ ਦੇ ਬੋਲਾਰੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਪਿੰਡ ਹੁਲਗੋ ਵਿਚ ਹੈ। ਹੁਲਗੋ ਪਿੰਡ ਦੀ ਅੰਮਾ ਹੁਲਗੋਮਾ ਬਣੀ। ਯੋਲੰਮਾ ਵਾਂਗ ਹੁਲਗੋਮਾ ਦਾ ਮੰਦਿਰ ਵੀ ਪਹਾੜ ਉਤੇ ਹੈ ਜਿਥੇ ਹਰ ਸਾਲ ਸੈਕੜੇ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਦੇਵਦਾਸੀਆਂ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਹੁਲਗੋਮਾ ਬੜੇ ਸਖਤ ਸੁਭਾਅ ਦੀ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਕ੍ਰੋਧ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਲੋਕ ਉਸ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਗੁੱਸੇ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਹੀ ਕੰਨਿਆਵਾਂ ਭੇਟ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਕਰਨਾਟਕ ਦੇ ਚਿਤਰਦੁਰਗ, ਬੋਲਾਰੀ, ਸ਼ਿਮੋਗਾ ਆਦਿ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿਚ ਹਰ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਗ੍ਰਾਮ ਦੇਵਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਦੇਵਦਾਸੀਆਂ ਭੇਟ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਥਾ ਹੈ। ਮੰਦਿਰ ਵਿਚ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਵੱਖ ਵੱਖ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਧੀਆਂ ਅਤੇ ਸਮਾਗਮਾਂ ਵਿਚ ਉਹ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਮੰਦਿਰਾਂ ਵਿਚ ਚੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਚੜ੍ਹਾਵੇ ਦਾ ਕੁਝ ਹਿੱਸਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਫਸਲ ਜਾਂ ਤਿਉਹਾਰਾਂ ਵੇਲੇ ਲੋਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੱਪੜੇ, ਅਨਾਜ ਤੇ ਹੋਰ ਵਸਤੂਆਂ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਹਰ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਅਕਸਰ ਦੋ ਤਿੰਨ ਦੇਵਦਾਸੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਕੋਈ ਦੇਵਦਾਸੀ ਆਪਣਾ ਪਿੰਡ ਛੱਡ ਕੇ ਦੂਜੇ ਕਿਸੇ ਪਿੰਡ ਮੰਗਣ ਜਾਂ ਧਾਰਮਿਕ ਰਹੁਰੀਤਾਂ ਕਰਨ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਕਈਆਂ ਦਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਵੀ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਈ ਪਿੰਡ ਦੇ ਕਿਸੇ ਧਨਾਢ ਨੂੰ 'ਮਾਲਕ' ਮੰਨ ਕੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਰਖੇਲਾਂ ਬਣ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਦਿਲਚਸਪ ਤੱਥ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਹਨੂੰਮਾਨ ਜੀ ਪਿੰਡ ਦੇ ਗ੍ਰਾਮ ਦੇਵਤਾ ਹਨ ਤੇ ਉਹ ਜਤੀ ਸਤੀ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਕਰਨਾਟਕ ਦੇ ਕੁਝ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਦੇਵਦਾਸੀਆਂ ਭੇਟ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਮੰਦਿਰ ਤੋਂ ਮੰਦਿਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਦੇਵਦਾਸੀਆਂ ਨਾਚ ਗਾਣਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਤਾਮਿਲ ਦਾ ਪ੍ਰਸਿਧ ਨਾਚ ਭਰਤਨਾਟਯਮ

ਮੁੱਢਲੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦੇਣ ਹੈ। ਦੇਵਦਾਸੀ ਪ੍ਰਥਾ ਜਿਸ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਸੁਰੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚ ਇਸ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਕਾਇਮ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਧੀ, ਫਿਰ ਉਸ ਦੀ ਧੀ ਅਤੇ ਲੜੀ ਤੁਰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਢੋਲਕੀ ਇਕ ਗਲੇ 'ਚੋਂ ਦੂਜੇ ਗਲੇ ਵਿਚ ਲਟਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਪ੍ਰਥਾ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਦੇਵੀ ਦਾ ਭੈਅ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਇਸ ਨੂੰ ਤੋੜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਦੇਵੀ ਨਰਾਜ਼ ਹੋ ਕੇ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਬੱਚੇ ਮਾਰ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਬਿਮਾਰੀ ਦੇ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਗਰੀਬ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਆਫ਼ਤ ਲਿਆ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਮਹਾਂਮਾਰੀ ਫੈਲਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਅੰਧ-ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਕਰਕੇ ਹੀ ਇਹ ਪ੍ਰਥਾ ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਤੁਰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਪਿੱਛੇ ਇਕ ਕਾਰਨ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਪਿੰਡ ਦਾ ਕੋਈ ਅਮੀਰ ਬੰਦਾ ਦੇਵਦਾਸੀ ਦਾ ਸਰਪ੍ਰਸਤ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਗਰੀਬ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਪੈਸਾ ਤੇ ਵਸਤਾਂ ਮਿਲਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਗਰੀਬ ਮਾਪੇ ਕੰਨਿਆ ਨੂੰ ਦੇਵਦਾਸੀ ਬਣਾ ਕੇ ਇਸ ਝਾਕ

ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੋਈ ਅਮੀਰ ਬੰਦਾ ਉਸ ਦਾ ਸਰਪ੍ਰਸਤ ਬਣ ਜਾਵੇ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਇਵਜ਼ ਵਿਚ ਮਿਲਣ ਵਾਲੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਜਾਂ ਪੈਸਾ ਟਕਾ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਝੁਲਵਾ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਰਹੇ।

ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਬਣਨ ਵਾਲੀਆਂ ਦੇਵਦਾਸੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਅੱਸੀ ਫੀਸਦੀ ਜਿਸਮਫਰੋਸ਼ੀ ਦੇ ਧੰਦੇ ਵਿਚ ਲੱਗ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਗਲ ਵਿਚ ਦੇਵੀ ਦੇ ਨਾਂ ਦੀ ਮਣੀ ਪਾ ਕੇ ਉਹ ਸਿੱਧਾ ਸਹਿਰਾਂ ਵਲ ਰੁਖ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਪੈਸਾ ਕਮਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਪੈਸਾ ਘਰ ਵੀ ਭੇਜਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਵੀ ਮਾਨਤਾ ਹੈ ਕਿ ਦੇਵਦਾਸੀ ਦੇਵੀ ਦਾ ਰੂਪ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਵੀ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ। ਅੱਜ ਮਥੁਰਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਧਾਰਮਿਕ ਸਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਦੇਹ ਵਪਾਰ ਕਰਦੀਆਂ ਦੇਵਦਾਸੀਆਂ ਆਮ ਦੇਖੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਬੜੀ ਤਰਸਯੋਗ ਹੈ।

ਜੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦਾਦ ਜਾਂ ਖਸਰਾ ਨਿਕਲ ਆਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਯੋਲੰਮਾ ਦੇਵੀ ਦੀ ਕਰੋਪੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਬੱਚੇ ਦੇ ਸਿਰ ਵਿਚ ਜਟਾਵਾਂ ਨਿਕਲ ਆਉਣ ਤਾਂ ਉਹ ਸੰਕੇਤ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਦੇਵੀ ਨੂੰ ਅਰਪਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਕਈ ਔਰਤਾਂ ਮੰਨਤ ਮੰਨਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੱਚਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਦੇਵੀ ਨੂੰ ਅਰਪਿਤ ਕਰ

ਦੇਣਗੀਆਂ।

ਦੇਵਦਾਸੀ ਪ੍ਰਥਾ ਧਾਰਮਿਕ ਆਸਥਾ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਬੰਦ ਕਰਨ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਵਾਲੇ ਕਦਮ ਨਹੀਂ ਚੁੱਕੇ ਗਏ। ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਸੌਂਦਤੀ ਮੰਦਿਰ ਨੇੜੇ ਤਾਇਨਾਤ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲੇ ਚਮੜੇ ਦੀ ਪੇਟੀ ਨਹੀਂ ਬੰਨ੍ਹਦੇ, ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਜੁੱਤੀ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦੇ ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਮਾਸੂਮ ਬਾਲਤੀਆਂ ਨੂੰ ਦੇਵਦਾਸੀਆਂ ਬਣਾਇਆਂ ਦੇਖ ਕੇ ਵੀ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟੀ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਅੰਧਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਉਹ ਦੇਵੀ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਕਰਨਗੇ ਤਾਂ ਦੇਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸਾੜੀ ਪਾਉਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰ ਦੇਵੇਗੀ। ਹੁਣ ਤਕ ਬਣੇ ਕਾਨੂੰਨ ਇਸ ਆਸਥਾ ਅੱਗੇ ਬੜੇ ਹਨ। ਸਿਰਫ ਹੁਣ ਤਕ ਇਕ ਕੇਸ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਿਰਗਾਂਵ ਪਿੰਡ ਵਿਚ 23 ਜਨਵਰੀ 1931 ਨੂੰ ਦੇਵਦਾਸੀ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਵਿਧੀ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਜੁਰਮਾਨਾ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਕ ਇਤਿਹਾਸਕ ਹਵਾਲਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ 1652 ਤੋਂ 58 ਤਕ ਦੱਖਣ ਦਾ ਸੂਬੇਦਾਰ ਬਣ ਕੇ ਆਇਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ: ਔਰੰਗਾਬਾਦ ਦੇ ਦੱਖਣ ਵਿਚ

ਛੇ ਮੀਲ ਦੀ ਦੂਰੀ 'ਤੇ ਸਿਤਾਰਾ ਨਾਂ ਦਾ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਪਿੰਡ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਸ਼ਿਕਾਰ ਖੇਡਣ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਪਿੰਡ ਦੇ ਨਾਲ ਪਹਾੜੀ 'ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਖੰਡੇਰਾਓ ਦਾ ਮੰਦਿਰ ਹੈ। ਅੱਲ੍ਹਾ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਂਦੋਜ਼ ਕਰਕੇ ਮੁਰਕੀ (ਦੇਵਦਾਸੀ) ਵਰਗੀ ਸ਼ਰਮਨਾਕ ਰਸਮ 'ਤੇ ਬੰਦਿਸ਼ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

ਇਹ ਪ੍ਰਥਾ ਭਾਵੇਂ ਬੰਦ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੀ ਪਰ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਉਘੇ ਕੰਮ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਕਰਨਾਟਕ ਦੇ ਤਤਕਾਲੀ ਪੁਲਿਸ ਮੁਖੀ ਰਮੇਸ਼ ਨੇ 22 ਜਨਵਰੀ 1984 ਨੂੰ ਮਹਾਂਲਿੰਗਪੁਰ ਵਿਚ 57 ਦੇਵਦਾਸੀਆਂ ਦਾ ਸਮੂਹਿਕ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਇਆ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਕੁਝ ਦੇ ਬੱਚੇ ਵੀ ਸਨ ਤੇ ਕੁਝ ਅੱਧਖਤ ਉਮਰ ਦੀਆਂ ਵੀ ਸਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੁਲਿਸ ਮੁਖੀ ਸੁਭਾਸ਼ ਭਰਣੀ ਨੇ 28 ਅਪਰੈਲ ਤੋਂ 11 ਮਈ 1986 ਨੂੰ 100 ਦੇਵਦਾਸੀਆਂ ਦੇ ਸਮੂਹਿਕ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿਲਤ ਭਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ ਦਿਵਾਈ।

ਇਸ ਪ੍ਰਥਾ ਨੇ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਧਰਮ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਔਰਤ ਦਾ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਜਾਗ੍ਰਿਤੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਅੰਦੋਲਨ ਵੀ ਹੋਏ ਹਨ ਪਰ ਧਰਮ ਤੇ ਆਸਥਾ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਸਖਤੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਹਰ ਸਰਕਾਰ ਡਰਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੋਟ ਬੈਂਕਾਂ ਨੂੰ ਢਾਹ ਲੱਗਦੀ ਹੈ।

ਤਿਤਲੀਆਂ

ਇਸ ਧਰਤੀ 'ਤੇ 'ਚੰਨ' ਡੁੱਬ ਜਾਂਦਾ ਚੰਨ ਅੰਬਰ ਦੇ ਵਿਚ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ। ਭੇਸ ਧਾਰ ਕੇ 'ਗੋਤਮ' ਦਾ ਕੋਈ ਗੋਤਮ ਘਰ ਜਾ ਵੜਦਾ ਹੈ।

ਕਤਲਾਂ ਦੀ ਹਨੇਰੀ ਚੱਲ ਰਹੀ ਸਭ ਲਾਉਂਦੇ ਦੋਸ਼ ਦੀਵਾਨੇ 'ਤੇ, ਦੰਦਾਂ ਵਿਚ ਉਂਗਲਾਂ ਆ ਜਾਣ ਜਦ 'ਬਾਬਾ' ਜੇਲ੍ਹੀ ਸੜ੍ਹਦਾ ਹੈ।

ਕਾਮ ਦੀ ਗੰਗਾ ਰੋਕ ਦਿਉ ਸਭ ਧਰਮ ਸਾਸਤਰੀ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ, ਜਦ ਕਾਮ ਦੀ ਗੰਗਾ ਚੱਲਦੀ ਸੀ ਸਭ ਕਹਿੰਦੇ ਪਾਣੀ ਹੜ੍ਹ ਦਾ ਹੈ।

'ਰੁੱਖ' ਸਾਰੇ ਹੀ ਕੱਟ ਰਹੇ ਨਹੀਂ ਝੁਕਦੇ ਝੱਖੜਾਂ ਦੇ ਮੂਹਰੇ, ਰੁੱਖ ਉਹੀ ਅਸੀਂ ਲਾਵਾਂਗੇ ਜੋ, ਹਨੇਰੀਆਂ ਅੱਗੇ ਅੜਦਾ ਹੈ।

ਜਿਹਨੂੰ ਪਿੰਡ ਨੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ ਉਹਦੇ ਪੈਰ ਫਸੇ ਵਿਚ ਲੁੱਕਾਂ ਦੇ, ਉਹ ਸੱਥਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਨਿੱਤ ਨਵੇਂ ਬਹਾਨੇ ਘੜਦਾ ਹੈ।

ਜੇ 'ਗੱਲਾਂ' ਦੇ ਨਾਲ 'ਮੋਹ' ਲੈਂਦਾ ਉਹਨੂੰ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਤਲਵਾਰਾਂ ਦੀ, ਪਰ ਰਾਖੀ ਕਰਕੇ ਜੰਗਲ ਦੀ ਉਹ ਰੋਜ਼ 'ਤਿਤਲੀਆਂ' ਫੜਦਾ ਹੈ।

-ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਗੁਲਪੁਰ
h.gulpur@gmail.com

ਹੁਣ ਹੁਣੇ ਆਈ ਫਿਲਮ 'ਆਰਟੀਕਲ 15' ਨੇ ਬੌਧਿਕ ਹਲਕਿਆਂ ਵਿਚ ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਜਾਤ ਪ੍ਰਥਾ ਬਾਰੇ ਭਕਵੀਂ ਬਹਿਸ ਛੇੜੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਾਤ ਦੇ ਆਧਾਰ ਉਤੇ ਦਲਿਤਾਂ ਨਾਲ ਹੁੰਦੀਆਂ ਵਧੀਕੀਆਂ ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਉਭਰ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਈਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਫਿਲਮ ਬਾਰੇ ਲਿਖੇ ਸਾਂਝੇ ਲੇਖ ਵਿਚ ਡਾ. ਕੁਲਦੀਪ ਕੌਰ ਅਤੇ ਡਾ. ਅਮਨਦੀਪ ਕੌਰ ਨੇ ਜਾਤ ਪ੍ਰਥਾ ਦੇ ਸਿਆਸੀ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਪੱਖਾਂ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਕਾਣੇ ਸਿਸਟਮ ਵਲ ਇਸ਼ਾਰੇ ਸੁੱਟੇ ਹਨ ਜਿਸ ਨੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਵਧੀਕੀਆਂ ਬਾਰੇ ਅੱਖਾਂ ਮੁੰਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। -ਸੰਪਾਦਕ

ਡਾ. ਕੁਲਦੀਪ ਕੌਰ
ਫੋਨ: +91-98554-04330

ਡਾ. ਅਮਨਦੀਪ ਕੌਰ
ਫੋਨ: +91-94783-34242

ਫਿਲਮ 'ਆਰਟੀਕਲ 15' ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਦੋ ਨੁਕਤਿਆਂ ਲਈ ਯਾਦ ਰੱਖੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਪਹਿਲਾ, ਫਿਲਮ ਉਸ ਦੌਰ ਵਿਚ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਪੇਸ਼ਬੰਦੀਆਂ ਦੀ ਸਾਰਥਿਕਤਾ ਦੀ ਬਾਤ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਪੂਰਾ ਮੁਲਕ 'ਇਕ ਰਾਸ਼ਟਰ, ਇਕ ਨੇਤਾ, ਇਕ ਭਾਸ਼ਾ' ਰੂਪੀ ਫਾਸੀਵਾਦ ਬਲੈਕ ਹੋਲ ਵੱਲ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਵਧ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਦੂਜਾ, ਫਿਲਮ ਆਧੁਨਿਕ ਸੰਚਾਰ ਮਾਧਿਅਮਾਂ ਦੀ ਅਰਾਜਕ ਸੱਤਾ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਤਤਕਾਲੀ ਸਿਆਸੀ-ਸਮਾਜਿਕ ਹਕੀਕਤ ਦੀਆਂ ਦੋ ਖਤਰਨਾਕ, ਦਰਦਨਾਕ ਅਤੇ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਤਸਵੀਰਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਹੀ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਪਹਿਲੀ ਤਸਵੀਰ ਦਰੱਖਤ 'ਤੇ ਲਟਕ ਰਹੀਆਂ ਦੋ ਮਾਸੂਮ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਹੈ ਜੋ ਤਤਕਾਲੀ ਦੌਰ ਵਿਚ ਲਿੰਗਕ ਹਿੰਸਾ ਦੀ ਹਕੀਕਤ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਜੁਰਮਾਂ ਬਾਰੇ ਸਾਡੀ 'ਸਾਜ਼ਿਸ਼ੀ ਚੁੱਪ' ਉਤੇ ਮੋਹਰ ਲਗਾਉਂਦੀ ਹੈ; ਦੂਜੀ ਤਸਵੀਰ ਸੀਵਰੇਜ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਭਾਰਤ ਦੀ ਤਿੰਨ ਟਿਲੀਅਨ ਭਾਲਰ ਦੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਦੀ ਮਿੱਥ ਨੂੰ ਇਕੋ ਝਟਕੇ ਨਾਲ ਚਕਨਾਚੂਰ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

ਫਿਲਮ ਦਾ ਪੂਰਾ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਵਸਥਾ ਦੀ ਮੁਢਲੀ ਚੁਲ ਜਾਤੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਲਮ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੂਬੇ ਉਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਵਾਪਰੇ ਬਦਾਯੂੰ ਕਾਂਡ ਦੇ ਘਟਨਾ-ਚੱਕਰ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਹੈ। ਇਥੇ ਇਹ ਲਿਖਣਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਇਹ ਕਾਂਡ ਵਾਪਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੀਆਂ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ, ਔਰਤ ਦੇ ਹੱਕਾਂ ਬਾਰੇ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਮਾਜਿਕ ਤੇ ਸਿਆਸੀ ਸੰਗਠਨ, ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਮੁਢਲੇ ਹੱਕਾਂ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਦਾ ਜਾਗਰੂਕ ਤਬਕਾ ਸਕੜੇ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਸੀ. ਬੀ. ਆਈ. ਤੇ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਜਾਂਚ ਵਿਚ, ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਸੱਚ ਵਿਚ, ਬਲਾਤਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਬਿਆਨਾਂ ਵਿਚ, ਕਾਗਜ਼ੀ/ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਅਜਿਹਾ ਸੀ ਜਿਸ ਦੀ ਕੋਈ ਤਾਰਕਿਕ ਵਿਆਖਿਆ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਐਫਰ, ਇਕ ਸੱਚ ਸਭ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਚਿੱਟੇ ਦਿਨ ਵਾਂਗ ਸਪਸ਼ਟ ਸੀ ਕਿ ਅੰਬ ਦੇ ਉਸ ਦਰੱਖਤ 'ਤੇ ਦੋ ਛੋਟੀਆਂ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀਆਂ ਲਹੂ-ਲਹਾਣ ਦੇਹਾਂ ਲਟਕ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਈ ਦਿਨ ਬਲਾਤਕਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਫਾਂਸੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਹ ਕਿਸੇ ਮਨੁੱਖੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਤਰਾਸਦਿਕ ਅਤੇ ਭਿਆਨਕ ਅੰਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਫਿਲਮ 'ਆਰਟੀਕਲ 15' ਬਾਰੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਫਿਲਮ ਆਲੋਚਕਾਂ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਸ਼ਾਸਤਰੀਆਂ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਫਿਲਮ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲਾਂ ਦੌਰਾਨ ਜਾਤ ਕ੍ਰ-ਪ੍ਰਥਾ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਬਣੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਫਿਲਮਾਂ 'ਫੰਡਰੀ', 'ਸੈਰਾਟ' (ਮਰਾਠੀ) ਆਦਿ ਵਰਗੀ ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਕਲਾਤਮਿਕਤਾ ਦੀ ਥਾਂ ਮੌਜੂਦਾ ਦੌਰ ਦੀਆਂ ਵੈਬ-ਸੀਰੀਜ਼ ਦੀ ਰਹੱਸਮਈ ਅਤੇ 'ਕਦੇ ਵੀ, ਕਿਵੇਂ ਵੀ, ਕੁਝ ਵੀ ਵਾਪਰ ਸਕਦਾ ਹੈ' ਦਾ ਫਾਰਮੂਲਾ ਅਪਣਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਫਿਲਮ ਦੀ ਪੂਰੀ ਸੰਰਚਨਾ ਵਿਚ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ, ਬਿੰਬਾਂ, ਪ੍ਰਤੀਕਾਂ ਅਤੇ ਮੈਟਾਫਰਾਂ ਜਿਵੇਂ ਸਭ ਤੋਂ ਮਾੜੇ ਕਿਰਦਾਰ ਬ੍ਰਹਮ ਦੱਤ ਦਾ ਕੁੱਤਿਆਂ ਨਾਲ ਇਸ਼ਕ, ਥਾਣੇ ਦਾ ਲਗਾਤਾਰ ਲੀਕ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀਵਰੇਜ ਅਤੇ ਅਪਹੁੰਚ ਦਲਦਲੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਜੰਗਲ (ਇਹ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਵਸ ਰਹੀਆਂ

ਇਨਸਾਨੀ ਬਸਤੀਆਂ ਲਈ ਲਗਾਤਾਰ ਬਦਬੂ, ਘੁਟਨ, ਦਹਿਸ਼ਤ ਤੇ ਬੇਵਸੀ ਦਾ ਸਬੰਧ ਬਣਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਦੀ ਬਹੁਪੱਖੀ ਕਲਪਨਾ ਦਾ ਕਮਾਲ ਹੀ ਹੈ) ਆਦਿ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹੇ ਹਾਲਾਤ ਦਾ ਚਿਤਰਨ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਬਹੁਤੇ ਪਾਤਰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਅਤੇ ਮੌਤ ਵਿਚਲਾ ਮੂਲ ਫਰਕ ਭੁੱਲ ਕੇ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਦੇ ਤਸੱਦਦ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਜਿਥੇ ਆਰਥਿਕ-ਸਮਾਜਿਕ ਸੌਖ ਹੈ, ਉਥੇ ਮਾਨਸਿਕ ਦਵੰਦਾਂ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਹੋਂਦ ਦੇ ਸੰਸਿਆਂ ਨਾਲ ਕਿਰਦਾਰ ਉਲਝੇ ਹੋਏ ਹਨ।

ਬਹੁਹਾਲ ਫਿਲਮ ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਨੁਕਤਾ ਜਾਤ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਕੁੱਝ ਕੁ ਮੁਢਲੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹ ਭਲੀਭਾਂਤ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਾਤ ਇਸ ਸਿਨੈਮਈ ਹਕੀਕਤ ਦੀ ਮਹਿਜ਼ ਇਕ ਕਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਤੀ ਨੂੰ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ, ਸੂਤਰਧਾਰ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਰਤਦਾ ਹੈ। ਫਿਲਮ ਦੇ ਕਥਾਨਿਕ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾ ਚਿੱਥ ਉਦੋਂ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਫਿਲਮ ਭਾਰਤ ਦੀ ਜਾਤੀ ਵਿਵਸਥਾ ਨੂੰ ਪੇਂਡੂ ਵਰਤਾਰਾ ਮੰਨਦਿਆਂ ਸ਼ਹਿਰ/ਵਿਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਅਤੇ ਬਰਾਬਰੀ ਦਾ ਚੈਪਟਰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਆਏ ਨੌਜਵਾਨ ਪੁਲਿਸ ਅਫਸਰ ਨੂੰ ਉਸ ਸ਼ਹਿਰੀ ਤਬਕੇ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰੀਭਾਸ਼ਤ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਹ ਦਸਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਗਿਆ ਕਿ ਖੇਤਾਂ, ਬਾਗਾਂ ਅਤੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਦੇਹ ਤੇ ਵਾਪਰਦਾ ਜਾਤ ਦਾ ਵਰਤਾਰਾ ਸ਼ਹਿਰੀ ਲਹਿਜੇ ਵਿਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਘਾਤਕ, ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਅਤੇ ਮਾਰੂ ਰੂਪ ਅਖਤਿਆਰ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। 'ਦਸਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਗਿਆ' ਦੇ ਕਟਹਿਰੇ ਵਿਚ ਮਾਪੇ, ਅਧਿਆਪਕ, ਸਕੂਲ, ਕਾਲਜ, ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਧਾਰਮਿਕ ਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੀ 'ਇਮਾਨਦਾਰ ਬੇਈਮਾਨੀ' ਸਾਫ਼ ਝਲਕਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਫਿਲਮ ਦਾ ਲੇਖਕ ਕਵੀ ਹੈ। ਫਿਲਮ ਲਿਖਣ ਦੌਰਾਨ ਉਹ ਰੋਹਿਤ ਵੇਮੁਲਾ ਦੀ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀ,

ਫਿਲਮਸਾਜ਼ ਅਨੁਭਵ ਸਿਨਹਾ

ਚੰਦਰ ਸ਼ੇਖਰ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ, ਯੂ.ਪੀ. ਵਿਚ ਦਲਿਤ ਨੇਤਾਵਾਂ ਦੇ ਫਰਜ਼ੀ ਪੁਲਿਸ ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ-ਔਰਤਾਂ ਖਿਲਾਫ ਵਧ ਰਹੇ ਲਿੰਗਕ ਅਪਰਾਧਾਂ ਨੂੰ ਨੀਝ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈ ਤੇ ਪਟਕਥਾ ਵਿਚ ਬੁਣਦਾ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਹ ਬਾਣੇ ਨੂੰ 'ਵਿਵਸਥਾ' 'ਚ ਸੁਧਾਰ' ਲਈ ਮੁਢਲੇ ਯੂਨਿਟ ਵਜੋਂ ਵਰਤਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਕੀ ਜਾਤ ਨਿਆਇਕ ਵਿਵਸਥਾ ਜਾਂ ਅਮਨ-ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧਿਐਨਾਂ ਨਾਲ ਹੱਲ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਮਸਲਾ ਹੈ? ਇਸ ਦਾ ਜਵਾਬ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਲੇਖ 'ਅਛੂਤ ਸਮੱਸਿਆ' ਵਿਚ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਥੇ ਇਹ ਤੱਥ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ ਕਿ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਹ ਲੇਖ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ, ਜਦੋਂ ਭੀਮ ਰਾਓ ਅੰਬੇਡਕਰ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਮਨੁ ਸਮਿ੍ਤੀ ਜਲਾ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ਅਤੇ ਕਵਰਡ

ਆਰਟੀਕਲ 15: ਜਾਤ ਵਿਵਸਥਾ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਦਾਇਰੇ 'ਚ ਉਲਝੀ ਕਥਾ

ਟੈਂਕ (ਮਹਦ) ਤੋਂ ਪਾਣੀ ਪੀ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ਜਿਥੇ ਦਲਿਤ ਦਾ ਦਾਖਲ ਹੋਣਾ ਮਨ੍ਹਾ ਸੀ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਕੈਬਰੀਨ ਮਿਉ ਦੀ ਭਾਰਤੀ ਜਾਤੀ ਦਮਨ 'ਤੇ ਆਧਾਰਤ ਕਿਤਾਬ 'ਮਦਰ ਇੰਡੀਆ' ਛਪੀ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨੇ 'ਗਟਰ ਰਿਪੋਰਟ' ਆਖਦਿਆਂ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਲੇਖ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਵਕੀਲ ਦੋਸਤ ਨੂਰ ਮੁਹੰਮਦ ਦੀਆਂ ਇਕ ਕੇਸ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਦਿਤੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦਿਆਂ ਦਲਿਤ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਿਤ ਹੁੰਦਿਆਂ ਆਖਦਾ ਹੈ- 'ਅਫਸਰਸ਼ਾਹੀ ਦੇ ਚੁੰਗਲ ਤੋਂ ਬਚੋ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਤੁਹਾਡੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਇਰਾਦਾ ਨਹੀਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਤੁਸੀਂ ਸਿਰਫ ਯਥਾ-ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣ ਦਾ ਸੰਦ ਹੋ। ਇਹ ਪੁੰਜੀਵਾਦੀ ਅਫਸਰਸ਼ਾਹੀ ਹੀ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਗਰੀਬੀ ਅਤੇ ਦੁਰਦਸਾ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਮਝੌਤਾ ਨਾ ਕਰੋ।'

ਇਥੇ ਨੋਟ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਇਸ ਨੂੰ 'ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਫਸਰਸ਼ਾਹੀ' ਦੀ ਥਾਂ 'ਪੁੰਜੀਵਾਦੀ ਅਫਸਰਸ਼ਾਹੀ' ਆਖਦਾ ਹੈ। ਫਿਲਮ 'ਆਰਟੀਕਲ 15' ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਉਣਤਾਈ ਵੀ ਇਸੇ ਗੁੰਝਲ ਵਿਚ ਹੈ। ਜਾਤ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਗੈਰ-ਕੁਦਰਤੀ ਵੰਡ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ, ਭੂਮੀ ਸੁਧਾਰਾਂ ਦੇ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਬਾਰੇ ਬਿਲਕੁਲ ਚੁੱਪ ਅਤੇ ਨਿਆਂ ਦੇ ਮਨੁੱਖੀ ਹੱਕਾਂ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਦਿਆਨਤਦਾਰੀ ਤੱਕ ਮਹਿਦੂਦ ਕਰਦੀ ਇਹ ਫਿਲਮ ਇਹ ਪੁੱਛਣਾ ਭੁੱਲ ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ 'ਸੱਤਾ' ਦਾ ਸਵਾਲ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕੀ ਤੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸੁਧਾਰਾਂ ਦਾ ਸਵਾਲ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਇਸ ਬਾਬਤ ਅਹਿਮ ਟਿਪਣੀ ਜਰਮਨ ਫਿਲਾਸਫਰ ਕਾਰਲ ਮਾਰਕਸ ਦੀ ਹੈ ਜੋ ਉਹ ਸਮਾਜਿਕ ਚਿੰਤਕ ਜੋਸਫ ਪਰੂਧੋਂ ਦੀ ਕਿਤਾਬ 'ਫਿਲਾਸਫੀ ਆਫ ਪਾਵਰਟੀ' ਬਾਰੇ ਪੁੱਛੇ ਸਵਾਲ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਕਰਦਾ ਹੈ: ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ- 'ਕੀ ਜਾਤੀ ਵਿਵਸਥਾ ਕਿਰਤ ਵੰਡ ਦੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ?' 1847 ਵਿਚ ਕਾਰਲ ਮਾਰਕਸ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਲਿਖੀ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ 'ਪਾਵਰਟੀ ਆਫ ਫਿਲਾਸਫੀ' ਵਿਚ ਇਸ ਸਵਾਲ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ:

'ਪਿਤਾ ਪੁਰਖੀ ਸਮਾਜਾਂ ਵਿਚ, ਜਾਤ ਆਧਾਰਤ ਵਿਵਸਥਾ ਵਿਚ, ਜਗੀਰੂ ਢਾਂਚਿਆਂ ਵਿਚ ਅਤੇ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਸਖਤ ਨੇਮਾਂ ਤਹਿਤ ਕਿਰਤ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵੰਡ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਘੜਨ ਵਾਲਾ ਕੌਣ ਹੈ? ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨਦਾਤਾ ਹੈ? ਨਹੀਂ, ਇਹ ਉਤਪਾਦਨ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਵਿਚੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਹਾਲਾਤ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਕਾਨੂੰਨ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਘੜੇ ਗਏ ਹਨ। ਕਿਰਤ ਦੀ ਇਸ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵੰਡ ਦੇ ਆਧਾਰ ਉਤੇ ਤਾਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਮਾਜਿਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਹੋਈ ਹੈ।' (ਪੰਨਾ 118)।

ਇਸੇ ਦਲੀਲ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵਿਸਥਾਰ ਦਿੰਦਿਆਂ ਕਾਰਲ ਮਾਰਕਸ 1859 ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਇਕ ਹੋਰ ਲੇਖ 'ਏ ਕੰਟਰੀਬਿਊਸ਼ਨ ਟੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਟੀਕ ਆਫ ਪੌਲੀਟੀਕਲ ਇਕਾਨਮੀ' ਵਿਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ, "ਕਾਨੂੰਨ ਘਾਤੇ ਕੁਝ ਖਾਸ ਪਰਿਵਾਰਾਂ/ਤਬਕੇ ਤੱਕ ਜ਼ਮੀਨੀ ਹੱਕ ਮਹਿਦੂਦ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਬਹੁਤ ਵਾਰ ਕਿਰਤ ਖਾਨਦਾਨੀ ਰੀਤ ਵਜੋਂ ਅਪਣਾ ਲਈ/ਬੋਧੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।"

ਇਸ ਬਾਰੇ ਸਭ ਤੋਂ ਦਿਲਚਸਪ ਤੱਥ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕਾਰਲ ਮਾਰਕਸ ਬਹੁਤ ਬਾਰੀਕੀ ਨਾਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ, ਭਾਰਤ ਦੀ ਇਲੀਟ ਕਲਾਸ ਅਤੇ ਜਾਤੀ ਵਿਵਸਥਾ ਦੇ ਸਵਾਲ ਦੀ ਚੀਰ-ਫਾੜ ਕਰਦਿਆਂ ਨਤੀਜਾ ਕੱਢਦਾ ਹੈ, "ਅੰਗਰੇਜ਼ ਅਤੇ ਬੁਰਜੂਆ ਜਮਾਤ ਨਾ ਤਾਂ ਸਾਧਨਾਂ ਵਜੋਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਅਮਲੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਦੀ ਹਾਲਤ ਸੁਧਾਰਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਦਿਲਚਸਪੀ ਲਵੇਗੀ। ਉਲਟਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਾਰਾ ਜ਼ੋਰ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਦੇ ਪਦਾਰਥਿਕ ਹਾਲਾਤ ਨੂੰ ਜਿਉਂ ਦਾ ਤਿਉਂ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ 'ਤੇ ਲੱਗਦਾ ਹੈ।"

ਹੁਣ ਇਥੇ ਉਸ 'ਬਰਾਬਰੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰ' ਦਾ ਖਾਕਾ ਅਤੇ ਖਾਸਾ ਸਮਝਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਫਿਲਮ ਵਿਚ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਦੁਹਰਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਬਰਾਬਰੀ ਦਾ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਨਿਆਂ ਦੀ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਅੱਗੇ ਇਕੋ ਜਿਹੇ ਜੁਰਮ ਦੀ 'ਇਕੋ ਜਿਹੀ ਸਜ਼ਾ' ਜਾਂ 'ਸਭ ਲਈ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਦੰਡ' ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਆਧਾਰਤ 'ਪਦਾਰਥਿਕ ਵੰਡ' ਅਤੇ 'ਉਤਪਾਦਨ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ' ਨੂੰ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਰਹਿਤ ਸਮਾਜਿਕ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿਚ ਬਦਲਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਇੰਦਾਂ ਹੀ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਨੀਵੀਆਂ ਗਿਣੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਜਾਤਾਂ ਪੁੱਲੋਤਾਰੀ ਵਰਗ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ

ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਰਾਜਾ ਰਾਮ ਮੋਹਨ ਰਾਏ, ਡਾ. ਰਾਬਿੰਦਰਨਾਥ ਟੈਗੋਰ ਅਤੇ ਸ਼ਰਤ ਚੰਦਰ ਚੈਟਰਜੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਮੁਨਸ਼ੀ ਪ੍ਰੇਮ ਚੰਦ ਤੇ ਓਮ ਬਾਲਮੀਕੀ ਵਰਗੇ ਲੇਖਕਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਦੋਸਤਾਂ, ਹਮ-ਮਜ਼ੂਬੀਆਂ ਅਤੇ ਸੰਗੀ-ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਲਗਾਤਾਰ ਉਲਝਾਉਂਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ।

ਦਰਅਸਲ, ਇਹ ਮਸਲੇ 'ਨੈਤਿਕਤਾ', 'ਸੁੱਚਤਾ', 'ਉਚਤਾ', 'ਪਵਿੱਤਰਤਾ' ਵਰਗੀਆਂ ਮਿਥਕ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਤੇ ਘਾੜਤਾਂ ਦੇ ਦਾਇਰਿਆਂ ਵਿਚ ਆ ਫਸਦੇ ਹਨ। ਫਿਲਮ ਦੇਖਦਿਆਂ ਇਹ ਗੱਲ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਮਹਿਸੂਸ

ਫਿਲਮ 'ਆਰਟੀਕਲ 15' ਦਾ ਪੋਸਟਰ।

ਲੜਾਈ ਵਰਗ-ਵੰਡ ਦੀ ਲੜਾਈ ਹੈ।

ਫਿਲਮ ਪੁਲਿਸ ਜਾਂਚ ਦੀ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ 'ਤੇ ਆਧਾਰਤ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਬੂਤਾਂ ਅਤੇ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਇਮਾਨਦਾਰ ਅਫਸਰ ਲਈ ਪਹਿਲੀ ਤੇ ਵੱਡੀ ਵੰਗਾਰ ਹੈ। ਇਸ ਪੱਖੋਂ ਫਿਲਮ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਤੋਂ ਅੰਤ ਤੱਕ 'ਕਿਸੇ ਹਿਰੇ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਨਾ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦ' ਕਰਦੀ ਕਰਦੀ ਅੰਤ ਤਕ 'ਮਸੀਹਾ' ਦੀ ਘਾੜਤ ਘੜ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਫਿਲਮ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਪੱਖ ਪੀੜਤ ਧਿਰ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਿਸਮ ਦੀ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਜਾਂ ਜਥੇਬੰਦਕ ਹਿੰਸਾ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾ ਲੈਣ ਦੀ ਮੌਤ ਦੇਣਾ ਹੈ ਜਦਕਿ ਫਿਲਮ ਦਾ 'ਆਦਰਸ਼ਵਾਦੀ' ਹਿਰੇ ਖੁਦ ਮੰਨਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਾਤੀ ਵਿਵਸਥਾ ਵਿਚ ਪਈ ਲੁਪਤ ਹਿੰਸਾ ਸਭ ਤੋਂ ਕਰੂਰ ਅਤੇ ਖਤਰਨਾਕ ਹੈ।

ਜੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਦਮਿਤ ਧਿਰ ਵੀ ਹਿੰਸਾ 'ਤੇ ਉਤਰ ਆਉਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਲੈਂਦੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਉਸ ਲਈ ਅਹਿੰਸਕ ਅਤੇ ਜਥੇਬੰਦਕ ਵਿਰੋਧ ਦੀ ਆਖਰੀ ਉਮੀਦ ਵੀ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਹਿੰਸਾਤਮਕ ਵਿਰੋਧ ਵਿਚ ਵੀ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹਾਲਾਤ ਨੂੰ ਯਥਾ-ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਵਾਪਸ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦਮਿਤ ਧਿਰ ਲਈ ਵੱਧ ਭਿਆਨਕ ਹੋ ਨਿਬੜਦੀ ਹੈ।

ਭਾਰਤੀ ਜਾਤੀ ਵਿਵਸਥਾ ਨਸਲਵਾਦ ਜਾਂ ਰੰਗ-ਭੇਦ ਵਾਂਗ ਸਿਰਫ ਦੋ ਧਿਰਾਂ ਵਿਚਲਾ ਮਸਲਾ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਜਿਵੇਂ ਇਹ ਫਿਲਮ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਵਿਵਸਥਾ 'ਚ ਹੀ ਆਪਸੀ ਦਮਿਤ ਚੱਕਰ ਵੀ ਚੱਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਸਮਾਜਿਕ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਵਿਆਕਰਨ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਦੀਆਂ ਆਰਥਿਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਤੇ ਦਿਸ਼ਾ ਤੈਅ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤ ਅਤੇ ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਬਹਿਸਾਂ ਵਿਚੋਂ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ

ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਯਾਨ (ਫਿਲਮ ਦਾ ਨਾਇਕ) ਦਾ ਪੁਲਿਸ ਅਫਸਰ ਹੋਣਾ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਜਾਤੀ ਅਤਾਉਣੀਆਂ ਤੋਂ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਬਚਾ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੀ ਇਹ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਜੇ ਉਹ ਉਸੇ ਥਾਣੇ ਵਿਚ ਬੜੇ ਸਿਪਾਹੀ ਸੇਵਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ?

ਫਿਲਮ ਵਿਚ ਬਹੁਤੇ ਔਰਤ ਕਿਰਦਾਰ ਪੀੜਤ ਧਿਰ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਭੈਅ ਨਾਲ ਲਗਾਤਾਰ ਤਿੜਕੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਗੋਰਾ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਨਿਸ਼ਾਦ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਇਸ ਫਿਲਮ ਦੀ ਆਤਮਾ/ਚੇਤਨਾ ਬਣ ਕੇ ਉਭਰਦੀ ਹੈ। ਨਿਸ਼ਾਦ ਦੇ ਫਰਜ਼ੀ ਮੁਕਾਬਲੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਿਹੜੀ ਸੁੰਨ ਗੋਰਾ ਅਤੇ ਉਸ ਥਾਣੇ ਵਿਚ ਸਿਆਸਤ ਅਤੇ ਥਾਣੇ ਦੀ ਸੰਰਚਨਾ ਖਿਲਾਫ ਲੜ ਰਹੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਪਸਰਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਨਿਰਾਸ਼ਾਜਨਕ ਹੈ।

ਇਹ ਸਵਾਲ ਡਾ. ਅੰਬੇਡਕਰ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਪੁਛਿਆ ਜਾਣਾ ਬਣਦਾ ਹੈ ਜਿਥੇ ਉਹ ਉਚ ਜਾਤੀ ਦੁਆਰਾ ਸਮਾਜਿਕ ਸੁਧਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸਿਆਸੀ ਸੱਤਾ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਬਾਰੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਯੋਗਤਾ 'ਤੇ ਵਿਅੰਗ ਕਰਦਿਆਂ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸ ਧਿਰ ਤੋਂ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਅਤੇ ਸੱਤਾ ਦੀ ਭਲਾਈ ਆਧਾਰਤ ਵਿਵਸਥਾ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਕੀ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਮੁਲਕ ਦੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਨੂੰ ਸਕੂਲਾਂ-ਕਾਲਜਾਂ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਨ, ਮਨਪਸੰਦ ਭੌਜਨ ਖਾਣ, ਮਨਪਸੰਦ ਢੰਗ ਦੇ ਕਪੜੇ ਪਹਿਨਣ ਅਤੇ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਜਿਉਣ ਦੇਣ ਤੱਕ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਵੀ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ? ਜੇ ਫਿਲਮ ਵਾਂਗ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਵੀ ਇਸ ਦਲੀਲ ਨੂੰ ਪਰਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਅਤੇ ਅੰਬੇਡਕਰ ਦੀਆਂ ਦੋ ਉਲਟ-ਦਿਸ਼ਾਵੀ ਧਾਰਵਾਂ ਦੇ ਟਕਰਾਉ ਵਿਚ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਇਸ ਫਿਲਮ ਵਿਚ ਤਾਂ ਫਿਰ ਤੋਂ ਗਾਂਧੀ ਹੀ ਜੇਤੂ ਹੋ ਨਿਕਲਿਆ ਹੈ।

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥

ਸੂਰਾ ਸੋ ਪਹਿਚਾਨੀਐ ਜੁ ਲਰੈ ਦੀਨ ਕੇ ਹੇਤ॥ ਪੁਰਜਾ ਪੁਰਜਾ ਕਟਿ ਮਰੈ ਕਬਹੂ ਨ ਛਾਡੈ ਖੇਤੁ॥
(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਪੰਨਾ 1105)

ਸ਼ਹੀਦ ਉਧਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ 79ਵਾਂ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦਿਹਾੜਾ

79th Anniversary of Martyrdom of Shaheed Udham Singh is being observed from Friday August 2 to Sunday August 4, 2019 at SIKH CULTURAL SOCIETY 95-30, 118 St. Richmond Hill, New York 11419

Program

Arambh Akhand Paath: Friday August 2, 9am

Bhog Akhand Paath: Sunday August 4, 9am

Shabad Keertan, Katha, Dhaadhi Vaaran &

Paying Tributes, up to 3pm

Shaheed Uddham Singh
Alias Ram Mohammed Singh Azad

“When I am gone, in my place will come thousands to free my country.”

ਭਾਰਤ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਮਹਾਨ ਸ਼ਹੀਦ ਉਧਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦਿਨ ਸ਼ੁੱਕਰਵਾਰ 2 ਅਗਸਤ ਤੋਂ 4 ਅਗਸਤ 2019 ਤਕ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਿੱਖ ਕਲਚਰਲ ਸੁਸਾਇਟੀ (95-30, 118 ਸਟਰੀਟ, ਰਿਚਮੰਡ ਹਿੱਲ, ਨਿਊ ਯਾਰਕ 11419) ਵਿਖੇ ਹਰ ਸਾਲ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਹੀਦ ਉਧਮ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਆਫ ਨਿਊ ਯਾਰਕ (ਇੰਕ) ਵਲੋਂ ਟ੍ਰਾਈ ਸਟੇਟ ਦੀਆਂ ਸਮੂਹ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਸ਼ਰਧਾ ਸਹਿਤ ਮਨਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਤਿੰਨ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ,

ਅਰੰਭ ਸ੍ਰੀ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਸਾਹਿਬ: ਸ਼ੁੱਕਰਵਾਰ 2 ਅਗਸਤ 2019, ਸਵੇਰੇ 9:00 ਵਜੇ

ਭੋਗ ਸ੍ਰੀ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਸਾਹਿਬ: ਐਤਵਾਰ 4 ਅਗਸਤ 2019, ਸਵੇਰੇ 9:00 ਵਜੇ

ਅਰਦਾਸ ਉਪਰੰਤ ਸ਼ਬਦ ਕੀਰਤਨ ਅਤੇ ਢਾਡੀ ਦਰਬਾਰ ਬਾਅਦ ਦੁਪਹਿਰ 3 ਵਜੇ ਤੱਕ ਸਜਣਗੇ।

ਗੁਰੂ ਕਾ ਲੰਗਰ ਅਤੁੱਟ ਵਰਤੇਗਾ

ਹੋਰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਸੰਪਰਕ ਕਰੋ: ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਜੱਸਾ (ਪ੍ਰਧਾਨ) ਫੋਨ: 347-249-2473

ਸਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸਨ (ਚੇਅਰਮੈਨ) ਫੋਨ: 718-343-5589; ਮਾਸਟਰ ਫੁੰਮਣ ਸਿੰਘ (ਸਕੱਤਰ) ਫੋਨ: 718-749-5032

ਸ਼ਹੀਦ ਉਧਮ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਆਫ ਨਿਊ ਯਾਰਕ (ਇੰਕ)